

kov sv. Cyrila a Metoda z Veľkej Moravy zmizla. Skutočnosť je práve opačná. Archimandrit-episkop nezmizol bez stopy, ale jeho ďalšie pôsobenie gréckokatolíckej a byzantskej, že prolatínski hovorili po latinčine, ani poslovenčiť (tak ako sa to snažia urobiť so sv. Cyrilom a Metodom) ho jednoducho zamlčali a odtajili.

Všetky domáce dokumenty spomínajúce gréckokatolíckeho Gorazda boli zničené a v cudzincami písaných dokumentoch sa skrýva pod gréckym menom Agathon, čo nie je nič iné ako grécky preklad (ἀγαθος) jeho slovanského mena.

Gorazd-Agathon sa po svojom episkopskom vysvätení v roku 868 v Ríme¹¹ stal archimandritom-episkopom v sobornom monastyre na Hornej Morave (dnešné územie Moravy a západného Slovenska), kým sv. Metod sa stal metropolitom všetkých slovanských krajov sídliať v sobornom monastyre sv. Dimitrija Solúnskeho v Srijmskej (Di)Mitrovici (dnešná Juhoslávia). V čase väznenia sv. Metoda franskými latinskými biskupmi bol sv. Gorazd = Agathon hlavným vyjednávateľom ohľadom jeho oslobodenia, poslaným priamo byzantským cisárom a byzantským patriarchom. O nadväzovaní priateľských stykov v súvislosti s oslobodením sv. Metoda svedčí správa *Fuldských Análov* z roku 873 hovoriaca, že episkop Gorazd = Agathon priniesol posolstvo byzantského cisára Bazilea I. franskému kráľovi Ludvíkovi Nemcovi.¹²

Roku 879 (to znamená, že ešte za života sv. Metoda) sa sv. Gorazd-Agathon ako archi(mandrit)-episkop moravský zúčastnil priamo na Konštantinopolskom sobore (podpísaný je pod záverečnými aktami soboru medzi ostatnými koncilovými otcami ako «Ἀγαθῶνος Μοραβίου» *Agathon Moravský*),¹³ na ktorom sobore nastalo, a to práve jeho pričinením, historické zmierenie-ukončenie mnohoročného sporu medzi Rímom a Byzanciou ohľadom jurisdikcie v Bulharsku.¹⁴

Zmierenie bolo tak hlboké a úplné, že patriarcha Fotios bol vzápätí pápežom uznaný za patriarchu a vysvetlilo sa nedorozumenie ohľadom «exkomunikácie pápeža» – nedorozumenie ohľadom exkomunikácie, ktorú v skutočnosti Fotios nezapríčinil. Všetky zúčastnené

strany v spore o Bulharsko (okrem Frankov) boli misiou sv. Gorazda-Agatona na koncile vrcholne spokojné:¹⁵

a) Bulharský cár bol vrcholne spokojný, lebo jeho ľud prijal kresťanstvo od vlastných slovanských cyrilometodejských kňazov (tým sa vyhol politickému vplyvu cudzincov z Nemecka, z Ríma aj z Byzancie);

b) byzantský cisár a patriarcha boli vrcholne spokojní, lebo Bulharsko prijatím kresťanstva od cyrilometodejských kňazov dostalo byzantský obrad a kultúru, čím sa vplyv Frankov (uzurpujúcim cisársky titul) nepriblížil ku hraniciam Byzancie;

c) pápež bol vrcholne spokojný, lebo sv. Cyril a Metod, a s nimi i všetky misijné kraje, padli priamo pod jurisdikciu Ríma.

Jedinými nespokojnými zostali Frankovia, pretože franskí-latinskí misionári museli opustiť Bulharsko pod hrozbou trestu exkomunikácie.

Prolatínski historici však, v stredoveku, eliminujú existenciu sv. Gorazda-Agathona, ako i činnosť sv. Cyrila a Metoda a ich učeníkov, ignorujú gréckokatolícku Podkarpatskú Rus, jej kresťanstvo a misijnú činnosť, nevedeli pochopiť, ani vysvetliť, ako je to možné, že roku 879 na Konštantinopolskom koncile sa Bulharsko dostalo pod priamu jurisdikciu Ríma a pritom si naďalej zachovalo byzantský obrad a neprešlo automaticky na obrad latinský. Preto bola vymyslená lož, že vraj patriarcha Fotios na koncile roku 879 oklamal pápežových legátov: sľúbil vraj, ale nesplnil odchod gréckych misionárov z Bulharska (lebo aj tí museli podľa dohody po pri franských odísť), a preto ho vraj pápež druhýkrát exkomunikoval. Túto historickú lož, ktorá sa medzičasom stala všeobecným názorom, však Dvorník už elegantne vyvrátil.¹⁶

V 10. storočí gréckokatolícky obrad prekvital ešte i v Čechách a na Morave

V Čechách a na Morave gréckokatolícky obrad a rusínsky ľud vôbec nebol kedysi tak neznámy a cudzí ako dnes, pretože v liste pápeža Jána XIII. Boleslavovi II. z roku 972, ktorý list spomína a cituje i *Kronika Kozmu Pražského*,¹⁷ sa gréckokatolícky cyrilometodejský obrad nazýva «*sectam Bulgariae gentis vel Ruziae*». Pápež v tomto svojom liste nariaďuje, aby pri príležitosti založenia (latinského) biskupstva sv. Víta v Prahe a zriadení ženského benediktínskeho kláštora na mieste pôvodného ženského baziliánskeho monastýra zasväteného

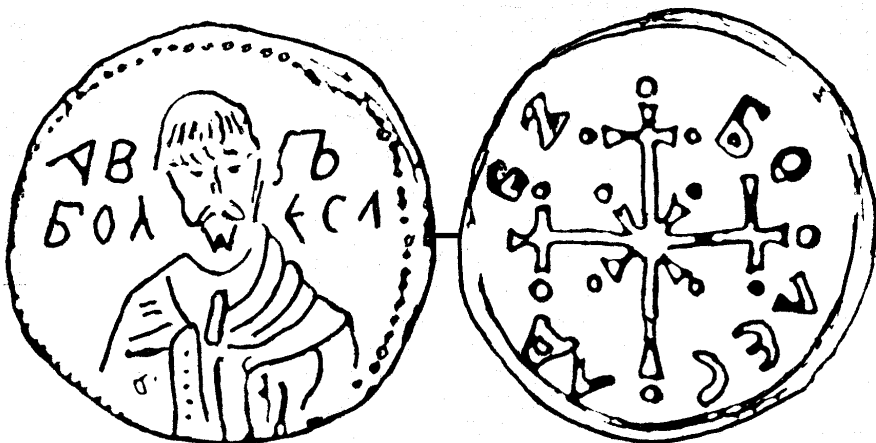
sv. veľkomučeníkovi Jurajovi, tieto v žiadnom prípade neboli vedené v duchu gréckokatolíckeho obradu, teda obradu, ktorý v tom čase (r. 972) fungoval v Bulharsku a Ruzii (tj. na území dnešného Slovenska).¹⁸ Pozor! Treba si uvedomiť, že sa tu pod «Ruziou» nerozumie Kyjevská Rus, ktorá bola pokrstená až v roku 988 (teda až o 16 rokov neskôr)! Jedná sa teda nepochybne o Uhorskú Rus. Rusínsky gréckokatolícky cyrilometodejský obrad v Čechách teda v 10. storočí nebol až tak neznámy, keď ho pápež preferujúc všetko latinské musel výslovne zakazovať!¹⁹

Kronika Kozmu Pražského o tom pod rokom 969 doslovne hovorí toto:

«... aby při kostele swatého Wíta a Wáclawa bylo sídlo biskupské, při kostele pak sw. Jiří mučenníka aby pod prawidlem swatého Benedikta a pod poslušností dcery naší, – abatyše Marie, zřízen byl sbor swatých panen. Však ale ne dle řádu neb sekty lidu bulharského neb ruského aneb jazyka slowanského, nýbrž spíše zachováwa je řády a nařízení apoštolské, wywol k tomu účelu jednoho z lepších duchowních se schwálením celé církve hlavně w latinském písmě wzdělaného, který by dowedl rádlem slova aulehel srdce pohanů probrati...».²⁰

Procházka k všetkému hore uvedenému dodáva:

«... My pak dokládáme, že Kosmas dal z úmyslu (= úmyselne) papežskému listu barvitost takovou, v níž se zračí názor Latinů z poslední doby jeho života (1125) čili brýle, jimiž tehdejší Latini západní názírali na Bulhary i na Rusy už ke Kristu obrácené a vesměs na všechny Slované řeckoslovanského obřadu jako na nějakou sektu, kteráž nemá celistvého křesťanství, jejíž křest jest neúplný, tak že třeba ho doplňovati pod mříčkou latinským křtem...».²¹

V začiatkoch Českého i Poľského kráľovstva, podobne ako i v Uhorsku, sa písalo cyrilikou, lebo tieto kráľovstvá boli pôvodne cyrilometodejského-byzantského obradu. Dôkazom toho sú napr. mince Boleslavovcov s cyrilskými nápismi:

«БОЛЕСЛАВЪ», porov. *Słownik starożytności słowiańskich*, III/1, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1967, str. 284.

11. storočie

3.1. Rozkvet gréckokatolíckeho Uhorska v 11. a 12. st.

Korunovácia sv. Štefana

Sv. Štefan I. bol korunovaný za prvého uhorského kráľa 25. decembra roku 1000. Pápež Silvester II. mu udelil nielen kráľovský titul, ale na znak kráľovskej hodnosti mu poslal liturgický sakrálny predmet užívaný pri pontifikálnych bohoslužbách – «hviezdicu», ktorú mu pri korunovácií položili na hlavu. Je to vrchná časť dnešnej svätoštefanskej koruny (pozri v kap. 2.2.). Od toho času sa táto «hviezdica» spolu s diskosom a časticami chleba, v pohľade zhora, zobrazuje na všetkých minciach uhorských kráľov nepretržite až do kráľa Štefana III. (1162-1172), ba i neskôr, avšak už v zdeformovanom tvare, ba aj dnes, ale už v pohľade zboku.

Vatha-Abba – záhadný syn sv. Štefana

Sv. Štefan bol ženatý dvakrát²² a mal viacej synov,²³ najmenej dvoch²⁴ – od každej manželky jedného. Od prvej manželky, pravdepodobne slovanskej, mal syna – zachovalo sa nám len jeho meno, či lepšie povedané titul: «Vatha».²⁵ Od druhej, tentoraz už nemeckej manželky Gizely mal syna Henricha (Imricha, Emerica). Prvý syn Vatha bol potisským vojvodom – išpánom Marky Ruizorum,²⁶ neskôr však zavrhol svetskú kariéru, vstúpil do baziliánskeho gréckokatolíckeho monastýra v Šariši (Šaryš, Sarus – dnes v okrese Prešov), stal sa svjaščenikom (s najväčšou pravdepodobnosťou i episkopom, tj. archimandritom) a prijal mníšske meno Samuel (v histórii je známy ako «otec Samuel», tj. «abba Samuel», či «Aba Samuel»²⁷). Druhá Štefanova manželka Gizela²⁸ porodila, ako bolo vyššie spomenuté, tiež syna menom Henricha (Imricha), ktorý sa mal stať následníkom kráľovského trónu, pretože prvorodenému Vathovi – otcovi Samuelovi mníšske sľuby za-

braňovali prijímať svetské hodnosti a úrady.²⁹ Henrich bol tiež svätého života. Ako budúci kráľ sa stal vojvodom (staroslovanské **ѡѡѡѡ**) privilegovaných rusínskych území (srdca a kolísky Uhorskej ríše), tzv. marky Ruizorum. Skôr však, ako stihol zaujať-zdediť kráľovský trón, náhle zomrel zranený na poľovačke.

Roku 1031, tj. krátko po smrti svojho syna Henricha (nástupníka trónu), dala Gizela oslepiť manželovho (Štefanovho) bratranca Vasiľa (Vasil – maďarsky Vazul), pretože bol po jej mŕtvom synovi Henrichovi jediným vážnym kandidátom na uhorský trón. Syn sv. Štefana od prvej manželky, známy pod prírmením «Vatha», nemohol zaujať kráľovský trón, lebo bol baziliánskym mníchom a staré kánony to zakazovali. To mu vlastne i zachránilo život, že Gizela (jeho macocha) nedala zavraždiť i jeho. *Obrázková kronika* (*Chronicon pictum*, cap. 69) zaznamenáva o tom toto:

*«S veľkým zármutkom ho (tj. Henricha) oplakával kráľ sv. Štefan i celé Uhorsko. Bôľny žiaľ spôsobil sv. Štefanovi veľmi ťažkú chorobu... Medzitým ho začala opúšťať telesná sila a ťažila ho veľká ochablosť. Preto poslal rýchlo posla Budu, Egiruchovho syna, aby priviedol z nitrianskeho žalára Vasiľa, bratranca, ktorého dal kráľ zavrieť pre jeho mladícku roztopašnosť a pochabosť, a tak mu dal možnosť polepšiť sa. Ešte pred svojou smrťou ho chcel ustanoviť za kráľa. Keď sa o tom dopyčovala kráľovná Gizela, poradila sa so zločinným mužom Budom a urýchlene poslala do väzenia, kde zadržovali Vasiľa, Budovho syna Šebeša. Šebeš teda predišiel kráľovského posla, vylúpol Vasilovi oči, do ušných dutín mu nalial olovo a potom ušiel do Čiech. Keď dorazil kráľov posol, našiel Vasiľa bez očí a s ranami v ušiach ho priviedol ku kráľovi. Pri pohľade naňho, na jeho biedne dokaličenie, vyhrkli kráľovi sv. Štefanovi slzy, no ťažká choroba mu nedovolila zaslúžene potrestať zločincov...».*³⁰

Uhorským kráľom sa roku 1039 stal Peter Orseolo. Bol synom Štefanovej sestry, ktorá sa vydala za benátskeho Ota Orseola.³¹ Od prvého momentu svojej vlády začal Peter likvidovať starú cyrilometodejskú vieru a zavádzať latinské obyčaje, dosadzovať cudzincov do vládnych kruhov krajiny. Jeho chovanie vyvolalo nevídaný odpor v celej krajine.

Prvé Vathove povstanie (1041-1047)

V kráľovstve podkarpatských Uhrov arpádovskej dynastie, tj. v Uhorsku, vypuklo v rokoch 1041-1047 masové povstanie tzv. «starovercov» (gréckokatolíkov). Povstanie vzbĺklo pod vedením prvého Štefanovho syna Vathu-Abbu Samuela (otca Samuela), a malo za cieľ brániť «starú vieru» a zlomiť moc latinsky orientovaného Petra Orseola dosadeného na uhorský trón po smrti kráľa sv. Štefana (+15. august 1038) intrigami Štefanovej druhej manželky Gizely. Abba Samuel bol akoby stvorený stat' sa vodcom povstania proti okupantom a cudzincom, jednak preto, že v jeho žilách kolovala kráľovská krv syna kráľa sv. Štefana a okrem toho, ako mních a i-humen (archimandrit) monastyra mal morálnu povinnosť brániť «staru viru», vyjadrenú v cyrilometodejskom gréckokatolíckom obrade. Preto mal v očiach uhorského ľudu prenesmiernu autoritu. Ak by nebola ohrozená viera, otec-abba Samuel by nikdy neopustil múry svojho Šarišského baziliánskeho monastyra a nikdy by sa nepostavil na čelo povstalcov.

Povstanie podporované širokými masami ľudu malo nezvyčajný úspech. Vatha (= Abba) so vzbúrencami brániac starú vieru vyhnal Petra Orseola a ten bol nútený utiecť do Nemecka. Vatha bol vyhlásený za uhorského kráľa (história ho spomína pod menom kráľ Abba Samuel), avšak ako mních verný svojim sľubom odmietal kráľovskú korunu a kráľovskú hodnosť. Uvolnenie trvalo až do roku 1044, kedy Peter Orseolo podporovaný nemeckým Henrichom III. opäť vtrhol, tentoraz už s nemeckým vojskom do Uhorska a v tom istom roku znova zaujal uhorský trón. Povstanie prešlo znova do otvorenej formy a nadobudlo opäť masový charakter.

Tzv. Vathovo povstanie (1041-1047) malo za cieľ definitívne ukončiť rozpínajúcu sa moc cudzincov: Nemcov a Talianov v cirkevných kruhoch a na kráľovskom dvore, kde ich uviedla Gizela, a to ešte za života sv. Štefana. Po smrti sv. Štefana mnohí z týchto cudzincov (benediktínov) podporovaní Petrom Orseolom boli hromadne dosadzovaní dokonca i na episkopské miesta do všetkých významnejších materských-soborných baziliánskych monastýrov

v Uhorsku. Uhorský kráľ Peter Orseolo – sám cudzinec – Benátčan, horlivo podporoval týchto cudzincov, a tým na území Uhorska nepriamo vytváral podmienky pre chystaný zrod latinskej Cirkvi.

Obnovený pokus o likvidáciu «starej viry» (cyrilometodejského gréckokatolíckeho obradu) v Uhorsku a pokus o zavádzanie «novej viry» (latinskej, rímskokatolíckej), ako aj vyrubovanie dosiaľ v Uhorsku nechýrovaných cirkevných desiatkov zapríčinilo, že vzbúrení Slovania v Uhorsku vedení vyššie spomínaným Vathom (Abbom) povolali na pomoc Ondreja (Vasiloviča), ktorý svojho času krátko po oslepení svojho otca Vasiľa³² ušiel na Kyjevskú Rus. Tento sa medzitým na Kyjevskej Rusi stal zaťom kyjevského kniežaťa Jaroslava Múdrehu, vezmúc si jeho dcéru Anastáziu za manželku.³³ Povstalci medzitým chytili cudzincami nelegálne dosadeného kráľa Petra Orseola, oslepili ho a keďže Vatha (Abba Samuel) ako baziliánsky mních odmietal kráľovskú korunu, ba dokonca, ako hovoria kroniky, bol zradne zabitý, vyhlásili roku 1046 za kráľa Vasilovho syna Ondreja (v dejinách známeho ako Ondrej I.). Tým bolo zavádzanie latinského cirkevného poriadku v Uhorsku načas zastavené.

Už samotný fakt «oslepenia» svedčí, že povstalci neboli pohanmi, ako to zlomyseľne udávali neskorší prolatínski kronikári. Pohanovia by ho totiž boli nekompromisne zabili. Povstalci vo Vathovom povstaní boli Slovania gréckeho obradu, bránili svoj obrad pred latinizáciou. Latinský historik Thuróczy (14. storočie) ich označuje za «heretikov» (haeretici), lebo v jeho časoch, kto nebol latinského obradu, bol automaticky pokladaný za heretika. Historik Štefan Katona (na konci 18. st.) ich charakteristiku už «prítvrdil» z «heretikov» na «pohanov». Thuróczy zaznamenal dokonca i inú udalosť z Vathovho povstania, že totiž, keď išpán Solnockyj od vzbúrencov utekal, skočil i s koňom do Dunaja a nejaký Mutimír (slovanské meno) plaviaci sa práve loďou po Dunaji ho prijal na loď. Keď to vzbúrenci («heretici» podľa Thuróczyho a «pohanovia» podľa Katonu) z brehu videli, hrozili Mutimírovi, že ho zabijú, ak im Solnockého nevydá. Mutimír podľa Thuróczyho bol tiež kresťan. Preto je jasné, že Vathovi povstalci neprenasledovali všetkých kresťanov, ale len latiníkov. A skutočne, v čase tohto povstania utekali z Uhorska len Nemci a Taliani.³⁴

Rozhodujúca bitka Ondreja I. podporovaného povstalcami pod vedením Vathu (Abbu Samuela) sa uskutočnila pravdepodobne pri Ko-

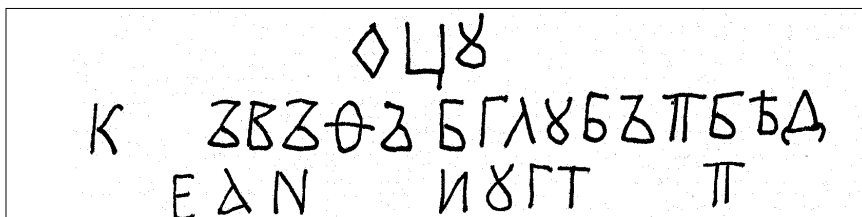
šiciach nad riekou Hornád.³⁵ Stalo sa to pod Vathovým-Abovským (Košickým) hradom,³⁶ kde sa Ondrej stojaci na čele svojej, z Ruska privedenej družiny spojil s povstalcami.³⁷

V areáli Košického hradu rozprestierajúceho sa priamo nad riekou Hornád, ktorého vlastníkom bol prvý syn sv. Štefana otec (= vatha = abba) Samuel a neskôr jeho potomkovia – Abovci, sa nachádza nevýrazný nápis vytesaný na skale, ktorý podľa niektorých pripomína pravdepodobne práve túto bitku. Rekonštrukcia nápisu znie: «(СЛАВА) О(Т)ЦУ (И СЫНУ И СВАТОМУ ДУХУ)... К... ВЪОЪ Б(О)Г(О)ЛДБЪ П(О)БѢД(И)ЛЪ)... Є АН(ДР)И(Й) 8Г(О)-Т(ОВАЛЪ) П(РЕСТОЛЪ СВОЙ)... (НА) СЪЛВ8» — v preklade: *Sláva Otcu i Synu i Svätému Duchu... Vatha Boholub zvíťazil... Ondrej si pripravil (trón?)... na slávu... Autor tejto štúdie však považuje tento nápis (podľa spôsobu jeho prevedenia) za falsum novšej doby.*

Bez ohľadu na to, či je nápis pravý, alebo nie, pozoruhodné je, že slovanské prímenie «Boho-lub»³⁸ znie v preklade do taliančiny «Ama-deo» (doslovne: *ten, ktorý miluje Boha*, resp. *milovník Boha*, lat. «Amadeus»). Je to základ dnes známej latinskej zkomoleniny «Omodej»,³⁹ ktorá sa v latinsky písaných kronikách zachovala ako prímenie pozdejších vlastníkov Košického hradu až do jeho totálneho zničenia v roku 1312 po tzv. bitke pri Rozhanovciach. Meno «Abba» prežilo celé tisícročie v názve košickej Abovskej župy.

A skutočne, dobové dokumenty dokazujú, že Omodejovci boli hodní svojho mena a k sv. Cirkvi sa správali veľmi priaznivo. O jednom z Omodejovcov čítame:

«... vieme, že na rozdiel od Matúša Čáka sa východoslovenský

Nápis vytesaný v skale na Košickom hrade.

*oligarcha (Omodej) neprejavoval ako násilník a uzurpátor práv cirkvi v akejkol'vek podobe, naopak, na základe dochovaných dokladov ho možno skôr považovať za veriaceho človeka, ktorý nepieral cirkvi a jej korporáciám ich práva».*⁴⁰

Vatha-Abba-Otec Samuel – svätý?

Samotná postava Vathu (otca Samuela – abbu Samuela) je najvyšš záhadná a patrí k najväčším hrdinom našich dejín, a to o to viac, že prolatinskí kronikári sa o jeho osobe vyjadrujú s netajenou nenávisťou. Bol to človek mimoriadných schopností a kvalít. Miloval spravodlivosť, čo je najväčšia morálna čnosť medzi všetkými ľudskými čnosťami. Autor *Obrázkovej kroniky*, i keď sa k jeho osobe stavia negatívne, podal o ňom, okrem iného, i túto charakteristiku: Abba Samuel hájil názor, «že každý je rovnaký: páni so sluhami, ba čo viac, za nič nepokladal (ľudské ohľady a) sľuby, odkláňal sa od šľachty a vždy držal so sedliakmi...».⁴¹

S najväčšou pravdepodobnosťou bol Vatha “Ot(c)om”⁴² tajomným prvorodeným synom sv. Štefana od jeho prvej manželky, zhodou okolností, ako tvrdia niektorí, tiež Gizely, ktorý vstúpil, ako bolo už vyššie naznačené, do baziliánskeho monastýra, prijal mníšske meno Samuel, stal sa dokonca i svjaščenikom a predstaveným, a preto ho dejiny nazývajú Abom (abbom, ot(c)om) Samuelom.

Pápež mu nedal dišpenz od prekážky mníšskych sľubov, aby sa mohol stať kráľom, ako sa to stalo v prípade gréckokatolíckeho episkopa-archimandritu kráľa Kolomana o 50 rokov neskôr, pretože pápež veľmi podporoval benátskeho Petra Orseola. *Obrázková kronika* dokonca konštatuje, že «hovorí sa aj to, že Svätý otec už skôr prekliat Uhrov, že svojho kráľa Petra obrali o dôstojnosť...».⁴³ Pravdepodobné je, že Vatha-Abba pápeža ani nežiadal o dišpenz, ale to na veci nič nemení. Bol v nemilosti pápeža, lebo sa rozhodne postavil proti latinizácii. To vysvetľuje i skutočnosť, že i napriek tomu, že žil a umrel ako svätec, nebol verejne zapísaný-kanonizovaný do zoznamu svätých. *Obrázková kronika* totiž jasne naznačuje, že keď bol Abba Samuel zradne zavraždený, narýchlo

ho pochovali pri akejsi cirkvi a neskôr po utíšení povstania telo exhumovali. Bolo, ako konštatuje kronika, neporušené-nerozložené-netlinne,⁴⁴ čo je na Východe dodnes hlavným vonkajším znamením svätosti! — pochovali ho v «*jeho vlastnom monastyre v Šariši* (pri Prešove!)»,⁴⁵ z čoho okrem iného jasne vyplýva, že predsa bol mníchom (pozri jeho náhrobný kameň na str. 237). Na svätosť a mníšsku nábožnosť Abbu Samuela poukazuje i tzv. *Anonymova kronika*, v ktorej sa doslovne hovorí toto: «... *kráľ Samuel, ktorý bol pre svoju zbožnosť nazývaný Aba*». ⁴⁶ Svätý Štefan, sám horliaci za spravodlivosť, vychoval teda dvoch synov rovnako svätých a spravodlivých ako bol on sám: sv. Henricha (zomrel predčasne po zranení) a (sv. Štefana ?) Vathu (Ot(c)a, Abbu), ktorý zasvätil svoj život v baziliánskom monastyre pod menom Samuel, avšak prolatínsky orientovaná história ho zahalaže rúškom tajomnosti.

Vlastné krstné meno prvého Štefanovho syna nepoznáme, avšak podľa zásady byzantskej Cirkvi platiacej vo všetkých baziliánskych monastyroch, mnísi dostávali mníšske meno vždy začínajúce na to isté písmeno na aké začínalo ich krstné meno. Na základe toho sa dá predpokladať, že jeho krstné meno by mohlo byť podľa otca: «**СТЕФАНЪ**» (Štefan), a preto, keď vstúpil do monastyra, dostal meno «**САМДІЛЬ**» (Samuel). Ak je pravda, že Abba Samuel mal krstné meno Štefan, potom je celkom možné, že jeho kult (ako kult svätého) v priebehu stáročí splynul s kultom sv. Štefana, jeho otca, a to najmä vtedy, keď oficiálne rímskokatolícke kruhy svätosť Štefana mladšieho ignorovali. Štefan – prvý uhorský kráľ bol kanonizovaný, tj. zapísaný do zoznamu (kánonu) svätých roku 1083. Pri tom je veľavravné a nanajvýš zaujímavé, že v rímskokatolíckych uhorských kalendároch mal ešte v roku 1808 až dva sviatky — prvý sviatok 20. augusta (Stephani Reg. & Pat. Reg. Hung.) a druhý sviatok 2. septembra (Stephani secundo).⁴⁷ Nejedná sa o dva sviatky dvoch sv. Štefanov uhorských, otca a syna?

Podľa niektorých Abba bol totožný s (V)Otom (Vathom) Vesprémom – synom Judity (sestry sv. Štefana) a Boleslava Chrabrého; podľa iných Abba je manželom inej sestry sv. Štefana⁴⁸ (Šaroly). Kroniky (*Herimannova*, *Altaišské* a *Hildesheimské anály*)

však spomínajú záhadného «*fratrueles*» kráľa Štefana, avšak jeho meno neuvádzajú.⁴⁹ Tento «*fratrueles*» nosil na vyholenej hlave tri vrkoče,⁵⁰ čo bolo obyčajom u slovanských predákov, podobne i gréckokatolícki cyrilometodejskí mnísi mali postrizenie a nechávali si dlhé vlasy na postrihnutej hlave.⁵¹ Posledná zmienka o «Vathovi», kde sa uvádza jeho meno-titul v tejto praslovanskej podobe (Vat-ha), pochádza z roku 1248. Hovorí sa v nej o prešovských Nem-coch, ktorým kráľ Bela IV. daroval zem v okolí Prešova patriacu kedysi Vathovi (Batha).⁵² Čo je opäť ďalším dôkazom, že kolíska Vathovcov-Abovcov je na území dnešného východného Slovenska (bývalej Podkarpatskej Rusi).

Ondrej I. potvrdzuje «staru viru» v Uhorsku

Nový uhorský kráľ Ondrej I. (1046-1061), zvaný tiež «Biely» = «Býčí» (Albus⁵³), povolal z Poľska aj svojho brata Bela,⁵⁴ ktorý tiež svojho času ušiel pred intrigami Gizely a medzičasom sa tam tiež oženil s dcérou, tentoraz poľského kniežata Mieška II.⁵⁵ Po prípadnej smrti kráľa Ondreja I. sa mal následníkom uhorského trónu automaticky (podľa tzv. starešinovského práva platného medzi uhorskými Slovanmi) stať jeho brat Bela. Preto, ako to bolo v Uhorsku v tom čase zvykom, Bela dostal titul «*vojvoda* (ДѢКА) *Rusínov*» (dux Ruizorum) a dostal od svojho rodného brata, podobne ako kedysi sv. Imrich od sv. Štefana, do vlastníctva «*ducatus*» – jednu tretinu Uhorska (pôvodné Biele Uhorsko), tzv. marku «*Rusínov*» (Ruizorum), tj. oblasť Slovanmi nazývanú Vihorlat, resp. Biharsko (správnejšie: Byharsko = «*Бѣгъорско*»), čiže tradičné domovské sídla Rusínov – Bielych Uhrov arpádovskej dynastie, ktoré sa nachádzali na severovýchode Uhorska.

Po úspešnom I. Vathovom povstaní Ondrej I. vo svojom *Edikte* (*Andreae I. edictum, sive constitutiones*) nariadil, aby boli v Uhorsku opäť v plnosti zachovávané staré obyčaje a starodávny cyrilometodejský cirkevný poriadok (tj. «stara vira» čiže gréckokatolícky cyrilometodejský obrad), aký platil ešte za doby sv. Štefana, tj. pred nástupom uzurpátora trónu Petra Orseola.⁵⁶ V uverejnenom dekréte Ondreja I. u Werbóczyho (r. 1696) i napriek pozdejšej pro-

latínskej falzifikácii sa zachovali tieto prvky pôvodného znenia dekrétu:

1.) V monastiroch baziliánskych mníchov-kalugerov, kde Peter Orseolo dosadzoval latinských benediktínov za predstavených, Ondrej I. znovu obnovil funkciu a všetky právomoci starého, sv. Cyrilom a Metodom zavedeného systému soborov so slobodnou voľbou archimandritu-episkopa: «... *hierarchovia* (episkopi-archimandriti) *a sobory svjaščnikov nech sú zachované podľa starých zvyklostí a nech sa im všetci podriaďujú, nech je obnovený* (starodávny – gréckokatolícky) *obrad v celosti*». ⁵⁷

2.-3.) V prípade usmrtenia, čo v povstaní nebýva zriedkavosťou, niektorých z Petrom Orseolom na čelné posty baziliánskych soborných monastirov novodosadených latinských benediktínov ⁵⁸ a vyberačov latinského desiatku, Ondrej I. dáva amnestiu previnilcom: «... *Ktokoľvek zabil človeka oddaného posvätným veciam* (= latinského benediktína), *alebo aj civilným* (vyberač cirkevného latinského desiatku), *a podľa spôsobov starých to nejak zahladil* (urobil cirkevné pokánie), *tak všetci nakoniec od vrážd, zbojníčenia, alebo iných krívd a násilia nech sa zdržujú...*». ⁵⁹

Uvedené nariadenia Ondreja I. sa vlastne zhodujú s troma hlavnými požiadavkami oboch Vathových protilatínskych povstaní (pozri ďalej).

Bratovražedná vojna a druhé Vathove povstanie (rok 1060)

Kráľ Ondrej I. však neskôr nedodrжал normu starešinského práva, podľa ktorej jeho nástupcom mal byť jeho rodný brat Bela, nositeľ titulu «*dux Ruizorum*» (vojvoda-duka Rusínov) a ešte za svojho života nechal nelegálne korunovať za uhorského kráľa svojho maloletého syna Šalamúna, ⁶⁰ z čoho samozrejme nutne vypukla bratovražedná občianska vojna.

V bratovražednej vojne Ondreja I., ktorý bojoval v záujmoch svojho neplnoletého syna Šalamúna proti svojmu vlastnému bratovi a legálnemu následníkovi trónu Bélovi I., vypuklo v roku 1060 v poradí už druhé Vathovo povstanie. Tentoraz však na jeho čele

stál Vathov syn menom Ján.⁶¹ Obyvateľstvo Uhorska si totiž ešte veľmi dobre pamätalo na vyčíňanie Nemky Gizely, manželky sv. Štefana, ako i na vyčíňanie benátskeho Petra Orseola a tentoraz bola hrozba ešte zjavnejšia, lebo každému bolo nad slnko jasné, čo bude so «*starou virou*» i so samotným Uhorskom, veď za Šalamúnom stál opäť Nemec, totiž jeho svokor – tentoraz dokonca priamo nemecký cisár. Je iróniou osudu (alebo logickou reakciou pudu sebazáchovy⁶²), že povstanie potlačil sám novodosadený kráľ Bela I. (1060-1063), a to i napriek tomu, že mu povstanie dopomohlo k víťazstvu. Bela I. s pomocou masového povstania totiž zvíťazil a bol korunovaný za kráľa. Uzurpátor trónu Šalamún ušiel do Nemecka, majúc za manželku, ako bolo už vyššie naznačené, Juditu, dcéru nemeckého cisára Henricha III.

Bela I. pri svojom taktizovaní s povstaním, ktoré najprv využil vo svoj prospech a potom potlačil, zrejme sľúbil niektorým latinským benediktínom-biskupom dosadeným za Šalamúnovej medzivlády na archimandritské-episkopské katedry v baziliánskych monastýroch, že ich ponechá (nedovolí povstalcom zosadiť ich), ak ho budú podporovať. Svedčí o tom napríklad i správa *Obrázkovej kroniky*, kde sa hovorí, že v istom monastýre (sv. Spasiteľa), kde sa mnísi modlili každý deň Utreňu i Večurnu (= bol to gréckokatolícky monastýr), bol abbasom, tj. abbom latiník menom Wilerm, ktorý z vďačnosti Belovi I. (pravdepodobne zato, že ho ponechal vo funkcii abbasa) zachránil život jeho synovi Gejzovi (neskoršiemu uhorskému kráľovi Gejzovi I. Veľkému).⁶³

Požiadavky vzbúrencov vo Vathových povstaniach

Sasinek o II. Vathovom povstaní píše toto:

«(Kráľ Bela I.)...aby sa *zavdlačil národnej stránke, oznámil snem, nie na základe nemecko-feudálnych, lež na základe slovansko-demokratických zákonov povolajúc dvoch starešinov z každej obce. Medzitým okrem povolaných nahrnul sa veľký počet ľudu k stolnému (stoličnému) Belehradu* (Székesfehérvár – hlavné mesto bývalej Velkomoravskej ríše⁶⁴), *tak, že sa kráľ* (Bela I.), *biskupi* (za Šalamúnovej medzi-vlády opäť povolaní latinskí cudzinci, Nemci a Ta-

liani – všetko Slovanom cudzieho rímskokatolíckeho obradu) a veľmoži zhrozili. Nechýbalo i na buričoch, na čele ktorých stál Ján, syn niekdajšieho Vathu,⁶⁵ ktorí vyslali tlumačov svojich ku kráľovi, biskupom a veľmožom s požiadavkou: aby dovoleno bolo (1.) pridržať sa starej viery (tj. gréckokatolíckeho cyrilometodejského obradu),⁶⁶ (2.) zavraždiť (latinských) biskupov a kňazov a (3.) obesť vyberačov desiatku... Belaslav (kráľ Bela I.) zaslúbil im dať odpoveď na tretí deň; medzitým rukou činiac poriadky k potlačeniu buričov. Na tretí deň uderilo vojsko na zástup a pochytajúc buričov zaviedlo pokoj...».⁶⁷

Vyššie uvedené Sasinkove slová sú v skutočnosti voľným prekladom správy, ktorú o udalosti podáva *Thuróczyho kronika* (kap. 46), kde doslovne píše (uvádzame aj s poznámkami Bárdosyho z roku 1802), že povstalcí:

«... žiadali: ponechať nám, rítus otcov našich v pohanstve žijúcich (grécky obrad), episkopov (latinských) ukameňovať, kňazov (do Nemecka, odkiaľ prišli) vyhostiť, klerikov (Uhrov) zadusiť, vyberačov desiatku obesť, kostoly (latinské) zbúrať, zvony umlčať...».⁶⁸

Vzbúrenci v obidvoch Vathových povstaniach žiadali v podstate jedno a to isté:

➤ Žiadali záruku, že sa budú môcť naďalej **pridržať** «starej viery», ktorú priniesli sv. Cyril a Metod, tj. starodávneho gréckokatolíckeho cyrilometodejského obradu.

➤ Žiadali zastaviť likvidáciu cyrilometodejských eparchií, čo nemeckými manželkami ovplyvňovaní králi robili zavádzaním latinskej desiatkovej povinnosti a dosadzovaním cudzincov, tj. Nemcov a Talianov (benediktínskych mníchov) na miesta archimandritov-episkopov baziliánskych cyrilometodejských monastýrov.

Významy «zadusiť», «obesť», «vyhostiť» sú v skutočnosti nedôsledným a nepochopeným prekladom latinského slova «suspendo», ktoré doslovne znamená *obesť* (porov. talianské «sospendere»), avšak v cirkevnej terminológii znamená *suspendovať*, tj. pozbaviť funkcie a zosadiť z úradu, zastaviť doterajšiu právomoc. Suspendovaný (doslova obesený) kňaz nesmie vykonávať viac svoju kňazskú činnosť... Teda udalosti Vathových povstaní vôbec neboli

také strašné a krvavé, ako to vykreslili pozdejší prolatínski, gréckokatolícky obrad nenávidiaci kronikári, i keď nemožno poprieť a ani to nikto nechce popierať, že v ozbrojenom konflikte revolty sú aj ľudské obete, a to vo väčšom či menšom počte!

Neúspešný pokus o zavádzanie cirkevných desiatkov v centrál- nom Uhorsku

Zavádzanie desiatkov a dosadzovanie cudzincov-latiníkov (benediktínskych mníchov) na vedúce archimandritské miesta baziliánskych monastýrov bolo vlastne pokusom o založenie diecéz-biskupstiev latinského typu v Uhorsku. Veď, keď na čele soborného baziliánskeho monastýra stál archimandrit-episkop a po jeho nelegálnom zosadení bol na jeho miesto (episkopské) dosadený latinský benediktín, v tom momente jemu podliehajúca monastýrská eparchia dostala v jeho osobe latinského biskupa. Keďže v monastýroch vždy platila a dodnes platí zásada absolútnej poslušnosti predstavenému, cudzí predstavení (latiníci) postupom času pomaly, ale isto likvidovali v monastýroch všetko cyrilometodejské a slovenské, zavádzajúc benediktínsku regulu a nový latinský obrad. Dánilo sa im to o to viac, že benediktínska regula je veľmi podobná baziliánskym pravidlám, veď sv. Benedikt svoju regulu prevzal od sv. Bazila Veľkého. Nástup latinských predstavených niesol ruka v ruke i zavedenie povinnej desiatkovej povinnosti (odovzdávanie desatiny úrody), čo v latinskom svete bolo zvykom.

Slovenské gréckokatolícke obyvateľstvo Uhorska sa vo Vathových povstaniach už od samého počiatku búril voči týmto prvým pokusom zaviesť desiatkovú povinnosť,⁶⁹ a húževnate odporovalo akémukoľvek zavádzaniu cudzieho neslovenského latinského elementu.

Kroniky, ktoré spomínajú Vathove vzbury, ako napr. *Thuróczyho kronika*, boli napísané až v 14. storočí, tj. 250-300 rokov po udalosti, tj. v čase, keď do Uhorska novopristáňovaný maďarský živel (Kumáni), ako aj latinizácia a likvidácia všetkého cyrilometodejského v jeho centrálnej časti boli už v takom stupni, že pôvodné slovenské domáce obyvateľstvo Uhorska – gréckokatolíci so «sta-

rou vierou» Cyrila a Metoda – boli už pokladaní za heretikov a ne-skôr dokonca priamo za pohanov. Preto kroniky označujú Vathové povstania za heretické, ba i pohanské... a bielych Uhrov – staré privilegované obyvateľstvo Uhorska – začínajú stotožňovať so skutočnými pohanmi, tj. s nepokrstenými Rómami-Valachami.

Napríklad o podpore Vathovho povstania zo strany Ondreja I. a jeho ďalšieho brata Leventheho *Budínska kronika* píše toto: «*Petiverunt ab Endre et Leventhe: quod permetterent universum populum ritu paganorum (?) vivere, episcopos et clericos occidere, ecclesias destruere, christianam fidem abiicere et ydola colere* (Chron. Budense ap. Podhraczký pag. 92)»⁷⁰ a Sasinek k tejto správe dodáva:

«*Je v tom per auxesim vyslovená zášť proti východnej cirkvi, ktorú premrštenci mali za pohanstvo*».⁷¹ Ďalej píše:

«*O povstaní Vathovom ovšem píšu uhorsko-latinskí dejopisci, že na konci panovania Petra navráteného kr. uh. (kráľa uhorského) chopil sa zbroje za pohanstvo; medzitým zdá sa mi, že tuná p. Z. (Annal. T. XI. ad an. 1002. n. 17) ovšem u pravdy stál, keď pravil, že to bolo povstanie za cirkev slovanskú, ponevác v listine Kolomana kr. uh. od roku 1113 (správne má byť rok 1103 – Sasinek mylný rok prevzal od Fuxhoffer, čo aj sám uznáva⁷²) stojí: ‘quum ego Godofredus, Zuburiensis ecclesiae Abbas..., seditione Ducis Atha Moraviensium sedata, ipsa praedia magno labore in unum collegissem etc.’*»⁷³ (Fuxhoffer *Monasterol. P. I. p. 97*) Že tuná Atha je totožný s oným Vatha, jako aj povstanie ‘Athovo’ totožné je z ‘povstaním Vathovým’, sotva kto pochybovať bude... polatinčenie a porimančenie kresťanov récko-slovanských tolko platilo, jako pokresťanenie...», Dubravius (Dubravius *Hist. Bojem. L. XVII, p. 160*) píše o vojne uhorskej z roku 1260, ktorá bola vedená proti Otokarovi toto: «*’(Bela) Coactis nouis viribus ex gentibus vicinis, quas nunc appellant Valachos, Ruthenos, Rascianos, Bosnenses, Bulgaros et alios Christianis inimicos’* Že tieto národy boli kresťanské, o tom sme istí, prečo ale ich menuje ‘christianis inimicos’ (nepriateľmi kresťanov)? Snád’ preto, že nepatriли k cirkvi latinskej. – Na druhom ale mieste pripisuje im porážku jako kresťanom v nepravom zmysle (male christianis) (ako zlých kresťanov)».⁷⁴

§§§ Uhorské zákony – dôkaz gréckokatolíckeho Uhorska 11-teho storočia

§ východná pôstna disciplína

Vďaka dvom vyššie spomenutým Vathovým povstaniam zostalo v 11. storočí celé Uhorsko ešte stále gréckokatolícke. A to nielen celá krajina, ale i uhorský panovnícky dvor i samotný panovník – uhorský kráľ bol Slovanom a kresťanom východného cyrilometodejského gréckokatolíckeho obradu. Svedčia o tom okrem iného dokonca i uhorské zákony 11. storočia,⁷⁵ ako napr.:

✓ *Zákonné nariadenie kráľa sv. (V)Ladislava⁷⁶ I. (1077-1095) č. 31* prijaté na baziliánskom sobore v Sabolči roku 1092 a týkajúce sa v Uhorsku zaužívanej pôstnej disciplíny. Kráľ sv. (V)Ladislav I. v tomto zákone bráni gréckokatolícku cyrilometodejskú pôstnu disciplínu proti cudzincom-latiníkom. Pre pochopenie je treba vedieť, ako správne komentuje tento zákon Gabriele de juxta Hornad, že gréckokatolícky tzv. *Veľký pôst* na našich územiach i na celom Východe už od cyrilometodejských čias začína vždy v pondelok, kým latiníci sa v období *Veľkého pôstu* začínajú postiť až o dva dni neskôr, tj. až v tzv. popolcovú stredu.⁷⁷ Vyššie spomínané zákonné nariadenie znie:

«XXXI. *Latiníci* (tj. cudzinci Nemci a Taliani, dosadení namiesto niektorých pôvodných domácich gréckokatolíckych archimandritov-episkopov, či cudzí kupci a remeselníci), *ktorí nechcú súhlasiť so zákonnými zvykmi Uhrov* (to znamená, nie s pohanskými, ale s gréckokatolíckymi zvykmi Uhrov, lebo pohania nemajú zdržanlivosť od mäsa), *podľa ktorých sa Uhri postia od mäsa už v pondelok a utorok, a v tieto dni by hýrili; ak nechcú s našimi* (tj. gréckokatolíckymi-uhorskými) *lepšími zvykmi súhlasiť, môžu sa pobrať kamkoľvek chcú* (tu je zrejmé, že išlo o príšeltcov-cudzincov-latiníkov). *Peniaze však, ktoré tuná* (teda v Uhorskej zemi) *získali, nech nechajú tu.* (Môžu zostať v našej krajine) *iba vtedy, ak by náhodou (medzičasom) prišli k rozumu a začali sa postiť od mäsa spolu s nami*».⁷⁸

Ako vidieť z textu tohto zákona, najvyšší uhorský zákonodarca – kráľ sv. (V)Ladislav I. v ňom hovorí v prvej osobe množného čísla «*s našimi zvykmi*», «*s nami sa zriekli mäsa*», teda sa úplne stotožňuje so «*starou virou*», tj. s cyrilometodejským gréckokatolíckym obradom a jeho pôstnou disciplínou, kde *Veľký pôst* sa začína v pondelok (ako dodnes u gréckokatolíkov) a nie v stredu (ako u rímskokatolíkov). Kráľ sv. (V)Ladislav bol teda jednoznačne gréckokatolík.⁷⁹

Potom, čo v 20. storočí a na prelome 20. a 21. storočia sme svedkami demagogického a ničím historicky nepodloženého vyhlasovania sv. Cyrila a Metoda, typicky to byzantských a gréckokatolíckych vierozvestcov, za údajných šíriteľov latinského obradu na Veľkej Morave,⁸⁰ nemôže nás prekvapiť, že sa Maďarom podarilo tak sfalšovať dejiny, že sv. Štefan i sv. (V)Ladislav sú dnes automaticky pokladaní za latinských svätých, i keď latinskými v skutočnosti nikdy neboli a ich národnosť bola tiež zmenená z pôvodnej rusínskej na maďarskú.

4. novembra roku 2001 pápež Ján Pavol II. vyhlásil za blahoslaveného (beato) vladyku Prešovskej gréckokatolíckej eparchie Pavla Gojdiča, OSBM (+1960). Gojdič bol národnostne výnimočne vyhranenou osobou. Bol Rusínom, o čom sa viackrát oficiálne vyjadril a existujú o tom i oficiálne dokumenty, nehovoriac už o ešte žijúcich svedkoch. Zomrel roku 1960, za blahoslaveného bol vyhlásený roku 2001. Teda od jeho mučeníckej smrti ubehlo len 41 rokov... I napriek tak krátkemu časovému úseku po jeho smrti, slovenská tlač i slovenská latinská cirkevná hierarchia latinského obradu ho začala označovať za prvého blahorečeného Slováka, či dokonca prvého blahoslaveného «*rydzeho Slováka*».⁸¹ Ukrajinci vyhlasovali blahoslaveného svjaščenomučenika Pavla Gojdiča za Ukrajinca.⁸² Rusíni naopak upozorňovali na všeobecne chcený omyl a prekrúcanie dejinných skutočností citovaním vlastných slov blahoslaveného Gojdiča.⁸³ Nikoho z falzifikátorov nezaujíma, čo by jednotlivým nespravodlivým prekrúcaním dejín povedal Gojdič, keby žil. Pravda nezaujíma nikoho, každého zaujíma len jeho vlastný ošoh a každý rozmýšľa, ako využiť beatifikáciu Gojdiča pre svoj vlastný osobný záujem. Keď je dnes možné, že už po necelých 41 rokoch od smrti Gojdiča sa tendenčne zmenila jeho národnosť z rusínskej na slovenskú, či ukrajinskú, a to i napriek rozpakom väčšiny veriacich, ktorí ho osobne poznali, o čo viac je možné, že niekto zmení obradovú príslušnosť a národnosť sv. Štefana či sv. (V)Ladislava... Robí sa to o to smelšie, že časový rozdiel od smrti sv. Štefana, či sv. Ladislava je už skoro 1000 rokov!

§ východná pôstna a pohrebná disciplína

✓ V *Zákonnom nariadení* č. 25 uhorský kráľ sv. (V)Ladislav zasa postihuje tých, ktorí nedodržiavajú gréckokatolícky cyrilome-

todejský obyčaj postiť sa v štyri ročné obdobia (Filipovka, Veľký pôst, Petrivka a Spasivka, tj. Uspenský pôst, a v navečeria pred danými sviatkami) a nepochovávajú zomrelých pri cerkvi:

«XXV. Ak niekto nezachováva nedeľu a sviatočné dni nesvätí, alebo sa nepostí v štyroch obdobiach a navečeriach ich sviatkov, alebo mŕtvych svojich nepochová pri cerkvi, nech sa kajá 12 dní o chlebe a vode na náhrobku. Ak pán telo sluhu, alebo predstavený chudobného hostä či dedinčana nepochoval pri cerkvi, nech sa tak isto potresce».⁸⁴

Starodávny byzantský obyčaj je totiž vždy pochovávať zosnulých pri cerkvách.

§ 2 východné bohoslužobné zvyky

Že kráľ sv. (V)Ladislav bol staroverec, tj. gréckokatolík, svedčí i ďalší z jeho dekrétov (11. dekrét *Prvej knihy nariadení*),⁸⁵ v ktorom prikazuje, že ak niektoré dediny sú veľmi vzdialené od cerkvi (cerkvi sa obyčajne nachádzali v monastyroch-samostanoch, a tie sa budovali na pustých miestach, tj. mimo dedín⁸⁶ – odtiaľ slovenský ekvivalent slova «monastyr» – «samostan»⁸⁷), nech tam posielajú v nedeľu aspoň nejakých svojich zástupcov, ktorí tam majú priniesť tri chleby a jednu sviečku ako žertvu, aby tí, ktorí nemôžu prísť na bohoslužby, mali aspoň duchovnú účasť na Nekrvavej Žertve. Vo vyššie spomínanom nariadení sa jedná o predkladné kvasené chleby (tzv. prosfory) pečené z pšeničnej múky, určené na Božiu Liturgiu sv. Jána Zlatoústeho, ktoré sa v gréckokatolíckom obrade užívajú dodnes na liturgické účely, na rozdiel od rímskokatolíkov, ktorí pri omši užívajú nekvasené «hostie» (oplátky), a to už od 8. storočia.⁸⁸ Časť z vyššie spomínaných chlebov sa totiž mala, ako vyplýva z dekrétu, použiť na Božiu Eucharistiu, čo je tiež, ako bolo už vyššie povedané, jasným dôkazom, že sa jednalo o Proskomídiu, integrálnu to súčasť gréckokatolíckych Služieb Božích, pri ktorých sa používa výlučne kvasený chlieb.⁸⁹ Keď sa chlebov prinesených na Službu Božiu nazbieralo veľa, a preto sa nespotrebovali na premenenie, na Východe bol vždy obyčaj, že sa použili na udržanie kňaza (aby mal z čoho žiť) a v prípade prítom-

nosti chudobných, boli tieto chleby po Službe Božej rozdelené núdznym.

Tiež historickým faktom je ten, že kráľ sv. (V)Ladislav sa na smrteľnej posteli pričašchal pod obojím spôsobom ako gréckokatolíci dodnes.⁹⁰

Gréckokatolícky episkop na uhorskom tróne (kráľ Koloman)

Rozkvet cyrilometodejského gréckokatolíckeho kresťanstva v Uhorsku na konci 11. storočia okrem Vathových povstaní posilnila ešte jedna mimoriadna skutočnosť. Po smrti uhorského kráľa sv. (V)Ladislava, ktorý zomrel bez mužského potomka, sa kráľom (s pápežovým dišpenzom od prekážky mníšskych sľubov) stal jeho synovec Koloman (1095-1116), ktorý bol toho času, tj. pred zaujatím uhorského trónu gréckokatolíckym archimandritom-episkopom baziliánskeho soborného monastýra vo Veľkom Varadíne (Byhar). A to je práve dôvod, prečo sa pozdejší maďarskí historici a kronikári, v čase, keď sa na gréckokatolíkov v Uhorsku pozeralo už ako na pohanov, vyjadrujú o Kolomanovi len v negatívnych a pejoratívnych prívlastkoch ako: «*kulhavý, jednooký..., zavraždil..., oslepil...*».⁹¹ Pre jeho mimoriadne veľkú vzdelanosť a nadpriemerné intelektuálne schopnosti ho však história označuje aj veľavravným prímiením «Koloman Knižný» (*Könyves Kálman*). Ako baziliánsky mních totiž svojou vzdelanosťou predstihol svoju dobu. Nečakané objavenie sa gréckokatolíckeho episkopa-archimandritu baziliánskeho monastýra na čele Uhorského kráľovstva na prelome 11. a 12. storočia v osobe kráľa Kolomana úplne paralyzovalo latiniizačné tendencie a zastavilo prvé pokusy o asimiláciu Slovanov zo strany do Uhorska prenikajúcich cudzincov. Počas Kolomanovej vlády sa všetky eparchie – soborné monastýry dostali späť do rúk Slovanov-starovercov (gréckokatolíkov). Preto tolká nenávisť prolatínskych dejepiscov proti jeho osobe. Podrobnejšie pozri v kapitole 2.2.

Arpádovci sa často ženili s ruskými a gréckymi princeznami

Udržaniu gréckokatolíckeho cyrilometodejského obradu v Uhorskom kráľovstve do značnej miery pomáhala i “sobášna politi-

ka” tohto obdobia. Viacerí arpádovskí uhorskí králi súc sami gréckokatolíckmi-Slovaniai uzavierali manželstvá s dcérami kyjevských slovanských alebo gréckych-byzantských kniežat. Napr.:

★ kráľ Ondrej I. (1047-1060) si vzal za ženu dcéru kyjevského veľkokniežata Jaroslava Múdreho (1019-1054) menom Anastáziu⁹² (Nastasija Rurikova);

★ kráľ Gejza Veľký I. (1074-1077) mal manželku byzantskú Synadene;⁹³

★ kráľ sv. (V)Ladislav I. (1077-1095) mal za manželku dcéru haľčského kniežata Mstislava;⁹⁴

★ uhorský kráľ Koloman (1095-1114) si ešte pred vstupom do monastyra, a teda ešte pred kňazskou a episkopskou vysviackou zobral za manželku ruskú kňažnú Evfímiu, ktorá bola sesternicou Svätopluka (Svjatopolka) II., kniežata kyjevského a dcérou Vladimíra II. Monomacha, kniežata Perejaslavľa a Suzdaľa;

★ uhorský kráľ Bela, tzv. Slepý (1131-1141), mal za manželku grécku kňažnú Helenu;

★ uhorský kráľ Gejza II. (1141-1161) si zobral za manželku Evfroziniju, ktorá bola sestrou kyjevského kniežata Izjaslava⁹⁵ a dcérou kyjevsko-ruského veľkokniežata Mstislava I.;⁹⁶

★ uhorský (proti)kráľ Štefan IV. (1163) mal za manželku byzantskú princeznú Máriu, dcéru byzantského Izáka Komnena;⁹⁷

★ uhorský kráľ Bela III. (1173-1196) – po grécky zvaný Alexios, ktorý žil tesne predtým ako sa stal uhorským kráľom jedenásť rokov na byzantskom cisárskom dvore v Konštantinopole (Carihrade), sa oženil s gréckou princeznou Agnesou (Annou) a prisahal byzantskému cisárovi Manuelovi I. (1143-1180), že bude podporovať byzantské záujmy v Uhorsku, čo aj určite v prvých rokoch svojho kralovania plnil.⁹⁸

★ uhorský kráľ Bela IV. (1235-1270) si zobral za manželku Máriu, dcéru byzantského cisára Teodora I. (1204-1222) sídliačeho v Nicey.⁹⁹

I tieto manželské vzäzky mali nezanedbateľný vplyv na rozkvet gréckokatolíckeho cyrilometodejského dedičstva i slovanskosti v Uhorsku, a to práve tak, ako manželstvá s Nemkami: sv. Štefan s Gizelou

(bola sestrou nemeckého cisára Henricha II.), Šalamún s Juditou (bola dcérou nemeckého cisára Henricha III)..., mali pre slovanské cyrilometodejské Uhorsko neblahé dôsledky v zmysle latinizácie a otvárali dvere neskoršiemu úpadku, ba úplnej strate slovanskej národnej identity i byzantského cyrilometodejského obradu.

12. storočie

Uhorské zákony – dôkaz gréckokatolíckeho Uhorska 12. storočia

● ženaté gréckokatolícke kňazstvo v Uhorsku

V 12. storočí¹⁰⁰ bolo celé Uhorsko ešte stále plne gréckokatolícke¹⁰¹ a latiníkmi boli len ojedinelí cudzinci (Taliani a Nemci). Svedčia o tom napríklad i všeobecne platné uhorské zákony tohto obdobia, ktoré dokazujú existenciu ženatého kňazstva v Uhorsku i v čase, keď všade v latinskej Cirkvi platil už prísny celibát.

✓ V *Prvej knihe nariadení kráľa sv. (V)Ladislava* z roku 1092 sa nachádza napríklad nariadenie proti kňazom-bigamom (tj. tým, ktorí pred kňazskou vysviackou vstúpili do manželstva-bigamie a boli vysvätení).¹⁰² Pre pochopenie treba uviesť, že (podľa mukačevského vladyku H. Bizancija (+1733)) sa rozoznávajú tri typy bigamie:

1.) ak sa muž po smrti prvej ženy ožení druhýkrát (tj. tzv. skutočná bigamia – «**ПРАВДИВАЯ БИГІМІЯ**»),

2.) keď si muž vezme za ženu vdovu (tj. tzv. sprostredkovaná bigamia – «**ТОЛКОВАНАЯ БИГІМІЯ**»). Takýchto, ako hovorí Bizancij, môže episkop vysvätiť na kňazov len s dovoľením od pápeža rímskeho, a to na základe slov sv. apoštola Pavla, že kandidát posvätený na kňaza má byť mužom len jednej ženy.

3.) Ak sa mních, zabudnúc na svoje sľuby Bohu, ožení, označovalo sa to tiež ako bigamia (tzv. bigamia, v ktorej mních prestal byť verným Bohu a podobným Isusovi Christovi – «**ПОДОБСТВЕННАЯ БИГІМІЯ**»).¹⁰³ Ako vidieť z vyššie uvedeného, «kresťanská bigamia», o ktorej hovorí vo svojich zákonoch kráľ (V)Ladislav, nemá nič spoločné s «pohanskou bigamiou», tj. stavom, keď muž vlast-

nil dve ženy súčasne.

Vyššie spomínaný zákon je jasným svedectvom o všeobecnej ženitbe kandidátov kňazstva pred svojou vysviackou, čo je normálnym zjavom a privilégiom od samých apoštolských čias, zachovávaným v gréckokatolíckej Cirkvi a je dôkazom, že sa jednalo o kňazstvo gréckokatolíckeho obradu.

✓ Že neišlo len o ojedinelú alebo o malichernú a jednorázovú záležitosť, svedčí obnovenie tohto zákona o pár rokov nato kráľom-episkopom Kolomanom. V *Prvej knihe nariadení uhorského kráľa Kolomana* (začiatok 12. st.) sa totiž opäť nachádza dekrét-nariadenie proti kňazom-bigamom a vdovcom.¹⁰⁴ O kňazoch-bi-gamoch existuje ďalšie nariadenie i v *Druhej knihe nariadení kráľa Kolomana*.¹⁰⁵

Zmienka o legálnom ženatom gréckokatolíckom kňazstve Uhorska priamo, a to dokonca bez akejkoľvek pochybnosti, sa nachádza v zákonnom nariadení kráľa Kolomana číslo 10, v ktorom pre kňazskú vysviacku a kňazskú službu vôbec, sa vyžaduje súhlas manželky:

«X. Žiaden ženatý kňaz alebo diakon nech neslúži prestolu, iba ak s predchodzím súhlasom manželky, a keď skladá sľub zdržanlivosti (tj. chcel by vstúpiť do monastýra – pozn. red.), postará sa jej o oddelené bývanie a nutné životné potreby, aby podľa apoštola, ten čo má ženu, považoval sa ako bezženatý».¹⁰⁶

Táto právna zásada vyžadujúca súhlas manželky platí u gréckokatolíkov dodnes, pretože ešte i dnes, ak je u gréckokatolíkov vysviacaná na diakona alebo kňaza ženatý kandidát, je pozývaná na episkopský úrad aj jeho manželka, aby zjavne i pred svedkami vyjadrila svoj súhlas (ústny i písomný) s vysviackou svojho manžela. Tieto a mnohé iné kráľovské zákony dokazujú, že v 11.-12. storočí bolo v Uhorsku ženaté kňazstvo každodenným a normálnym javom.

● episkopi mohli byť vyberaní aj spomedzi ženatého kňazstva

✓ Synod z roku 1114 zvolaná za uhorského kráľa Kolomana, pod predsedníctvom gréckokatolíckeho archiepiskopa Lavrentija

vo svojej 33. hlave nariaďuje, že sa zakazuje manželkám episkopov bývať spolu s episkopmi¹⁰⁷ – ide opäť o zákonnú aplikáciu byzantského kánona – 48. pravidla Trulského koncilu.

Keďže Uhorsko bolo v čase kráľa-episkopa Kolomana celé gréckokatolícke, za episkopa mohol byť v tom čase (popri mníchoch), a to s nemalou pravdepodobnosťou vybraný aj ženatý kňaz. Kroniky napríklad spomínajú legálnu dcéru veľkovaradínskeho episkopa, ktorú zachraňoval sv. (V)Ladislav – neskorší uhorský kráľ (pozri kap. 2.2.). Keďže v Uhorsku boli v činnosti len episkopstvá monastyrského typu, ak sa stalo, že bol za episkopa vybraný kňaz majúci právoplatnú manželku, musel dostať k svojej episkopskej vysviacke, a teda tým samým i k vstupu do baziliánskeho monastýra, podľa príkazu Trulského koncilu z roku 691, povolenie-súhlas od svojej manželky, ktorá sa tým však automaticky zaväzovala, že i ona dobrovoľne, ihneď po jeho vysvätení, sa od neho vzdiali a oďíde žiť do nejakého vzdialeného baziliánskeho ženského monastýra taktiež ako mníška. Všetko sa mohlo samozrejme udiť len za podmienky a predpokladu, že ich deti už boli odraštené, teda boli v poriadku. I toto nariadenie synodu z roku 1114 je dôkazom, že v tom čase bolo v Uhorsku okrem mníchov-baziliánov výlučne ženaté gréckokatolícke kňazstvo, ktoré sa neriadilo zákazovými kánonickými nariadeniami o celibáte stanovenými pápežom pre latinský svet. V latinskej Cirkvi v tom čase už okolo 40 rokov platilo prísne nariadenie celibátu, a to tak prísne, že manželky rímskokatolíckych kňazov neuposlúchnuvších a nerešpektujúcich celibátne nariadenie sa predávali do otroctva (pozri ďalej).

● pre gréckokatolíckych kňazov v Uhorsku neplatil latinský celibát

«Všeobecne záväzný príkaz celibátu, ktorý platí v rímskokatolíckej Cirkvi dodnes, bol zavedený pápežom Gregorom VII. (1073-1085). Pápež Urban II. (1088-1099) na synode v Melfi roku 1089 dal príkaz potrestať tých, ktorí neuposlúchli nariadenie celibátu – ženatých subdiakonov stratou úradu a ich manželky boli vyhlásené otrokyňami feudálneho pána».¹⁰⁸

✓ Uhorský kráľ sv. (V)Ladislav ako staroverec-gréckokatolík promulgoval, i napriek všetkým celibátnym nariadeniam vyššie uvedených pápežov,¹⁰⁹ ešte 13. júna roku 1092 na synode v gréckokatolíckom sobornom baziliánskom monastyre Sabolč zákon na ochranu práv ženatého gréckokatolíckeho kňazstva v Uhorsku, neskôr uverejnený v *Prvej knihe nariadení sv. Ladislava* pod číslom 3, ktorý hovorí doslovne toto:

«III. Kňazom, ktorí prv a legitímne uzavreli manželstvo (tj. pred vysviackou) sa nato dáva nateraz povolenie (tj. i napriek najnovším pápežovým vyhláseniam môžu žiť i naďalej v manželstve) pre zachovanie pokoja a jednoty Svätého Ducha, do tej miery ako nám pán pápež neskôr poradí»,¹¹⁰ čím celý príkaz pápeža Gregora VII. (nevzťahujúci sa na gréckokatolícku Cirkev) diplomaticky zahral do ofsaidu (odložil na neskoršie časy).

● okolo každého episkopa v Uhorsku 12. storočia pôsobil mníšsky «sobor» (neskoršie latiníkmi nazvaný «kapitula»)

✓ Dokazuje to, vyššie spomínaný synod uskutočnený za Kolomana roku 1114, ktorý prikazuje, že kanonici (radcovia) episkopa musia bývať spolu s ním v monastyre a žiť ako mnísi.

✓ V jednom dokumente uhorského kráľa Imricha (Emerika) z roku 1201 určenom pre ostrihomskú cerkev sa kanonici miestneho episkopa titulujú dokonca priamo «bratmi», čo je tiež jasným dôkazom, že sa jednalo o mníchov-baziliánov,¹¹¹ a že episkopstvá boli i na začiatku 13. storočia v Uhorsku ešte stále monastyrského typu.

Najstaršie uhorské zákony 11. a 12. storočia boli vo svojich origináloch písané staroslovansky

Najstaršie uhorské zákony boli s úplnou samozrejmosťou písané v ľudovej, všetkým zrozumiteľnej reči, ktorou bola v danom čase, ako reč kodifikovaná sv. Cyrilom a Metodom, staroslovančina:

«... i zákony uherské byly napsány i prohlášeny ve dřevně-slovanském jazyku a teprv z tohoto jazyka převáděny na latinský jazyk...»,¹¹² bolo tomu tak ešte v časoch uhorského kráľa Kolomana.¹¹³

Ba je dokázané, že ešte v 17. storočí latinská listina týkajúca sa následníctva uhorského trónu musela byť v uhorskom sneme preložená do staroslovančiny a v tomto jazyku prečítaná, aby jej porozumel každý:

«Ještě v XVII. století dřevně-slovanský jazyk čítal se všem srozumitelným obcovacím jazykem netoliko v zemích uherské koruny, nýbrž i na celém východu evropském, kde mu rozuměli a jím mluvili i Turci v Cařihrade, ba i Mameluci v Egyptě».¹¹⁴

Sekretár benátskej ambasády v Konštantinopole roku 1454 (tj. necelý rok po dobytí mesta Turkami) podal správu pre Benátsky senát, v ktorej okrem iného uvádza, že dokonca i Veľký Turek a sultán Mehmed II. Fatih-Dobývateľ ovládal tri jazyky: hovoril turecky, grécky a slovansky!¹¹⁵

Gréckokatolícke Uhorsko 11. a 12. storočia poskytovalo útočisko gréckokatolíckym baziliánskym mníchom v tom čase už vyhnaným z Čiech a z Moravy

«V bohatých slovanských monastýrech v Uhrách nacházeli bezpečný útulek všichni pronásledovaní slovanští mniši Čech i Moravy, kteří v národě nazývali se černými (черныи, nigri), a obzvláště mniši, vyhnaní buď německými Benediktiny, buď Premonstráty i Augustiniány ze svých monastýrů: Břevnov, Kladruby, Litomyšl, Želiva, Hradisko, Obrovce, Osvětimany, Jevíč i Sázava. Po svědectví Ginzela (čti jeho 'Slavenapostel') přicházelo nejeedenkrát i igumenu sázavského monastýra sv. Prokopu útulku toho hledati».¹¹⁶

Celé Poľsko bolo ešte do 12. storočia tiež gréckokatolícke

Nekompromisným zástancom a dokazovateľom teórie, že nielen celé Slovensko a Uhorsko boli pôvodne gréckeho obradu, ale i Poľsko, je rímskokatolícky kňaz a historik Sasinek (+1914).¹¹⁷ Sasinek dokazuje, že celé Poľsko bolo pôvodne gréckokatolícke, a to minimálne až do polovice 12. storočia:

«Konečně jestli by kto pochyboval o tom, že začiatky křesťanstva v Poľsku východnej cirkvi pripísať nádobno, ten nech nezapadne, že Adam Bremenský (o. r. 1076) a za ním Helmold (o. r. 1167) ešte o veku svojom napísal: '... in omnibus observantis suis Graecos magis, quam Latinos imitari videntur'».¹¹⁸

Gréckokatolíckosť Poľska v časoch kráľov Boleslavov (Boleslava I. (992-1025), Boleslava II. (1058-1079), Boleslava III. (1102-1138), Boleslava IV. (1146-1173), Boleslava V. (1227-1279)) dokazujú i nálezy mincí s cyrilským nápisom «**БОЛЕСЛАВЪ**» (pozri jednu z nich znázornenú na str. 198).¹¹⁹

Smutne známy pápež Inocent III. (+1216) prikázal archiepiskopovi Heinrichovi z poľského Gniezna a jeho vikárom-episkopom (gréckokatolíckeho obra-

du), aby na svojom území ženatým kňazom nedávali nijaké cirkevné úrady.¹²⁰ Išlo o tendenčnú likvidáciu starého cirkevného obyčaja, dodnes typického pre východné Cirkvi, že na kňazov môžu byť vysviacaní i ženatí muži.

Baludánskyj, opierajúc sa o analý z roku 1587 tiež podčiarkuje, že ešte v 13. storočí hlavná cerkov v Krakowe v Poľsku bola gréckeho obradu a bola zasvätená sv. Krížu. Ten istý autor tiež uvádza, že Poliaci sa až do polovice 13. storočia postili povinne v stredy a piatky cez rok a sv. Štyridsiatnicu (Veľký pôst) držali podľa východného spôsobu plných sedem týždňov, až kým im to pápež Inocent IV. (1243-1254) nezrušil a neprikázal postiť sa podľa latinského spôsobu od popolcovej stredy. Aj celibát kňazov bol v Poľsku zavádzaný až koncom 12. storočia nunciom pápeža Celestína III. (1191-1198).¹²¹

Sasinek tiež uvádza, že najstaršia cerkov v Krakove bola byzantského obradu, a nachádzala sa na Klepari. Písomné zmienky potvrdzujú, že minimálne od počiatku 10. storočia sa v nej konali gréckokatolícke bohoslužby v staroslovančine. V Krakove boli tlačené už roku 1491 i najstaršie knihy písané cyrilikou.¹²² Roku 1491 bol v Krakove vytlačený *Časoslovec* (Часословець) v staroslovančine.¹²³ (o latinizácii Poľska v nasledujúcich storočiach, pozri na konci kapitoly 3.3.).

¹ «пришьдъшу же на страны доунаискыа королю оугърьскомоу, въсхотѣ и видѣти, и етеромъ гл(агол)ющемъ и непыцюющемъ, іако не избоудеть юго без моукы, иде къ нему · онъ же, іако достойтъ вл(а)д(ы)цѣ, тако и приатъ чьстьно и славьно съ веселикмъ · и весѣдовавъ съ нимъ, іакоже достояше тацѣма моужема весѣды гл(агола)ти, отпусти и, оулюбъ и обавызава, съ дары великими · рекъ кмоу: помани ма, чьстьныи о(тъ)че, въ с(ва)твыихъ молитвахъ твоихъ присно», («Žitije Mefodija, kap. XVI», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, II, Brno, 1967, str. 160-161).

² Porov. «Žitije Mefodija, kap. XI», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, II, Brno, 1967, str. 156.

³ Dvojica «хорс» – «хорошо» vznikla podobne ako i dvojica anglických «god» (*boh*) – «good» (*dobrý*), nemeckých «Gott» (*boh*) – «gut» (*dobrý*), slovansko-skýtskych «вогъ» (*boh*) – «в(а)гъ» (*dobrý*) a pod.; U Praslovanov-Skýtov sa toto božstvo uctievalo v podobe koňa – odtiaľ dnešné anglické «horse» («Chors» > «horse») *kôň*; U Praslovanov-Moskovsibirčanov sa uctievalo to isté božstvo v podobe býka – odtiaľ poľské «karw» («Chors» > «charw» > «karw») *starý vól*, anglické cow [čítaj *ka(r)w*], moskovské «копова» *krava*.

⁴ Porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 121.

⁵ O príbuznosti spoluhlások «ш» a «зД» (жД), (pozri G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 49).

⁶ Porov. G.A. Timkovič, «Sv. Cyril (+869) bol katánskym episkopom», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, I/1-2 (1996) str. 82.

⁷ Porov. Д.С. Лихачев, «Слово о полку Игореве» і памятники древнерусской литературы, Ленинград, 1976, стр. 42.

⁸ Porov. J. Horáček, *Slovo o pluku Igorovom Igora syna Sviatoslava vnuka Olega*, Bratislava, 1947, str. 44.

⁹ Porov. G.A. Timkovič, «Postríženie», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 26.

¹⁰ Porov. Б.І. Бідзіля, *Історія культури Закарпаття на рубежі нашої ери*, Київ, 1971, стр. 85; Porov. П. Сова-Гмитров, «Великогараздовский клад варварских монет», *Študijné zvesti A.Ú. SAV*, Nitra, IV (1961) str. 134-137.

¹¹ Porov. G.A. Timkovič, «Sv. Cyril (+869) bol katánskym episkopom», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, I/1-2 (1996) str. 68-69.

¹² «Mense Novembrio Agathon archiepiscopus, Basilii Grecorum imperatoris legatus, ad renovandam pristinam amicitiam cum epistolis et muneribus ad Hludowicum regem Radesbonam venit; quem rex honorifice suscepit et absolvit», (*Magnae Moraviae Fontes Historici*, III, Brno, 1969, str. 174; porov. *Magnae Moraviae Fontes Historici*, I, Praha-Brno, 1966, str. 108).

¹³ Porov. J.D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum Nove et Amplissime Collectio*, vol. XVII, Florentiae et Venetiis, str. 373.

¹⁴ Porov. knihu-štúdiu latinského redemptoristu: J. Meijer, *A successful council of union (A theological Analysis of the Photian synod of 879-880)*, Thessaloniki, 1975.

¹⁵ Porov. G.A. Timkovič, «Sv. Cyril (+869) bol katánskym episkopom», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, I/1-2 (1996) str. 85.

¹⁶ Porov. F. Dvornik, *Lo scisma di Fozio*, Roma, 1953.

¹⁷ Porov. *Cosmas Pragensis*, kniha I,22.

¹⁸ Порог. А.С. Петрушевичъ, *О введеніи христіанства въ Предкарпатскихъ странахъ во времена св. Кирилла и Мефодія тихже учениками и проповѣдниками*, Львовъ, 1882, стр. 6.

¹⁹ «Ad ecclesiam Sancti Georgii congregatis sancti monialium, verumtamen non **secundum ritus aut sectam Bulgariae gentis, vel Ruziae aut Slavonicae linguae**, sed magis sequens decreta apostolorum», (Ep. Joan XIII. R. P. ad Boleslaum II. Boh. Ducem. a. circ. 972. Ginzel. *Gesch. der Slawenap. Monum.* p. 79; М. Чубатий, *Історія християнства на Русі-Україні*, I, Рим-Нью Йорк, 1965, стр. 93; *Magnae Moraviae Fontes Historici*, III, Brno, 1969, str. 272-273; F.V. Sasinek, *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*, Skalica, 1867, str. 9-10; Sasinek pod «Ruziou» nerozumie len Slovensko, ale dokonca i Moravu, (porov. F.V. Sasinek, «Církev cyrillo-methodějská», *Sborník velehradský*, Brno, IV (1885) str. 57).

²⁰ *Kosmůw letopis český s pokračováními kanowníka vyšehradského a mni-cha sázawského*, Praha, 1882, str. 28-29.

²¹ M. Procházka, «Papež Rehoř VIII. a zánik slovanské liturgie v Čechách i na Moravě», *Sborník velehradský*, Brno, IV (1885) str. 16-17.

²² Meno prvej manželky nie je známe. Niektorí predpokladajú, že jej meno bolo tiež «Gizela», (porov. J. Mellen, *Series Regvm Hvmgariae e nvmmis avreis*, Bresslau-Leipzig, 1750, str. 4); Jezuita Stilingus sa tento všeobecný názor snažil vyvrátiť odôvodnením, že šlo o konfúziu s matkou Gizely, tiež Gizelou, alebo sesternicou Gizelou, (porov. J. Stilingus, *Vita Sancti Stephani regis Hungariae ex latinis et graecis, aliarumque gentium monumentis collecta, digesta, commentariis et observationibus illustrata*, Cassoviae, 1767, str. 145).

²³ Porov. «Legenda o svätom Štefanovi kráľovi napísaná biskupom Hartvikom» in R. Marsina, *Legendy stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1997, str. 114.

²⁴ Sv. Štefan mal dvoch synov: jeden sa volal Oto (Vatha) a druhý sv. Imrich (Emerik), (porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 41, 53).

²⁵ Slovo «vatha» – znamená doslovne *vodca* (tj. v plnom slova zmysle *otec* – náčelník rodu), *voda* (*voda* – v zdobnelom tvare *vod(i)ca* > *vodca*, skýtsky «вождь») – ide totiž o latinsky písucími kronikármi upravené staroslovanské «*ВѦТѦ», tj. «ВѦДА» [čítaj v moscho-iberskej výslovnosti *vada* > *vatha*], porov. angl. «water», z ktorého vznikli aj varianty: nem. «Vater», angl. «father»..., ktoré však už znamenajú *otec*, (porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 138); Teda «otec» a «voda» bolo u Praslovanov to isté, podobne ako «matka» a «zem» (porov. veľkoruské «материкъ *zem*, *pevnina*). Zánikom praslovanskej digammy (úvodného zvuku v) vzniklo neskoršie Kumánmi (Maďarmi) prevzaté a dnes za maďarské považované «*atya*» [čítaj *atà*], tj. *otec*, ako aj osobné meno «Oto», tak časté v oných časoch. «Vatha» je staršia a pôvodnejšia forma novšieho tvaru «(V)otho», (porov. varianty «Ot(h)ak-ar», «Odoak-ar» a srbské «отац(-ъ)»); «... že Atha je Otto, Atto... to znalcom dejepisu netreba dokazovať. V domácich našich dejepremeňoch prichodí pod menom Vatha; čo opäť je totožné s menom Atha, Atto, Otto..., práve tak jako otec, votec; oko, voko; ocel, vocel...», (F. Sasínek, «Samuel, údelné knieža Slovenska», *Letopis Matice Slovenskej*, Banská Bystrica, VII/1 (1870) str. 86); «... Atha = Vatha... kyriľské БАТѦ ľahko vo Vatha (jako k.p. БАСИЛ = Basil = Vasil) premenené byť mohlo: za to mám, že ono meno pôvodne БАТѦ čili *Baťa* znelo. Teraz je tuná pozoruhodno, že staroslovanské a ruské *Baťa*, ktoré sa na našich slovenských salašoch v patriarchálnom výraze «Bača» zachovalo, je totožné s maďarským *Atya* a so slovenským *Otac* = *Otec*. Z tohto vidno teda, že jako *Baťa* vo *Vatha*, tak aj v *Atya* a v *Atha* zmenené byť mohlo, ...», (F.V. Sasínek, «Odpoveď na odpoveď p. Knausa v záležitosti historického práva maďarčiny v cirkvi a vlasti», *Slovesnosť*, Skalica, roč. II, č. 45 (1864) str. 711); Treba poznamenať, že v čase, keď gréckokatolí-

kov-starovercov začali vyháňať z centrálného Uhorska na neúrodné kopanice Karpatských hôr a keď ich začali prezývať potupným názvom «Valasi», títo sa na neúrodnej zemi kvôli obžive nutne museli začať zaoberať chovom dobytky a oviec. Takto gréckokatolíci «Valasi» so svojim otcom duchovným (svjaščeníkom) dali vznik tretiemu významu slova «Valach» (tj. chovateľ oviec) a náčelník Valachov (svjaščeník) otec > batko > baťa > bača.

²⁶ Porov. *Dejiny Slovenska*, I., Bratislava, 1986, str. 171.

²⁷ Biblické «*ἀββᾶ*» otec, je grécke slovo aramejského pôvodu, (porov. J.B. Souček, *Řecko-český slovník k Novému Zákonu*, Praha, 1994, str. 15), je biblickým ekvivalentom slovanského výrazu «vatha» otec a užívalo sa na označenie mnícha-svjaščeníka (odtiaľ neskoršie «abbas» = *ihumen, predstavený monastyra*, zkomolené na «opát»; porov. anglické «abbot», «abbey» *opát, opátstvo*); porov. Mk 14,36; Rim 8,15; Gal 4,6; «... Ergo Samuel Rex pro sua pietate *Aba, Apa*, id est PATER, est appellatus», (G. Schwarz, *Samuel rex Hvangariae qui vulgo Aba audit*, Lemgoviae, 1761, str. 52) — *Teda kráľ Samuel je pre svoju nábožnosť oslovovaný Aba-Apa, čo znamená OTEC*.

²⁸ Gizela bola dcérou bavorského vojvodu Henricha II. a sestrou neskoršieho nemecko-rímskeho cisára Henricha II. (1002-1024).

²⁹ Cyrilometodejský byzantský *Nomokánon*, ktorým sa riadil cirkevný život v Uhorsku, odvolávajúc sa na ešte staršie cirkevné kánony hovorí: «Chalcedonského snemu kánon 7.: O tých, ktorí boli raz prijatí do kléru, alebo sa stali mníchmi, sme rozhodli, že nesmú vstupovať ani do vojska, ani do svetského úradu. Ak by sa opovážili to urobiť, a nebudú sa z toho kajať, tak, aby sa vrátili k tomu, čo si na začiatku vybrali pre Boha, nech sú exkomunikovaní (prekliatí)», (porov. «*Nomokanonъ*», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, IV, Brno, 1971, str. 282).

³⁰ J. Sopko, «Obrázková kronika kap. 69», *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 34-35; porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, I, Phototypice impressum, Budapeštin, 1964, str. 45.

³¹ Porov. *Dejiny Slovenska*, I., Bratislava, 1986, str. 170.

³² Wazul = Bazil = Vasiľ, (porov. J. Bárdosy, *Supplementum Analektorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 315); Chaloupecký taktiež ztotožňuje osobné meno «Vazul» s «Vasiľ». «Vazul» je cudzinecká maďarská zkomolenina pôvodného, len u byzantíncov-gréckokatolíkov užívaného: «Vasiľ» (po slovensky, či v keltskej výslovnosti: «Bazil»), (porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 35, 41).

³³ Porov. *Dejiny Slovenska*, I., Bratislava, 1986, str. 172.

³⁴ Porov. А. Балудянскій, *Исторія Церковная Нового Завѣта*, II, Виеннъ, 1851, стр. 201.

³⁵ Porov. P.Z. Hostinský, «Boriš, knieža Haliče a Bodriče», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, VIII/I (1871) str. 56-57.

³⁶ Abovský (Košícký) hrad bol postavený už v predcyrilometodejských ča-

soch. Ako hovorí starodávna *Košická kronika* (označovaná ako *Kronika richtára Wassa* z roku 1631), hrad pochádzal z roku 805, (porov. S. Timon, *Cassovia vetus ac nova*, Cassovia, 1732, str. 9-27).

³⁷ Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 53.

³⁸ Staroslovanské «**БОГО-ЛЮБ(ЕЦ)Ъ**», rovnako ako «**ЧЕЛОВѢКОЛЮБ(ЕЦ)Ъ**», alebo «**ХРИСТОЛЮБ(ЕЦ)Ъ**» sú v starosloviančine bežne užívanými zvratmi. Gréckokatolíci dodnes takto titulujú svojho vladyku-episkopa na každej Službe Božej sv. Jána Zlatoústeho v modlitbe Veľkého vchodu: «... **БОГОЛЮБИВАГО ЕПІСКОПА НАШЕГО**...».

³⁹ «Omodej» = «Amadeus», (porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherské-ho státu*, Praha, 1934, str. 87).

⁴⁰ B. Brezováková, «Konsolidačné snahy Karola I. v Uhorsku po zvolení za kráľa (1310-1317)», *Historický časopis*, Bratislava, 41/4 (1993) str. 364; porov. texty vydaných listín 7. a 8. októbra 1312 v V. Sedlák, *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae*, I., Bratislava, 1980, str. 394-395, č. 917 a č. 918.

⁴¹ Porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 75, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 51.

⁴² Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 41, 53; Meno «Oto», «Vatha» a «Abba» sú len rozličné varianty jeho jedného a toho istého mníšskeho titulu «otec».

⁴³ Porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 76, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 52.

⁴⁴ «... et villa quadam in scoobe (scrobe) veteri... crudeliter iugulatur. Cuius quidem corpus est sepultum in ecclesia, que fuerat prope ipsam villam. Post aliquos autem annos, cum esset effosum de sepulchro, sudarium et ipsius vestimenta invenerunt incorrupta et loca vulnerum resanata», (*Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 76, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 52) — ... Nemilosrdne ho v starej jaskyni zavraždili. Jeho mŕtvolu pochovali vedľa cerkvi pri dedine. Po niekoľkých rokoch ho z hrobu vykopali. Umrľcie prestieradlo a šaty našli nepoškodené a poranené miesta (neporušeného tela) zahojené...

⁴⁵ «... Tandem sepelierunt corpus in proprio monasterio in Sarus...», (*Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 76, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 52); Vo Veľkom Šariši pri Prešove existoval kedysi starodávny monastyr, tesne pod Šarišským hradom. Neskôr bola na jeho mieste vybudovaná dnešná “Rákoczyova” kaplnka. Roku 2003 pri zemných prácach vo Veľkom Šariši (pri oprave štátnej cesty medzi Veľkým Šarišom a Medzanmi) archeológovia objavili základy akéhosi rozsiahleho starodávneho kamenného monastyra. Monastyrské budovy boli mimoriadne vysoké, múry majú totiž pri svojich základoch šírku až 140 centimetrov, (porov. «Archeológovia objavili kláštor augustiniánov», *Pravda*, Bratislava, 20. 6. 2003, tiež v *Život Cirkvi*, Bratislava, 26 (2003) str. 4).

⁴⁶ «... rex Samuel descendit, qui pro sua pietate Oba vocabatur», (V. Múcska, *Kronika anonymného notára kráľa Bela, Gesta Hungarorum*, cap. 32, Budmerice, 2000, str. 78); Múcska to komentuje nasledovne: «Anonymovo odvodenie mena Aba od zbožnosti súvisí pravdepodobne s ľudovým uctievaním tohto panovníka ako svätca. V skutočnosti toto meno... znamená otec», (*tamtiež*, str. 133).

⁴⁷ Porov. *Calendarium dioecesis Cleri Cassoviensis ad annum Jesu Christi MDCCCVIII*; v novšej dobe (po rozpade Uhorska) v slovenskom rímskokatolíckom misáli mal už len jeden sviatok, a to 2. septembra (sv. Štefana kráľa a vyznavača), (*Misál latinsko-slovenský*, Trnava, 1952, str. 1110), ktorý bol v roku 2000 preložený na 16. augusta (sv. Štefan Uhorský), (*Pútnik svätovojtešský – Kalendár na rok 2000*, Trnava, str. 18).

⁴⁸ Porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 72, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 48.

⁴⁹ Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 50.

⁵⁰ Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 52.

⁵¹ Napr. aj u záporožských kozákov ešte v 17. storočí nosili na vyholenej hlave dlhý vrkoč nestrihaných vlasov, tzv. kiku (кыкъ), (porov. G.A. Timkovič, «Postrizenie», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 25-31).

⁵² Porov. P. Švorc, *Spríevodca po historickom Prešove*, Prešov, 1997, str. 14.

⁵³ «... iste quidem rex Albus Andreas et Catholicus est vocatus...», (Szentpetéry, *Scriptores Rerum Hungaricarum*, I, Budapestini, 1937, str. 344); O tom, že lat. «albus» označuje nielen bielu farbu, ale i býka-vola, pozri G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 131.

⁵⁴ Staroslovanské osobné meno «Bela» biely, beláčik, beluš je novodobý prepis staroslovanského «Бѣлаъ» (keltské «Бѣла-ъ» bel'-uš) a je podobne ako tzv. Bele-hrady, v skýtskej výslovnosti Vele-hrady (teda Volie-hrady)... typickým označením pre Slovanov, tj. pôvodných svetlovlasých obyvateľov Uhorska, ktorých Nestor vo svojej *Povesti vremennych let* nazýva «Bielymi Uhrami» v kontraste k neskôr prisťahovaným a v Uhorsku sa usadiacim tmavovlasým Maďarom («Čiernym Uhrom»), (porov. *Повесть временных лет*, I, Москва-Ленинград, 1950, стр. 14); Staroslovanské «Бѣлаъ», v skýtskej výslovnosti «Бѣлаъ» > «волъ» vól, býk je okrem iného starodávny moscho-iberský symbol boha, ktorého Arpádovci, ako plemeno moscho-iberské, veľmi dobre poznali; Analogicky k slovanskému menu «Bela» patrí latinské osobné meno «Alb-ert» (prípadne «Ad-alb-ert»), (porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 12); kde základom slova je latinské «albus» biely, (ale zároveň i krava, vól – pozri G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 131)

prípadne germánskou či anglosaskou variantou toho istého mena je «Vojt-ech» odvodené z anglického «white» [čítaj *vajt*] *biely*, (porov. F. Sasínek, *Dejiny kráľovstva uhorského, I., Arpádovská éra*, B. Bystrica, 1869, str. 45-46).

⁵⁵ Meno «Mieško» je odvodené od slova «Mosoch» («Mešek») a svedčí o tom, že nielen arpádovská, ale i mieškovská dynastia bola dynastiou Slovanov moscho-iberského pôvodu.

⁵⁶ «In omnibus secundum legem illam viverent, quam sanctus rex Stephanus eos docuerat», (Chron. Bud. p. 101), «Gave enim tibi est huius climatis tenere regnum, nisi imitator consuetudinis ante regnantiam exstiteris regum. Quis Graecus regeret Latinos graecis moribus? aut quis Latinos graecos latinis regeret moribus? Nullus», (Monita s. Stephani pro s. Emerico ap. stiling: Vita s. Steph. p. 148. n. 3. 361., porov. F.V. Sasínek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 9, 32) — Gavus, pretože tebe patrí držať vládu nad týmto kráľovstvom, ibaže sa budeš pretvarovať pred prevzatím kraľovania. Ktorý to Grék by vládol Latiníkom na grécky spôsob? Alebo ktorý Latiník ovláda Grékov na latinský spôsob? Nikto (Rady sv. Štefana (svojmu synovi, budúcu nástupcovi trónu) sv. Imrichovi).

⁵⁷ «... Pontifices & collegia Sacerdotum, pristino more observarentur, & illis parerent. Ritus omnes Christiani revocarentur...», (S. de Werboz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale incltyi Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulus Regum incltyi Regni Ungariae)*, II, Tynaviae, 1696, str. 14).

⁵⁸ Medzi zabitých benediktínskych mníchov nelegálne dosadených «zhora» a likvidujúcich gréckokatolícky obrad patrili i benediktínsky mních talianskeho pôvodu Gérard z kláštora v Bakonybéli (pochádzal z Benátok). Bol dosadený na miesto baziliánskeho archimandritu-episkopa v Marošvárskej (Čanádskej) monastyrskej eparchii, kde ho zastihlo prvé Vathovo povstanie a s ním i násilná smrť (r. 1046/47), (porov. A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań-Warszawa-Lublin, 1958, str. 281; porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 47); Macúrek hovorí, že vo Vathovom povstaní boli zabití celkovo štyria cudzineckí latinskí biskupi, medzi ktorými bol i Gérard, (porov. J. Macúrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 45).

⁵⁹ «... Quicumque sacris addictum, aut etiam prophanum hominem occidisset, peccatum more veteri expiaret, omnes demum á caedibus, latrocinijis, ac caeteris injurijs & vi, abstinerent...», (S. de Werboz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale incltyi Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulus Regum incltyi Regni Ungariae)*, II, Tynaviae, 1696, str. 14).

⁶⁰ Uhorskí Arpádovci, i keď boli Slovanmi moscho-iberského plemena, po prijatí kresťanskej viery a hlavne po nástupe na kráľovský trón, ako prví uhorskí králi uznaní aj pápežom, z úcty ku kresťanstvu dávali svojim deťom – hlavne budúcim následníkom trónu biblické mená prvých židovských kráľov, ako napr. Šalamún (syn kráľa Ondreja I.), Dávid (druhý syn kráľa Ondreja I. a zároveň Šala-

múnov brat), Jesse = Gessa = Geza = Gejza (syn kráľa Bela I.)... Ostatné mená príslušníkov rodín arpádovskej dynastie sú v prevažnej miere mená čisto slovanské, ako napr. Domoslav (brat kráľa Bela I.), (V)Ladislav (druhý syn kráľa Bela I.), Vasil' (otec kráľa Bela I.)... Sem tam sa vyskytli aj cudzie, napríklad nemecké mená, ktoré dávali matky-Nemky svojim deťom, napr. Gizela, manželka Štefana I. dala svojmu synovi meno Imrich (= Henrich). V závislosti, aké ženy si Arpádovci brali, objavili sa často i grécke mená: grécke matky dávali svojim deťom grécke mená. Napríklad žena Gejzu I. Veľkého dala svojim synom mená: Koloman (= *καλός μανία*, v doslovnom preklade *horlivý do dobrých skutkov, dobročinec*), Almoš (= *άλμας* v preklade *slaný*, to znamená *cenný ako soľ*)... Životne dôležitá soľ bola totiž v oných časoch drahšia ako zlato. Soľou sa dokonca platilo. Ešte dodnes sa hovorí «vysoliť» (peniaze), čo je synonymom výrazu «vyplatiť, a to bez akýchkoľvek okolov určitú čiastku», odtiaľ existuje i výraz «oldomáš», to znamená *mimoriadne dobrá odmena* za vykonanú prácu; Na Podkarpatsku majú mnohé rieky a potoky (bývalé obchodné cesty so soľou) toto meno, napr. «Алмаш поток», v Chustskom rajóne Zakarpatskej oblasti ako pravý prítok rieky Osavy, je doložený už zo 14. storočia, (porov. *Словник зідпоримів Україну*, Київ, 1979, стр. 21); Na Spiši sa celá zem volá «Almaš» (terra Almas), čo znamená «slaná» zem, (porov. J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis, Leutschoviae*, 1802, str. 62); Na západnom území bieleho Uhorska (dnešného Vihorlatu) je rieka «Slaná», «Slanské pohorie», «Solivar pri Prešove», «Slanský hrad»... grécky povedané Almoš hrad... V okrese Levice sa dodnes nachádzajú obce «Horný a Dolný Almaš», dnes však pod maďarským vplyvom premenované na tzv. Jablňovce. To, že grécke «*άλμας*», dostalo v maďarčine význam *jablčný* («almás»), však ešte vôbec nesvedčí o maďarskom pôvode tohto slova, pretože z gréčtiny bolo toto slovo prevzaté nielen do maďarčiny, ale napríklad i do latinčiny v tvare «almus» *životodárny, oživujúci* – veď soľ je taká, bez nej nemožno žiť; Čo sa týka mena «Gejza», prípadne «Geza» – vôbec neide o maďarské meno, ako sa donedávna mylne predpokladalo, ale ide o stredovekú zkomoleninu (vplyv taliančiny) pôvodného biblického «Jesse» (tak sa totiž vo Svätom Písme volá otec židovského kráľa Dávida – porov. M. Homza, «Pokus o interpretáciu úlohy kňažnej Adelaidy v Uhorsko-poľskej kronike», *Historický časopis*, Bratislava, 47/3 (1999) str. 374). Zapisovanie zvuku *j* písmenom «g» v stredovekých listinách, a to hlavne pri zavádzaní latinskej abecedy, je viac ako doložené. Podobným spôsobom došlo k vytvoreniu dvojtvarov, ako napr. anjel – taliansky «angelo», Ježiš (Jesus) – taliansky «Gesú», Jeremiáš – taliansky «Geremia», Janov – taliansky «Genova», Jericho – taliansky «Gerico» a pod., (porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 157-158); Temer všetci poľskí kronikári zapisujú vo svojich kronikách meno «Gejza» v originálnom tvare «Jesse», napr. tzv. Uhorsko-poľská kronika: «Jesse accepit uxorem de regione Polonia de civitate Cracovia, sororem Meschonis ducis, nomine Ethelgidam...», (Mon. Pol. hist., 498). «Adulto pater uxorem accepit Juditham, Jessae, Ungarorum principis, affinis sui, filiam, ex priore

uxore susceptam», (Cromer. Hist. Pol. III. 2, J. Záborský, «Maďari v X. stoloťi», *Letopis Matice Slovenskej*, Turčianský Sv. Martin, XI/2 (1874) str. 58); Podobne *Cronica Hungarorum* vo svojej 4. kapitole užíva meno «Jesse» namiesto «Gejza»: «De primo Christiano Jesse», («Chronica Hungarorum, 4» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 66); «In Vocabulo Geisa variant etiam nostri: Scribunt enim *Geysa*, *Geyza*, *Geycha*; Carolus Robertus de Geisa II. Rege: ‘Postea vero quum piissimus rex *Jesse*, Belae (II.) regis filius hoc comperisset... coram Rege Stephano, regis *Jesse* filio’ (Ap. Katona Hist. Crit. Reg. T. II, p. 281)», (J. Koller, *De sacra Regni Ungariae corona commentarius*, Quinque-Ecclesiis, 1800, str. 66); Šalamún už ako sedemročný bol zasnúbený a neskôr si aj zobral za manželku Juditu, dcéru nemeckého cisára Henricha III., (porov. *Dejiny Slovenska*, I., Bratislava, 1986, str. 172).

⁶¹ Porov. *Dejiny Slovenska*, I., Bratislava, 1986, str. 173; Vatha-Abba Samuel bol, ako bolo už vyššie spomenuté, pred vstupom do monastýra potiským županom-išpánom a bol ako väčšina svetských ľudí ženatý a teda zanechal i potomkov.

⁶² Ak Vatha starší (vodca prvého povstania) bol “kráľom” Abbom Samuelom, on, a teda i jeho syn Ján (vodca druhého povstania) boli blízkymi príbuznými sv. Štefana, a z toho plynuli i nároky na uhorský trón. Potom by konanie Bélu I. (potlačenie povstania), ktorý už mal trón na dosah ruky, bolo plne logické (znemožnil tým konkurenta).

⁶³ Kronika výslovne poznamenáva, že Willerm bol latiník, z čoho sa dá vydedukovať, že ostatní mníši v monastýre sv. Spasiteľa neboli latiníkmi, teda boli to gréckokatolícki baziliáni. Ináč by kronikár Willermovi tento prívlastok (že bol «latiník») nedával: «in monasterio Sancti Salvatoris... abbas autem eiusdem loci nomine Willermus latinus...», (*Chronicon Pictum*, cap. 114, (*Képes Krónika*), I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 80).

⁶⁴ Székesfehérvár sa nachádza severovýchodne od Balatonu. O tom, že Székesfehérvár a Stoličný Belehrad (či Velehrad) je jedno a to isté mesto, a že Stoličný Belehrad bol kedysi slovanský, pozri štúdiu F.V. Sasineka, «Stolný Belehrad», *Slovesnosť*, Skalica, II/37 (1864) 585-586.

⁶⁵ Na tomto mieste Sasinek uvádza s veľmi trefnými pripomienkami (v zátvorkách) tento citát z *Thuróczyho kroniky*: «Cuius filius, nomine Janus, multum postmodum tempore **ritum patris sequendo**, congregavit ad se multos magos et pithonissas et aruspices (*a ešte čo?*), per quorum incantationes valde gratus erat apud dominos (?). De multis autem deabus (*smejme sa!*) suis una nomine Rasdi (*quam Varasolo apellabant. Bonfin. Varázsoló – vražodelnica – čiarodelnica*) capta fuit a Christianissimo rege Bela», (Chron. Thur. II. c. 39, F.V. Sasinek, *Dejiny kráľovstva uhorského, I., Arpádovská éra*, B. Bystrica, 1869, str. 46-47); Pozdejší kronikári v časoch, keď sa cyrilometodejský gréckokatolícky obrad nepokladal už ani len za kresťanský, písali o gréckokatolíckom pov-

staní Vathu ako o povstaní pohanskom.

⁶⁶ Pod starou vierou (antiqua fide), či obradom otcov (ritum patris) sa rozumie gréckokatolícka-cyrilometodejská viera a obrad. Pozri «Stara vira» v kap. 1. Terminológia, str. 50-54.

⁶⁷ F.V. Sasinek, *Dejiny kráľovstva uhorského, I., Arpádovská éra*, B. Bystrica, 1869, str. 46-47.

⁶⁸ «Misit (Bela I, ita Turotz. C. 46) – per totam Hungariam praecones, ut de singulis villis vocarentur duo seniores, secundiam habentes ad Regis consilium. Quo audito, non tautum hi, qui vocati fuerant, sed etiam omnes Rustici, & Servi, cum universa plebe Hungariae, venerunt ad Regem, in Albam (Regalem). rex autem & Episcopi cunstique Proceres (partim Latini, partim uniti), videntes immensam multitudinem, timuerunt, ne forte irraerent in eos; & intrantes Civitatem, observarunt eam. Plebs autem constituit sibi praepositos, quibus praeparaverunt oricstram de lignis, unde ab hominibus possent videri & audiri, praepositi vero miserunt ad Regem & ad Proceres nuncios, dicentes: **Concede nobis, ritu (Graecanico) patrum nostrorum in paganismo vivere, Episcopos (Latinos) lapidare, Presbyteros (in Germaniam, unde venerunt) exterminare, clericos (Hungaros) strangulare, Decimatores suspendere, Ecclesias (Latinorum) destruere, campanas constringere.** His auditis contristatus est Rex, & petivit inducias dierum trium, ad deliberandum super negotio. Interim vero praepositi plebis, in eminenti suggestu residentes, praedicabant nefanda carmina contra fidem (Romano-Catholicam); plebs autem tota congratulanter affirmabat: fiat, fiat. Cum autem tertia die responsum expectarent, milites armati, ex praecepto Regis, irruerunt super eos, & aliquos ex eis obruncaverunt, praepositosque eorum, ab altis praecipitando, contriverunt, reliquo autem ligatos, duris verberibus flagellaverunt, & sic occidendo, ligando, flagellando, seditionem eorum, milites vix edomuerunt. Postquam enim S. Rex Stephanus convertit Hungariam ad Christum, bis ad paganismum (...) versa est; semel: tempore Regis Andreae, secundo: tempore Regis Belae, sicut nunc scriptum est», (J. Bárdosy, *Supplementum Analektorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 364-365).

⁶⁹ «Innocentius... Colocensi archiepiscopo... quod quum in dioecesi sua sint quam plures villae, in quibus Sclavi habitant, iidem Sclavi praefato archiepiscopo decimas exhibere contemnunt», (F.V. Sasinek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 8; porov. G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, II., Budaë, 1829, str. 328).

⁷⁰ F.V. Sasinek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 32.

⁷¹ F.V. Sasinek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 32.

⁷² Porov. F.V. Sasinek, «Odpoveď na odpoveď p. Knausa v záležitosti historického práva maďarčiny v cirkvi a vlasti», *Slovesnosť*, Skalica, roč. II, č. 45 (1864) str. 706.

⁷³ Fejér tiež cituje tento list uhorského kráľa Kolomana, avšak datuje ho už

správne rokom 1103: «Temporibus gloriosissimi Colomanni Regis, quem Deus maestimabili temporalis et aeternae gloriae sanctitatis gratia perfuderat, et illustris viri Laurentii, Strigoniensis Archiepiscopi, **quum ego Godofredus, Zuburiensis Ecclesiae abbas**, omnia praedia, hominesque eius Ecclesiae in pace possiderem; ... seditione Atha, Ducis Moaviensium, sedata, ipsa praedia magno labore in vnum collegissem...», (G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, II, Budae, 1829, str. 41-42).

⁷⁴ Porov. F. Sasinek, «Dejopisný význam slova 'christianus'», *Slovesnost'*, Skalica, II/6 (1864) str. 82-83.

⁷⁵ «Annotare libet, principio nascentis Ecclesiae multa apud nos Byzantinum ad ritum fuisse instituta, quemadmodum e Decretis S. Ladislai elucet; attamen isthinc perperam quisquam conficeret conversionem Ungariae Ecclesiae Graecae adscribendam», (G. Schwartzius, *Introductio ad historiam Ungariae critico politicam*, Viennae, 1770, str. 74).

⁷⁶ Meno «Vladi-slav», ako aj jeho novšia zkomolenina «Ladi-slav» je slovenské meno a doslovne znamená «vládca Slovanov».

⁷⁷ Pozri Gorazd, «Prečo sa veľký pôst začína v pondelok?», *Blahovistnik*, Prešov, 2 (1998) str. 45-47; porov. A. Балудянскій, *Исторія Церковная Новаго Заѣвта*, II, Вієннѣ, 1851, стр. 196; «Jejunium autem nullum aliud commode intelligi potest, quam quadragesimale; quod Hungari moribus Graecorum, statim post Dominicam quinquagesimae, die lunae, auspicabantur, die martis, sequentibusque diebus, ad ferias usque paschatis continuandum. *Latini* contra feria demum quarta, post dominicam quinquagesimae, id est die mercurii, illud inchoabant; quem diem ideo caput *quadragesimae* vocarunt, & a Cineribus, quibus populus, eodem die ad Ecclesias confluens, conspergebatur, *diem* item *cinerum*, ad nostram usque aetatem appellant», (Gabriele de juxta Hornad, *Initia religionis christianae inter Hvngaros Ecclesiae orientali adserta*, Francofvrti-Lipsiae, 1740, str. 70); Gabriele de juxta Hornad potom dodáva: «Id enim vero evidenter ex verbis legis colligitur, quantopere Latinos, duobus illis ante diem cinerum diebus carnes comedentes, exsecrati fuerint Hungari, licet Latinae tunc jam Ecclesiae placita sequerentur. Quod non fecissent, nisi alieno ab institutis Latinae Ecclesiae ritu primitus fuissent imbuti, eidemque id temporis mordicus adhuc inhaesissent», (*tamtiež*).

⁷⁸ «XXXI. Latini, qui Ungarorum consuetudini legitime consentire noluerint, scilicet postquam Ungari carnes dimiserint, ipsi iterum in secunda & tertia feria comederint, si se nostrae consuetudini meliori non consentire dixerint, quocunque volunt eo vadant: pecuniam veró, quam hic acquisierunt, hic relinquunt, nisiforte resipuerint, & carnes nobiscum dimiserint», (S. de Werboecz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale incltyi Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum incltyi Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 18; porov. Gabriele de juxta Hornad, *Initia religionis christianae inter Hvngaros Ecclesiae orientali adserta*, Francofvrti-Lipsiae, 1740, str. 69; po-

гов. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, II, Унгваръ, 1875, стр. 42); «Druhý a třetí deň» (secunda & tertia feria) v latinskom texte zákona znamená *pondelok a utorok*, pretože v textoch prvých uhorských zákonov nedela bola prvým dňom v týždni, pondelok - druhým, utorok - tretím, stre-da - štvrtým... piatok - šiestym... Vidíme to napríklad i v 10. zákone *Druhej knihy nariadení sv. Štefana*, kde sa pod «šiestym dňom» (sexta feria) rozumie piatok, keď je zakázané jesť mäso: «Si quis in sexta feria ab omni Christianitate observata, carnem manducaverit, per unam hebdomadam inclusus jejundet», (S. de Werboz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale incltyi Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum incltyi Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 7).

⁷⁹ O tom, že uhorský kráľ sv. (V)ladislav bol gréckokatolíkom pozri J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 357; porov. tiež J. Basilovits, *Brevis notitia foundationis Th. Koriathovits*, IV, Cassovia, 1804, str. 30.

⁸⁰ Porov. napr. R. Marsina, «Cyril-Konštantín, sv.», *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava, 2000, stĺp. 189-191.

⁸¹ Porov. «Pápež blahorečil», *Zrno*, Prešov, 46 (2001) str. 12; či: «Svedectvo vernosti a víťazstvo ducha», *Katolícké noviny*, Bratislava, 46 (2001) Príloha str. VIII.

⁸² Porov. napr. článok O. Гаврош, «Першим словацьким святим став Українець», *Старий Замок*, Мукачево, 3-4 (2002) стр. 12.

⁸³ Porov. П. Громьяк, «Не ем Рус, не ем Українець, ем Русин...», *Русинський народный календарь на рік 2002*, Пряшов, 2001, стр. 108-112; porov. tiež Ю. Думнич, «Осторожно! Плачені фальсифікатори русинської минушини», *Подкарпатська Русь*, Ужгород, 2 (2002) стр. 2.

⁸⁴ «XXV. Si quis Dominicum diem non observaverit, & dies festos non servaverit, aut quatuor tempora & vigiliis non jejunaverit, aut mortuos suos ad Ecclesias suam non sepelierit, duodecim diebus pane & aqua poeniteat in cippo. Si dominus servi sui corpus, aut villicus pauperis villani, vel hospitis, ad Ecclesias non detulerit, tantundem poeniteat», (S. de Werboz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale incltyi Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum incltyi Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 18).

⁸⁵ «XI. Si quis in Dominicis diebus, aut in majoribus festivitatibus, ad Ecclesias non venerit Parochialem verberibus corripiatur. Si verò villae remotae fuerint, & ad Ecclesias suam Parochialem villani venire non potuerint: unustamen ex eis nomine omnium, cum baculo ad Ecclesias veniat, & tres panes & candelam ad altare afferat», (S. de Werboz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale incltyi Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum incltyi Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 16).

⁸⁶ V maďarčine sú výrazy «cerkov» a «monastyr» označované tým istým slovom «egyház», (pozri v kap. 2.2.2., str. 127-128).

⁸⁷ Užívali ho predovšetkým slovenskí národovci napr. v Letopise Matice Slovenskej.

⁸⁸ Porov. K. Bihlmeyer – H. Tuechle, *Storia della Chiesa, II: Il Medioevo*, Brescia, 1969, str. 138.

⁸⁹ Porov. А. Балудянскій, *Исторія Церковная Новаго Завѣта, II*, Виеннъ, 1851, стр. 196.

⁹⁰ Porov. J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 155, 357.

⁹¹ Napr. jezuita Werbczy častuje Kolomana takýmito prívlastkami prevzatými z latinských kroník: «luscus, gibbosus, claudus & blesus... ac naturam secutus suam, magnam in suos crudelitatem exertuit ut corpore, ita animo S. Ladislao patruo dissimilis. Nam Ducem Almum et Belam filium ejus oculis privavit...», (S. de Werbcz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale incltyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum incltyti Regni Hungariae)*, II, Tynaviae, 1696, str. 27); *Obrázková kronika* (z rokov 1342-1382) o Kolomanovi hovorí toto: «Erat namque habitu corporis contemptibilis, sed astutus et docilis, ispidus, pilosus, luscus, gibbosus, claudus et blessus», (*Chronicon Pictum*, cap. 143, (*Képes Krónika*), I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 102).

⁹² «Anastázia» je grécke meno a v preklade znamená vzkriesenie.

⁹³ Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 65.

⁹⁴ Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 69.

⁹⁵ Porov. В. Гаджега, *Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 28-29, М. Lutskaý, «Historia Carpatho-Ruthenorum, II/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 13, Prešov, 1988, str. 168-169.

⁹⁶ Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 89.

⁹⁷ Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 97.

⁹⁸ Porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 51; J. Hunka, «Medené mince Bela III. – dôsledok menovej reformy v Uhorsku?», *Historický časopis*, Bratislava, 42/4 (1994) str. 611.

⁹⁹ Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 117.

¹⁰⁰ Pre zaujímavosť uvádzame, že koncom 12. storočia sa celkový počet obyvateľstva v Uhorsku odhaduje len na dva milióny, (*Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 243); Chaloupecký odhaduje, že v 12. storočí na území dnešné-

ho západného a stredného Slovenska (staré Slovensko) žilo len okolo 200.000 obyvateľov, v Čechách v tom istom čase žilo 500.000 obyvateľov a na Morave 200.000. Na 200.000 obyvateľov odhaduje v prípade vojny 8.000 až 30.000 bojaschopných mužov, (porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 246-247).

101 «Primis duobus hodiernae Hungariae seculis, Abbatias quoque ac Regales Preposituras potissimum Graeci Ritus Catholicas fuisse, Diplomata & rerum adjuncta testantur...», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis, Leutschoviae*, 1802, str. 195; porov. Gabriele de juxta Hornad, *Initia religionis christianae inter Hvngaros Ecclesiae orientali adserta*, Francofvrti-Lipsiae, 1740).

102 «I. Bigamos presbyteros, & diaconos, & viduarum, vel repudiatarum maritos, jubemus separari, & peracta poenitentia, ad ordinem suum reverti. Et qui noluerint illicita conjugia dimittere, secundum instituta Canonis debeant degradari. Separatas autem foeminas parentibus reddi jubemus suis: & quia non erant legitimae, si voluerint, liceat eis maritari», (S. de Werboz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale incltyi Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum incltyi Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 15).

103 Porov. Г.Г. Визънтій, *Крѣткое Припѣдокъ Морѣальныхъ, иль Прѣвныхъ Собрѣніе Дѣовнымъ Особамъ Потрѣбное*, Тернава, Дѣцкз (1727), str. 181-182.

104 «LXVII. Bigami & viduarum, vel repudiatarum mariti á cunjugijs cessent illicitis, vel á cleri excludantur consortijs», (S. de Werboz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale incltyi Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum incltyi Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 35).

105 «IV. Si quis bigamus Presbyter, propter uxorem, divinum officium reliquerit, omni Ecclesiastica dignitate, & inter Laicos deputetur», «IX. Ut Clerici bigami, & viduarum, aut repudiatarum mariti, temporalibus Ecclesiae beneficijs, & cunctis dignitatibus Ecclesiasticis priventur. Nullus Episcopus aliquem promoveat Clericorum ad Diaconatum, & ultra, nisi prius continentiam + voverit, & si uxorem habuerit, ex ejus fiat consensu idem promittentis», (S. de Werboz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale incltyi Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum incltyi Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 37, 38).

106 «X. Nullus conjugatus Presbyter, aut Diaconus altari deserviat, nisi prius uxore concedente, & continentiam vovente, locum separatum, & necessaria vitae temporalis ei provideat, ut secundum Apostolum, uxorem habens non habentem seesse intelligat», (S. de Werboz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale incltyi Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum incltyi Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 38)

107 «... (33) uxores episcoporum episcopalia predia non inhabitent...», («Synodus Strigoniensis prior habita sub Colomano Rege» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 353; porov.

A. Балудянскій, *Исторія Церковная Новаго Завѣта*, II, Вієннѣ, 1851, стр. 196-197; tiež porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, II, Унгарь, 1875, стр. 43).

¹⁰⁸ Porov. K. Bihlmeier, H. Tuechle, *Storia della Chiesa*, II., Il Medioevo, Brescia, 1969, str. 175; porov. G.A. Timkovič, «Najstaršia listina Košic z roku 1230 svedčí o tom, že Košice boli gréckokatolíckou farnosťou s gréckokatolíckym farárom», *Blahovistnik*, Prešov, 11 (1998) str. 291-294.

¹⁰⁹ Porov. Ch.E. Little, *The Cyclopedia of classified dates*, Austria-Hungary New York, London, 1900, str. 502.

¹¹⁰ «De indulgentia ad tempus facta presbyteris, ut cum uxoribus maneant: Cap. III. Presbyteris autem, qui prima et legitima duxere conjugia, indulgentia ad tempus datur, propter vinculum pacis, et unitatem Spiritus Sancti, quousque nobis in hoc Domini Apostolici paternitas consilietur», (S. de Werboecz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale incltyi Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum incltyi Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 15).

¹¹¹ Порог. А. Балудянскій, *Исторія Церковная Новаго Завѣта*, II, Вієннѣ, 1851, стр. 197.

¹¹² Porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 9-10; To isté dokazuje i Gabriele de juxta Hornad, *Initia religionis christianae inter Hvngaros Ecclesiae orientali adserta*, Francofurti-Lipsiae, 1740, str. 76.

¹¹³ Büdinger vo svojom diele *Ein Buch ungarischer Geschichte* (Lipsko, 1886, str. 150) nemohol nepriznať skutočnosť, že zákony ešte v časoch kráľa Kolomana boli spísané a prehlásené v národnom jazyku a až neskôr boli preložené do latinčiny.

¹¹⁴ Porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 10; Gabriele de juxta Hornad dokazuje, že Uhri písali cyrilikou až do 16. storočia: «Enimvero fuisse tempus, quo Hungari sermonem vernaculum caractere scriberent Slavonico...», (Gabriele de juxta Hornad, *Initia religionis christianae inter Hvngaros Ecclesiae orientali adserta*, Francofurti-Lipsiae, 1740, str. 77).

¹¹⁵ Porov. Z. Żygulski, *Sztuka Turecka*, Warszawa, 1988, str. 83.

¹¹⁶ Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 10.

¹¹⁷ Porov. F.V. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II (1864) – ide o článok na pokračovanie, ktorý sa tiahne v celom ročníku 1864.

¹¹⁸ Porov. F.V. Sasinek, «Pokresťanenie Poľska», *Slovesnosť*, Skalica, II/42 (1864) 665-668.

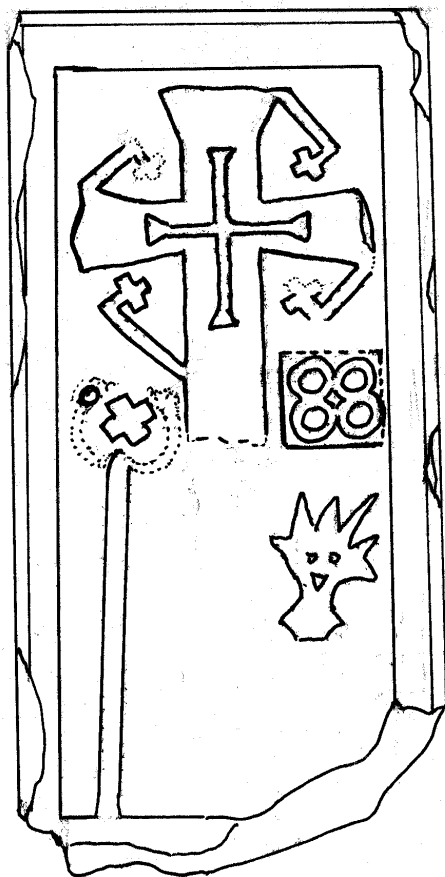
¹¹⁹ Porov. *Słownik starożytności słowiańskich*, III/1, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1967, str. 284.

¹²⁰ Porov. Innocent III, *Epistola IX.* in I. Нагаєвський, *Історія Римських вселенських архієреїв*, I, München, 1964, str. 296.

¹²¹ Porov. А. Балудянскій, *Исторія Церковная Нового Завета*, II, Виеннъ, 1851, стр. 177-183.

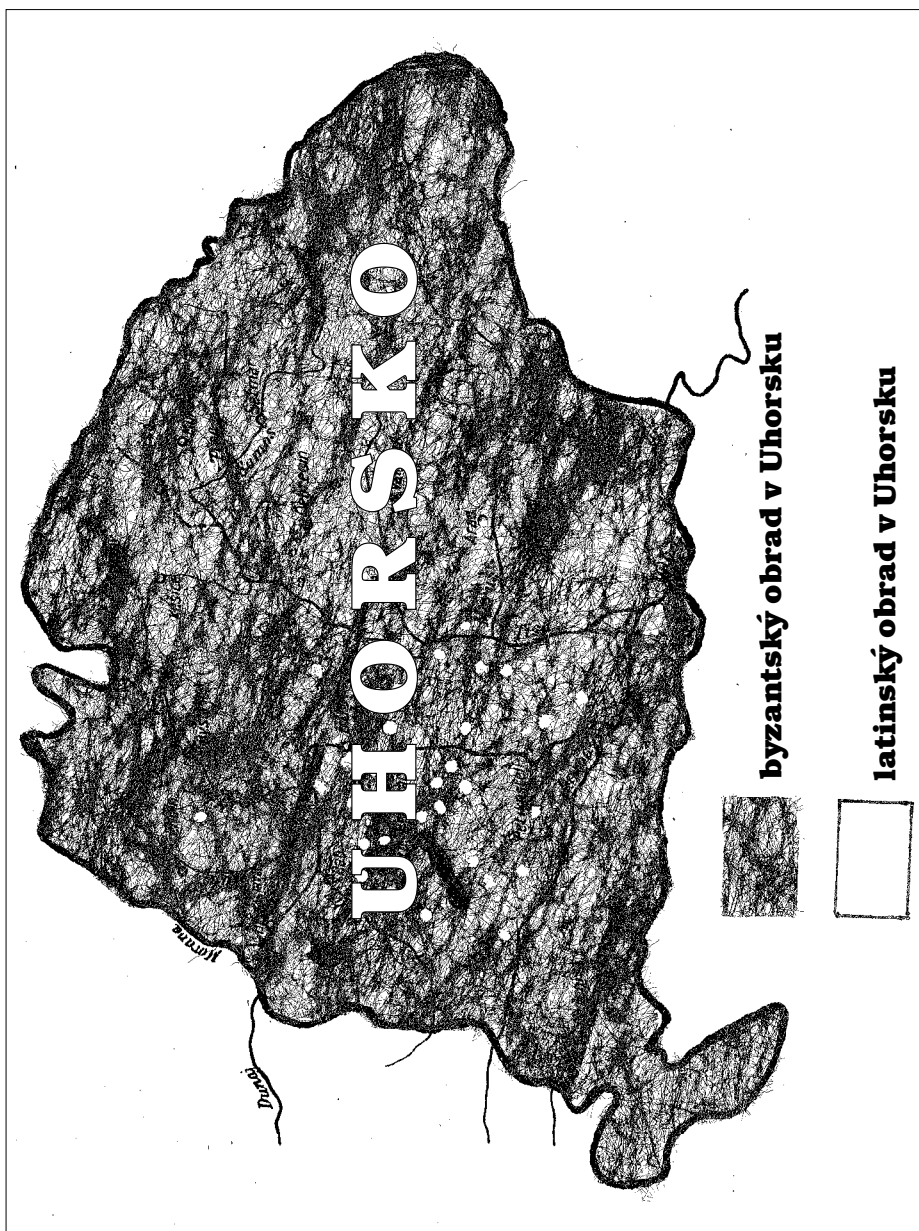
¹²² Porov. F.V. Sasinek, *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*, Skalica, 1867, str. 30.

¹²³ Porov. Е. Сабовъ, *Христоматія церковно славянскихъ и угорусскихъ литературныхъ памятниковъ*, Унгваръ, 1893, стр. 9-10, 180.

Náhrobný kameň uhorského kráľa Abbu Samuela pochovaného v starodávnom baziliánskom monastyre vo Velkom Šariši (pozri str. 205).

Obrady na území Uhorska v 13. stořeí

13. storočie

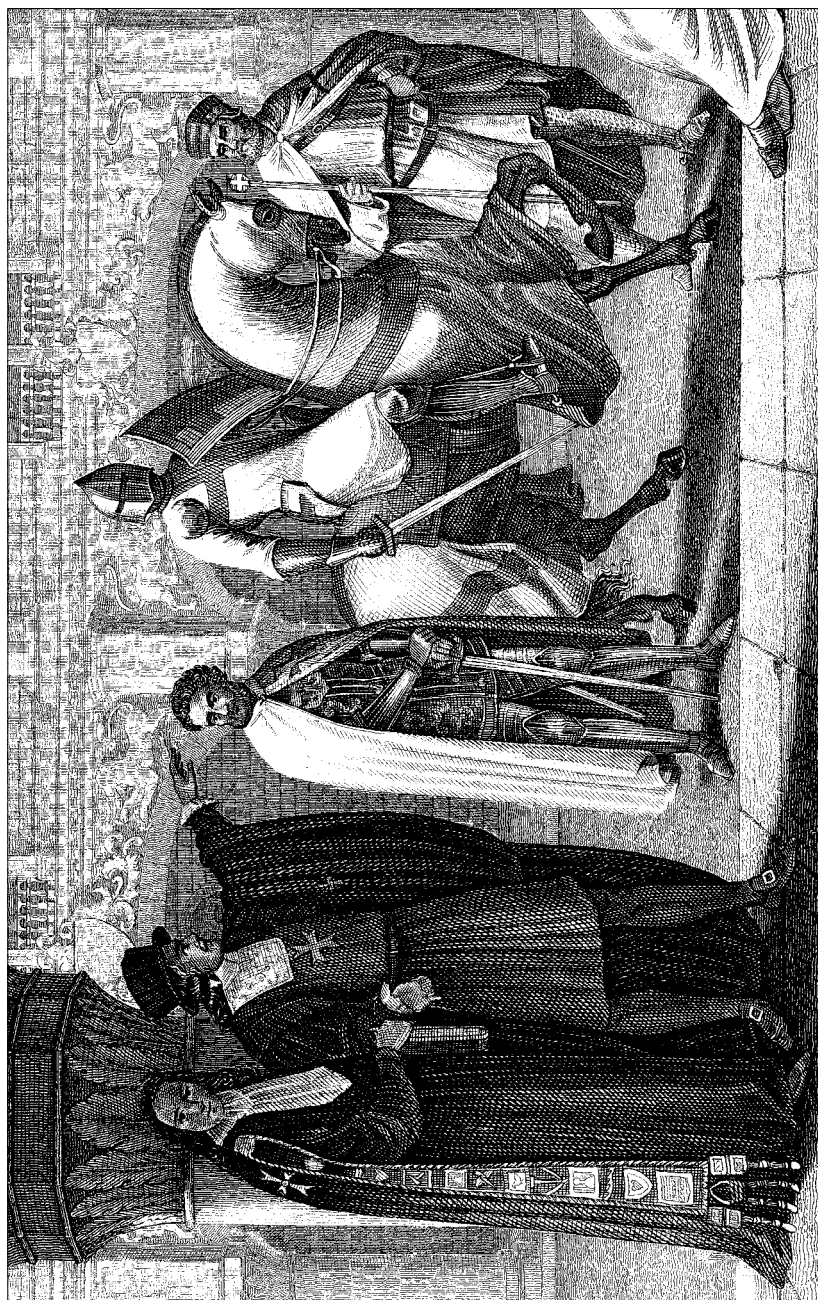
3.2. Prvá ofenzíva latinizácie v Uhorsku

V pápežských dokumentoch 13.-16. storočia ohľadom Uhorska sa píše nie o «gréckokatolíkoch», ani nie o «gréckokatolíckom obrade», ale jednoducho o «*Grékokoch*» na území Uhorska. Niektorí tendenční historici, najmä maďarského pôvodu, alebo tí, ktorí úmyselne zakrývajú latinizáciu, tvrdia, že sa vraj jednalo o príslušníkov «gréckej» národnosti, ktorí boli vraj len akousi národnostnou menšinou v Uhorsku. Tendenčne však prehliadajú, že v tých istých dokumentoch sa obyvateľstvo latinského obradu v Uhorsku, a to bez ohľadu na národnosť neoznačuje ako «rímskokatolíci», ale tiež len krátko ako «*Latini*» (Latínici). Teda tí istí tendenční historici užívajúci národnostné okuliare, by potom mali spochybňovať existenciu aj všetkých ostatných národov na území Uhorska, pretože podľa tejto nesprávnej teórie by potom v danom období v Uhorsku mali žiť len dve národnosti, a to Gréci a Latini, čo je absolútny nezmysel. Preto dané **dokumenty, v ktorých sa spomínajú na území Uhorska «Gréci» a «Latini», treba chápať nie v zmysle národnostnom, ale obradovom.**

Pád Konštantinopola (r. 1204) – počiatok I. ofenzívy latinizácie v Uhorsku – počiatok najväčšej schizmy v dejinách sv. Cirkvi

Štvrtá križiacka výprava proti Arabom je **praktickým** začiatkom dodnes trvajúcej celosvetovej schizmy medzi Východom a Západom. Táto križiacka výprava sa uskutočnila v rokoch 1202-1204 a skončila sa tragicky. V roku 1204 totiž križiaci zneužití benátskymi kupcami – vlastníkami lodí prepravujúcich križiakov do Svätej zeme, dobyli hlavné mesto Východorímskej ríše Konštantinopol (Carihrad, dnešný Istanbul). Pôvodne mali ísť oslobodiť Svätú zem (Palestínu) od Arabov (konkrétne obsadiť strategicky dôležitý Egypt), avšak lode dopravili vojsko nie do Egypta, ale do úžiny Bospor a Dardanely ku Konštantinopolu (Carihradu).

Potom, ako sa križiacke vojsko po útrapách dlhej niekoľkomesačnej plavby vylodilo na brehu Konštantinopola, stačila len maličká štvavá iniciatíva podporená vidinou veľkého bohatstva... a Be-

Križiaci s koňmi v cirkvi.

nátčanmi poštvaní križiaci vyrabovali v tom čase bezbranný Konštantinopol, ktorý takýto útok od vlastných nečakal. Dopustili sa pritom mnohých ohavných zločinov a ukrutností a najmä Benátčania ukrutne plienili mesto a odnášali, čo sa len dalo...¹ Po troch dňoch rabovania a svojvôle vojska bol v Konštantinopole obnovený aký-taký poriadok² a krátko nato (13. apríla 1204) bolo založené namiesto pôvodného gréckeho, tzv. «*Latinské cisárstvo*», nanucujúc, v priamom rozpore s vôľou Isusa Christa a s učením sv. Cirkvi, všade medzi Grékmi latinský obrad a stanoviac podvojnú hierarchiu: kde bol predtým právoplatný episkop gréckokatolíckeho (orthodoxného) obradu, vedľa neho, alebo lepšie povedané, priamo na jeho miesto (lebo on bol v tom čase už uväznený, alebo stihol ujsť do exilu) bol menovaný biskup latinského obradu. A to sme už pri schizme v praxi.

Prvým nelegálne dosadeným patriarchom latinského obradu v Konštantinopole sa stal Benátčan Thomas Morosini. Hneď po svojej intronizácii tento latinský patriarcha v Konštantinopole korunoval "prvého latinského cisára", pôvodne francúzskeho grófa Balduina Flanderského, jedného z vodcov križiackej výpravy...³ Do histórie sa navždy zapísal čiernymi písmenami krátko nato prevedený akt násilnej likvidácie gréckeho obradu v Konštantinopole, keď roku 1213 boli v Konštantinopole zakázané všetky grécke (ešte vtedy gréckokatolícke, lebo schizmy v praxi nebolo) bohoslužby...⁴ Bolo to jasné znamenie skutočnej schizmy, totiž, že existujú dve rozdielne Cirkvi: grécka a rímska, veď každé stádo veriacich malo odrazu až dve hlavy (gréckeho i latinského biskupa). Pôvodnému obyvateľstvu bolo zrazu zakazované modliť sa v gréckom obrade, v ktorom sa modlievalo takmer 1000 rokov... I keď sa Latinské cisárstvo v Konštantinopole udržalo len do roku 1261 (keď Gréci Benátčanov vyhnali), jeho ustanovenie spôsobilo v ľudských dušiach katastrofálne dôsledky... Konštantinopol sa zo svojho dobytia spôsobeného nie Turkami, ale vlastnými bratmi-kresťanmi latinského obradu, už nikdy nespamätal, a od toho času Gréci začali nenávidieť všetko, čo bolo latinské. Odvtedy prestali mať chuť na hocíčo spoločné s latinskou Cirkvou a odvtedy začal dodnes trvajúci

vzťah pravoslávni–rímskokatolíci, vzťah plný nedôvery, opatrnosti a horkej žľče...

Keď sa pápež Inocent III. (1198-1216) dozvedel o úskoku benátskeho loďstva a nečakanom zničení Konštantinopola, horko zaplakal, avšak tragické na celej veci je, že na jeho príkaz, alebo aspoň s jeho vedomím bola popri platnej, viac ako jedno tisícročie existujúcej gréckokatolíckej hierarchii ustanovená hierarchia podvojná, latinská. Na každom episkopskom stolci od tohto momentu sedeli dvaja episkopi... To bol signál a začiatok dodnes trvajúceho praktického rozkolu. **V roku 1204 ustanovením podvojnej hierarchie vznikli totiž dve Cirkvi...** Každé «stádo» veriacich v Grécku začalo mať dvoch pastierov (latinského a gréckeho)... Z tohto pohľadu **praktickú** schizmu nezapríčinil Východ, ale Západ.

Spočiatku, ako bolo už vyššie spomínané, bol pápež Inocent III. rozhorčený zneužitím križiackej výpravy. V liste svojmu legátovi Petrovi v tom čase vyčítavo napísal:

*«... Dali ste slub, že sa budete snažiť oslobodiť Svätú zem z rúk neveriacich, a namiesto toho ste nerozumne pošpinili svoj slub. So zbraňou ste vystúpili nie proti neveriacim, ale proti kresťanom, zatížili ste nie po Svätej zemi, ale po vláde nad Carihradom, dávajúc prednosť bohatstvu pozemskému pred nebeským. A najhoršie je to, že niektorí z vás sa nezľutovali ani nad náboženstvom, ani nad starobou, ani nad telom, a páchali pred očami všetkých smilstvo a roztopaš, znásilňujúc nielen obyčajné ženy, ale i panny, ktoré sa zasvätili Bohu (mníšky-baziliánky). Nestačili vám cisárske poklady a majetky ľudí urodzených a prostých, vy ste siahli svojimi rukami i na bohatstvo cirkevné – a čo je najväčším zločinom – na posvätné veci, lebo ste lúpili posvätné rúcha a vynášali ikony a sväte ostatky...».*⁵

Hore uvedený list pápeža vymenúvava zverstvá, ktoré vykonal križiaci v dobytom Konštantinopole.

Pápeža Inocenta III., nie ako pápeža, ale ako politika, však práve po dobytí Konštantinopola napadla (nekatolícka!) myšlienka, že prišiel čas, keď v katolíckej (= všeobecnej) Cirkvi bude len jeden jediný obrad – a to latinský (= ide o hriech proti všeobecnosti, tj. proti katolíckosti Cirkvi): pápež Inocent III. preto čoskoro nato

zmenil svoj názor na vec a «*v pretransformovaní sa cisárstva gréckeho na latinské videl zásah Božej Prozreteľnosti, ktorá si chcela práve takýmto spôsobom poslúžiť pri znovunastolení* (nekatolíckej) *jednoty* (a homogenity) *v Cirkvi*»,⁶ a že práve takýmto spôsobom už raz navždy bude konečne v Cirkvi pokoj, jednota a uniformita. Dovtedy (tj. od čias konštantinopolského patriarchu Fotia - 9. st.) boli problémy typu Východ-Západ vo vnútri jedinej Cirkvi – teraz však, už bolo každému jasné (dvojité hierarchia), že ide o dve Cirkvi.

Rok 1204 – schizma «Východ contra Západ»

Donedávna pretrvával mylný názor, že schizma medzi Východom a Západom začala roku 1054 za patriarchu Kerularia (1043-1058), pretože vraj v diptychoch byzantskej Cirkvi v tom čase chýbala spomienka pápeža rímskeho. Avšak, ako sa v súčasnosti zistilo,⁷ už pár rokov potom (po roku 1054) sa pápež ako rímsky patriarcha v byzantských liturgických diptychoch opäť objavuje a vynechaný bol nie kvôli schizme, ktorá v tom čase ešte nebola, ale kvôli viaznucej výmene informácií medzi Východom a Západom. V diptychoch gréckokatolíckej byzantskej Cirkvi sa totiž pápež i patriarchovia spomínajú menovite, a práve v čase Kerulária sa však pápeži na Rímskom prestole striedali tak rýchlo, že pri niekoľko mesiacov trvajúcej plavbe po Stredozemnom mori, obmedzovanej jarnými a jesennými protivnými vetrami, chýbala informovanosť o novom pápežovi. Vedelo sa napríklad, že starý pápež zomrel, avšak nový, ktorého meno bolo oznámené, už tiež nežije, lebo medzičasom je už tretí... Takto sa čakalo na príchod ďalšej lode z Talianska, ktorá priplávala po skončení zimy až o pol roka...

Pápež Benedikt IX. (8. XI. 1047 – 17. VII. 1048) sa po ôsmich mesiacoch zriekol pápežstva a odišiel do baziliánskeho monastýra Grottaferrata, kde aj zomrel a je pochovaný. Jeho nástupca Damassus II. (17. VII. 1048 – 9. VIII. 1048) bol pápežom len 23 dní! Ďalší pápež sv. Lev IX. (12. III. 1049 – 18. IV. 1054) zomrel práve v roku údajnej schizmy (r. 1054) a po ňom bol pápežský stolec neobsadený takmer jeden rok, lebo pápež Viktor II. bol zvolený až 16. IV. 1055 (+28. VI. 1057) — a tu je vlastne dôvod, prečo sa v diptychoch roku 1054 nespomínal nijaký pápež...

Rok 1204 – začiatok prvej ofenzívy latinizácie v Uhorsku

Rok 1204 za, v tomto ohľade nehodného a neschopného pápeža Inocenta III., je prakticky rokom vzniku najväčšej a dodnes trvajúcej schizmy v dejinách sv. Cirkvi a **je oficiálnym začiatkom otvorenej, často i násilnej fyzickej likvidácie byzantského obradu (vypaľovanie gréckokatolíckych monastýrov...) na všetkých styčných plochách medzi Východom a Západom.** Bezpochyby aj preto, práve v **tom istom roku 1204 začal pápež Inocent III. podporovať aj intenzívnu latinizáciu v Uhorsku (= I. ofenzíva latinizácie v histórii Uhorska)**, o čom svedčí jeho vlastná bula-list (z 18. októbra 1204), v ktorej nepriamo vyzýval uhorského kráľa, aby začal vo svojej zemi zakladať latinské benediktínske kláštory a rušil grécke (cyrilometodejské) baziliánske monastýry, na ktorých dovtedy stál celý duchovný život Uhorska. Inocent III. v tomto liste vyčíta uhorskému kráľovi, že v Uhorsku previtá gréckokatolícky a nie latinský obrad:

«*Innocentius (III.)... Carissimo in Christo filio H. (Henrico vel Emerico, ap. Kat. T. IV. p. 731) Illustri Regi Ungariae, salutem & Apostolicam Bened. Venientes ad Apostolicam Sedem dilecti filii H. G. A. & B, Monachi S. Egidii (Ordinist S. Benedicti) de Ungaria (serius de Simigio, Vesprimiensis Dioecesis — Péters. Concil. P. II. p. 274 — rectius tamen, e Somos. Agriensis Dioecesis dicendi), nobis lacrimabiliter istimarunt, quod eorum Abbate defuncto, a ium sibi, secundum antiquum & approbatum morem sui Monasterii elegerunt, quod hactenus tam Abbates quam Monachi consueverunt habere Latini; sed tu, Fili carissime, ... Regium sibi noluisti praebere consensum, affirmans, quod in alium, quam Hungarum (Graeco, ut Paulo infra patebit, Ritui addictum), minime consentires. Venerabilis autem Frater noster B. (Bernardus) Spalatensis Archiepiscopus, hoc attendens, ad praesentiam tuae Serenitatis accessit, & Monasterium ipsum velociter impetravit (erat enim Emerico, quem antea — cf. Kat. T. I. c. p. 577. 595 — instituebat, acceptissimus, & Graeco Ritui perinde addictus); ... Qui non multo post... Monachos Ungaros pro sua instituit voluntate, appellationi non deferens, quam memorati Monasterii Monachi*

super tanto gravamine ad Sedem Apostolicam emiserunt. ... Quia vero nec novum est, nec absurdum, ut in regno tuo diversarum Nationum (Hungarorum quippe, Germanorum, Slavorum, Ruthenorum, Valachorum & Rascianorum) *Conventus* (juxta Ritum Graeco Catholicum) *uni Domino sub regulari habitu famulentur, licet unum sit ibi Latinorum Coenobium, qvum tamen ibidem sint multa Graecorum...* Datum Romae XVIII Cal. Octobr. Pontificatus nostri A. VII (1204)...»⁸ — «... nie je ani nové, ani absurdné, že v tvojom kráľovstve mnísi rozličných národností (Uhri, Nemci, Slovania, Rusíni, Valachovia a Srbi) slúžia jedinému Bohu (v gréckokatolíckom obrade) a len jeden latinský kláštor tam pripadá na také množstvo gréckych...».

O tom, že v celom Uhorsku je len jeden jediný latinský monas-tyr na obrovské množstvo baziliánskych, sú zachované až dve roz-ličné dôkazové pápežské listiny Inocenta III. z toho istého dňa, tj. 18. októbra 1204, adresované dvom rozličným osobám:

- 1.) jedna (hore uvedená) adresovaná priamo uhorskému kráľovi
- 2.) a druhá latinskému abbasovi kláštora sv. Egídia.⁹

Teda až dva historické dokumenty, dve listiny, potvrdzujú tú istú pravdu: **V roku 1204 bolo v Uhorsku nespočetné množstvo baziliánskych monastýrov a len jeden-jediný latinský!**

**a) Rok 1215 – cirkevnoprávna likvidácia gréckokato-
líkov: likvidácia gréckokatolíckych sídelných archi-
mandritov-episkopov degradovaním na tzv. *pomo-
cnych biskupov*, a teda začiatok likvidácie starodávnych
gréckokatolíckych monastýrskych eparchií (9. konšti-
túcia IV. Lateránskeho koncilu)**

Treba vedieť, že pojem «po-mocný episkop» je vo sv. Cirkvi úplne nový a netradičný a správnejšie, podľa pravdy, by ho mal nahradiť výraz «bez-mocný episkop», pretože «pomocný episkop» je vládca (vladyka) bez vlády, pastier bez stáda, a preto, skutočne bez akejkoľvek autonómnej moci. Pomocný episkop nemá svoju vlastnú eparchiu. Funkcia pomocného biskupa a pojem «pomoc-

ného episkopa» boli vytvorené po IV. Lateránskom koncile ako prostriedok na zamaskovanie likvidácie právoplatných gréckokatolíckych monastyrských episkopov.

Pomocný biskup je v skutočnosti na tom jurisdikčne horšie ako obyčajný kňaz-paroch (farár), pretože i ten najobyčajnejší paroch (farár) má zverené nejaké, hoci len maličké stádo veriacich. Pomocný-titulárny biskup však nemá zverené nijaké stádo. Je to pastier bez stáda. Aj titul dostáva po nejakej dávno zaniknutej eparchii (odtiaľ aj názov «titulárny»), čiže sa stáva “vládcom” a “pastierom” neexistujúcej eparchie!

Práve IV. Lateránsky koncil (z r. 1215) vo svojej 9. konštitúcii zaviedol pod patronátom (vo vzťahu ku gréckokatolíkom smutne presláveného) Inocenta III. novú normu, podľa ktorej v jednom meste či diecéze (!), kde žijú rímskokatolíci a gréckokatolíci, nesmú byť dvaja katolícki episkopi rozličných obradov, ale len jeden – samozrejme, že latinský, a ten môže mať svojho obradového vikára (pomocného episkopa), ktorý mu má byť vo všetkom absolútne podriadený, a ktorý sa má “starat” o gréckokatolíkov.¹⁰ Teda každý gréckokatolícky episkop sa vďaka tejto kánonickej norme automaticky stal pomocným svojmu latinskému kolegovi,¹¹ to bol aj prvotný význam vzniku pomocných biskupov v katolíckej Cirkvi. Až neskôr začali vznikať «pomocní biskupi» i na Západe – do pomoci sídelným biskupom.

Je potrebné si uvedomiť, že IV. Lateránsky koncil sa uskutočnil roku 1215, tj. jedenásť rokov po zničení Konštantinopola (r. 1204), tj. presnejšie povedané, 11 rokov po ustanovení (s učením Isusa Christa nezlúčiteľnej) podvojnej hierarchie, teda v čase, keď Byzantská ríša zruinovaná IV. križiackou výpravou bola na kolenách, v čase, keď v gréckych eparchiách na pôde novovzniknutých latinských kniežatstiev na území celej Byzancie boli popri právoplatných gréckych katolíckych episkopoch, nastolení podvojní latinskí rímskokatolícki biskupi. Takto na každom episkopskom kresle (katedre) zrazu sedeli nie jeden, ale dvaja katolícki episkopi (jeden grécky a jeden latinský). Je len jasné, že vyššie spomínaná 9. konštitúcia mala za svoj cieľ ukončiť jedenásť rokov trvajúcu, a učeniu

Isusa Christa i predchádzajúcich ekumenických koncilov sv. Cirkvi sa protiviáciu dvojitéj hierarchiu, avšak opäť nespravodlivo a v neprospech gréckych katolíkov porazenej Byzancie. Mala za cieľ znelegálniť prítomnosť viac ako tisícročné existujúcich legálnych episkopov gréckeho obradu na miestach, kde križiakmi dosadený latinský patriarcha Konštantinopola svojvoľne dosadil biskupov latinského obradu, ktorí pod ochranou zbraní križiakov začali latinizovať ľud, a preto ich ľud neprijímal, ba i znenávidel. Práve v tomto čase sa v Grécku rodí skutočné pravoslávie v dnešnom slova zmysle nechcejúce mať nič do činenia s pápežom rímskym.

To, čo sa v roku 1204 urobilo v dobytom Konštantinopole, začalo sa po IV. Lateránskom koncile, avšak hlavne po vymretí slovanských Arpádovcov praktizovať i v Uhorsku. Postup bol nasledovný:

Najprv sa príkazom «zhora» dosadil v jednom zo soborných baziliánskych monastýrov nový latinský biskup (v skutočnosti benediktínsky protibiskup k pôvodnému gréckokatolíckemu archimandritovi-episkopovi¹²⁾) a na mape sa vytýčili hranice jeho novej, ešte len fiktívnej latinskej diecézy, a potom všetci gréckokatolícki episkopi-archimandriti sídliači v soborných monastýroch vo vnútri takto novovytvorenej latinskej diecézy obrovských rozmerov a bez latinských veriacich sa stali len jeho pomocnými episkopami (obradovými vikármi), episkopami bez akýchkoľvek právomocí. Inými slovami povedané, boli zdegradovaní z doterajšej funkcie sídelných episkopov na pomocných-bezmocných episkopov. Na začiatku 13. storočia bola však v Uhorsku situácia o to jednoduchšia, že už z predchádzajúceho obdobia boli v niektorých baziliánskych soborných monastýroch vymenení pôvodní gréckokatolícki archimandriti-episkopi za latinských benediktínov-biskupov (legenda o desiatich biskupstvách založených sv. Štefanom), títo dostali 9. konštitúciou IV. Lateránskeho koncilu v jednom okamihu plnú moc (jurisdikciu) nad celým Uhorskom a gréckokatolícki episkopi Uhorska sa v tom istom okamihu ak to uznali, stali ich pomocnými biskupmi.

Takto, a to hlavne po úplnom vymretí slovanských Arpádov-

cov, bolo celé Uhorsko ‘podelené’ medzi niekoľko latinských diecéz, a to tak, že nezostalo nijakého voľného miestačka, ktoré by bolo bez latinskej jurisdikcie, a to i napriek tomu, že na väčšine územia veriacich latinského obradu ešte vôbec nebolo. Takýmto spôsobom na báze IV. Lateránskeho koncilu z roku 1215, všetci gréckokatolícki episkopi sa v jednom momente stali v očiach latinskej Cirkvi nelegálnymi, nie sídelnými, ale len «obradovými vikármi», ktorých úrad bol po dlhšom či kratšom čase úplne zrušený ako nepotrebný. Takto v priebehu ďalších storočí zanikali gréckokatolícke monastyrské episkopstvá (eparchie) v Uhorsku jedno po druhom a rusínske autochtónne gréckokatolícke obyvateľstvo bez pastierov sa stávalo ľahkou korisťou latinizácie a následnej maďarizácie (pretože v tom čase sa už v Uhorsku hromadne usídľovali hordy Kumánov¹³ a získavali nové a nové významné privilégia).

Gréckokatolícki archimandriti-episkopi, ktorí sa dobrovoľne podriadili tejto nespravodlivej degradácii, v krátkej dobe bez stopy zanikli a zanikol aj ich úrad. Tí však, čo za žiadnu cenu nechceli ustúpiť (nechceli sa za žiadnu cenu stať pomocnými biskupmi, teda obradovými vikármi latinského biskupa) a zradiť poslanie a príkaz Isusa Christa: «*Chodte a učte všetky národy...*», ako i zradiť cyrilometodejskú prvokresťanskú tradíciu, boli prezývaní schizmatikmi a pseudoepiskopmi... Tak – latinská Cirkev umelo vytvorila v Uhorsku pravoslávie a schizmu.

Napríklad hranice Egerskej latinskej diecézy boli utvorené tak, aby táto diecéza prekrývala celé územie Mukačevskej eparchie v hornom Uhorsku. Ani egerský latinský biskup, ani uhorský primas sídlia v Ostrihome, a ani pápež na báze IV. Lateránskeho koncilu neuznávali mukačevského monastyrského gréckokatolíckeho episkopa za sídelného, ale ho len trpeli ako «obradového vikára», resp. «pomocného (bezmocného) episkopa», a to až do zásahu silnej uhorskej kráľovnej Márie Terézie, ktorá roku 1771 prinútila latinskú hierarchiu k uznaniu Mukačevskej eparchie za existujúcu. Podobná situácia bola i s veľkovaradinským a marčanským gréckokatolíckym episkopom, ktorí boli obaja uznaní ako sídelní (legalizovaní ako svojprávní) až v roku 1777, tiež na zásah Márie Terézie.

Mnohé gréckokatolícke eparchie a ich veriaci v Uhorsku aplikáciou 9. konštitúcie z roku 1215 v priebehu nasledujúcich storočí úplne zanikli, iné však zanikli pretransformovaním sa na latinské diecézy, a to tiež o pár storočí nato, ako na ich čelo boli «zhora» dosadení latinskí a odstránení ich pôvodní gréckoka-

tolícki episkopi-archimandriti (napr. Nitra, Ostrihom, Vyšehrad,¹⁴ Čanáď, Eger...). Títo latinskí biskupi spočiatku držali-trpeli pri sebe svojich «obradových vikárov», a to kvôli uspokojeniu starovercov-gréckokatolíkov. Natoľko ich však obmedzovali, či na ich miesta menovali tak neschopných jedincov-karieristov, že nakoniec títo stratili gréckokatolíckych veriach (veriaci im postupne prešli na latinský obrad), a preto ich funkcia bola postupom času tiež zrušená. Práve z daného obdobia máme zmienky o existencii «birituálnych» kláštorov, o «birituálnych» kapitulách, či «birituálnych» kostoloch a modlitbách (porov. napr. tzv. *Spišské modlitby* zo 14. storočia)... Všade, kde sa v stredoveku objavuje čosi «birituálne», jedná sa práve o moment-medzistupeň prechodu z gréckokatolíckeho na latinský obrad pokojnou nekrvavou cestou.¹⁵ To znamená, že v takých prípadoch gréckokatolícky baziliánsky soborný monastyr nebol vypálený, ako obyčajne, ale tichou cestou pretransformovaný na benediktínsky kláštor, ktorý, ako taký, existoval ďalej, s tým, že jeho vznik sa šikovne “posunul” do «cyrilometodejských časov» a gréckokatolícka perióda vymazala z dejín spálením, či sfalšovaním príslušných listín.

Na tomto mieste je potrebné podčiarknuť, že 9. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu hovoriac o medziobradových vzťahoch, myslí na episkopov dvoch odlišných obradov tej istej katolíckej Cirkvi, pričom uprednostňuje latinský a dáva iba tomuto právo žiť a voľne sa rozvíjať. Táto diskriminácia sa objavuje, v tak otvorenej forme, roku 1215 po prvýkrát v dejinách katolíckej Cirkvi. Všetky predchádzajúce koncily, ktoré zakazovali existenciu dvoch episkopov na jednom mieste, totiž nejednali o medziobradových vzťahoch vo vnútri katolíckej Cirkvi, ale len o heretikoch (napr. 8. kánon I. Nicejského koncilu),¹⁶ alebo v inom zmysle (delenie eparchií a metropolí cisárom, napr. 12. kánon Chalcedonského koncilu).

b) Rok 1215 – cirkevnoprávna ekonomická likvidácia jednotlivých gréckokatolíckych veriach: zákaz prenajímať pôdu (53. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu) a následná, tzv. Valašská kolonizácia

Rok 1215 bol ďalším tragickým rokom 13. storočia a predzvestou pre blížiacu sa násilnú ekonomicko-existenciálnu i hierarchickú likvidáciu gréckokatolíkov v centrálnom Uhorsku i všade inde na svete. V tomto roku sa totiž uskutočnil pod vedením nehodného pápeža Inocenta III. (+1216) už vyššie spomínaný IV. Lateránsky koncil, ktorý vo svojej 53. konštitúcii zakázal zemepánom-šľachticom prenajímať pôdu gréckokatolíckym poddaným i gréckokatolíckym slobodným, pretože títo (majúc svojich bezplatne slúžiacich baziliánskych mníchov-kalu-

gerov) neplatili cirkevné desiatky a takto sa vraj v danom regióne ochudobňovala novozakladaná latinská Cirkev. Bolo stanovené, že v prípade, ak by nejaký zemepán pôdu aj napriek tomuto zákazu prenajal gréckokatolíkov, desiatky bude musieť namiesto neho zaplatiť zemepán (i keď samotní zemepáni, ako takí, desiatky nikdy neplatili). Ak by sa tomuto kánonu niektorý zemepán nepodvolil a na svojom panstve ho neuviedol do praxe, bol k tomu prinútený uvalením cirkevných trestov (nevynímajúc exkomunikáciu).¹⁷

Výsledkom tejto 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu bolo vyhánanie tvrdých starovercov-gréckokatolíkov z dobrej úrodnej pôdy dunajsko-potiskej nížiny (tj. z centrálneho Uhorska) do hôr, na neúrodné kamenisté kopanice (tzv. *Valašská kolonizácia*). Našťastie však v Uhorsku bola táto 53. konštitúcia uvedená do praxe až zač. 14. storočia po vymretí slovanských Arpádovcov. Teda 100-150 rokov po vyhlásení tejto konštitúcie gréckokatolíci v Uhorsku žili v relatívnom pokoji a to až do nástupu Anjouovcov v 14. storočí...

Cieľavedomo ustanovené latinské kanonické právo z roku 1215 na príčine dodnes trvajúcej schizmy

Na príčine praktickej schizmy Východ-Západ je latinské kanonické právo a jeho normy z roku 1215. Jedná sa o **9. konštitúciu** IV. Lateránskeho koncilu, ktorá od roku 1215 minimálne 500 až 600 rokov **ekleziologicky** likvidovala gréckokatolícku hierarchiu na celom svete a **53. konštitúciu** toho istého IV. Lateránskeho koncilu, ktorá cieľavedomo **ekonomicky** likvidovala gréckokatolíckych veriacich na celom svete.

Ak sa mal grécky obrad niekde zachovať, nezostávalo celým krajinám nič iné, ako ignorovať tieto kanonické závery IV. Lateránskeho koncilu, či dokonca prerušiť kontakty s rímskym pápežom, ktorý 9. a 53. konštitúciu IV. Lateránskeho koncilu pretláčal na celom svete. Tak vzniklo dnešné pravoslávie..., ktoré sa za 500-600 rokov takéhoto stavu utvrdilo v presvedčení, že «s pápežom je najlepšie nemať nič do činenia».

Keď pri vzniku praktickej nejednoty v Cirkvi bola nespravodlivosť latinského kanonického práva, pri vzniku budúcej tak chcenej jednoty vo sv. Cirkvi medzi

Východom a Západom musí byť spravodlivé kánonické právo vyhlásené pápežom rímskym pre latinskú Cirkev, ktoré bude mimoriadne tolerantné voči existencii a rozvoju východných Cirkví (ide najmä o princíp menovania-volenia episkopov či teritorialitu).

Prelomenie diskriminačných bariér 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu nastalo až v 18. storočí

9. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu z roku 1215 sa síce začala úzkostlivo praktizovať na území celého Uhorska až od 14. storočia (teda od nástupu prolatínskych Anjouovcov na trón), avšak od toho času neprestala byť určujúcou a smerodajnou až do čias pápeža Klementa XIV. (1769-1774), teda v Uhorsku bola v praxi vyše 450 rokov!

Klement XIV. pod tlakom uhorskej apoštolskej kráľovnej Márie Terézie prestal brať ohľad na túto nespravodlivú a diskriminačnú právnu normu a uznal v Uhorsku za existujúcu starodávnu Mukačevskú gréckokatolícku monastyrskú eparchiu, jednu z posledných monastyrských eparchií, ktorá sa rozprestierala na severovýchodnom pohraničí Uhorska (i keď jej územie už bolo prekryté latinským Egerským biskupstvom) a neskorší pápež Pius VI. (1775-1799) uznal r. 1777 (tiež pod tlakom Márie Terézie) v Uhorsku za existujúce i zbytky gréckokatolíckych eparchií: Velkovaradínsku – rozprestierajúcu sa na východnom pohraničí Uhorska a Marčanskú-Svidnícku-Križevackú – nachádzajúcu sa na južnom pohraničí Uhorska... Dovtedy ich gréckokatolícki episkopi v Uhorsku boli pokladaní len za «obradových vikárov» **vo všetkom** podriadených miestnym latinským biskupom, či si toho boli vedomí alebo nie (skoršiu výnimku tvoril len fogarašský episkop, ktorý sa stal sídelným po zásahu cisára už roku 1721).

To, čo sa obnovilo koncom 18. storočia na pohraničiach Uhorska, boli však už len žalostné zbytky (i keď ešte stále s väčšinovým (!) gréckokatolíckym obyvateľstvom) kedysi celého gréckokatolíckeho Uhorska. Gréckokatolíkom v Uhorsku začalo svitať opäť na lepšie časy... avšak len zdanlivo. Od konca 18. storočia gréckokatolícki episkopi totiž tiež neboli úplne samostatnými: rozdiel bol len v tom, že predtým boli priamo podriadení, každý zvlášť, miestnemu latinskému biskupovi a teraz, všetci spoločne (uznaní pápežom), priamo latinskému ostrihomskému archibiskupovi-primasovi Uhorska.

Cirkev latinského obradu má dnes svojimi diecézami pokrytý celý svet, a to tak, že nieto miesta na zemeguli, ktoré by nebolo bez nejakej latinskej jurisdikcie. Ak by táto norma, tj. 9. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu platila napr. dnes, tak by na svete smeli existovať len latinské diecézy a len latinskí biskupi. 9. konštitúcia bola preto čisto dobyvateľskou kánonickou normou určenou na likvidáciu samostatnosti všetkého nie latinského, a ako ukázala prax mnohých storočí, poslúžila nielen na likvidáciu samostatnosti, ale viedla následne i ku genocíde, teda úplne násilnej likvidácii celých národov a ich obradu na mnohých územiach (napr. Sicília, južné Taliansko – Gréci, Chorvátsko – Srbi, Uhorsko – Rusíni, Poľsko – Rusíni a Ukrajinci...).

Nekresťanské praktiky likvidácie gréckeho obradu nepriamo spomínané dokonca i IV. Lateránskym koncilom

Nekresťanské praktiky ničenia gréckokatolíckeho obradu v Byzancii v priebehu jedenástich rokov (od porážky Konštantinopola po IV. Lateránsky koncil, ktoré sa prevádzali s odstupom času i v Uhorsku) približuje aj sám IV. Lateránsky koncil vo svojej 4. konštitúcii,¹⁸ kde sa spomína skutočnosť, že „*pohrdanie*“ Grékov voči latinským príšelcom v Byzantskej ríši bolo tak veľké, že keď v gréckokatolíckej cirkvi nejaký latinský kňaz odslúžil na prestole omšu, Gréci daný prestol poumývali, a tak slúžili svoju Službu Božiu... Vysvetlenie tejto smutnej skutočnosti je nasledovné:

Podľa starodávneho cirkevného pravidla platného v celej Christovej Cirkvi, aby sa podčiarklo jediné kňazstvo Isusa Christa a jednota jedinej Cirkvi, v jeden deň mohla byť odslúžená v cirkvi, či kostole na jednom prestole len jedna jediná nekrvavá Žertva – Služba Božia.¹⁹ Táto praktika platila donedávna aj v latinskej Cirkvi, preto aj rímskokatolícki kňazi museli slúžiť všetci spolu. Ak chcel niektorý z nich obísť toto starodávne, hlboko symbolické pravidlo a z pohodlnosti slúžiť zvlášť sám, t.j. v ľubovoľnom čase a nezávisle od ostatných, musel mať „vlastný oltár“. Len pre tento dôvod v latinských kostoloch vznikli a boli zavedené bočné oltáre.

Odstrašujúcu situáciu vidíme i v Košiciach v rímskokatolíckom Dóme sv. Alžbety v 16. storočí, ba i neskôr, kde bolo priamo v priestore lodí umiestnených niekoľko desiatok bočných oltárov. Wick podľa protokolu *Protocollum parochiae Cassoviensis* (str. 119-120) uvádza menovitý zoznam niektorých z nich.²⁰ Podľa Korabinského v roku 1786 ich bolo ešte 27 (dvadsaťsedem).²¹ Roku 1808 ich bolo ešte 18 (osemnásť)... a to už bolo po zákonných nariadeniach Jozefa II., ktorý zakázal vo všetkých kostoloch najmä tie bočné oltáre, ktoré stáli pri stĺpoch... Archívne záznamy zachovali dokonca i mená mnohých latinských kňazov, tzv. *altaristov*, ktorí slúžili pravidelne omše na tom-ktorom oltári: «*Johannes de Eppeyres, altarista are beate Anna*» (1473); «*Paulus magister de Znonya, altarista are beate Virginis*»...²²

Na niektorých miestach to viedlo až k extrémom, ktorých stopy sú zachované až dodnes napr. v pápežskom českom kolégiu *Nepomucenum* na Via Concordia v Ríme, kde, keďže miestna kaplnka neposkytovala dostatok priestoru na dostatočný počet bočných oltárov, majú ešte dodnes v suteréne zachované v dvoch radoch, ako lavice pre žiakov v triedach, tesne za sebou umiestnených asi 10-16 kamenných oltárov, oddelených od seba malou priehradkou, aby jeden kňaz nepozeral tomu druhému

mu na chrbát... Omše na daných oltároch pred II. Vatikánskym koncilom slúžili českí kňazi latinského obradu, ktorí boli ubytovaní v tomto Kolégiu. Vznik a zavedenie tzv. bočných oltárov v latinských kostoloch po dobytí Konštantinopola (1204) a po IV. Lateránskom koncile (1215) signalizuje smutnú skutočnosť, že na Západe sa naozaj začal vytrácať prvokresťanský zmysel a cit pre jednotu Cirkvi, čo sa prejavilo rozličným spôsobom i vo vzniku dodnes trvajúcej schizmy. Dnes (na prelome 20. a 21. storočia) vyššie spomínaná norma jedinej Služby Božej na jednom prestole už nie je striktné záväzná, a preto sa ani nezachováva a vyššie spomínané oltáre v Kolégiu, podobne ako bočné oltáre v kostoloch či zlatinštených gréckokatolíckych cerkvách, sa už nepoužívajú, a zachovali si už len dekoratívny význam.

Toto pravidlo platilo v časoch dobytia Konštantinopola pre celú Christovu Cirkev bez výnimky. Všetci kňazi, hoci koľko by ich bolo na danom mieste, slúžili Službu Božiu spolu, obyčajne so svojím episkopom. Bol to prekrásny dogmaticko-teologický symbol jednoty a vyjadrenie jediného Christovho kňazstva v jedinej Christovej Cirkvi. Nehodní latinskí kňazi – “misionári medzi gréckokatolíckymi Grékmi” po dobytí Konštantinopola však zneužívali tento fakt nato, aby vytlačili gréckokatolícku bohoslužbu, a aby donútili gréckokatolícke obyvateľstvo byť účastným latinských omší a takto ich zlatinizovali. V sviatky, či nedele, pod ochranou križiakov vnikli do gréckokatolíckych cerkví, odslúžili skoro ráno na gréckokatolíckom prestole (ktorý bol v cerkvách odjakživa jediným prestolom) ráno latinskú omšu, a keď prišiel čas slúženia v nedeľu predtým ohlásenej gréckokatolíckej Služby Božej, táto už v ten deň slúžená byť nemohla. Proti takejto svojvôli a trestuhodnej nespravodlivosti latiníkov nebolo iného riešenia, len, alebo nechať pohoršených veriacich bez nedeľných a sviatočných bohoslužieb (lebo na latinské neprišli), alebo porušiť tisícročný úzus a slúžiť na tom istom prestole, v ten istý deň druhú Službu Božiu. Volila sa tá druhá varianta spojená so symbolickým očisťovaním prestola umývaním. V niektorých byzantských farnostiach Grécka to pred rokom 1215 riešili teda tak, že jednoducho kňaz symbolicky umyl prestol a odslúžil v daný sviatok ľuďom Službu Božiu vo vlastnom gréckokatolíckom obrade. Avšak to už je znak, že po dobytí Konštantinopola trestuhodným správaním latiníkov už neexistovala

jedna, ale odrazu dve Cirkvi. A to je už i vonkajší znak dodnes trvajúceho rozkolu.

Podobného odstrašujúceho javu a do neba volajúcej nespravodlivosti zo strany latiníkov je história svedkom i v Uhorsku, a to dokonca ešte i zač. 16. storočia, keď latinskí kňazi svojvoľne vnikali do gréckokatolíckych cerkví a slúžili v nich latinské omše, aby znemožnili gréckokatolíckemu ľudu v daný deň vo vlastnej cirkvi zúčastniť sa vlastnej gréckokatolíckej Služby Božej. Dokazuje to napr. pápežská bula, v ktorej pápež Lev X. roku 1521 svojim latinským kňazom prísne zakazuje takéto odsúdeniahodné praktiky (text buly pozri v kap. 3.4., str. 349-351).

Úpadok mravov medzi latinskou hierarchiou začiatkom 13. storočia

Vo vyrvare IV. križiackej výpravy, ktorá dobyla roku 1204 namiesto moslimského Egypta kresťanský Konštantinopol, dochádza k úpadku mravov latinskej hierarchie (biskupov-grófov a kňazov) skoro v celej Európe. Následkom toho musel na danú situáciu reagovať už roku 1215 aj IV. Lateránsky koncil snažiaci sa vykoreniť niektoré neduhy. S úpadkom nábožnosti nutne dochádza k úpadku Eucharistického kultu a Služby Božej. IV. Lateránsky koncil vo svojej 17. konštitúcii o tomto úpadku na začiatku 13. storočia hovorí:

*«... Sú niektorí (latinskí biskupi a kňazi), ktorí slúžia omšu len štyrikrát do roka a čo je ešte horšie, nechcú sa na nej ani viackrát ani pasívne zúčastňovať. Keď sú náhodne účastní omše..., rozprávajú sa počas nej o svetských veciach s ostatnými veriacimi a zatiaľ, čo sa takto bavia, vôbec nevenujú pozornosť bohoslužbám. Zakazujeme preto pod trestom suspendácie absolútnym spôsobom tieto a iné podobné zneužitia...».*²³

Inocent III. – úspešný politik a veľký svetský mocnár, avšak i pôvodca schizmy medzi Východom a Západom

Jezuita W. de Vries o politike tohto v tomto ohľade nehodného pápeža Inocenta III. (1198-1216) píše:

«Práve Inocent III. po nastolení Latinského cisárstva v Grécku začal vyžadovať od gréckych episkopov, aby prisahali poslušnosť rímskemu pápežovi. Kto nechcel prisahat', musel odísť do vyhnan-

stva. Tí grécki episkopi, ktorí prisahali vernosť pápežovi, boli automaticky podriadení v Grécku novonastolenému latinskému patriarchovi a latinským arcibiskupom (stali sa pomocnými obradovými vikármi – pozn. redakcie). Svojim kardinálom tento pápež pri jednej príležitosti povedal: *‘Grécka cirkev musí byť zreformovaná (...) vo svojej nábožnosti a čistote viery v súlade s obradom svätej cirkvi rímskej’*. Inocent III. si skutočne myslel, že sa mu podarí nahradiť grécky obrad obradom latinským.²⁴

Teda opäť tu nešlo o poslušnosť pápežovi, tá bola len vonkajším krycím rúškom. Jednalo sa o poslušnosť miestnej latinskej hierarchii, podobne ako roku 1646 v tzv. Užhorodskej únii sa nejednalo o poslušnosť pápežovi v otázkach viery, ale o administratívne podriadenie sa miestnemu latinskému egerskému biskupovi (pozri v kap. 4.1.).

Pápež Inocent III., ináč pôvodne vlastným menom gróf Lotár de Conti Segni, bol na svoju dobu svetovládcom. Všetci vtedajší panovníci mu kľáčali pri nohách a on viedol svet nielen vo veciach cirkevných, ale i svetských. Jemu sa pripisujú i slová: *«Pápež je menej ako Boh, ale viac ako človek»*.²⁵

Potiaľ o politike nehodných cirkevných hodnostárov ohľadom Grécka. Ako z dejín vidíme, podobnú politiku (ako v Grécku), presadzoval ten istý pápež i v Uhorsku. V tomto období (po IV. križiackej výprave), teraz už hromadne, avšak iba v centrálnom Uhorsku, sú nahrádzaní baziliánski gréckokatolícki archimandriti-episkopi latinskými benediktínmi, čo sa veľmi zintenzívnilo za Anjouovcov v 14. storočí. Bol to hriech proti katolicite (= všeobecnosti) Christovej Cirkvi, ktorý spôsobil a udržuje schizmu až do dnešného času, pretože ho nikto verejne nepriznáva a sa zaň ani neospravedľňuje. Takto sa všetky grécke (gréckokatolícke) monastýry, ale zatiaľ iba v centrálnom Uhorsku, zmenou hlavy-predstaveného začali pomaly, ale iste transformovať na latinské (benediktínske) a obyvateľstvo naokolo nich tak isto.

4. mája 2001 pri návšteve Grécka pápež Ján Pavol II. o IV. križiackej výprave a následných rokoch 13. storočia či i ďalších storočí sa ospravedlnil Grékom a povedal:

«Je tu zreteľná potreba slobodného procesu očistenia pamäte za prípady v minulosti i súčasnosti, keď synovia a dcéry katolíckej Cirkvi zhrešili skutkami alebo zanedbávaním dobra voči svojim pravoslávnyim bratom a sestrám. Nech nám Hospod Boh udelí odpustenie, ktoré od neho vyprosujeme».

Potom pápež Ján Pavol II. pripomenul strašné plienenie Konštantinopola (Carihradu), ktorý bol tak dlho baštou kresťanstva na Východe a zdôraznil:

*«Je tragické, že útočníci, ktorí sa vydali zabezpečiť slobodný prístup kresťanov do Svätej zeme, sa obrátili proti vlastným bratom vo viere. Skutočnosť, že to boli latinskí kresťania, naplňa katolíkov hlbokou ľútosťou... Iba Bohu prináleží súdiť, a preto zverujeme ťažké bremeno minulosti jeho nekonečnému milosrdenstvu a vzývame ho, aby zahojil rany, ktoré ešte stále spôsobujú utrpenie ducha gréckemu národu».*²⁶

Nástupci Inocenta III. – pápeži Honórius III. a Gregor IX. išli verne v šlapajách svojho predchodcu:

Rok 1221 – pápež Honórius III. prikazuje latinizáciu Vyšehradskeho baziliánskeho soborného monastýra

Pápež Honorius III. (1216-1227) žiadal 12. mája 1221 ostrimského arcibiskupa, aby do gréckokatolíckeho monastýra na Vyšehrade, kde gréckokatolícki mníši *«žili a žijú od nepamäti»*²⁷ uviedli latinských mníchov, avšak gréckokatolíckych mníchov aby ponechali v monastýre do konca života, so zákazom prijímať dorastnovicov, aby vyhynuli. Ide o typický príklad likvidácie baziliánskeho soborného monastýra a jeho tichej transformácie na latinský kláštor. Jednalo sa určite o gréckokatolíkov a nie o pravoslávnych schizmatikov, pretože schismatici by pápeža a jeho likvidačný príkaz nerešpektovali a rímskokatolícki mníši by s nimi určite spolu nežili v birituálnom monastýre...

Rok 1229 – pápež Gregor IX. vyzýva, aby gréckokatolíci Uhorska boli prevedení na latinský obrad

O pár rokov nato, ďalší pápež, Gregor IX. (1227-1241), vo svojom liste nunciovi v Uhorsku napísal roku 1229 toto:

*«... česť Apoštolskej Stolice si vyžaduje, aby Gréci i Slovania žijúci na danom území, v pôstnej disciplíne, bohoslužbách i cirkevných sviatosťach boli prevedení na latinský obrad v poslušnosti Rímskej Cirkvi...».*²⁸

V tom istom liste pápež nunciovi píše, že v Sirmií sídlíaci episkop gréckeho obradu sa má tiež podriaďovať miestnemu latinskému biskupovi ako jeho obradový vikár, teda má byť inými slovami povedané degradovaný zo sídelného na pomocného (bezmocného) biskupa.

Konštantinopol padol, a preto sa zdalo, že nastal čas, hoci i násilne zlikvidovať grécky obrad a “zjednotiť” Cirkev v latinskom obrade... Ovce bez pastiera sa rozprchávajú a gréckokatolíci bez vlastných sídelných episkopov sa ľahko transformujú na rímskokatolíkov... Následné dejiny Uhorska to potvrdili... A práve pre tento dôvod v obrannom reflexe na Východe vznikla skutočná schizma a pravoslávie. Ak by schizma nebola vznikla, dnes by už na svete východné obrady tak ospevované poslednými pápežmi 20. a začiatku 21. storočia by už neexistovali a na celom svete by bol existoval len jeden jediný obrad a to latinský.

Začiatok 13. storočia – byzantský krst je vraj neplatný

V čase po IV. Lateránskom koncile, v dobe sv. Tomáša Akvinského,²⁹ sa medzi niektorými v tomto zmysle nehodnými západnými teológami začína vynárať dokonca nesprávny názor, že **gréckokatolícky krst je neplatný pre vraj chybnú (od latinskej odlišnú) formu(lu)**. Na Východe totiž vtedy (ale i dnes) gréckokatolíci i pravoslávni krstili formulou: «*Kreščajetsja...*» a nie latinskou formulou: «*Ja tebe kreščaju...*».

K tomu istému názoru (údajnej neplatnosti krstu formulou «*kreščajetsja...*») sa neoficiálne (tj. ako súkromná osoba) prikláňal i pápež Inocent IV. (1243-1254).³⁰ Výsledkom toho bola skutočnosť, že o niečo neskôr boli platne pokrstení staroverci-gréckokatolíci všade na svete prekršťovaní v latinskom obrade (začali ich totiž pokladať za pohanov!). V Uhorsku však vlna násilného prekršťovania v plnosti prepukla až po vymretí slovanských Arpádovcov, tj. približne o sto rokov pozdejšie.

Situácia išla až tak ďaleko, že neskôr, na začiatku 16. storočia (r. 1521), pápež Lev. X. vo svojej bule musel prekršťovanie gréckokatolíkov zakazovať až pod trestami exkomunikácie (pozri ďalej na str. 349-351).

Gréckokatolíci sa začínajú pokladať za falošných kresťanov, ba dokonca priamo za pohanov-neveriacich, pretože vraj «nemajú platný krst»

Sasinek o období stredoveku, keď gréckokatolíci sa na území Uhorska vo všeobecnosti začali zo strany cudzincov-rímskokatolíkov označovať za «pohanov», píše:

«Čo si aj hlavu lámať nad tým, že Latináci (= rímskokatolíci) v rozdávaní 'paganus' (teda 'pohan') tak štedrí boli? Ved' ich katolíkami nazývať nemohli; názov 'christianus' mnoho vznešenejší bol, nežli aby ho šismatickým Rékom (= Grékom, tj. gréckokatolíkom) boli privlastňovali. Za jak vznešený význam mali latináci názov 'christianus', poznať to z listu Innocenta III. k Imrichovi kr. uh. r. 1200, v ktorom proti Kulinovi bánovi Bosny, patarenov = Bogumilov sa ujímajúcemu píše: 'Perversitati eorum terram suam et se ipsum exponens pro Catholicis, immo ultra Catholicos honoravit, vocant eos (Patarenos) autonomastice Christianos'...». ³¹

Vyššie uvedený úryvok z listu Inocenta III. hovoril o heretikoch – patarénach. Inocent III. však ešte stále pokladal pravoverných, v Konštantinopole žijúcich gréckokatolíkov-byzantíncov za «veriacich a za kresťanov». ³² Avšak v čase po IV. križiackej výprave a po IV. Lateránskom koncile sa situácia začala rapídne zhoršovať.

Rok 1232 – gréckokatolíci na Spiši označovaní ako «nepraví kresťania»

Roku 1232 ostrihomský arcibiskup Róbert vo svojom vyhlásení, ktorým exkomunikoval Uhorsko a arpádovského kráľa Ondreja II., spomína územie Spiša, kde žijú gréckokatolíci, ktorých jeho listina označuje ako «falošných-nepravých kresťanov» (*falsi christiani*), lebo nechcú platiť desiatky a tým poškodzujú príjmy latinských farárov v zmysle IV. Lateránskeho koncilu. Svetská vrchnosť (v tom čase ešte arpádovská slovanská gréckokatolícka šľachta) gréckokatolíkov však chránila a poskytovala im oporu. ³³

Rok 1234 – prisaha kráľa Bela IV., že zlikviduje gréckokatolícky obrad z Uhorska

Ak sa chcel stať Bela IV. uhorským kráľom, 7. marca roku 1234 musel zložiť do rúk apoštolského legáta-nuncia v Ostrihome prisahu, v ktorej sľuboval, že zlikviduje z územia svojho kráľovstva «falošných kresťanov» (*falsos christianos*) a že zavedie jediný správny rímsky (latinský) obrad.³⁴ Teda inými slovami povedané, zložil prisahu, že zlikviduje gréckokatolícky obrad a nahradí ho latinským.

Aplikácia nesprávne pochopených tomistických teórií o «matérii a forme» spôsobila, že po usadení Kumánov (Maďarov) v Uhorsku a po ich uvedení (ako tzv. iobbagiónov!) do štátnych úradov (Zlatá bula Ondreja II. roku 1222) – kto nebol rímskokatolíkom, tj. nebol latinského obradu, ale bol obradu cyrilometodejského-gréckeho, sa pokladal v oficiálnych štátnych dokumentoch za neveriaceho (*infidelium*), tj. pohana. Udomácnovanie tohto nesprávneho názoru potvrdzuje napríklad i listina samého uhorského kráľa Bélu IV. z roku 1254:

«*Cum regnum Hungariae – quasi ovile sepibus – sit diversis infidelium generibus circumseptum, ut pote: Ruthenorum, Cumanorum, Brodnicorum a parte orientalis; Bulgarorum et Bosnensium haeticorum a parte meridiei etc.*»³⁵

Uhorský kráľ Bela IV. i napriek tomu, že sám bol gréckokatolíkom a Slovanom-Arpádovcom, v snahe získať finančnú i vojenskú pomoc od pápeža proti Tatárom, chcel sa blysnúť v očiach Rímskej Kúrie, preto užíva výraz «*infidelium*» (neveriaci) na označenie vlastného domáceho obyvateľstva, ktoré v Uhorsku nebolo latinského obradu.³⁶

Tatári i napriek relatívne krátkej dobe svojich nájazdov (1241-1242) nepredstaviteľne sťažili život gréckokatolíckeho rusínskeho uhorského obyvateľstva (hlavne v oblasti historickej marky *Ruizorum*) a nepriamo podporili latinizáciu celej krajiny. Uhorský kráľ Bela IV. po katastrofálnej porážke, ktorú utrpel od Tatárov roku 1241 (útekom si zachránil len holý život), bol absolútne odkázaný na pomoc zo Západu. V dôsledku čoho musel robiť i nemalé ústupky v neprospech svojho gréckokatolíckeho obyvateľstva. Slovo «Tat-ar» pochádza zo staroslovanského «**ТАТЪ**» (po prepise tvrdého «**(j)er-u**» latinkou) a v staroslovančine označuje

zlo-deja, tj. toho, čo *robí zle*. Z toho istého slovného základu pochádza i staroslovanské «*тътъ*» > «*тартар*» *peklo*.

Rok 1234 – gréckokatolícki episkopi potupne označovaní ako «pseudoepiskopi», teda fiktívni episkopi

Pápež Gregor IX. (1227-1241) v liste z roku 1234 označoval gréckokatolíckych archimandritov-episkopov pôsobiacich v soborných monastiroch Uhorského kráľovstva za «*pseudoepiskopov*», teda fiktívnych-neskutočných episkopov, ktorí vraj nemajú právo na svoju existenciu, a to preto, že sa nechceli podriaďovať do funkcie «obradových vikárov» latinským biskupom podľa 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, teda v praxi do funkcie «panákov bez akejkoľvek jurisdikcie».

Pápež Gregor IX. v hore uvedenom liste z roku 1234 zazlieval uhorským kresťanom oboch obradov, že neprijímajú sviatosti od novodosadeného latinského biskupa, ale od týchto «*pseudoepiskopov*» gréckeho obradu. Pápež sa pozastavoval i nad tým, «že niektorí z Uhorského kráľovstva, a to tak Uhri ako Nemci a iní pravoverní, ktorí sa usadzuju medzi Valachmi, stávajú sa s nimi akoby jeden národ a prijímajú spolu s nimi sviatosti (od gréckokatolíckych episkopov – pozn. redakcie) na nemalý škandál a hanbu kresťanskej viery (teda latinského obradu)». Nariadil preto, aby uvedený latinský biskup ustanovil týmto Valachom svojho zástupcu-vikára (obradového vikára) z ich národnosti, ktorý by mu vo všetkom podliehal. Súčasne nariadil kráľovi Belovi IV., aby pred pápežským legátom prisľúbil, že poženie (*compulsurum*) všetkých príslušníkov východnej cirkvi v Uhorsku k “poslušnosti Rímu” v zmysle IV. Lateránskeho koncilu, teda podriadenosti miestnym novodosadeným latinským biskupom, a že daní Valachovia (= hanlivý výraz na označenie gréckokatolíkov) na celom území Uhorska prijmú latinského biskupa za svojho,³⁷ a teda v najbližšom čase prejdú na latinský obrad.

Ponižujúci termín «pseudoepiskop» sa užíval ešte aj v 17.-18. storočí...

Pohrdavý termín «*pseudoepiscopos*» vo vzťahu ku každému gréckokatolíckemu episkopovi, ktorý sa nechcel podriaďovať miestnemu latinskému biskupovi a vo všetkom ho počúvať ako jeho «obradový vikár», nachádzame ešte i r. 1624, teda začiatkom 17. storočia, tj. 400 rokov neskôr (!) použitý zo strany pápeža

Urbana VIII. v Poľskom kráľovstve...³⁸ Teda tento nespravodlivý postoj pápežov voči gréckokatolíckym episkopom trval s malými prestávkami takmer 450 rokov!

Ak sa k problematike takto staval pápež, nutne sa rovnako stavali aj latinskí biskupi po jednotlivých diecézach... Latinský egerský biskup G. Fenesy vo svojom liste z 21. novembra 1692 tiež píše o existencii «*schizmatického pseudoepiskopa v Maramorošskom panstve*» na území latinskej Egerskej diecézy!³⁹

V snahe urobiť na latinskú hierarchiu dobrý dojem, podobnú terminológiu vo vzťahu k suverénnemu sídlnému archimandritovi-episkopovi maramoroškému používal v roku 1715 i gréckokatolík J. Hodermarskyj (horúci kandidát na mukačevské vладыčestvo, očakávajúci svoje potvrdenie v episkopskom úrade od latinského ostrihomského primasa i Ríma). Hodermarskyj o maramorošskom episkopovi hovoril: «... *scandalosis pseudoeporum facinoribus... .. praesertim vero scandalosis Seraphini ficti eppi...*».⁴⁰

Niet sa potom čo čudovať, že dnes sú skoro celé Čechy, Morava, Slovensko, Maďarsko, Chorvátsko i Poľsko i napriek tomu, že pôvodne prijali Christovu vieru a Evanjelium v cyrilometodejskom gréckokatolíckom obrade, úplne rímskokatolícke-latinské s výnimkou protestantov. Je to totiž výsledok a plod neúnavnej, systematickej latinizácie dlhých storočí... a to nielen násilnými metódami zo strany miestnej cudzineckej (maďarskej) rímskokatolíckej šľachty, ale i juridickými cirkevno-právnymi obmedzeniami (najmä obojstrane ostrým mečom 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu z roku 1215, ktorý «sekal hlavanehlava» a ničil gréckokatolícky obrad všade na svete až do konca 18. storočia, teda vyše 550 rokov)... A to je práve príčina, že práve tieto roky majú v cirkevných dejinách strednej a južnej Európy najviac bielych nepopísaných miest... O čom svedčí ich veľavravné mlčanie? Zakrývajú špinu a nespravodlivosť, za ktorú rýchlo prišiel Boží trest, ďalšia schizma v katolíckej Cirkvi, ktorá tentoraz prerástla až v herézu protestantizmu – «protestujúcemu» proti všetkým nakopeným nešvárom zohyžďujúcim sv. Christovu Cirkev v latinskom obrade.

Rok 1261 – pád Latinského cisárstva

Ako bolo už vyššie spomenuté, križiaci roku 1204 dobyli Konštantinopol a proti akejkoľvek spravodlivosti, protiprávne dosadili na miesto byzantského patriarchu – patriarchu latinského a zriadili tzv. Latinské cisárstvo s latinským obradom. Latinské cisárstvo trvalo 57 rokov, teda až do roku 1261, keď Gréci ozbrojenou silou vyhnali latinských okupantov z Konštantinopola a obnovili grécky obrad i Byzantské cisárstvo.

Rok 1274 – tzv. Lyonský koncil a únia

Roku 1274 sa uskutočnil tzv. Lyonský koncil, na ktorom byzantský cisár Michal VIII. Palaiologos podpísal úniu s pápežom. Táto únia trvala len do roku 1284, kedy Byzantínci úniu prerušili. Následne pápež Martin IV. (1281-1285) nahovorený Karolom z Anjou, ktorý túžil po byzantskej korune, exkomunikoval cisára Michala VIII. Palaiologa z Cirkvi...⁴¹

Rok 1278 – Rudolf I. označuje gréckokatolíckych Uhrov za «polokresťanov»

Pred bitkou s uhorskými vojskami Ladislava Kumánskeho roku 1278 vydal rímsky cisár Rudolf I. (1273-1291) svojmu vojsku heslo-slogan, v ktorom Kumánov (Maďarov) bojujúcich pod zástavami uhorského kráľa označoval ako neveriacich (*incredulis*) a samotných Uhrov ako akýchsi «polo-kresťanov» (*semichristianis*). Plnými kresťanmi podľa Rudolfa I. boli teda len rímskokatolíci.⁴² Kumáni boli skutočnými pohanmi, teda nepokrstenými a pod «polokresťanmi» Rudolf I. rozumel Uhrov (Slovanov) vyznávajúcich Christa v gréckokatolíckom obrade.

Rok 1279 – zákaz ženatých gréckokatolíckych «kaplánov» v Budíne

Pozoruhodným faktom z konca 13. storočia je, čo mimochodom odráža stav po jedno storočie trvajúcim latinizačným tlaku, že na Budínskom (Budapeštianskom) sobore, ktorý sa konal r. 1279, sa v 10. kánone zakazuje menovať za «kaplána» ženatého kňaza.⁴³ Samozrejme, že sa tu pod «ženatým kaplánom» rozumel gréckokatolícky kňaz, lebo rímskokatolícki v tom čase už okolo 200 rokov (!) nemohli byť ženatými.⁴⁴

Ako sa už v tejto práci spomínalo, pápež Inocent III. (+1216) prikázal aj archiepiskopovi z poľského Gniezna a jeho obradovým vikárom, aby na svojom území nedával nijaké cirkevné úrady ženatým gréckokatolíckym kňazom...⁴⁵

Zákonné normy Budínskeho soboru dokazujú, že pred rokom 1279 v Budíne a jeho okolí bežne pôsobili ženatí «kapláni». Je to

jasný dôkaz, že sa jednalo o gréckokatolícke kňazstvo, pretože prísne zákazy ženatého kňazstva v latinskej Cirkvi – zákazy pápežov Gregora VII. a Urbana II. z druhej polovice 11. storočia, medzičasom už podčiarkli a potvrdili začiatkom 12. storočia aj dva ekumenické koncily: I. Lateránsky koncil roku 1123 vo svojom 7. kánone a II. Lateránsky koncil roku 1139 vo svojom 6., 7. a 21. kánone.⁴⁶ Teda i napriek prísnyim zákazom z konca 11. a začiatku 12. storočia, v Uhorsku, v jeho samotnom srdci – v Budíne, ešte o 140 rokov (!) pozdejšie bolo ženaté kňazstvo bežnou záležitosťou... Ak by sa jednalo o latinské kňazstvo, nebolo by ženaté 140 rokov potom, čo to pápež v latinskej Cirkvi zakázal...⁴⁷ To, čo sa v poľskom Gniezne robilo pred rokom 1216, od roku 1279 sa začalo robiť i v samotnom centre Uhorska v Budíne a jeho okolí...

Na báze 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu (r. 1215) boli, ako bolo už vyššie naznačené, gréckokatolícki episkopi zdegradovaní na pomocných-titulárnych episkopov (tzv. obradových vikárov) “pomocníkov” novozriadených rímskokatolíckych sídelných biskupov. Čo sa dialo s episkopami, to isté sa dialo i na úrovni pôvodných gréckokatolíckych prichodov (farností v dnešnom slova význame), ktorým bol do čela najprv menovaný latinský paroch (v počiatkoch jeden na miestnom hrade-*castellum* i na niekoľko sto! gréckokatolíckych po dedinách) a všetci pôvodní gréckokatolícki (ženatí) kňazi boli na jeho teritórii v tej chvíli degradovaní len za jeho pomocníkov, tj. za kaplánov, a potom, r. 1279 už úplne eliminovaní, lebo Budínsky sobor úplne zakázal vytváranie nových «ženatých kaplánov». Takto boli gréckokatolícki “kapláni” (pôvodne parochovia) v okolí Budapešti 10. kánonom Budínskeho sobora definitívne zlikvidovaní pod hrozbou exkomunikácie, zatiaľ čo gréckokatolíci v danej oblasti zostali ako ovce bez pastiera, a boli i napriek svojej vytrvalosti v «starej vire» (tzv. “tvrdí Rusnáci”) ostrážitým manévrovaním latinského biskupa a jeho plebanov pomaličky pomaly, veľmi citlivo a prefíkane postupne latinizovaní a transformovaní na latinský obrad (s tým, že sa im i po prechode na latinský obrad na nejaký čas ponechali i typicky gréckokatolícke byzantské obyčaje, ako napríklad svätenie Paschy, svätenie Jordánskej

vody a posväcovanie obydlí na Bohojavlenie, čo okrem iného dostalo pohanský názov «Tri krále», obchod okolo cerkvi...),⁴⁸

Ešte šťastie, že I. ofenzíva latinizácie zasiahla len centrálne Uhorsko a periférne župy po obvode zostali naďalej plne gréckokatolícke, bezplatne obsluhované v prevažnej miere naďalej kalugermi-baziliánskymi mníchmi.

Neposlušní poslední Arpádovci

Niektorí arpádovskí králi Uhorska v 13. storočí počúvali a plnili tieto latinizačné príkazy viacej, iní menej, alebo vôbec nie. Je všeobecne známy fakt, že Arpádovci druhej polovice a konca 13. storočia boli už v nemilosti Rímskej Kúrie, čoho príčinou bola aj ich ignorácia rozličných latinizačných príkazov pápežských legátov.

Pre tento dôvod niektorí z Arpádovcov boli dokonca pápežským legátom exkomunikovaní (napr. kráľ (V)Ladislav IV. Kumánsky r. 1279, a opakovane v roku 1282), iní boli v trvalej nepriazni Rímskej Kúrie (napr. kráľ Ondrej III. Benátsky). Roku 1287 sa mala dokonca organizovať križiacka výprava na pokorenie uhorského kráľa, ktorý «*potláča kresťanov*» (rozumej nepodporuje latinský obrad)...

(V)Ladislav Kumánsky je v listoch Rímskej Kúrie označovaný ako «pohanský kráľ» (pohanský v zmysle: «nie latinský, ale grécky» – pozn. redakcie), podporujúci heretikov (rozumej gréckokatolíkov – pozn. redakcie) a Kumánov. Ten istý (V)Ladislav IV. mal za manželku dcéru neapolského kráľa Karola I. z Anjou menom Izabellu (Alžbetu), ktorú však všestranne ignoroval, ba dokonca ju dal i uväzniť,⁴⁹ lebo sa mu miešala do vlády a presadzovala anjouovskú politiku likvidácie starovercov-gréckokatolíkov (podobne ako nemecká Gizela v časoch sv. Štefana). Manželské nezhody spôsobili, ak nie priamo vyprovokovali, že mladý kráľovič (kráľom sa stal už ako deväťročný) si našiel kumánske (maďarské) milenky. Jeho matka Alžbeta s prímením «Kumánska» bola totiž tiež Kumánka-Maďarka.

Záverečná rekapitulácia prvej ofenzívy latinizácie v Uhorsku

Keby sme chceli rozlíšiť a charakterizovať dianie v Uhorsku pred rokom 1204 a po roku 1204, kedy započal prvý veľký útok (ofenzíva) polatinčovania, môžeme konštatovať, že:

1.) Do roku 1204, tj. viac ako 200 rokov gréckokatolícky ob-rad v Uhorsku kvitol. Jednotlivé pokusy o latinizáciu nemali príliš veľký, a v žiadnom prípade hromadný-masový úspech. Uhorsko bolo a zostávalo počas celého 11. i 12. storočia úplne slovanské a gréckokatolícke. Cudzincov bolo relatívne málo, Kumáni (Maďa-ri) v tom čase ešte len prichádzali, nemecká kolonizácia, v plnom význame tohto slova, ešte nezačala (začína až za Bela IV. (1235-1270)). Do toho času so striedavým úspechom boli na miesta pô-vodných baziliánskych archimandritov-episkopov dosadzovaní do významnejších soborných baziliánskych gréckokatolíckych mona-styrov latinskí benediktíni, avšak bez markantných zmien a mimo-riadnejšieho vplyvu na samotné monastiry (pre krátkosť času ich nestihli zlatinizovať), ako i na okolité obyvateľstvo, ktoré po celý ten čas zostávalo verné *«starej viere»*, i keď kde-tu (v centrálnom Uhorsku), opäť so striedavým úspechom, boli vyrubované a opä-tovne zrušované latinské cirkevné desiatky.

2.) Po roku 1204 sa situácia v centrálnom Uhorsku mení (ale len v centrálnom Uhorsku!) – po dobytí Konštantinopola a v dôs-ledku konštitúcií IV. Lateránskeho koncilu a tomistických či post-tomistických teórií sa začínajú v očiach zahraničných predstavi-teľov latinskej Cirkvi považovať *«staroverci»*, tj. gréckokatolíci U-horska, verní *«starej cyrilometodejskej viere»*, najprv za menej-cenných kresťanov, pseudokresťanov, ba neskôršie už priamo za pohanov, ktorých treba hoc aj násilne prekrstovať na rímskokatolí-kov..., alebo v opačnom prípade vystáňovať na neúrodnuú kamenistú zem v horách, kde nebolo inej obživy ako chov dobytky a hlavne oviec (tzv. *Valašská kolonizácia*). Všetko toto platilo však v Uhor-sku len v teórii, a aj to len zahraničnej, pretože arpádovská dynas-tia, ktorá bola v Uhorsku pri moci ešte počas celého 13. storočia, vyznávajúc *«staru viru»* blokovala výraznejšie uvedenie záverov IV. Lateránskeho koncilu do praxe.

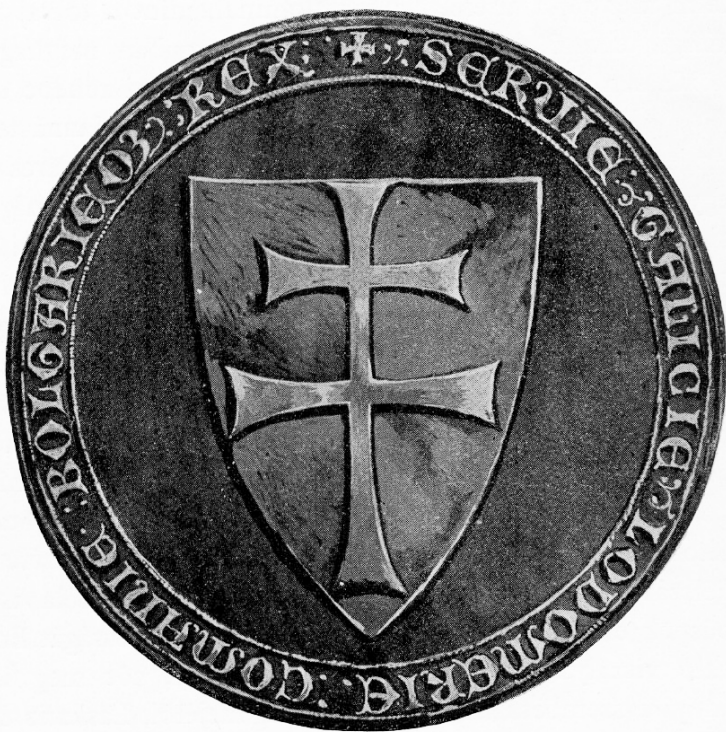
Súčasný slovenský historik Marsina hovorí:

«Oficiálna cirkev v uhorskom kráľovstve (rozumej latinská-rímskokatolícka – pozn. redakcie) sa v zhode s pápežskou kúriou v Ríme, usilovala všetky grécke kostoly (rozumej cerkvi – pozn. redakcie) a kláštory (baziliánske monastiry –

pozn. redakcie) postupne latinizovať a do prvej tretiny 13. storočia bol tento proces v podstate dovŕšený». ⁵⁰

Nasledujúce dôkazy uvedené v štúdií, ktorú práve držíte v rukách, však dokazujú nepresnosť príliš zjednodušeného časového ohraničenia latinizácie Uhorska podľa Marsinu a posúvajú toto hore uvedené ohraničenie nielen do 18. storočia, ale dokonca až do súčasnosti, lebo Uhorské kráľovstvo v sebe zahrňovalo nielen teritórium naokolo Budapešti, ale i súčasné Slovensko, zakarpatskú Ukrajinu, Rumunsko, Juhosláviu, Chorvátsko, Slovinsko...

Prvý útok-ofenzíva latinizácie, ktorý začína po roku 1204 postihol len monastýry a cirkevnú hierarchiu, a aj to v prevažnej väčšine len centrálneho Uhorska. Archimandriti-episkopi baziliánskych monastýrov centrálneho Uhorska, ktorí kapitulovali a chceli sa podriadiť paralelne novoustanovenej latinskej hierarchii, sú degradovaní (na základe 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu) na po-

Pečať uhorských kráľov v 14. storočí.

mocných episkopov (obradových vikárov, teda prakticky «bez-mocných kaplánov») latinským benediktínskym biskupom-cudzinc-om; a tí, čo sa nechceli podriaďiť, sú ako «*pseudoepiskopi*» игно- rovaní a likvidovaní. Prvá ofenzíva latinizácie centrálneho Uhor- ska, ktorá sa diala na poli cirkevnom a kultúrnom, bola podporená i politicky a materiálne hromadným prílevom cudzincov Kumá- nov-Maďarov, ktorých práve v tomto čase slabý kráľ Ondrej II. (r. 1222), ako bývalých «tulákov-príšelcov-privandrovalcov» povýšil do šľachtického stavu a jeho nástupca Bela IV. hromadne usídľo- val.

Výsledkom I. ofenzívy latinizácie je stabilizovanie latinskej cirkevnej hierarchie v baziliánskych monastiroch centrálneho Uhor- ska. Latinskí benediktíni pomaličky premieňali baziliánske monasty- ry na birituálne, a potom úplne benediktínske. Široké masy obyva- telstva i v centrálnom Uhorsku však naďalej zostávali gréckokato- lícke. Transformáciou baziliánskych gréckokatolíckych monasty- rov centrálneho Uhorska na birituálne a potom úplne latinské sa vytvorila živná pôda pre nástup II. ofenzívy latinizácie, ktorá mala zlatinizovať tentoraz aj široké vrstvy obyvateľstva centrálneho U- horska.

¹ Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, I, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 379-380; O rabovaní podrobnejšie pozri A. Bridge, *Křížové výpravy*, Praha, 1995, str. 176-177.

² Podľa arabsko-tureckého zvyku: Ak sa mesto, alebo hrad poddali dobrovoľ- ne, neboli rabované a zmenila sa len štruktúra štátnej správy. Obyvateľstvu boli vyrúbané dane. Ak sa však mesto, či hrad nepoddali dobrovoľne, a boli dobyté, bolo ustanovené a dovolené vojakom tri dni a tri noci svojvoľne rabovať, vraždiť a svojvoľne si počínať. Po troch dňoch vošiel ich veliteľ do mesta a bol ustano- vený poriadok každodenného života a nová štruktúra štátnej správy s novými daniami pre obyvateľstvo.

³ Podrobnejšie o priebehu IV. križiackej výprave pozri napr. V. Hrochová, *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, Praha, 1982, str. 170-195.

⁴ Porov. Kryštof, *Úvod a přehledné dějiny Byzantského státu*, *Byzantologie*, I., Prešov, 1995, str. 96.

⁵ «... Ecce etenim, quod cum moerore referimus et rubore, unde videbamus hactenus profecisse, deficimus et angustiamur unde credebamus potissimum

dilatari. Quomodo enim Graecorum Ecclesia, quantumcunque afflictionis et persecutionibus affligatur, ad unitatem ecclesiasticam et devotionem sedis apostolicae revertetur, quae in Latinis non nisi perditionis exemplum et opera tenebrarum aspexit, ut jam merito illos abhorreat plus quam canes? Illi etenim, qui non quae sua sunt, sed quae Jesu Christi quaerere credebantur, gladios, quos exercere debuerant in paganos, Christianorum sanguine cruentates, nec religioni nec aetati nec sexui pepercerunt, incestus, adulteria et fornicationes in oculis hominum exercentes, et tam matronas quam virgines etiam Deo dicatas, exponentes spurcitiis garsionum. Nec suffecit eisdem imperialis divitias exhaurire ac dirumpere spolia principum ac monorum, nisi ad thesauros Ecclesiarum, et, quod gravius est, ad ipsarum possessiones es extenderent, manus suas, tabulas argenteas etiam de altaribus rapientes, et inter se confrigentes in frusta, violantes sacraria, cruces et reliquias asportantes. Praeterea, cum latere non possit quod inter tot millia hominum est praesumptum, nun quid Saraceni, qui, capta Constantinopolitana urbe, nimio fuerant timore perculsi, ex quo intellexirint quod crucesignati post annum sint ad propria redituri, et jam in eos ultio divina deseaviat, quae iniquitates ipsorum jam incipit flagellare, animos non resument, et pauculas oves, quas velut in deserto luporum morsibus reliquistis, nisi sola eis Dei dextera restiterit, non vorabunt? Nos quoque, qua fronte de caetero populos Occidentis ad terrae sanctae subsidium et praesidium imperii Constantinopolitani poterimus invitare; quibus, etsi non ob propriam culpam, tamen propter factum tuum, aliqui imputabunt forsitan, quod crucesignati, relicto peregrinationis proposito, absoluti, ad propria revertuntur, et, qui praedictum imperium spoliarent, illo immunito relicto, referti spoliis terga vertant?...», («Epistula 136» uverejnená v J.P. Migne, *Patrologia Latina* 215,699-702).

⁶ Porov. W. de Vries, *Ortodossia e cattolicesimo*, Brescia, 1983, str. 95.

⁷ Svetlo do celej problematiky vniesol český historik Dvorník, (porov. F. Dvorník, *Lo scisma di Fozio*, Roma, 1953).

⁸ S. Katona, *Historia Critica Regvm Hvmgariae*, IV, Bratislava-Košice, 1781, str. 736-737; Vysvetlivky v zátvorkách sú od J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 196-197; porov. tiež J. Basilovits, *Brevis notitia foundationis Th. Koriathovits*, IV, Cassovia, 1804, str. 242-243.

⁹ Porov. pápežský list-dokument «A.Ch. 1204. Emericus R. H. Abbates ad S. Aegidium in Simigio eligi vult Hungaros» in G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvmgariae ecclesiasticvs ac civilis*, II., Budae, 1829, str. 447.

¹⁰ «De diversis ritibus in eadem fide. ... Prohibemus autem omnino, ne una eademque civitas sive dioecesis diversos pontifices habeat, tanquam unum corpus diversa capita, quasi monstrum; sed si propter praedictas causas urgens necessitas postulaverit, pontifex loci catholicum praesulem, nationibus illis conformem, provida deliberatione constituat sibi vicarium in praedictis, qui ei per omnia sit obediens et subiectus...», (*Conciliorum Oecumenicorum Decreta*,

Bologna, 1991, str. 239).

¹¹ Dejiny katolíckej Cirkvi sucho konštatujú, že «pomocní biskupi», či «vicarii in pontificalibus», alebo biskupi «in partibus infidelium» sa po prvýkrát v Cirkvi objavili v 13. storočí..., (porov. P. Paschini, «Vescovo (diritto canonico)», *Enciclopedia cattolica*, XII, Città del Vaticano, 1948-1954, stf. 1317).

¹² Živný o tom poznamenáva: «... slovanským biskupům v Uhrách toho času vystávali latinští protibiskupové, nejednou prohánějíce druh druhu krvavými bitkami, i právě proto letopisci i dějepisci při ustanovení řady biskupů potkávajíc se s velikými, ba nepřekonatelnými překážkami, a tudíž často druh druhu odporují...», (Živný, *Dejiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 16).

¹³ Bela IV. prijal do Uhorska a usídlil plných sedem kmeňov Kumánov (pozri «Kumáni» v kap. 1)

¹⁴ Počiatok likvidácie Vyšehradskej monastyrskej gréckokatolíckej eparchie sa začal za pápeža Honória III. (1216-1227) vytvorením birituálneho baziliánsko-benediktínskeho monastyra (pozri v kap. 2.2., str. 166).

¹⁵ Podobný stav pozorujeme dnes na prelome 20. a 21. storočia napr. v gréckokatolíckom Bardejove, kde na Vinbargu vybudovali birituálnu cerkov gréckokatolíci spolu s rímskokatolíckymi, ale ovláda ju rímskokatolícky farár a napr. v apríli roku 1998 zakázal v nej predávať gréckokatolícky *Blahovistnik*.

¹⁶ 8. kánon Nicejského koncilu zakazujúci dvojžitú hierarchiu bol namierený proti heretikom katarom a ich episkopom, (porov. *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 1991, str. 10).

¹⁷ «53. De his qui praedia sua in fraudem decimarum dant aliis excolenda. In aliquibus regionibus quaedam permixtae sunt gentes, quae secundum suos ritus decimas de more non solvunt, quamvis censeantur nomine christiano. His nonnulli domini praediorum ea tribuunt excolenda, ut decimis defraudantes ecclesias, maiores inde redditus assequantur. Volentes igitur super his ecclesiarum indemnitatibus providere, statuimus ut ipsi domini talibus personis et taliter sua praedia excolenda committant, quod absque contradictione decimas ecclesiis cum integritate persolvant, et ad id, si necesse fuerit, per censuram ecclesiasticam compellantur. Illae quippe decimae necessario sunt solvendae, quae debentur ex lege divina vel loci consuetudine approbata», (*Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 1991, str. 259).

¹⁸ 4. konštitúcia s názvom «O pýche Grékov voči Latinškom» (De superbia Graecorum contra Latinos) hovorí: «Licet Graecos in diebus nostris ad obedientiam sedis apostolicae reverentes... Postquam enim Graecorum ecclesia cum quibusdam complicitibus ac fautoribus suis ab obedientia sedis apostolicae se subtraxit, in tantum Graeci coeperunt abominari latinos, quod inter alia quae in derogationem eorum impie committebant, si quando sacerdotes latini super eorum celebrassent altaria, non prius ipsi sacrificare volebant in illis, quam ea tamquam per hoc inquinata lavissent...», (*Conciliorum Oecumenicorum Decre-*

ta, Bologna, 1991, str. 235-236).

¹⁹ «97. Згідно з прастарим звичаєм східної церкви при тому самому святому престолі можна служити одну св. Літургію», (Священна Конгрегація для Східної Церкви, *Устав Богослужень Вечірні, Утрени і Божественної Літургії*, Рим, 1958, ч. 97, стр. 50).

²⁰ Porov. V. Wick, *Dóm svätej Alžbety v Košiciach*, Košice, 1936, str. 225-228.

²¹ Porov. J. Korabinsky, *Geographis - historisches Lexikon*, Bratislava, 1786.

²² Porov. V. Wick, *Dóm svätej Alžbety v Košiciach*, Košice, 1936, str. 226; porov. B. Ráček, *Československé dějiny*, Praha, 1933, str. 576.

²³ «... Sunt et alii, qui missarum celebrant solemnia vix quater in anno, et quod deterius est, interesse contemnunt, et si quando dum haec celebrantur, intersunt, chori silentium fugientes, intendunt externis collocutionibus laicorum, dumque auditum ad indebitos sermones effundunt, aures intentas non porrigunt ad divina. Haec igitur et similia sub poena suspensionis penitus inhibemus...», (*Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 1991, str. 243).

²⁴ Porov. W. de Vries, *Ortodossia e cattolicesimo*, Brescia, 1983, str. 95-96.

²⁵ Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, I, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 347.

²⁶ Porov. «Ján Pavol II. v Grécku, Sýrii a na Malte 4.-9. mája 2001», *Život Cirkvi*, Bratislava, 19 (2001) str. 2.

²⁷ «... abbatia de Wisegrad, Vesprimiensis Diaecesis... Graecos habet monachos et habuit ab antiquo...», (S. Katona, *Historia Critica Regvm Hvgariae*, V., Bratislava-Košice, 1783, str. 348-349; porov. tiež J. Basilovits, *Brevis notitia foundationis Th. Koriathovits*, IV, Cassovia, 1804, str. 241...). Podrobnejšie sa pozri do kap. 2.2. na stat' o Vyšehradskej gréckokatolíckej monastyrскеj eparchii.

²⁸ «Venerabilis frater noster Colocensis archiepiscopus in nostra fecit praesentia recitari, quod dilecta in Christo filia, nobilis mulier, - soror illustris regis Vngariae, adquisiuit quamdam terram, quae appellatur vltior Sirmia, ratione cuiusdam partis Hungariae, quae citerior Sirmia nuncupatur; ac ad nutum et dispositionem praefatae regis sororis regitur terra praedicta, adeo quod quidam de clericis, archiepiscopo ipsi subiectis, per eam in maiori ecclesia, quam terrae illius homines episcopalem appellant, prouisor est deputatus ad tempus, donec de ipsa, **quae Graecorum ritum tenet, et nondum sedi apostolicae obediuit, prout disponendum fuerit, disponamus.** Sane idem archiepiscopus humiliter supplicauit, vt, quum praefata ecclesia Colocensi vicinior et conterminata esse noscatur; ipsam nouo episcopatu, qui de licentia nostra in citeriori Sirmia debet creari, per ipsum annectere dignaremur: maxime, quum **ad honorem apostolicae sedis pertineat, vt Sclau i et Graeci, qui inhabitant terram illam, in diuinis officiis et ecclesiasticis sacramentis ad Latinorum ritum et obedientiam Romanae ecclesiae, si fieri potest, conuertantur. Quocirca discretionis tuae per apostolica scripta mandamus,** quatenus, si in ecclesia illa sit episcopus, et sub ecclesiae Romanae obedientia esse voluerit; eum sine praeiudicio iuris alieni recipere non postponas: quod si non sit episcopus in eadem; vel, si existat ibidem, et

noluerit sedi apostolicae obedire; praedicto nouo episcopatu, autoritate nostra suffultus, adiicias ecclesiam memoratam. Datum Perusii, V. nonas Martii, pontif. nostri anno II.», (S. Katona, *Historia Critica Regvm Hvgariae*, V, Bratislava-Košice, 1783, str. 544-545; porov. tiež A. Балудянскій, *Исторія Церковная Новаго Завѣта*, II-III, Вієннь, 1851, стр. 200).

²⁹ Sv. Tomáš Akvinský ohľadne gréckej formy krstu napísal: «... Graeci autem non attribuunt actum baptismi ministris, ad evitandum antiquorum errorem qui virtutem baptismi baptizantibus attribuebant, dicentes I Cor., I,12: Ego sum Pauli, et ego Cephae; et ideo dicunt: 'Baptizetur servus Christi, in nomine Patris, etc.' Et quia exprimitur actus exercitus per ministrum cum invocatione Trinitatis, verum perficitur sacramentum. Quod autem additur 'ego' in forma nostra, non est de substantia formae, sed ponitur ad maiorem expressionem intentionis... Conclusio: Haec est conveniens baptismi forma: Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, cum in ea baptismi causa, tum praecipua, tum instrumentalis convenienter exprimatur», (T. Aquinas, *Summa Theologica*, pars III., quest. LXVI., art. V., Paris, 1872, str. 359-360).

³⁰ «Tempore s. Thomae quidam existimabant, ut ipse refert in 4. dist. 3 qu. 2. art. in responsione ad primum formam Graecorum invalidam esse. — Innocentius IV. negat legitimum fore baptismum, quem Graecus in ecclesia occidentali conferret in forma apud Graecos consveta...», (J. Záborský, «Maďari v X. století», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, XI/2 (1874) str. 61).

³¹ F.V. Sasinek, «O mene 'paganus'», *Slovesnosť*, Skalica, II/39 (1864) str. 620, porov. tiež F.V. Sasinek, *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*, Skalica, 1867, str. 27-28.

³² Pozri uvedený citát z jeho listu uhorskému kráľovi Imrichovi na str. 258.

³³ Porov. F. Knauz, *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*, I, Strigonii, 1874, str. 282; porov. O.R. Halaga, «Cyrilometodejské dedičstvo po príchode Maďarov», *Slavia*, Praha, XLI/3 (1972) str. 293.

³⁴ Znenie prísahy uverejnil Theiner. Vyberáme z nej: «Nos Bela Dei gracia Rex primogenitus domini Andree regis Ungarie Illustris... et **falsos christianos** de terris nostris bona fide studebimus pro viribus extirpare. Et eos qui Romane ecclesie in terra nostra sunt inobedientes, iuxta ritum unius cuiuscumque nationis, qui non sit contra fidem catholicam, compellemus obedire Romane ecclesie. In cuius rei testimonium presentes litteras nostri sigilli munimine iussimus roborari...», (A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, I, Romae, 1859, str. 124).

³⁵ G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvgariae ecclesiasticvs ac civilis*, IV/2, Budae, 1829, str. 218-224; porov. F. Sasinek, «Dejopisný význam slova 'christianus'», *Slovesnosť*, Skalica, II/6 (1864) str. 85.

³⁶ «Bela IV R. H. rumore Tartaricae irruptionis percitus, auxilii gratia sedi Apostolicae supplicat; seque contra iniquas cauillationes defendit», G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvgariae ecclesiasticvs ac civilis*, II, Budae, 1829, str. 219.

37 «Gregorius... Belae regi, primogenito regis Vngariae.... In Cumanorum Episcopatu, sicut accepimus, quidam populi, qui Walachi vocantur, existunt; qui, etsi censeantur nomine Christiano, **sub vna tamen fide varios ritus habentes et mores, illa committunt, quae huic nomini sunt inimica.** Nam romanam Ecclesiam contemnentes, **non a venerabili fratre nostro episcopo Cumanorum, qui loci diacesanus existit, sed a quibusdam pseudoepiscopis, Graecorum ritum tenentibus,** vniuersa recipiunt Ecclesiae Sacramenta, et nonnulli de regno Vngariae tam Vngari, quam Teutonici, et alii orthodoxi, morandi causa cum ipsis transeunt ad eosdem, et **sic cum eis, quasi populus vnus factus, cum eisdem Walachis, eo contemto, praemissa recipiunt Sacramenta, in graue orthodoxorum scandalum,** et derogationem non modicam fidei christianae. Ne igitur e diuersitate rituum pericula proueniant animarum; nos volentes huiusmodi periculis obuiare, **ne praefati Walachi materiam habeant pro defectu Sacramentorum ad Schismaticos Episcopos accedendi,** eidem Episcopo nostris (to znamená latinským – pozn. redakcie) damus litteris in mandatis, vt catholicum eis Episcopum, illi nationi conformem, prouida deliberatione **constituat sibi,** iuxta generalis statuta concili (9. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu – poznámka redakcie), **vicarium in praedictis, qui ei per omnia sit obediens et subiectus...** Quum autem tu, tanquam Princeps Catholicus ad commonitionem dilecti filii nostri Iacobi, Praenestini electi, tunc A.S.L. praestito iuramento promiseris, **te omnes inobedientes Rom. Ecclesiae in terra tua ad obediendum edidem Ecclesiae compulsurum,** prout confectae super hoc tuae litterae continebant; ac eidem electo viua voce promiseris, **quod praefatos Walachos compelleres ad recipiendum Episcopum,** quem eis ecclesia ipsa concesserit; et assignasse sibi de redditibus tuis, quos ab eis percipis, sufficientes redditus et honestos, sicut idem electus nobis exposuit; regalem excellentiam rogamus, monemus, et hortamur attente, ac in remissionem tibi iniungimus peccatorum, quatenus quum **te non deceat in regno tuo huiusmodi Schismaticos sustinere,** ac ea, quae promisisti, Deo grata et hominibus sint accepta, ne facias irrita, quae de tuis labiis tam laudabiliter processerunt; eaque studeas efficaciter adimplere; ita quod ex hoc placeas regi regum; et nos sinceritatis tuae zelum possimus dignis in Domino laudibus commendare. Datum Perusii XVIII. Kal. Dec. Pontificatus nostri anno VIII.», (G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, III/2, Budae, 1829, str. 399-401).

38 «Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo, Poloniae, et Sueciae Regi Illustri. Regem hortatur contra Pseudopatriarcham Hierosolimitanum, caeterosque **Pseudoepiscopos ruthenos,** qui contra Unionem novas leges identidem sanciant...», (porov. list pápeža Urbana VIII. z 10. februára 1624 napísaný Žigmundovi, poľskému kráľovi uverejnený v A. Welykyj, *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 447-448); Či list toho istého pápeža z 22. 8. 1626 poľskému kráľovi Žigmundovi: «Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo, Poloniae et Sueciae Regi Illustri. Curet a schismaticis Russiae ecclesiis **Pseudoepiscopos omnes omnino elimi-**

nandos», (porov. dokument uverejnený v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 463-464).

³⁹ «... Quod **pseudoeppum** schismaticum in Maramarusio attinet, siquidem et ille cot.tus ep.palis meae jurisdictionis esset, absolute non patiar lupum illum grassatorem...», (A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 104-105).

⁴⁰ A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 646-648.

⁴¹ Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, I, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 361.

⁴² «Christus... quod semper antea ab incredulis Comanis et a **semichristianis Ungaris** blasphematum et pro nichilo fuerat reputatum», (Cont. Vindobon. SS. IX., 709 in V. Chaloupecký, «Uherská politika Přemysla Otakara II.», *Od pravěku k dnešku*, I, Praha, 1930, str. 158).

⁴³ «(10) Prohibemus quoque ne archidiaconi et alii rectores ecclesiarum laicis uel clericis uxoris suas presumant committere uicarias; et ad hoc dicti archidiaconi et ecclesiarum rectores per suspensionem officii, et priuacionem beneficii, laici autem uel clerici uxorati ne huiusmodi uicarias recipiant per excommunicationis sententiam a suis diecesanis compescantur omnino», («Constitutiones synodus Budensis MCCLXXIX» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 569-570).

⁴⁴ Porov. А. Балудянскій, *Исторія Церковная Новаго Завѣта*, II, Вієнь, 1851, стр. 197.

⁴⁵ Porov. Innocent III, *Epistola IX.* in I. Нагаєвський, *Исторія Римських вселенських архієреїв*, I, München, 1964, str. 296.

⁴⁶ Porov. text kánonov v *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 1991, str. 191 a 198, 202.

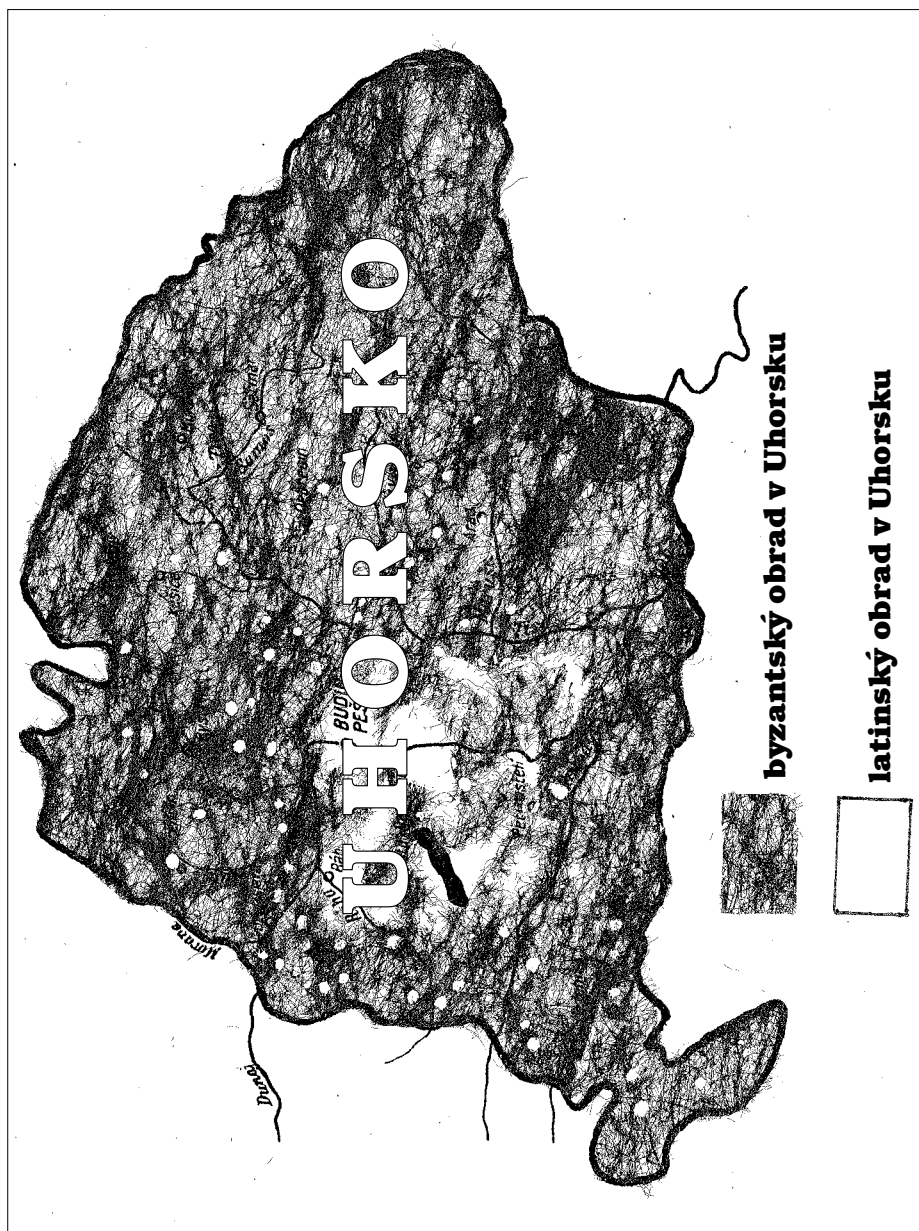
⁴⁷ Túto skutočnosť niektorí prolatínski historici (napr. Špirko) odôvodňujú vymyslenou legendou, že vraj v danom čase latinské kňazstvo v Uhorsku malo špeciálne privilégium byť ženatým... Toto vymyslené "privilégium" však nikto dodnes neobjavil. Toto "privilégium" má za účel zakryť skutočnosť, že Uhorsko ešte v danom čase bolo gréckokatolíckym a latinský obrad so svojim v celibáte žijúcim kňazstvom v ňom bol tiež ešte len veľmi zriedkavým javom.

⁴⁸ Porovnaj dnešnú situáciu u rímskokatolíkov na východnom Slovensku, ktorí keďže ešte nedávno pred 200-300 rokmi boli gréckokatolíckmi, ešte vždy svätia Paschu, i keď nikde inde na svete to nerobia a nie je to súčasťou ani ich latinského obradu.

⁴⁹ Porov. J. Lukačka, «Rímska Kúria a poslední Arpádovci», *Historica*, Bratislava, XLIII (1997) str. 173-181.

⁵⁰ R. Marsina, «Kristianizácia Maďarov a Uhorska medzi Východom a Západom», *Historický časopis*, Bratislava, 40/4 (1992) str. 420.

Obrady na území Uhorska v 14.-15. stořeí

14.-15. storočie

3.3. Druhá ofenzíva latinizácie Uhorska – zánik bieleho-slovanského a zrod čierneho-kumánskeho (maďarského) Uhorska

Hoci v priebehu celého 13. storočia už latinizácia v centrálnom Uhorsku cčila zuby, predsa v gréckokatolíckom prostredí Uhorska nemohla urobiť väčšie škody, pretože vláda krajiny bola počas celého 13. storočia ešte stále v rukách slovanských Arpádovcov, ktorí, či už boli takí, alebo onakí, či už mali také, alebo onaké manželky, predsa boli ešte stále Slovanmi a starovercami-gréckokatolíckmi. Preto latinizácia vo svojej prvej fáze, ktorá prebehla v 13. storočí, postihla v prevažnej miere len baziliánske monastýry ako také, a aj to nie celého, ale len centrálneho Uhorska. Monastýry centrálneho Uhorska boli v priebehu 13. st. polatinčované (prípadne biritualizované) aj prílevom cudzích mníchov-neslovánov Rádu sv. Benedikta. Situácia sa však rapídne zmenila na prelome 13. a 14. storočia v dôsledku vymretia arpádovskej dynastie. Latinizovanie nabralo priamo násilné formy – začalo sa prevádzať «ohňom a mečom» – to je už druhá fáza latinizácie Uhorska.

Vymretie slovanských Arpádovcov

*Ladislaus IV. Kumán
v Obrázkovej kronike*

Začiatok 14. storočia sa v Uhorsku nesie v znamení vymretia arpádovskej dynastie slovanských podkarpatských Uhrov. Predposledný Slovan na uhorskom tróne, Arpádovec Ladislav IV. Kumán (1272-1290) bol už Maďarmi (Kumánmi) a hlavne maďarskými ženami (konkubínami) tak opantáný, že v histórii dostal prímenie «Kumán» a v posledných rokoch svojho života už ani neopúšťal kumánske tábory, kde Kumánmi bol nakoniec aj 13. júla 1290

zavraždený...¹ Posledný Arpádovec Ondrej III. zvaný Benátčan (1290-1301) sa už orientoval vo zvýšenej miere na Nemecko a Západ. Ním roku 1301 (14. januára) vymrela arpádovská dynastia.² Smrťou posledného Arpádovca sa uhorského slovanského trónu definitívne zmocňujú cudzinci..., neapolskí Anjouovci, neskôr Luxemburgovci, Jagelovci a nakoniec od 16. storočia nemeckí Habsburgovci. Výnimku tvorili len Huňadyovci (pozri ďalej).

Kým Arpádovci sú ešte stále Slovanmi,³ viac-menej ovplyvňovanými svojimi manželkami-cudzinkami orientujúcimi sa na Západ, ešte len otvárali dvere latinizácii, dynastia neapolských Anjouovcov (Karol Róbert i Ľudovít Veľký) vládnuca v 14. st. v Uhorsku, vo svojom negatívnom vzťahu ku gréckemu (cyrilometodejskému) obradu a slovanstvu vôbec, prekročila všetky medze.⁴ Tento rod mal antigréckokatolícke tendencie totiž už v krvi, veď to boli práve Anjouovci, ktorí zlikvidovali gréckokatolícky obrad v južnom Taliansku a na Sicílii a pričínili sa o asimiláciu miestneho väčšinového gréckeho obyvateľstva... To isté Anjouovci dokázali i v centrálnom Uhorsku, pričom sa jednalo o ten istý gréckokatolícky obrad, avšak nie grécke, ale v tomto prípade už slovanské gréckokatolícke obyvateľstvo. **Vymretím slovanských Arpádovcov a nástupom cudzincov na Uhorský trón začala druhá, tentoraz už masová ofenzíva ničenia cyrilometodejskej kultúry, cyrilometodejského obradu a «starej viry» v Uhorsku.**

Zlom v dejinách Uhorska – Anjouovci

Keďže Arpádovci sú Slovanmi a gréckokatolíkmi (starovercami) zároveň,⁵ sa vo všeobecnosti svojou politikou i cyrilometodejským gréckokatolíckym byzantským náboženstvom orientovali stále viac na Byzanciu a Východ, než na Západ, po ich vymretí nastal v dejinách Uhorska veľký zlom. Živný konštatuje:

*«... konštatujeme historickou pravdu, že trvalé podlomení národni slovanské cirkve v Uhrách... začalo teprv v 1308. roku, kdy po plném vymření dynastie Arpadovy vlivu římské kurie podařilo se konečně dostaviti korunu vlaskému (neapolskému) knížeti Karlu Robertu, a takto v Uhrách uvéstí vlaskou dynastii vladařskou...».*⁶

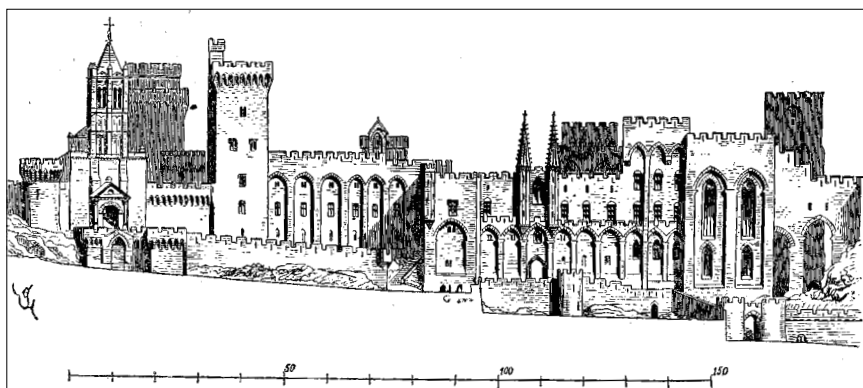
Na trón nastúpili cudzinci – Anjouovci, neapolskí vládcovia, pôvodom Francúzi, ktorí sa ešte v Neapolskom kráľovstve neslávne prezentovali cieľavedomou likvidáciou gréckeho obradu a násilným preferovaním obradu latinského, kvôli čomu, vo svojich pretenziách na uhorský trón, boli aj priamo podporovaní pápežom.

Karola Róberta už ako dvanásť ročného chlapca pretlačal na uhorský trón pápež Bonifác VIII.⁷ a hlavne jeho nástupcovia, všetko Francúzi, počnúc pápežom Klementom V. (1305-1314) a ďalšími, ktorí s Francúzskom sympatizovali do takej miery, že dokonca preložili svoje pápežské sídlo z Ríma do francúzskeho mesta Avignone (od roku 1305 do roku 1376). Francúzske mesto Avignone politicky patrilo Neapolskému kráľovstvu, a to i napriek tomu, že sa nachádzalo bezprostredne na francúzskej pôde.⁸ V Avignone teda vládli Anjouovci. I tu je koreň «mimoriadnych sympatií» medzi Anjouovcami a pápežmi vtedajšej doby.

Napr. pápežov veľvyslanec v Uhorsku kardinál Gentilis uvalil roku 1309 cirkevnú kľatbu z poverenia pápeža Klementa V. na šľachticov a sedliakov Uhorska, ktorí nechceli uznať pápežom preferovaného chlapca Karola Róberta z Anjou za svojho kráľa.⁹ To mu sa hovorí: priamy vstup pápeža do politiky danej doby...

Nástupom Francúzov Anjouovcov na uhorský trón prvýkrát v histórii prichádza do Uhorska i kult francúzskeho svätca Martina de Tours,

Takto vyzeralo sídlo pápežov v anjouovskom Avignone vo Francúzsku v 14. st.

ktorý sa v tom čase vo Francúzsku tešil mimoriadnej úcte, avšak v Uhorsku bol ešte úplne neznámym. Po gregoriánskej reforme kalendára, kedy bol kalendár posunutý o desať dní dopredu, boli všade tam, kde víťazila latinizácia, sv. Martinovi odovzdané všetky gréckokatolíckej cirkvi sv. Kozmu a Damiána (pozri Spišské episkopstvo v kap. 4.2.1.).

Karol Róbert z Anjou¹⁰ začal ako svoje kráľovské sídlo a zároveň ako hlavné mesto krajiny preferovať Budín.¹¹ Roku 1309 (tj. necelý rok po svojom nástupe na trón) predniesol v mariánskej cirkvi mesta Budína za prítomnosti pápežského legáta, prísahu vernosti latinskému obradu.¹²

Živný nástup Anjouovcov charakterizuje takto:

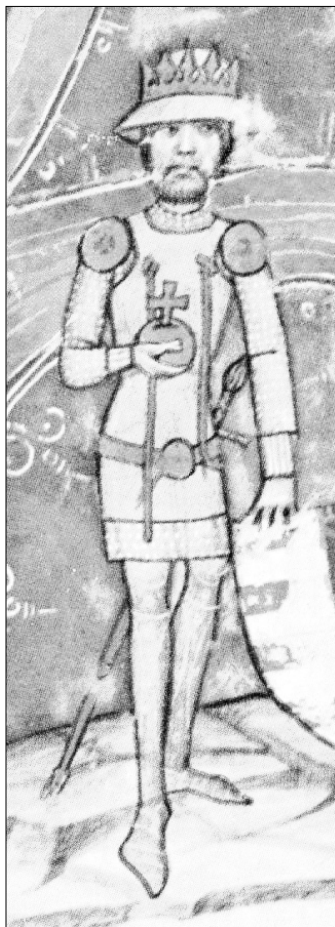
*«Teprve při Karlu Robertu a jeho synu Ludvíku Velikém... počala silná latinisace uherské církve, jejíž praelatury bez kanonické volby dávány byly zejména Němcům a Vlachům (= Talianom)...».*¹³

Osudná bitka pri Rozhanovciach – koniec slovanského Uhorska

Proti latinizácii, ktorá sa v tom čase už snažila prekročiť hranice centrálneho Uhorska, sa rozhodne postavila vysoká slovanská arpádovská šľachta¹⁴ bývalej «marky Ruizorum» (Rusínskeho vojvodstva), a to hlavne Matúš Čák Trenčiansky (+1321) a košickí Omodejovci z rodu Abba, ako predstavitelia severo-západnej časti bývalého Rusínskeho vojvodstva. Matúš Čák už predtým zhabal veľa majetkov, ktoré protiprávne prešli zo zrušovaných gréckokatolíckych baziliánskych monastyrských eparchií do rúk ostrihomského latinského arcibiskupa, nitrianskeho biskupa, benediktínskeho opátstva v Klíži¹⁵..., roku 1297 vyplienil (v tom čase už benediktínske) opátstvo v Pannonhalme a pod.¹⁶

Keď Karol Róbert zasadol na uhorský trón (1308), od prvého momentu, ba dokonca i po svojej oficiálnej (v poradí už tretej!) korunovácii za uhorského kráľa (27. augusta 1310),¹⁷ si bol plne vedomý, že je, a že aj bude len papierovým kráľom dotiaľ, dokiaľ nepoloží slovanské biele Uhorsko na kolená, dokiaľ nezlomí moc starej domácej slovanskej šľachty uhorského slovanského arpá-

dovského rodu. Preto od prvých okamihov svojej vlády pripravoval prevrat v uhorskej krajine. Použil pritom starú osvedčenú metódu: «rozdeľ a panuj»! Na základe tejto zásady sa snažil rozoštváť slovanskú arpádovskú oligarchiu a rozdeliť ju na dva tábory. Určitú časť slovanských veľmožov si snažil nakloniť rozličnými darmi-donáciami, aby ich neskôr využil, či lepšie povedané zneužil na likvidáciu ostatných a po upevnení svojej moci likvidoval aj ich.¹⁸

*Karol Róbert z Anjou
podľa Obrázkovej kroniky*

Rok 1311 – likvidácia arpádovských Omodejovcov – premyslená pasca v Košiciach

Okrem takýchto “drobných” akcií bola dlho a precízne pripravovaná iná, perfektne utajená a neobyčajne rozsiahla akcia v spolupráci so všetkými cudzineckými zložkami severného Uhorska (spišskí Nemci, rytieri-križiaci Johaniti, košickí Nemci...). Nemecké vedenie mesta Košíc zohralo pritom hlavnú úlohu. Roku 1311 po tajnej dohode s ľuďmi kráľa Karola Róberta a pápežského legáta Gentileho nemecké vedenie Košíc pripravilo a následne aj zrealizovalo geniálne jednoduchý, ale i účinný plán: Pochytali všetku arpádovskú-omodejovskú smotánku, ktorej kráľ vzápätí začal odoberať majetky a moc v krajine. Stalo sa to takto:

Prefíkaný a všetkými masťami mazaný kráľ Karol Róbert naoko udelil nič netušiacemu palatínovi Omodejovi z rodu Abba, ktorý vlastnil okrem iných i starodávny hrad nad Košicami, mesto Košice ako donáciu-dar. Palatín, ktorý mal už dávno záľusk na toto bohaté ne-

mecké mesto,¹⁹ v septembri 1311 vošiel so slávnostným sprievodom do pevnosti Košičanov, aby ju prevzal. Ako listiny košického archívu prezrádzajú, reprezentačný cieľ vjazdu uhorského palatína do Košíc dokazuje predovšetkým bohatá účasť urodzených osôb v jeho sprievode – množstvo pánov magnátov pozvaných zo širokého okolia, nevynímajúc dámy i manželky, sestry, či dcéry šľachticov.

Osnovateľom akcie sa až do posledného momentu prekvapenia podarilo utajiť nastrojenú pascu, takže sa palatína Omodeja z rodu Abba nezmocnilo nijaké podozrenie a do tejto pasce sa dal bezstarostne vlákať. Stalo sa to, ako bolo už vyššie naznačené, s nevýdaným množstvom jeho príbuzenstva a popredných prívržencov. Bola tam zastúpená takmer všetka slovanská šľachta severovýchodného Uhorska. Keď boli už všetci vo vnútri mesta, Košičania dali náhle príkaz uzatvoriť brány a v prekvapujúcom ozbrojenom konflikte bol palatín Omodej zabitý (čím bol vodca opozície fyzicky navždy eliminovaný) a takmer polstovka slovanskej oligarchie zajatá – samé vplyvné osoby a ich rodinní príslušníci.²⁰

Košickými mešťanmi pochytaní páni sa v momente stali rukojemníkmi na garantovanie pasivity celého slovanského tábora severovýchodného Uhorska, čo bolo potrebné pri prevode úradov, majetkov, hradov²¹ a príjmov do rúk nového kráľa Karola Róberta. Zajatci Košičanov sa stali rukojemníkmi samého kráľa, lebo akciu vymyslel kráľ. Vysoká slovanská šľachta, ktorá ostala na slobode, alebo ušla (ako hovoria dokumenty, časti šľachticov sa podarilo vybehnúť ešte pred zatvorením brán), bola paralyzovaná v odvetných akciách proti kráľovi v nemalej obave o životy svojich drahých a blízkych príbuzných v zajatí. A kým bola slovanská opozícia strachom o osud svojich príbuzných držaná v šachu, kráľ neleňil a nestrácal čas pri obsadzovaní uhorských hradov, opevnených miest, colníc a dôležitých úradov... Všade boli uvádzaní jeho ľudia a jeho stráže.

Rukojemníci mali ostať v zajatí Košíc aspoň 8 mesiacov, tj. do jari roku 1312. Už či to bolo, ako konštatuje Halaga, z obáv o osud rukojemníkov, alebo z premyslenej taktiky, synovia zabitého Omodeja ešte v zimných mesiacoch na prelome rokov 1311-1312

usilovali o nejaké kompromisné riešenie a dohodu s kráľom Karolom Róbertom. V októbri 1311 dokonca podpísali dohodu rezignácie, že vrátia regálie, vydajú komitáty a hrady, nebudú prekážať mešťanom a šľachte v službách kráľovi, nebudú rušiť chod nových kráľových úradov a súdov, atď. Hrozba exkomunikácie s interdiktom (čo sú najvyššie cirkevné tresty), ktoré boli uvalené za prípadné nedodržanie tejto rezignácie prezrádza, že všetci zúčastnení považovali podmienky rezignácie za tak hrozne ponižujúce (išlo prakticky o odovzdanie všetkej moci do rúk cudzincom), za tak bezohľadné, že sa prakticky už pri podpisovaní vôbec neverilo, že by ich niekto natrvalo zachovával. Išlo totiž o exemplárne zneváženie doterajšej slovanskej šľachty a úplné pokorenie starého magnátskeho slovanského rodu.

Keďže kráľove zásahy postihovali a ohrozovali všetku uhorskú oligarchiu, do akcie vstúpil i najväčší uhorský magnát – pán západnej časti bývalej «*marchia Ruizorum*» – Matúš Čák Trenčiansky. Zainteresovaný na porážke kráľa a záchrane Omodejovcov, riskujúc všetko, poslal «všetku svoju vojenskú moc» – okrem iného 1700 ozbrojencov, jazdu, ťažkú bojovú techniku a zariadenia na dobývanie pevností, stroje na vrhanie skál a metanie ohňa... Blížiaci sa pomoc z Trenčína dodala odvalu celej opozície.

Rok 1312 – bitka pri Rozhanovciach, kde bola «rozohnaná» (od toho Rozhanovce) arpádovská opozícia

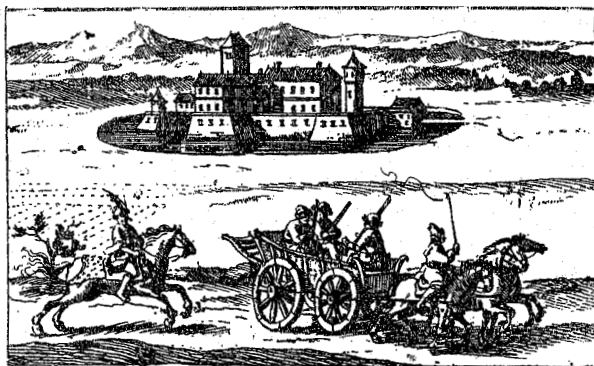
K poslednému zúčtovaniu s vysokou slovanskou šľachtou (ešte pôvodného arpádovského rodu) a k ochromeniu šľachty starodávneho Rusínskeho vojvodstva – «*marchia Ruizorum*» (ktoré existovalo, i keď už nie pod týmto menom), došlo v osudnej bitke pri Rozhanovciach (15. júna 1312), kedy novodosadený kráľ Karol Róbert z Anjou pôvodom Francúz,²² podporovaný novovzniklou nižšou a strednou cudzineckou kumánskou (maďarskou) šľachtou (tzv. iobagiónmí), za mocnej intervencie košických občanov (ktorí boli napospol všetko nemeckými kolonistami),²³ ako aj ďalších cudzincov (rytierov-križiakov Johanitov a spišských novousadených Nemcov-Sasov) porazil-rozohнал (odtiaľ názov miestnej obce «Rozha-

novce») domáce slovanské vojská arpádovskej oligarchie Omodejovcov a paralyzoval moc Matúša Čáka Trenčianskeho (ten došiel s ťažkou bojovou technikou na bojisko neskoro – až po bitke).

*«Na úsvitu 15. června 1312 stála proti sobě obě vojska u Rozhanovců. Vojsko Omodejovců tábořilo na vyvýšenině nad Torysou, královské vojsko dole v údolí. Bitvu zahájilo spojené vojsko Omodejovců... Po sestupu do údolí prudkým útokem napadli královské vojsko, přičemž padl i královský praporečník. Postavení královského vojska posílil příchod oddílu johanitských rytířů, pod jejichž praporem pak dále bojovalo celé královské vojsko. Rozhodující roli potom sehrály boční útoky Spišanů a Košičanů, které rozhodly výsledek bitvy ve prospěch krále. Obě strany měly velké ztráty, zejména královská. Z vojska Omodejovců však padli oba velitelé Aba Krásný (Velký) a Demeter, syn Mikulášův a dva Omodeovi synové: Mikuláš a David. Pozdější kronikáři přirovnávali krvavost bitky k bojům za tatarského vpádu. Svým vítězstvím Karel Robert porazil na hlavu Omodeovce a současně oslabil Matúše Čáka».*²⁴

Lokalizácia bitky pri Rozhanovciach

Na mieste, kde táborilo kráľovo vojsko, sa podľa strategickej rekonštrukcie (*Vojenské dejiny Československa*)²⁵ dodnes nachádza gréckokatolícka obec zvaná «**Kráľovce**» (Kráľova Ves) a na mieste kde táborili rytieri-križiaci Johaniti sa dnes rozprestiera gréckokatolícka obec s názvom «**Chrastné**» (Chrestné), ktorá v ľudovom podaní si dodnes za-

Rozhanovský hrad

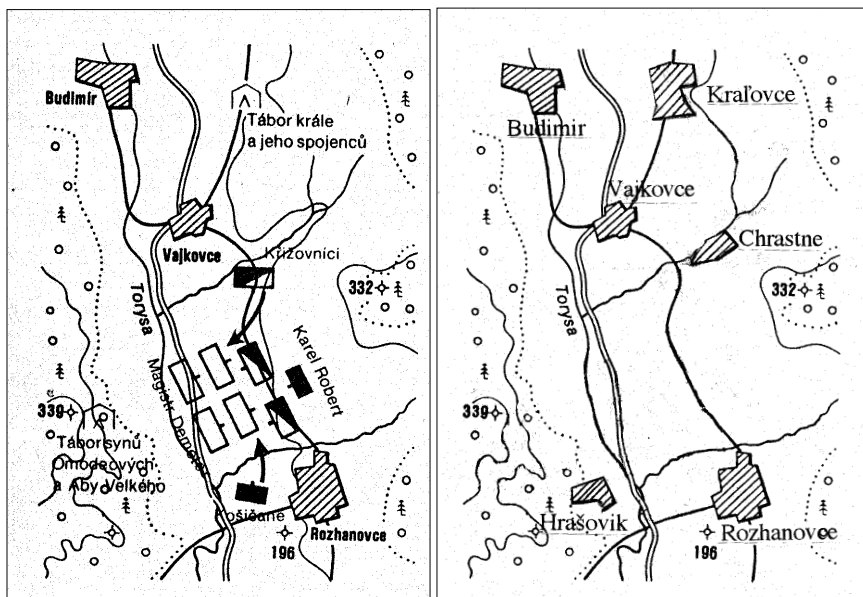
chovala tento názov odvodený z rusínskeho slova «chrest», «chrestne» *križ*, *križové*, lebo tam táborili križiaci...

Samotné miesto, kde došlo k vojenskému stretnutiu (k válke), leží podľa hore spomenu-

tej strategickej rekonštrukcie v areáli medzi obcami Valkovce, dnes zvané «**Vajkovce**» (Vajkovce > Valkovce sú dva ekvivalentné názvy tej istej obce až do roku 1920²⁶) a **Rozhanovce** (od slova «rozháňať», «rozohnať»), kde vojská slovanskej arpádovskej oligarchie boli definitívne rozprášené-rozohnané. Je zaujímavé, že na opačnej-severnej strane sa dodnes rozprestiera obec **Budimír** (z rusínskeho «budi» a «mir», čo znamená *nech bude mier*). Tam bolo pravdepodobne podpísanie kapitulácie a odzbrojenie zajatcov...

Ďalej je prinajmenšom zaujímavé, že na mieste, kde sa na základe strategickej analýzy predpokladá stanovisko-táborisko slovanskej rusínskej arpádovskej opozície je dnes osada **Hrašovík** pôvodne však zvaná «Ras» či «Rózsavég». ²⁷ «Ras» je stará praslovanská výslovnosť slova «Rus» (porov. ang. Russia, [čítaj *rašʲ*]).

Susedné **Košické Olšany** vznikli neskôr, tj. v čase tzv. valašskej kolonizácie spôsobenej Anjouovcami po bitke pri Rozhanovciach

Vlavo: mapa znázorňujúca rozmiestnenie vojsk tesne pred bitkou pri Rozhanovciach (prevzatá z knihy *Vojenské dějiny Československa, I*, Praha, 1985); vpravo: súčasné rozmiestnenie dedín v okolí Rozhanoviec, ktoré vo svojich názvoch pozoruhodne zaznamenávajú udalosti z roku 1312.

ciach na báze 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu. «Olšany» sa totiž pôvodne volali «Vološany» s valašským gréckokatolíckym obyvateľstvom prisťahovavším sa z centrálneho Uhorska.

Následky bitky pri Rozhanovciach

Omodejovský hrad nad Košicami bol po bitke zbúraný a už nikdy viac nebolo dovolené ho obnoviť, aby sa znova Omodejovci nemali kde uchýtiť. Rozhanovská bitka sa, čo do krvipreliaťia, pokladá za najkrvavejšiu bitku v Uhorsku hneď po tatárskom plienení²⁸ a jej výsledok mal katastrofálne dôsledky pre slovanské biele Uhorsko. Ňou definitívne končí moc podkarpatských Rusínov-Uhrov v ich domovine Uhorsku a neapolský cudzinec, Francúz Karol Róbert sa stáva zvrchovaným pánom situácie. V tom čase – po Rozhanovskej bitke (za odmenu spišským Nemcom) bola oficiálne zlikvidovaná gréckokatolícka Spišská monastyrská eparchia (pozri samostatnú kapitolu o Spiši, 4.2.1.). Na čelo soborného baziliánskeho monastýra, tj. za archimandritu-episkopa (v novej latinskej terminológii za «spišského prepošta») bol dosadený Nemec – akýsi Heinrich (1316-1322) a územie gréckokatolíckeho Spiša si podelili ostrihomský a krakovský biskupi, prečo medzi nimi vznikol aj spor – nevedeli sa dohodnúť pre hranice cirkevnej jurisdikcie, čo sa obyčajne stáva, keď sa jurisdikcia zväčšuje o nové územia, ktoré predtým nepatrili nikomu zo sporných stránok. Krakovský biskup zazlieval novovytvorenému latinskému spišskému prepoštovi, ktorý patril v tom čase už pod Ostrihom, že vykonáva jurisdikciu v Podolínci a Starej Ľubovni. Spor ukončil až pápež Ján XXII. (1316-1334) roku 1333 v prospech Ostrihomu.²⁹

K podobnému sporu o jurisdikciu došlo medzi mukačevským (egerským) biskupom a fogarašským episkopom po zlikvidovaní Maramorošskej gréckokatolíckej eparchie v prvej polovici 18. storočia (pozri v kap. 4.2.2.).

Likvidácia arpádovského Kokoša a zabratie jeho majetkov Drugethovcami

Medzi arpádovské kniežatá v širšom slova zmysle patril i rusínsky šľachtic Kokoš (v staroslovančine «**КОКОШ**» značí *kvočka* prípadne *kohút*).³⁰

Kokoš spočiatku kolaboroval s Karolom Róbertom proti ostatným arpádovským kniežatám... Karol Róbert preto Kokošovi udelil štedrú donáciu za pomoc pri dobýjaní Spišského hradu v rokoch 1306-1307 – daroval mu dobytý Spišský hrad, neskôr ho však tiež nemilosrdne zlikvidoval...

V danom čase sa i na Spišskom hrade slúžili staroslovenské bohoslužby v gréckokatolíckom obrade. Na týchto bohoslužbách sa čítalo Evanjelium po staroslovensky... Na jednom mieste tohto cyrilometodejského Evanjelia Isus Christos so žiaľom povedal o Jeruzaleme:

«Іерусаліме, Іерусаліме... колькраты восхотѣхъ соврати чáда твоá, ꙗкѡже **КОКОШЪ** гнѣздò своё подѣ крилѣ, ѿ не восхотѣсте?» (Jeruzalem, Jeruzalem... koľko ráz som chcel zhromaždiť tvoje deti ako **sliepka** svoje kuriatka pod krídla, a nechceli ste?) (Lk 13,34).

Preto v danom čase meno spišského rusínskeho šľachtica: «Kokoš» bolo veľavravné, označovalo človeka, ktorý bol vodcom a zároveň ochrancom, ochraňoval a bránil svojich verných pod svojimi krídlami podobne neohrozene ako kvočka svoje kuriatka, ku ktorej sa prirovnal aj sám Isus Christos.

Sú zachované dokumenty z 26. augusta a 21. septembra roku 1307, v ktorých už Karol Róbert, obmedzuje moc Arpádovca – spišského župana Kokoša, v prospech spišského prepošta Pavla.³¹ Aby sa mohol Kokoš udržať na svojom panstve, pridal sa ešte viac na stranu prefíkaného kráľa Karola Róberta a dokonca bojoval pod jeho zástavami i pri dobýjaní Šarišského hradu, ktorý patril Omodejovcom. Kokoš sa tiež mimoriadne zaslúžil i o to, že Karol Róbert porazil Omodejovcov pri Košiciach v bitke pri Rozhanovciach (r. 1312).³²

Kokošove zradné služby najprv Karol Róbert využil a potom mu i napriek tomu v krátkom čase strategicky významný Spišský hrad odobral. Z dokumentu z 11. marca 1318 napísanom na Spišskom hrade je už jasné, že pánom Spišského panstva už nie je via-

cej Slovan-Arpádovec Kokoš, ale cudzinec-Anjouovec Filip Drugeth, a archimandritom Spišského Sobora (Kapituly) sa stal nemecký Heinrich³³ (typicky nemecké meno; teda došlo nielen k výmene šľachtica, ale i k výmene archimandritu, tj. k zmene z gréckokatolíckeho Slovana za rímskokatolíckeho Nemca).

Majetok po porážke Omodejovcov a neskôr i Kokoša a Petra Petroviča teda prevzal Karolovi Róbertovi verný neapolský šľachtic Filip Drugeth a po ňom ho zdedil Viliam Drugeth. Tento na jednotlivé hrady historického Podkarpatska dosadil kastelánov tiež talianskeho pôvodu. Napr. spoločným podkastelánom pre hrady Plaveč i Lubovňa sa roku 1329 stal Peter Gall zo Sieny...³⁴

Rok 1316 – likvidácia arpádovského Petra Petroviča a následná vzbura Rusínov

Po osudnej porážke pri Rozhanovciach sa miestna slovanská-arpádovská šľachta (oligarchia) ešte niekoľkokrát vzbúrila proti obmedzovaniu svojich práv a latinizácii. Chyba bola len v tom, že šľachta nebola jednotná. Raz jedni podporovali Anjouovcov, raz iní, podľa toho, kto koľko dostal sľúbené od nového kráľa Karola Róberta. A on nestálu a vierolomnú šľachtu postupne vymieňal. Väčšinou sa to prevádzalo násilnou formou. Postihnutí šľachtici-Arpádovci otvorene bojovali s cudzineckým kráľom o svoje bytie, či nebytie, ale žiaľ až vtedy, «keď prišiel na nich rad».³⁵

Takto po osudnej bitke pri Rozhanovciach (15. jún 1312), Karol Róbert roku 1316 získal doménu v Zadunajsku (od pánov z Kyseku), roku 1317 zlomil odpor Boršu Holého v Zátisí a dobyl tiež Komárno (od Matúša Čáka Trenčianskeho), ochromil vzburu Petra Petroviča (pozri nižšie), roku 1318-1321 vybojoval Sedmohradsko a roku 1321 po smrti Matúša Čáka Trenčianskeho získal tiež celú jeho doménu (stred a západ súčasného Slovenska).³⁶

Vzbúril sa i Peter Petrovič (Peter – syn Petra), tentoraz v severovýchodnom Uhorsku (východná časť bývalej *marky Ruizorum*) v Zemplínskej a Užskej župe. Peter Petrovič (Peteő Péter, Pethény) zastával v týchto župách úrad nadišpana (nadžupana). Okrem iných významných hradov vlastnil Braničevský, Bačkovský, Brekovský, Humenský a Jasenovský hrad... Peter Petrovič v bitke pri Rozha-

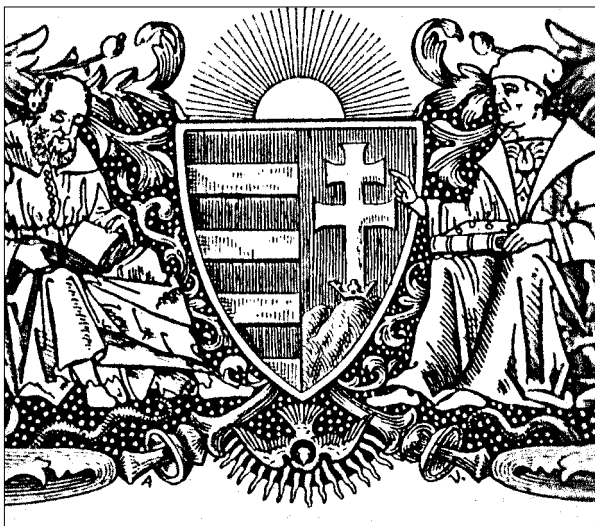
novciach bojoval na strane Karola Róberta proti rusínskym Omodejovcom. Za odmenu dostal dokonca Nevický zámok, ktorý predtým vlastnili Omodejovci.³⁷ Po porážke Omodejovcov však prišiel rad aj na neho.

Keď Peter Petrovič porozumel, že Karol Róbert začína zvonit' umieráček i jemu, otvorene vyzýval do boja za obradovú slobodu a nezávislosť Slovanov – rusínskych obyvateľov na svojich majetkoch. Vojskú pomoc si požiadal dokonca i z Haličiny od ruských kniežat a miestne haličské knieža Leva II. Jurijoviča (1308-1323) pozval do Uhorska, aby sa tam práve on stal kráľom, pretože bol vnukom arpádovského kráľa Bela IV., a preto mal na uhorský trón také isté práva a pretenzie ako Karol Róbert. Haličské knieža Lev Jurijovič však nemohol vojensky pomôcť, pretože bol práve vo vojne s Litvou i Tatármi... Vojská Petra Petroviča sa stretli v bitke s vojskami Karola Róberta pri obci Bačkov hneď v nasledujúcom roku 1317 (teda rok po vzbure). Z boja vyšiel víťazne Karol Róbert. Dejiny zaznamenávajú, že neskôr v jednej ozbrojenej potýčke roku 1320 sa do zajatia Karola Róberta dostal jeden zo synov Petra Petroviča. I napriek tejto nepriaznivej skutočnosti knieža Peter Petrovič, ktorý bol ako všetci ostatní Arpádovci gréckokatolíckeho obradu, úspešne odolával Karolovi Róbertovi dokopy až päť rokov, teda až do roku 1321, keď postupne stratil všetky svoje hrady v Uhorsku a i sám padol v boji. Všetky majetky Petra Petroviča pripadli cudzincom-Drugethovcom.³⁸

Je dokumentami doložené, že Ján Drugeth (ďalší z rodu) roku 1322 už vlastnil Humenské panstvo. Roku 1360 toto panstvo Drugethovcom na čas odobral rusínsky knieža Teodor Koriatovič, ale r. 1380 toto panstvo opäť dostali Drugethovci od uhorského kráľa ako dar. Drugethovci sa tak úzko spriaznili s Humenným, že kým sa predtým podpisovali jednoducho: «*Drugeth*», teraz už «*Drugeth de Humenna*»,³⁹ teda od roku 1381 rod Drugethovcov používa k svojmu menu už prídavok: «z Humenného» (*de Humenna*) a svoje hlavné sídlo má práve na hrade v Humennom či blízkom Jasenove.

Francúzski Anjouovci a nástup Kumánov (Maďarov) k moci v centrálnom Uhorsku

Nová anjouovská dynastia má na svedomí, že sa z (v tom čase ešte stále) slovanského Uhorska, predovšetkým jeho centrálnych častí (dnes jadro Maďarska), začala vytláčať cyrilometodejská a udomácnila sa západoeurópska (najmä francúzska) rytierska kultúra. Francúzska kultúra a mravy, ako i ďalší hromadný príchod cudzincov na panovnícky dvor, vláda francúzštiny v hovorovej reči šľachty a v písomníctve zas prevaha latinčiny... začali ovplyvňovať celkový duchovný život v Uhorsku. Po paralyzovaní vysokej slovanskej šľachty (bitka pri Rozhanovciach) už nikým neobmedzovaný Karol Róbert začal reorganizovať Uhorsko podľa západoeurópskeho vzoru. Neobnovoval staré patriarchálne kráľovstvo (založené na starešinovskom systéme z doby sv. Cyrila a Metoda a sv. Štefana), ani nerozvíjal starý osvedčený monastyrský systém gréckokatolíckych eparchií, ale opierajúc sa o obrovské pozemkové majetky získané zhabaním majetkov oslabenej, alebo úplne porazenej (arpádovskej-slovanskej) šľachty, rozdával z nich svojim prívržencom-cudzincom... Takto v relatívne krátkom čase vznikla úplne

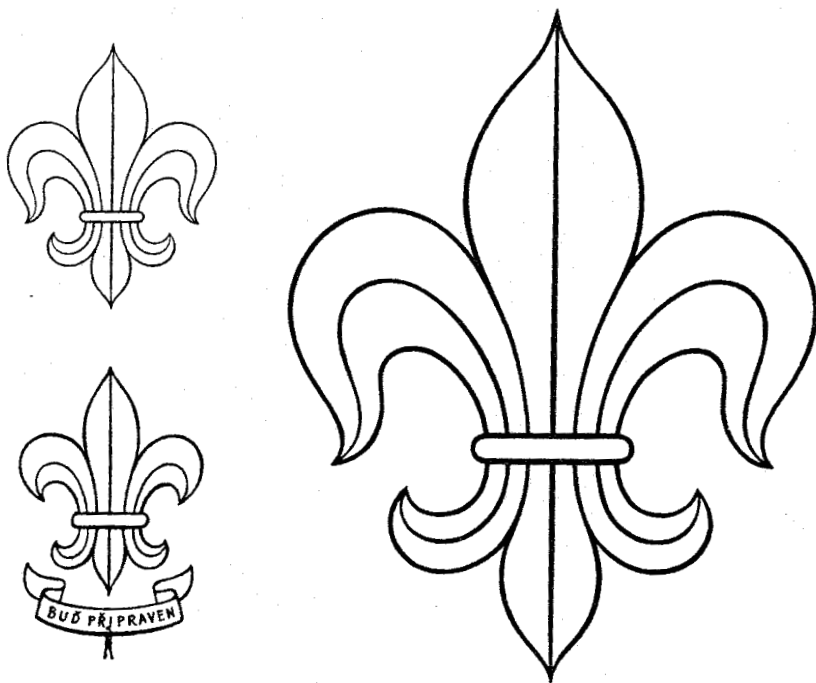

*Maďarsko-uhorský erb s kumánskymi pásmi a slovan-
ským arpádovským dvojkrížom.*

nová spoločenská vrstva feudálov, zložená napospol z cudzincov (vysoká šľachta hlavne z Francúzov a Nemcov, stredná šľachta bola zložená z Kumánov-Maďarov) namiesto pôvodnej arpádovskej domácej šľachty, ktorá bola postupne alebo úplne vyhubená a vymrela, alebo natrvalo ušla do vyh-

nanstva do okolitých slovanských kráľovstiev severnej, východnej, či južnej Európy.⁴⁰ Na minciach, v erbe a výsostných znakoch Uhorska na čas prestáva figurovať dokonca i arpádovský uhorský dvojkríž.

Dvojitý kríž bol symbolom slovanských podkarpatských Arpádovcov a symbolom bieleho slovanského Uhorska pred príchodom Kumánov-Maďarov. Je dodnes na mnohých cerkvách a kostoloch bývalej *marky Ruizorum*, tj. dnešného Slovenska, Podkarpatskej Rusi a veľkej časti Transylvánie. Znakom Kumánov-Maďarov, ktorí sa postupne usadzovali v močariskách centrálneho, vtedy ešte slovanského Uhorska, boli pásy s levmi, ktoré sa prvýkrát v znakoch objavujú (i keď len dočasne) za vlády kráľa Imricha a jeho brata Ondreja II., ktorí obaja vo svojej slabosti veľmi preferovali Kumánov. Kráľ Ondrej II. Kumánov dokonca povýšil (Zlatou bulou z roku 1222) do stredného šľachtického stavu. Jeho nástupca Bela IV. znova preferoval dvojitý arpádovský kríž. A tak v ďalších dejinách Arpádovcov sa už prelínajú oba znaky (dvojkríž i pásy) podľa toho, či sa kráľ viacej alebo menej opieral o domácu arpádovskú šľachtu alebo o maďarských-kumánskych príšelcov.⁴¹

Anjouovská lalija sa v súčasnosti stala symbolom skautského hnutia.

Maďarizácia centrálneho Uhorska

V roku 1351 nastáva citelné pomaďarčenie centrálneho Uhorska – v obnovennej *Zlatej bule* bola totiž kumánska-maďarská iobbagiónska šľachta (teraz už tzv. «filii iobbagiones» *synovia iobbagiónov*) povýšená dokonca na roveň vysokej šľachty, avšak našťastie, ešte len teoreticky, pretože prakticky k tomu došlo až o 150 rokov neskôr, tj. v roku 1514 za vlády absolútne neschopného kráľa Vladislava II. Jagelovského (1490-1516),⁴² kedy stredná-maďarská-kumánska šľachta uchopila moc v Uhorsku bok po boku s cudzineckou (Anjouovcami uvedenou) vysokou šľachtou. Na sneme od toho času mohla byť prítomná všetka šľachta, tj. nielen vysoká (Anjouovcami nastolení Francúzi a Nemci), ale i stredná (Kumáni-Maďari), a v kráľovskej rade, ktorá sa stala ústavným a vládnyim činiteľom získala stredná šľachta (Kumáni-Maďari) dokonca prevahu nad kráľovskými úradníkmi: z 24 členov malo byť 16 príslušníkov strednej šľachty a len 4 magnáti a 4 preláti. Dopomohlo k tomu aj vydanie Werbőczyho zbierky zákonov, tzv. *Tripartitum* (*Opus Tripartitum iuris consuetudinarii regni Hungariae*), kde Werbőczy, ako člen strednej šľachty (ugočský zeman a protonotár kráľovskej kúrie) zachytil a v prospech strednej kumánskej-maďarskej šľachty publikoval nielen skutočné, ale dokonca i želané zákony, práva a zvyky, či ich už stredná šľachta skutočne užívala, alebo si ich len privlastňovala a želala užívať. I keď *Tripartitum* v skutočnosti nebolo na sneme potvrdené – veď bolo namierené proti záujmom vysokej šľachty a proti záujmom samého kráľa, ale i napriek tomu za neschopného kráľa Vladislava II. Jagelovského vošla táto zbierka zákonov do užívania a ako skutočný zákonník sa užívala až do roku 1848.⁴³

Udalosti po bitke pri Rozhanovciach, obnovenie promaďarskej *Zlatej buly*, ako aj Werbőczyho zákonník *Tripartitum* značia definitívny koniec slovanského «bieleho» Uhorska a začiatok maďarského «čierneho» Uhorska, lebo Maďari sa takto už totálne zmocnili vlády v Uhorsku.

Podľa zákona z roku 1351, ktorý treba pokladať za prvé zhrnutie základných práv a výsad uhorskej (tentoraz už jednoznačne cu-

dzineckej hlavne kumánskej-maďarskej) šľachty, tzv. iobbagiónov, stávajú sa «*servienti*» (tj. Kumáni v službách kráľovstva) úplne rovnoprávnymi členmi šľachty, podobne na ich úroveň sa dostávajú i «*filii iobbagiones*» (potomkovia prisťahovaných Kumánov) najmä z pohraničných oblastí Transylvánie, kde sa usadili prechodne.⁴⁴

Ničenie cyrilometodejského dedičstva a vôbec všetkého slovanského v Uhorsku od toho času už nepotrebovalo nijaké stimuly z vonka: o všetko sa už postarala “domáca” vláda cudzincov.

Tzv. «Valašská kolonizácia»

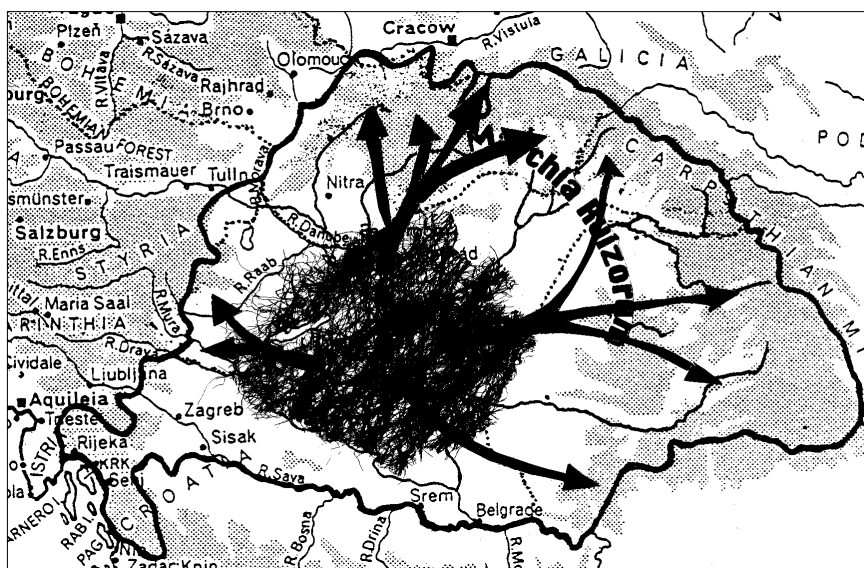
Od časov IV. Lateránskeho koncilu (teda od r. 1215), tj. od momentu, kedy 53-tou konštitúciou boli položené teoretické základy pre bezohľadné vystahovávanie nepoddajných «starovercov» (gréckokatolíkov) na neúrodné a v tom čase ešte plne zalesnené svahy Karpatského pohoria, sa gréckokatolíci – považovaní už za pohanov (lebo kresťan sa stáva kresťanom práve prostredníctvom krstu a ich krstná formula, ako bolo na predchádzajúcich stránkach ukázané, sa považovala za neplatnú), začínajú v písomných dokumentoch a kronikách stotožňovať a zamieňať so skutočnými pohanmi, tj. v Karpatoch žijúcimi kočovnými zvyškami starých Hunov = Avarov = Rómov, tj. s Cigánmi, zvanými «Valasi». V Uhorsku žijúci staroverci-gréckokatolíci vystahovávaní do nehostinných hôr sa začínajú výsmešne tiež prezývať «Valachmi» a ich svjaščeník či episkop dostáva prezývku «bača» (Vat(h)a *otec* > Bat(h)a > Bača; porov. ukr. «ба́тько» *otec*, *svjaščenik*).

Keďže v Uhorsku až do roku 1301 vládli podkarpatskí slovanskí Arpádovci a takmer všetka šľachta bola taktiež domáceho slovanského arpádovského pôvodu, vyznávajúca cyrilometodejskú «staru viru», aplikácia tohto 53. uznesenia IV. Lateránskeho koncilu, po ekonomickej rovine namiereného priamo proti cyrilometodejskému obradu a proti gréckokatolíkom, sa v Uhorsku striktne začala prevádzať až v čase vlády Anjouovcov (tj. približne po roku 1308), ktorí obsadili uhorský trón po vymretí slovanských Arpádovcov. A to je práve čas, keď nám dejiny zanechávajú už početné

správy o vyhánaní gréckokatolíkov (tzv. Valachov) a ich masovom presídľovaní z úrodnej zeme centrálneho Uhorska na «kopanice» severovýchodného Uhorska, či na močariská juhu kráľovstva. Odtiaľ názov «*Valašská kolonizácia*».

Anjouovci 53. konštitúciu IV. Lateránskeho koncilu aplikovali nielen na poddaných, ale i na zvyšky drobnej gréckokatolíckej, ešte stále slovanskej šľachty. V tom čase na neúrodných a zalesnených perifériách uhorskej krajiny (hlavne na severe) vzniká celý rad úplne nových, dosiaľ neexistujúcich gréckokatolíckych (tzv. valašských) obcí.

V Maramorošskej župe sú Valasi doložení písomne roku 1326, v Berežskej župe roku 1364... V iných župách ešte pozdejšie: v Gemerí roku 1426, v Turni roku 1437, na Orave roku 1474... V župách, kde sú doložení Valasi písomne v 15. storočí sa v písomných zmienkach hovorí, že toto obyvateľstvo je tam už dlhšie usadené,⁴⁵ teda ich usídlenie v daných oblastiach opäť možno datovať približne o sto rokov skôr – do 14. storočia, keď v Uhorsku vládli Anjouovci nemilosrdne aplikujúci 53. konštitúciu IV. Lateránskeho koncilu vysídľovaním

Valašská kolonizácia (počnúc 14. st. včítane) – vyhánanie gréckokatolíckeho slovanského obyvateľstva z úrodnej nížiny Uhorska do hôr.

tvrdých gréckokatolíkov z centrálnych častí Uhorska na jeho neúrodné okraje...

Prví Valasi a Valašské dediny a osady sa objavujú v Šarišskej župe tiež v dobe Anjouovcov, v polovici 14. storočia.⁴⁶ Uličný pri svojom štúdiu osídlenia Šarišskej župy prišiel k pozoruhodnému poznatku, ktorý však sám necháva bez vysvetlenia:

«Skúmaním vývinu osídlenia Šariša v 13.-14. storočí sme došli k poznatku, že... slovanské osídľovanie tohto územia uskutočňovalo sa v smere z juhu na sever, konkrétne zo strednej časti doliny Hornádu, Torysy a Tople na sever...».⁴⁷

To však potvrdzuje hore uvedenú skutočnosť, že rusínske gréckokatolícke obyvateľstvo práve aplikáciou 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu (pretože nechcelo prejsť na latinský obrad) sa muselo vysťahovať z úrodného územia dnešného centrálného Maďarska na neúrodné kopanice (i na sever, teda v prípade Šarišskej župy bolo ich sťahovanie v smere z juhu na sever, čo konštatuje Uličný) a takto dalo základ novovzniklým valašským osadám...

Určitá časť gréckokatolíkov z centrálného Uhorska sa v tomto období vysťahovala aj do haličskej Rusi. Historické dokumenty dokazujú, že prvé valašské osady v haličskej Rusi sú datované do druhej polovice 14. storočia a do 15. storočia...,⁴⁸ čo tiež časovo zapadá do protigréckokatolíckej éry Anjouovcov v Uhorsku počas 14. storočia.

Vznik valašských obcí v hornom Uhorsku v 14. storočí niektorí historici 20. storočia nesprávne vysvetľovali hypotézou prisťahovania «asi z Ukrajiny»,⁴⁹ či iní vynechali slovko «asi» a hypotézu prisťahovania Rusínov z Ukrajiny už interpretovali ako istý fakt.

Túto do neba volajúcu nespravodlivosť Anjouovcov aplikujúcich nespravodlivú 53. konštitúciu IV. Lateránskeho koncilu na uhorské pomery, tj. presídľovanie pôvodného autochtónneho gréckokatolíckeho slovanského-rusínskeho obyvateľstva, ktoré sa nechcelo zrieknuť svojho gréckokatolíckeho obradu, zo žirnej černoze centrálného Uhorska na neúrodné svahy Karpát, začali v novšej dobe 20. storočia prolatínski “bádatelia” čoraz častejšie prekrúcať na vymyslenú bájkou o tzv. *Valašskej kolonizácii* z Ukrajiny.

Valašská kolonizácia z Ukrajiny je bájkou, podľa ktorej sa vraj všetci gréckokatolícki Rusíni (či z nich dnes pretransformovaní gréckokatolícki Slováci a gréckokatolícki Maďari), žijúci v Karpatoch a dodnes vyznávajúci «*staru viru*» (okresy Svidník, Medzilaborce, Snina, Stropkov, Bardejov, Stará Ľubovňa, či celá Podkarpatská Rus...), prisťahovali do Uhorska spoza Karpát z Ukrajiny, alebo z Rus-

ka... Táto bájka o údajnej imigrácii Ukrajincov, tzv. *Valašskej kolonizácii z Ukrajiny* má praktické politické závery: gréckokatolíci sú vraj preto vo svojej vlastnej zemi trpenými príštelcami, a preto majú byť ticho, lebo ináč budú vystáňovaní ako Nemci po II. svetovej vojne do Nemecka..., Rusíni na Ukrajinu alebo do Ruska... Túto myšlienku imigrácie podporilo aj sfalšovanie textu *Anonymovej kroniky* pri jej prvých edíciách, ako aj legenda o tom, že Koriatovič sa prisťahoval v 14. storočí do Mukačeva so 40.000 (!) ľuďmi — ak by ich totiž v skutočnosti naozaj mal až tolko, porazil by ktoréhokoľvek vtedajšieho kráľa v Európe a nemusel by zo svojej vlasti utekať do Uhorska.

V skutočnosti sa však v 14. storočí a neskôr nejednalo o žiadnu kolonizáciu-imigráciu z Haličiny, Ukrajiny, či Ruska, alebo lemkovského Poľska, ale o násilné presídľovanie tvrdých⁵⁰ rusínskych gréckokatolíkov milujúcich svoj cyrilometodejský obrad (staru viru) z centrálnych častí Uhorska na jeho periferie, a to na báze aplikácie 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu. Teda *Valašská kolonizácia* je historickou pravdou, avšak pôvod prisťahovalých “Valachov” nie je z Ukrajiny či Rumunska, ale z centrálného Uhorska (teda dnešného Maďarska).

Kadlec vo svojej knihe *Valaši a valašské právo...* uvádza podľa neho nevyvetliteľný fakt: V berežskej krajine (dnes Zakarpatská Ukrajina, vtedy súčasť severovýchodného Uhorska) v polovici 15. storočia nastáva veľká zmena – **valašské** obyvateľstvo Mukačevského panstva (Valachovia – podľa Kadleca vraj Rumuni) znenazdajky **zmizlo** a na jeho mieste sa **naraz objavilo** veľké množstvo **Rusínov**. Historické dokumenty dokazujú, že k tejto zmene došlo medzi rokmi 1466 a 1493...⁵¹ Kadlec však prizabudol na historický fakt, že práve v tom období vládol v Uhorsku valašský (rusínsky) kráľ Matej Korvín (Huňatý) (1458-1490), ktorý obnovil starodávne práva Rusínov Uhorska a jeho administrácia prestala Rusínov nazývať posmešným «Valasi», ale vlastným starodávnym menom «Rusíni». Tu je skutočná príčina záhadného objavenia sa veľkého množstva Rusínov v písomných dokumentoch na daných územiach a zároveň záhadného zmiznutia obrovských množstiev Valachov.

Likvidácia všetkého gréckokatolíckeho v centrálnom Uhorsku formou kráľovských zákonov

Je len samozrejmé, že všetká reformná iniciatíva Anjouovcov

začala z centra, tj. od centrálneho Uhorska. Kráľ Ľudovít Veľký (1342-1382) nezaprel v sebe anjouovskú krv, keď vydal napríklad ● zákon, podľa ktorého občania gréckokatolíckeho obradu v župách (išpaniách) Siriň a Huňod nesmeli vlastníť majetok, pokiaľ si nezmenia svoj obrad na latinský. Tento zákon vydal na základe 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, ktorú slovanskí Arpádovci, kým sedeli na uhorskom tróne, nechceli nikdy v plnej miere uviesť na území svojho kráľovstva. ● Ten istý Ľudovít Veľký napríklad prikázal latinským františkánom minoritom, ktorí sa medzičasom do Uhorska nastáhovali (išlo v drvivej väčšine o cudzincov neslovanského pôvodu), aby dohliadli, aby v ich pôsobisku (opäť v centrálnom Uhorsku) žiaden šľachtic nemal na svojom majetku nejakého svjaščenika gréckokatolíckeho obradu. Ak sa nejaký gréckokatolícky šľachtic (zo starej drobnej slovanskej šľachty) stal rímskokatolíkom (to bol jediný spôsob a dôvod, že ešte nebol likvidovaný), a potom sa opäť stal «starovercom», tj. gréckokatolíkom, zhabal sa mu majetok. Bolo to namierené proti tým, ktorí len naoko prestúpili na latinský obrad, aby si udržali šľachtické postavenie a majetky. ● Gréckokatolíci (slobodní) si podľa príkazu tohto istého kráľa Ľudovíta museli dať krstiteľ deti len v latinskom obrade. O poddaných sa nediskutovalo, tí totiž automaticky prešli na latinský obrad so svojim zemepánom. Ak by sa nejaký slobodný gréckokatolík opovážil dať si pokrstiť dieťa v byzantskom obrade, zhabal sa mu majetok. ● Dekrétom kráľa Ľudovíta Veľkého z roku 1366 boli vyobcovaní všetci slobodní gréckokatolíci z panstiev Keve a Kraššo (Krassó)..., ktorí neuposlúchli a nestali sa rímskokatolíkmi, museli sa vystáňovať.⁵²

Na túto svoju aktivitu mal Ľudovít Veľký “požehnanie” i od pápeža. K tomu, aby Ľudovít Veľký vyhnal «heretikov» (gréckokatolíkov), ktorí sa nechcú obrátiť na kresťanstvo (latinský obrad), nielen do pohraničia, ale vôbec preč zo svojho kráľovstva, ho vyzýval napr. pápež Inocent VI. v liste z 15. septembra 1356:

«... et tu, qui hereticos in remotioribus partibus expugnare proponis, eos in Regni tui permanere gremio non permittas: nam sicut gloria Regni Regem respicit, sic ignominiam eius honori det-

*rahit Regie dignitatis...».*⁵³

Išlo o «tvrdých Rusnakov», ktorí za žiadnu cenu neprestúpili na latinský obrad. Keďže boli slobodní, nemohli ich donútiť, preto ich trestali vyhostením na kopanice (*Valašská kolonizácia*). ● V tých istých dvoch posledne menovaných župách dal Ľudovít Veľký vyhostiť miestnych gréckokatolíckych kňazov spolu s rodinami a na ich miesto priviedol františkánov, aby miestne obyvateľstvo prevádzali z gréckeho na latinský obrad. ● Ten istý Ľudovít Veľký priviedol za podobným účelom kazateľov-františkánov i do Banátu.⁵⁴

Ľudovít Veľký pri likvidácii Rusínov v Uhorsku mal priamu morálnu oporu nielen v miestnej latinskej hierarchii, ale i vo vtedajších pápežoch. Pápež Inocent VI. (1352-1362) napríklad 16. augusta roku 1356 priamo politicky zasiahol v prospech tohto uhorského kráľa, keď v jednom zo svojich listov priamo zakazuje benátskemu kniežatú (*duče*) Johannesovi Gradonicovi, ktorý bol v ne-

Pečať uhorského kráľa Ľudovíta Veľkého, ktorý pochádzal tiež z anjouovskej dynastie. Na pečati je ešte stále vidno arpádovský slovanský dvojkríž na troch vrchoch, avšak v pozadí už veľké množstvo anjouovských lalijí.

priateľstve s Ľudovítom Veľkým, jeho pakt priateľstva a podpory, ktorý uzavrel s uhorskými heretickými a schizmatickými Rusínmi určenými na vykynoženie.⁵⁵

To isté dokazuje aj napríklad list pápeža Gregora XI. (1370-1378) z 3. októbra 1374 adresovaný uhorskému kráľovi Ľudovítovi Veľkému nabádajúci k «*obráteniu*» veľkého množstva národov žijúcich podľa valašskej viery («*podľa gréckeho obradu a schizmy*») «*na pravú vieru*» v latinskom obrade a poslušnosti latinským arcibiskupom Ostrihomu a Kaloče.⁵⁶ Či iný list toho istého pápeža z toho istého dňa adresovaný ostrihomskému a kaločskému arcibiskupom, v ktorom im prikazuje založiť pre neprehľadné množstvá «*novoobrátených*» Valachov na latinský obrad nové latinské biskupstvo na ich území.⁵⁷

To je len niekoľko z mnohých príkladov, ukazujúcich, ako bolo centrálné územie Uhorska v 14. storočí «do-očisťované» od gréckokatolíckeho obradu. Keď už nie gréckokatolícky obrad, tak aspoň slovanskosť tam však i naďalej prežívala takmer do 18. storočia (pozri mapu Uhorska z roku 1750 o Ruthénoch-Rusínoch na juhozápad od Balatonu⁵⁸), ale stále slabnúc a slabnúc, bola v týchto miestach napokon úplne zlikvidovaná podobne ako predtým i obrad. To bol osud centrálnneho Uhorska, kým v historickom Podkarpatsku (v dávnej «*marchia Ruizorum*», v hornom Uhorsku a severovýchodných, či i južných pohraničných oblastiach) cyrilometodejský obrad a slovanský živel nebol ešte podstatnejšie, ba možno povedať takmer nijak dotknutý, i keď pokusy o jeho likvidáciu sa i tam, kedy-tedy v tom čase už sporadicky objavili.

Drugethovci

Anjouovci začali na miesto rusínskej gréckokatolíckej vysokej šľachty dosadzovať v Uhorsku svojich verných, ktorí s nimi prišli z Neapolského kráľovstva. Namiesto pôvodnej vysokej slovanskej arpádovskej šľachty dosadzovali bohaté rody, ktoré v bojoch stáli na ich strane a poväčšine prišli so samým Karolom Róbertom z jeho vlasti. K nim patrili napr. Drugethovci, Csudarovci, Bebekovci, Szechiovci a iní.

Práve v tomto období začínajú nad veľkou časťou rusínskych

gréckokatolíkov vládnuť Anjouovcom na život a na smrť oddaní Drugethovci, ktorí boli podobne ako Karol Róbert francúzsko-neapolského pôvodu a latinského obradu, čo v priebehu nasledovných storočí dali nemilosrdne a systematicky pocítiť gréckokatolíkom na všetkých svojich panstvách. Aj oni sa nemalou mierou pričínili o to, že dokonca i na území dnešného východného Slovenska sa postupne uchytil cudzí rímskokatolícky obrad.

Ich prítomnosť ovplyvnila dejiny gréckokatolíkov na historicom Podkarpatsku od 14-teho do 17-teho storočia. Dlhé storočia vládli župami ako: Uh, Zemplín, Abov, Spiš, Šariš... Patrili im silne opevnené hrady, ako: Užhorod, Trebišov, Zemplín, Lubjany, Dunajec, Slanec, Paloča, Sakoľa, Továrne, Nevické, Jasenov, Brekov, Čičava, Šariš, Šovar, Snina, Humenné.⁵⁹

Prvé majetky na východnom Slovensku obdržali Drugethovci r. 1312, a to hneď po porážke vzbúrených domácich slovanských Omodejovcov pri Rozhanovciach, ako odmenu za svoju podporu novopečenému kráľovi Karolovi Róbertovi.⁶⁰

Jeden z Drugethov zachránil život Karolovi Róbertovi a jeho najbližším

Drugethovci, ako rod Anjouovcom absolútne oddaný, sa vždy tešili veľkej priazni Karola Róberta i Ľudovíta Veľkého (Anjouovcov). Filip Drugeth (+1327) bol napr. francúzskym vychovávateľom Karola Róberta.⁶¹ Karolovi Róbertovi bol vždy veľmi sympatickým a tento mal v ňom pevnú oporu.

Nasledovná udalosť, ktorú uvádza Sasinek, výstižne zobrazuje jednu z príčin, prečo Karol Róbert zahŕňal vernú rodinu Drugethovcov mimoriadnou pozornosťou a štedrými darmi.

«Bolo to dňa 17. apríla roku 1330, čo kráľovská rodina (Karola Róberta) v podhradskom kráľovskom zámku vo Vyšehrade sedela pri obede. Dostavil sa ta do zámku potajme rozsrdený Felician Záha, niekdejší palatin Matúša trenčanského, po smrti tohoto odstúpivší od Matúšovcov a poddávší sa Karolovi Robertovi, kráľovi uhorskému. Jaknáhle vkročil do jadalne, vytasil meč a začal rúbať kráľovskú rodinu: Karola Roberta poranil na ruke, kráľene

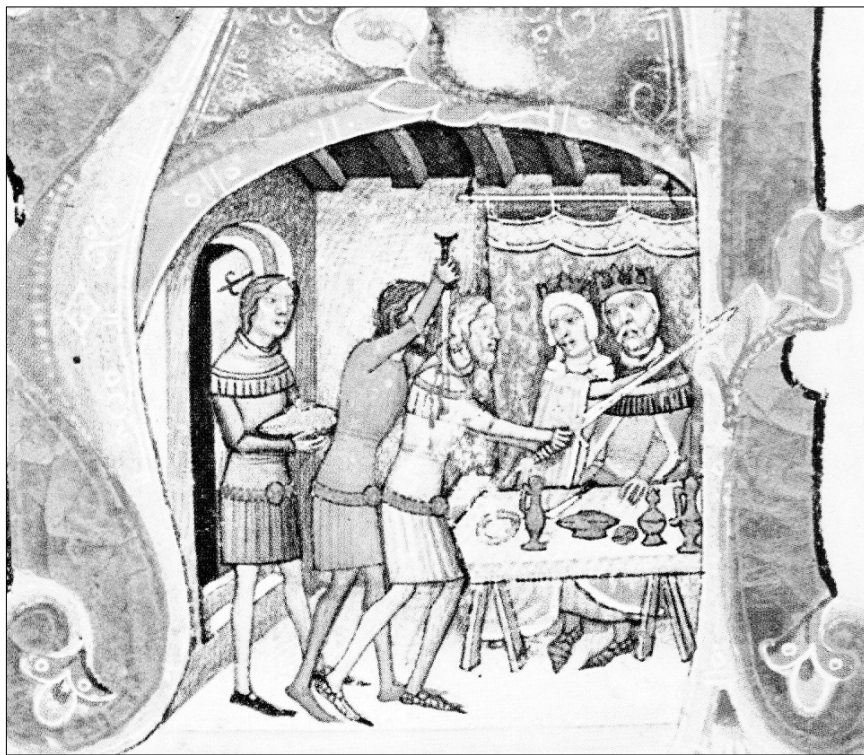
Alžbete odsekol štyri prsty na pravej ruke, šľahol mečom i po kráľevičoch, a jednomu z nich odťal šticu a rozčesol prednie rúcho. V tom medzi neho a kráľevičov skočili pestúni týchto, Mikuláš Knežič a Mikuláš Drugetič (Drugeth), tak že kráľevičia síce obránení boli, lež bránitelia dostali ranu smrteľnú. Na to priskočil Ján Alexandrovič Čele z Potoku a svojím podsekancom tak zaťal Felicianovi do tyla, že bezdušný na zem padol. K tomu prišli kráľovskí zbrojnoši a posekali Felicianu na kusy...».⁶²

Okolnosti atentátu sú nasledovné: Anjouovci po svojom príchode do Uhorska, ba dokonca ani po víťaznej bitke pri Rozhanovciach neboli schopní ihneď, a to zo dňa na deň, vymeniť všetku slovanskú vysokú šľachtu. Opierajúc sa o svojich rytierov, medzi ktorými význačné miesto zaujímali Drugethovci, spočiatku spolupracovali s tými slovanskými šľachtickými rodmi, s ktorými sa to dalo. Načas im ponechali dokonca aj vysoké úrady. Po nejakom čase však, keď v Uhorsku upevnili svoje postavenie, dôležitejšie miesta v úradoch obsadzovali čoraz viac svojimi príbuznými a sebe oddanými rytiermi. Takto jeden po druhom zosadzovali aj slovanskú šľachtu, ktorá s nimi spočiatku kolaborovala. Medzi šľachticov-kolaborantov, ktorí boli najprv zneužití na zradu, potom odkopnutí, patrili i hore spomínaný Záha, najprv palatín, potom nič – v návale hnevu si tesne po svojom zosadení prišiel s Karolom Róbertom vyrovnať účty. V ozbrojenom stretnutí jeden z rodu Drugethovcov (Mikuláš) obetoval svoj život, aby v kritickej situácii svojím vlastným telom zachránil synov kráľa Karola Róberta. To je len jeden z príkladov osvetľujúcim skutočnosť, prečo tak veľké sympatie cítil Karol Róbert voči Drugethovcom, a prečo táto neapolsko-francúzska rodina dostala na dlhé storočia ohromné územia bývalej «*marky Ruizorum*» do vlastníctva...

«Dynastia» Drugethovcov sa začala na území dnešného východného Slovenska i severovýchodného Maďarska Filipom Drugethom (+1327), ktorý okrem iného i za zásluhy v bitke pri Rozhanovciach (1312) sa už roku 1316 stal išpánom-županom nielen Abova, ale i Spiša. Roku 1323 sa stal palatínom a krátko nato dostal do vlastníctva dokonca i strategicky dôležitý Ľubovniansky a

Plavečský hrad. V podstate obdržal takmer všetky bývalé majetky porazených slovanských Omodejovcov i Petra Petroviča. Všetok jeho majetok, včítane hradov zhabaných od Omodejovcov, zdedil po ňom Villerm Drugeth. Roku 1330 napísal testament, v ktorom je zoznam hradov, ktoré vlastnil.⁶³

Drugethovci v 16. storočí odpadli na protestantizmus. Gróf Valentín Drugeth (+1609 na Užhorodskom zámku) sa dokonca roku 1605 stal veliteľom protestantských vojsk pri Bocskayovom povstaní. Pod jeho vedením povstalci získali skoro celé Slovensko okrem Bratislavy.⁶⁴ Juraj III. Drugeth – humenský vládca (1605-1620), sa roku 1605 pod vplyvom jezuitov opäť vrátil do katolíckej Cirkvi. Práve on roku 1608 pozval do Humenného jezuitov, aby na Humenskom panstve započali protireformáciu, ktorej súčasťou bola i likvidácia gréckokatolíckeho obyvateľstva a jeho prevod do latinského obradu...

*Vražedný útok Feliciano Záhu na uhorského kráľa Karola Róberta.
Ján Alexandrovič zo zadu prebodáva atentátnika (podľa Obrázkovej kroniky).*

Križiacke výpravy proti gréckokatolíkom

K použitiu križiackych výprav na vykorenenie schizmatikov a heretikov vo svojom kráľovstve vyzýval pápež Inocent VI. Ľudovíta Veľkého už v roku 1356.⁶⁵ Už predtým Karol Róbert zakladal misie latinských františkánov medzi gréckokatolíkmi na rozličných miestach... Pápežská listina z roku 1340 potvrdzuje napríklad založenie františkánskeho kláštora v Križovianoch pri Prešove ako misijnej stanice medzi «schizmatickými» Rusínmi (*Rutheni, qui sunt schismatici*).⁶⁶

Roku 1365 uhorský kráľ Ľudovít Veľký z Anjou poslal františkánov za účelom «prevádzania na latinský obrad», teda vo vtedajšom latinskom chápaní «*christianizovania*», i do Moldavska a Bulharska. Františkáni pri šírení latinského obradu medzi gréckokatolíkmi používali i násilné prostriedky, a preto ich miestne knieža menom (V) Ladislav vyhnal. Následkom toho roku 1366 uhorský kráľ Ľudovít Veľký z Anjou dokonca zorganizoval proti tomuto kniežatstvu križiacku výpravu.⁶⁷ Teda kresťania bojovali proti kresťanom v mene kríža, pretože latiníci neuznávali gréckokatolícky krst v tom čase za platný a preto gréckokatolíkov pokladali za pohanov. Dnes ho už uznávajú za platný... Ale taký bol temný latinský stredovek...

Františkán talianskeho pôvodu, minorita Marko Viterbini vo svojom liste z roku 1366 výslovne uvádza, že 20 (dvadsať) bosenských minoritov (františkánov) v Bulharsku za päťdesiat dní pokrstilo (v skutočnosti prekrstilo!) viac ako 200.000 (dvesto tisíc) duší! A aby sme nemysleli, hovorí Jonáš Záborský, že to boli všetko len «kacířski bogomili», (M. Viterbini) dodáva, že: «... *velmoži, poddaní, kacíři, schizmatici s ich popami a mníchmi úhrnom sa tlačia ku krstu...*».⁶⁸

O mnohých tisícoch obrátených «schizmatikov» v Bulharsku, Srbsku a Bosne skrze činnosť františkánov minoritov “na jedinú pravú vieru v latinskom obrade” pochvalne hovorí vo svojom liste adresovanom uhorskému kráľovi Ľudovítovi Veľkému pápež Urban V. (1362-1370) v roku 1368.⁶⁹

Existuje i menovitý príklad prekrstovania: keď veľkoknieža litovský Jagello pojal roku 1386 Hedvigu, dcéru uhorsko-poľského kráľa Ľudovíta Veľkého z Anjou a prešiel pritom na latinský obrad, bol znovu pokrstený a dostal meno Vladislav.⁷⁰ S ním celá, dovtedy gréckokatolícka Litva, začala prechod na latinský obrad. Dnes Litva sa pokladá za rímskokatolícku krajinu, akou dnes skutočne aj je, ale na latinský obrad prešla takýmto nekatolíckym spôsobom.

Ohrozenie Konštantinopola a postoj latiníkov ku gréckokatolíckemu obradu

Nepriaznivý postoj latinskej hierarchie voči gréckokatolíkom v Uhorsku v priebehu 14. storočia podporila i medzinárodná situácia:

Byzantské cisárstvo, ktoré sa už v roku 1261 zbavilo Benátskej

nadvlády, bolo práve v priebehu 14. storočia opäť vo veľkej núdzi. Pred bránami Konštantinopola stáli Turci a bolo len otázkou času, kedy ho zaujmú. Turecký nepriateľ postupne zaberal mesto za mestom, provinciu za provinciou, všade naokolo Konštantinopola a Konštantinopol zdevastovaný IV. križiackou výpravou nemal dostatočné prostriedky ani sily nato, aby sa postavil státisícovej tureckej armáde na odpor. Práve pre tento dôvod sa byzantský cisár opäť zúfalo obrátil na západné európske monarchie s prosbou o pomoc. Jeho prosba však ostala bez odozvy. Preto sa obrátil i priamo na pápeža, aby tento proti Turkom vyhlásil v Európe nejakú križiacku výpravu. Pápeži mu však položili nekompromisnú podmienku: prechod na latinský obrad.

A skutočne, v tejto ináč bezvýchodiskovej situácii byzantský cisár Ján V. Paleológ (1341-1376), ktorého matka a neskôr aj manželka (Anna zo Savoja) boli už latinského obradu, prešiel roku 1357 tiež na latinský obrad. Vojenská pomoc zo Západu však stále neprichádzala, preto sa roku 1369 vybral sám aj so sprievodom svojich hodnostárov do Ríma, prosiť pápeža o pomoc. S pápežom Urbanom V. sa stretol osobne a opäť potvrdil, že prestúpil na latinský obrad a pod jurisdikciu pápeža. Ale vojenská pomoc zo Západu ani tak neprišla. Roku 1389 Turci v bitke na Kosovom poli katastrofálne rozprášili Srbov... Preto ešte roku 1399 cestoval syn cisára Jána V. Paleológa – cisár Manuel II. Paleológ opäť do Talianska po západných mestách, ale nič.

*«V tom čase rímskokatolíci u Grékov videli všade len chyby a skazenosť obradu, jediným spôsobom záchrany bol radikálny prechod do latinskej cirkvi, ktorá sa vo vtedajšej terminológii jednoducho identifikovala ako katolícka cirkev. Že tieto myšlienky boli vtedy na Západe skutočne rozšírené, dokazujú mnohopočetné prípady (vtedajšieho času) vyskytujúce sa predovšetkým u klerikov a mníchov, že tí, ktorí sa chceli stať katolíkmi, museli prijať aj podmienku, že prešli na latinský obrad...».*⁷¹

V skutočnosti však to bol najnekatolíckejší postoj niektorých predstaviteľov katolíckej Cirkvi v jej obradových dejinách, pretože «katolícky» značí «všeobecný» (soborný), tj. taký, ktorý v pluralite prijíma do svojho lona každého bez oh-

ľadu na jazyk, národnosť, kultúru, či obrad. Jednota totiž v žiadnom prípade v úmysle Isusa Christa neznamenať jednu uniformu (uniformitu) v latinskom obrade.

Kvôli lepšiemu pochopeniu si môžeme vytvoriť nasledovné prirovnanie:

Aj na lúke (tj. vo sv. Cirkvi) máme kvety rozličnej farby a druhu (tj. obrady), ktoré sa napájajú tou istou bezfarebnou vodou (tj. vierou, Sv. Duchom). Bezfarebná voda (Sv. Duch) sa prejavuje v kvetoch rozličného druhu i rozličnými tvarmi a farbami (obradmi, kultúrami...). Veľkým ochudobnením lúky (sv. Cirkvi) by bolo, keby všetky kvety (ľudia, národy) boli jednej-jedinej farby a jedného-jediného druhu (latinského obradu)... A práve toto ochudobnenie sa po roku 1215 po IV. Lateránskom koncile sledovalo a pokladalo za ideál, čo však spôsobilo, že v Christovej Cirkvi nieto jednoty dodnes a Cirkev sa dodnes nevie spamätať z toho, čo sa udialo v temnom stredoveku.

15. storočie

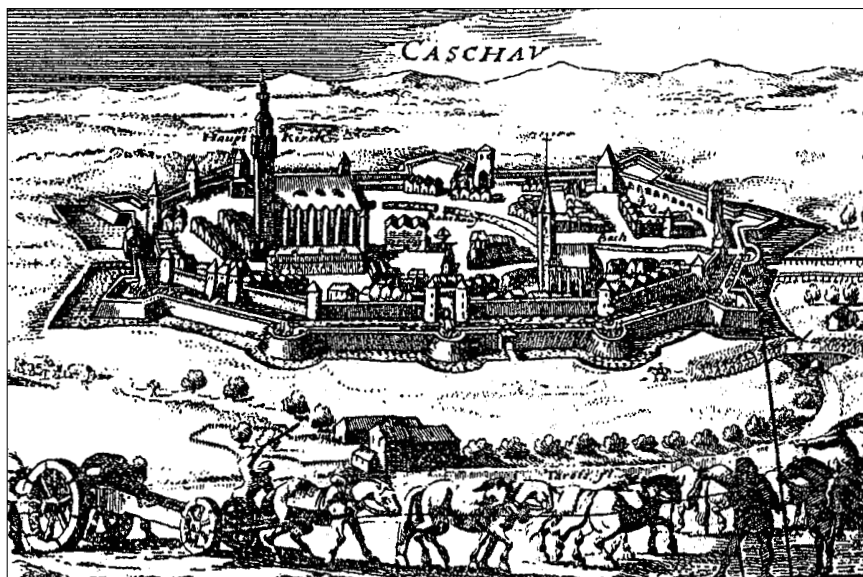
Rok 1402 – pápež Bonifác IX. označuje gréckokatolíkov v okolí Košíc za pohanov-neveriacich

Zhoršujúcu sa situáciu postavenia gréckokatolíckeho slovanského obyvateľstva teraz i v okrajových častiach v Uhorsku na začiatku 15. storočia veľmi výstižne zachytáva odpustková bula pápeža Bonifáca IX. (1389-1404) zo dňa 1. marca 1402, vydaná pre Dóm sv. Alžbety v Košiciach pri príležitosti jeho výstavby. V tejto bule pápež ovplyvnený duchom svojej doby označuje Valachov (= Rusínov prisťahovavších sa nedávno z centrálneho Uhorska) a Rusínov (= pôvodné rusínske obyvateľstvo) žijúcich mimo (naokolo) mestských hradieb Košíc za «neveriacich» (*infidelium*) (vo vnútri mesta žili v tom čase iba nemeckí prisťahovalci so služobníctvom a jedine tí, ako príslušníci latinského obradu boli pokladaní za «veriacich-*fidelium*»):

«Bonifác... všetkým v Christu veriacim... spasenie... keďže teda košický farský kostol sv. Alžbety prislúchajúci k egerskej diecéze – v ktorom slávna krv nášho Hospoda Isusa Christa od dávnych čias zázračným spôsobom je prítomná, a v ktorom pre tam často sa vyskytujúce zázraky veľké množstvo veriacich a **neveriacich**, teda (totiž) **tam susediacich Valachov a Rusínov**⁷² sa zhromažďuje a mnohí z **neveriacich** pôsobením Božej milosti prestúpili a každo-

denne prestupujú na katolícku vieru (rozumej latinský obrad) – kedysi vyhorel, a tam bývajúcimi v Christu veriacimi (tj. Nemcami) sa opäť vystaval, avšak nie je dokončený...». ⁷³

Že však v Ríme aspoň tušili, že tí «pohania» na perifériách Uhorska nie sú predsa len skutočnými pohanmi, svedčí i skutočnosť, že napr. v Pätkostolnej eparchii bolo vtedajším protipápežom Jánom XXIII. nariadené ustanoviť pre «pohanské» osady (*villae paganorum*), rozprestierajúce sa na ostrovčeku tvorenom riekami Zana a Baza (ktorí nepodliehali právomoci latinského biskupa), zvláštneho bezprostredne pápežovi podriadeného episkopa (pápežský list z 31. augusta 1414). Pápež Bonifác IX. už roku 1401 spomínal tieto «pohanské» osady v jednom zo svojich listov. ⁷⁴ Ako z listiny vyplýva, tí «pohania» neplatili desiatky, teda išlo jednoznačne o starovercov vyznávajúcich starú cyrilometodejskú vieru, bezplatne obsluhovaných baziliánskymi mníchmi, tj. kalugermi. Nepriamo z tejto správy vyplýva, že gréckokatolíci v okolí Pätkostolia mali tak ako všade inde svojho vlastného archimandritu-episko-

Košice v roku 1441

pa, pod ktorého cirkevnou jurisdikciou boli a boli vysluhovaní baziľánmi-kalugermi priamo z monastyrov, preto nemali vlastné farnosti. To, že ešte neboli latinského obradu, i keď následne boli naň prevedení, bolo spôsobené tým, že «žili na ostrove», teda v izolácii, a tak na latinský obrad v danom kraji boli prevedení ako poslední.

Ešte dokonca i v druhej polovici 19. storočia Maďari prezývali vo vulgárnej reči pravoslávnych v Srbsku «*pogány Rác*z», teda *pohanský Rác-Srb*.⁷⁵

Gréckokatolíci nesmeli v Uhorsku dostávať vysoké štátne hodnosti a ani v štátnych úradoch nesmeli zastávať vysoké funkcie a to len z dôvodov svojho gréckeho obradu. Podobná situácia bola i v Poľsku, kde roku 1413 hlavný sejm rozhodol: «*aby tylko Rzyskiemu kościołowi posłusznym, czyli mere Rzyskiego nabożeństwa ludzior, dignitarstwa i urzędy świeckie były dawane*», pričom pod «Rímskym náboženstvom» sa rozumel latinský obrad (rítus). Poľský kráľ Žigmund I. v rokoch 1516 a 1522 tento zákon opäť potvrdil.⁷⁶ Toto viedlo k tomu, že kto chcel vo svojom živote niečo dokázať a mať hoci len akú-takú svetskú kariéru, musel prestúpiť na latinský obrad.

Kostnický koncil (1414-1418)

Neznalosť situácie v Uhorsku zo strany Rímskej Kúrie a pápeža môže snáď v tomto období ospravedlniť len skutočnosť, že akurát v tom čase vrcholil v Rímskej Kúrii chaos súvisiaci s viacerými protipápežmi (v čase pontifikátu pápežov Urbana VI. (1378-1389), Bonifáca IX. (1389-1404), Inocenta VII. (1404-1406) a Gregora XII. (1406-1415) boli viacerí protipápeži: protipápež Klement VII. (1378-1394), protipápež Benedikt XIII. (1394-1423), protipápež Alexander V. (1409-1410), protipápež Ján XXIII. (1410-1415)...). Situácia bola konečne urovnaná a vyjasnila sa až na Kostnickom koncile..., kde však po odsúdení Jána Husa a jeho upálení svetskou mocou (r. 1415) začala ďalšia katastrofa vo forme tzv. husitizmu a následných dlhoročných vojen.

Rok 1418 – lelešskí premonštráti tiež gréckokatolíkov nepokladali ani len za kresťanov

V zápise Lelešského kláštora⁷⁷ z roku 1418 je písomný dôkaz smutného historického faktu, že gréckokatolícke cirkvi na Zemplíne a hlavne cirkvi v okolí tohto, teraz už plne latinského pre-

monštrátskeho kláštora, sa v tomto období tiež nepokladali ani len za kresťanské. Rímskokatolícke sú v tomto zápise označené ako «kresťanské» a gréckokatolícke len ako «rusínske»:

*«... in Sarkad... duas Capellas ligneas, **unam christianorum cum turri lignea, aliam Ruthenorum, ambos cum cimiterio et sepultura...** in Makaria... duas Capellas ligneas, **unam christianorum, aliam Ruthenorum, ambas cum cimiteris...** in Dolha **Capellam ligneam Ruthenorum cum cimiterio et sepultura...**».*⁷⁸

Podobná situácia bola v danom čase i v Poľskom kráľovstve. I tam neuznávali príslušníkov východného byzantského obradu ani len za kresťanov a ich označovali len jednoduchým «Rusíni» (Rutheni).⁷⁹

Podobne sa až dodnes bežne na Zemplíne zachoval u rímskokatolíkov nekatolícky zlozvyk vyjadrovať sa verejne napr. takto: «... *ja katolíčka* (rozumej rímskokatolíčka) *a moj muž rusnak* (v súčasnom zemplínskom žargóne rozumej: gréckokatolífk)...», ba niektorí nehodní rímskokatolícki kňazi toto nesprávne názvoslovie dodnes zneužívajú na ponižovanie gréckokatolíkov a ich preťahovanie na latinský obrad.

«Raz ši katolík a raz ši ňekatolík» – povedal jeden rímskokatolícky kňaz na bis-

Eger v 16. storočí.

kupskom úrade v Košiciach, lebo gréckokatolícky otec i matka v časoch prenasledovania gréckokatolíkov (po roku 1950) dali z núdze pokrstiť dieťa u rímskokatolíckeho kňaza a po príchode slobody (r. 1968, keď gréckokatolícka Cirkev bola znovuuznaná za existujúcu v Československu) ho dali myropomazať u svojho gréckokatolíckeho kňaza. Hore spomínaní rodičia priniesli rímskokatolíckemu plebanovi potvrdenie o myropomazaní, aby to zapísal do matriky a jeho pohrdlivá výčitka na ich margo znela: «*Raz ši katolík a raz ši ňekatolík?*».

Florentský koncil (1431-1444)

Florentský koncil a jeho únia boli v podstate aplikáciou 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu na celú byzantskú Cirkev bez výnimky.

Medzinárodná situácia v prvej pol. 15. storočia sa niesla v duchu postupujúcej expanzie Tureckej ríše. Turecké státisícové hordy pomaly, ale iste už v priebehu predchádzajúcich sto rokov zaberali a odkrajovali z Byzantskej ríše mesto za mestom, provinciu za provinciou. Generálny útok na hlavné mesto Konštantinopol sa očakával každý deň. Európa neposielala nijakú pomoc, latinský svet spiaci na vavrínoch, neuvedomujúc si vážnosť situácie, sa tešil, že Byzancia konečne padne na koléná.

Roku 1437 byzantský cisár Ján VIII. Paleológ opustil Konštantinopol, aby podobne ako pred 40-timi rokmi jeho otec a pred 70-timi rokmi jeho dedo cestoval na Západ. Išiel tam nielen hľadať pomoc, ako to učinil jeho otec Manuel II., ale aby podobne ako jeho dedo zmenil svoj obrad z gréckeho na latinský.

V rokoch 1431-1444 sa konal ekumenický koncil, ktorý zasaďal v mestách: Bazilea, Ferrara, Florencia a Rím. Na sekciu vo Ferrare, ktorá pokračovala vo Florencii v roku 1438 prišli, na veľké prekvapenie latinského sveta, i konštantinopolský cisár Ján VIII. Paleológ, patriarcha Jozef a predstavitelia byzantskej Cirkvi a bez akýchkoľvek výhrad prijali všetky podmienky položené zo strany latinskej hierarchie, len aby pápež pohol západné mocnosti k vojenskej intervencii proti Turkom, ktorí stáli už pred dverami Konštantinopola. Dekrét o únii bol vyhlásený v gréckom i latinskom jazyku 6. júla 1439⁸⁰ a hneď na druhý deň bol publikovaný pápežom Eugenom IV. v bule *Laetentur caeli*.⁸¹ V skutočnosti však ne-

šlo o nič iné, ako o aplikáciu 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu na byzantský patriarchát ako celok, a to inými slovami povedané, že v jednej Európe nemôžu existovať dva obrady, ale len jeden, a to latinský a ostatné sa stávajú len podriadenými a pomocnými (bezmocnými), odsúdenými na zánik. Tento akt podriadenosti vošiel do histórie pod menom «Florentská únia». Byzantský patriarcha sa vzdal svojej viac ako tisícročné praktizovanej jurisdikcie, vzdal sa svojich patriarchálnych práv, ktoré vlastnil tisíc rokov v lone jedinej Christovej katolíckej Cirkvi, súhlasil so svojou degradáciou na obyčajného pomocného metropolitu vo všetkom závislého od latinskej strany... Uznal prvenstvo latinského obradu nad všetkými obradmi, čo bolo zakódované v 9. konštitúcii IV. Lateránskeho koncilu... A to všetko v zúfalej snahe získať pomoc pred Turkami. A pomoc aj tak neprišla...

Nájazdy husitov do horného Uhorska (1428-1433)

V dôsledku odsúdenia Jána Husa roku 1415 na Kostnickom koncile sa v Čechách začalo vojensky organizovať tzv. Husitské hnutie. V rokoch 1428-1433 začali i na územie horného Uhorska (dnešného Slovenska), ktoré bolo v tom čase ešte stále čisto gréckokatolícke, prenikať viac alebo menej organizované hordy husitov. Okrem negatívnych účinkov vojenského nepokoja, tieto tzv. husitské vpády mali i svoj pozitívny účinok, a to v tom zmysle, že miestodržiteľia krajiny zo strachu pred husitmi okamžite zmiernovali latinizačný útlak domáceho gréckokatolíckeho rusínskeho obyvateľstva.

Rok 1443 – kráľovské nariadenie prikazujúce toleranciu voči gréckokatolíckemu obradu v Uhorsku i Poľsku

V dôsledku búrlivých udalostí začiatku 15. storočia došlo k uvoľneniu i v medziobradových vzťahoch nielen v Uhorsku, ale i v Poľsku. Stalo sa tomu hneď potom, ako sa poľský kráľ Vladislav VI. Jagelovský (1434-1444) stal roku 1440 na krátku dobu aj uhorským kráľom Vladislavom I. (1440-1444) a roku 1443 stihol vydať v Budíne nariadenie, v ktorom potvrdil mnohé privilégia a majetky

gréckokatolíckej Cirkvi v Uhorsku i Poľsku a tým aj znemožnil aspoň do určitej miery latinskej hierarchii a kňazstvu pohlcovať gréckokatolícke obyvateľstvo, ich episkopov a kňazov a ich majetky:

«... všetkým cerkvám a ich episkopom teda vladykom, prelátom a kňazstvu či iným cirkevným osobám gréckeho obradu a Rusínom...

... zdalo sa nám potrebné, aby sme im vrátili tie všetky práva, slobody, spôsoby, obyčaje a imunity aké majú všetky latinské kostoly a ich arcibiskupi, preláti a cirkevné osoby rímskeho obradu v našich kráľovstvách Poľskom a Uhorskom. Toto im večne týmto listom potvrdzujeme... Tiež chceme, a týmto stanovujeme, aby odteraz nijaký latinský hodnostár či kapitán či iný sa nemiešal do jurisdikcie hore uvedených episkopov-vladykov a prelátov toho istého gréckeho obradu a Rusínov... a aby im nijakým spôsobom neprekážal v ich práci... Aby tí istí episkopi-vladykovia a iní preláti a duchovné osoby už viackrát spomínaného (gréckeho) obradu a Rusínov boli zaopatrení nevyhnutnými potrebami pre život, a mohli spokojne Boha chváliť, prikazujeme, aby im boli navrátené všetky starodávne majetky, ktoré kedysi boli v ich držbe a to so všetkými právami na večné veky...».⁸²

Tento zákon jasne ukazuje a potvrdzuje, že gréckokatolícky obrad v Uhorsku i Poľsku pred rokom 1443 bol likvidovaný latinskou hierarchiou podporovanou svetskou mocou, a to nielen preťahovaním veriacich na latinský obrad, ale i násilným odoberaním majetkov potrebných na prežitie. Škoda len, že toto nariadenie uhorského kráľa Vladislava I. platilo len veľmi krátku dobu, i keď načas sa znova obnovilo ešte za kráľa Mateja Korvína (1458-1490).

Rok 1453 – «pád Konštantinopola», v ktorom už nemalo čo padnúť

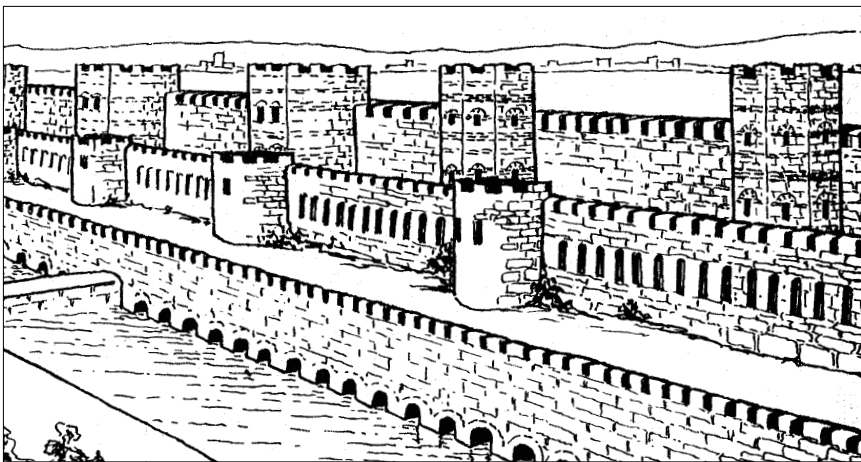
29. mája roku 1453 Turci definitívne obsadili Konštantinopol. Vo filolatónskej literatúre sa táto udalosť i tento rok s obľubou označuje ako «pád Konštantinopola». V skutočnosti však v tomto roku nepadlo nič, pretože už naozaj nemalo čo padnúť. Slávny Konštantinopol v skutočnosti padol už v roku 1204, a to bratovražednou rukou zneužitej križiackej výpravy. O 250 rokov nato, v roku

1453 Turci obsadili už len žalostné trosky hlavného mesta niekdajšej svetovej ríše a vymenili, či lepšie povedané nahradili latinský vplyv za vplyv turecký.

V časoch rozkvetu (pred rokom 1204) v Konštantinopole žilo okolo milióna obyvateľov. V tridsiatych rokoch 15. storočia mal Konštantinopol len od 30.000 do 60.000 obyvateľov. Podľa svedectva tureckých historikov v čase dobytia Konštantinopola r. 1453 Konštantinopol bránilo len 6.000 Grékov a 3.000 Benátčanov a Janovčanov. Naopak, pod múrmi Konštantinopola stálo 150.000 Turkov. Podľa niektorých dobových byzantských historikov (napr. Chalkokondilesa) bolo Turkov pod hradbami mesta až 400.000. Obrancov Konštantinopola bolo tak málo, že ani neobsadili všetky obranné múry. Dobývanie Turkami i napriek tomu vďaka hrubým múrom Konštantinopola trvalo až 53 dní.⁸³

Dobový byzantský historik Michal Dukas opísal útok na Konštantinopol vo svojej *Turko-byzantskej histórii* nasledovne:

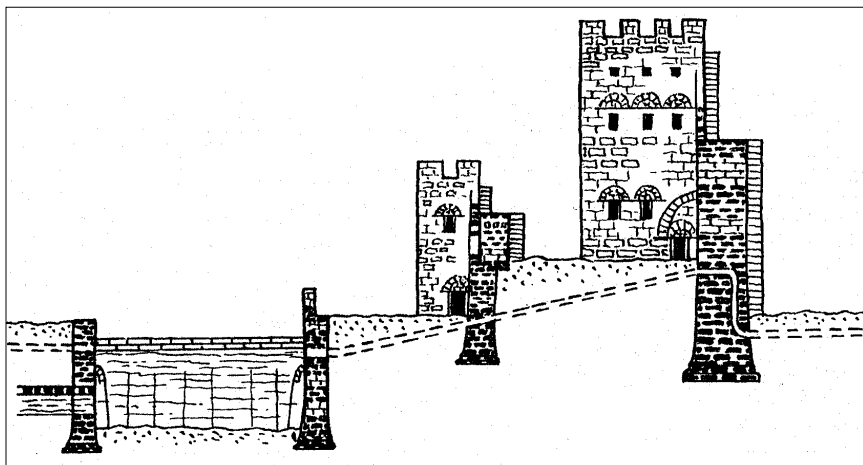
Tyran (Mehmed II., 1451-1481) dal príkaz rozpútať generálny útok na mesto v nedeľu 27. mája. Bol akurát sviatok Všetkých svätých. Bojovalo sa celú noc. Na svitaní (28. máj, pondelok) útočil bez prestávky až do deviatej hodiny. Rozdelil armádu na dve skupiny... Od mora útočilo súčasne 80 lodí... Potom nastala krátka pauza. V noci, o druhej nočnej stráži znova zaznel bojový krik a vrava

Nepremožiteľné múry Konštantinopola: Zo strany mesta boli hrubé 3-4 metre, vysoké 13 m a mali 96 bašt. Každá bašta mala 2-3 poschodia, mala výšku 15-20 metrov, hrúbku 8-10 m. Boli od seba vzdialené 35 m a každá z nich bola zabezpečená pitnou vodou. Naokolo tohto múra bolo 20 metrov voľné priestranstvo a potom ďalší vonkajší múr o výške 8 m a hrúbke 2 m s 96 baštami týčiacimi sa do výšky 10 m o hrúbke 4-5 metrov, potom suchá jama o šírke 12-15 m a ešte jedna, naplnená vodou so šírkou 15-20 m, o hĺbke 5-7 metrov.

a tyran sa ukázal na koni... Potom sám bojoval pod múrmi bok po boku so šípmi svojich neporaziteľných janičiarov. Bolo ich viac ako 10.000, po stranách bola stotisícová jazda, nižšie ďalších stotisíc a okolo hlavnej brány 50.000 mužov...

Turci v náhlivosti prinášali početné, už predtým na tento účel pripravené schodišťa, po ktorých sa húfne snažili vystúpiť na múry. Bola prvá hodina dňa (29. mája, utorok, podľa nášho času šesť hodín ráno) a slnko ešte nevyšlo, keď v hradbách vznikol veľký prielom a Turci vnikli do mesta. Zabíjali všetko, čo sa len hýbalo, aj tých, čo utekali... Vo vnútri mesta takto zabili 2.000 bojaskopných mužov, mali totiž strach, ako vypovedali neskôr ich očití svedkovia, mysleli si, že mesto bráni najmenej 50.000 obrancov. Keby vedeli, že celá armáda na hradbách nemala viac ako 8.000, nezabili by nikoho. Tento národ má totiž rád peniaze – keby Turkovi vrah zavraždil otca, a tento vediac, že dobre zarobí, pre pe-

Priezrez nedobytnými obrannými múrmi Konštantinopola. Turci vyhotovili špeciálne veľké delo, ktoré urobilo v tomto múre prietrže, cez ktoré po štyridsaťdňovej palbe vnikli do mesta janičiari a mesto dobyli: Delo bolo tak veľké, že pri jeho presune ho muselo ťahať 70 párov volov a 2000 mužov a Turci museli pre toto delo vybudovať ku Konštantinopolu špeciálnu cestu. Dĺžku hlavne malo 8 metrov. Delá strieľali takto: najprv vystrelili dve menšie delá na to isté miesto v hradbách tvrdé čierne kamene o váhe pol talentu (asi 13 kg). Tieto dva kamene svojím zásahom poškodili múr. Po týchto dvoch kameňoch bol vystrelený veľký kameň o váhe troch talentov (asi 78 kg) z veľkého dela. Dostrel veľkého dela bol tak veľký, že po jednom kilometri letu kameňa sa tento zaboril do zeme do hĺbky 2 metrov. Veľké delo robilo také otrasy a sa tak rozhoričovalo, že denne mohli z neho vystreliť len sedem striel a v noci jednu. Na nočnú strelu zamerali delo ešte cez deň. Tieto delá temer úplne strhli vonkajšie hradby a na vnútorných narobili veľké prielomy.⁸⁴

Obidva obrázky prevzaté z Z. Żygulski, Sztuka Turecka, Warszawa, 1988, str. 80-81.

niaze by ho bol schopný pustiť na slobodu. Očití svedkovia mi (po boji) vraveli, že vediac, že ich je tak málo v meste, nezabili by nikoho, ale popredali by ich ako dobytok.

Ludia utekali k chrámu sv. Sofie, mnísi a mníšky, muži i ženy s deťmi na rukách... podkýňali sa jeden o druhého. Hľadali tam posledné útočisko. Chrám sv. Sofie sa v momente naplnil. Uzatvorili jeho brány... Turci vnikli do chrámu pred uplynutím prvej hodiny dňa a vidiac veľké množstvo – brali si otrokov, každý koho chcel a nikto sa už nebránil, ako ovce vedené na obeť. O ôsmej hodine dňa (14.00 nášho času) vstúpil tyran do mesta. Už bez akýchkoľvek obáv z nebezpečenstva vošiel do chrámu, obdivoval stavby... Keď videl jedného Turka ako ničí kus opracovaného mramoru, prepichol ho vlastným mečom so slovami: *«Vaše sú poklady a otroci, moje sú stavby...»* a začal sa modliť. Predchodca Antichrista vystúpil na svätý prestol...

Byzantského cisára zabili mysliac si, že je to obyčajný vojak. Tyran dal príkaz hľadať jeho mŕtvolu. Keď ju našli, odtáli hlavu a zavesili na stĺporadi. Bola tam až do večera. Potom ju vypchatú poslali ukázať princovi Perzie, Arábie a iným...⁸⁵ Potiaľ svedectvo dobového historika Michala Dukasa.

Bez príchodu Turkov do Konštantinopola by bol dnes Konštantinopol už úplne polatinčený, veď ako bolo už vyššie naznačené, sám byzantský cisár už dávno prestúpil na latinský obrad. Je ironiou osudu, že byzantský obrad, byzantskú kultúru a starodávnu kresťanskú východnú tradíciu nevedomky zachránili práve nekresťania, čo sa tiež zopakovalo o niekoľko storočí neskôr vo forme komunistického Ruska. Komunisti, tj. ateisti a Turci, tj. nekresťania-islamisti, zachránili to, čo vlastní kresťania latinského obradu ničili a plánovali úplne vymazať z povrchu zemskeho.⁸⁶ Konštantinopol za svojej vyše tisícročnej existencie ako hlavného mesta Východorímskej ríše nebol ani jeden jediný raz zničený — padol iba raz v roku 1204, a to definitívne, mečom vlastných bratov kresťanov... podobne ako i Isusa Christa zabili nie pohanovia, ani nie Gréci, ale vlastní Židia: *«Prišiel do svojho vlastného a vlastní ho neprijali»*, (Jn 1,11). Výsledkom je dodnes trvajúca schizma, ku ktorej sa dôjde vždy, keď kvitne pýcha a nekatolíckosť (nevšeobecnosť). Bez tohto, po ľudsky povedané, tureckého «nešťastia» roku 1453, by už dnes pravdepodobne byzantský obrad ani v Grécku, ani v Uhorsku neexistoval.

Z tohto dôvodu nenávisť voči všetkému latinskému v roku 1453

v samotnom Konštantinopole bola až taká, že jeden z obrancov Konštantinopola Lukáš Notár, ktorý bol veliteľom delostrelectva sa vyjadril takto: *«Lepšie je byť Konštantinopolu pod tureckým turbanom ako pod pápežskou tiarou»*.⁸⁷ Táto nenávisť voči Západu bola výsledkom expanzie Benátčanov a Janovčanov na Východ, ktorí hlavne pre ekonomické dôvody obsadzovali jednotlivé byzantské územia a na nich nielen vykorisťovali miestne obyvateľstvo ekonomicky, ale ho ponižovali i pre jeho grécky obrad.

Hneď po obsadení Konštantinopola mladý dvadsaťjeden ročný turecký sultán Mehmed II. (1451-1481) potvrdil za byzantského patriarchu Hennadija, ktorý sa veľmi rozhodne staval proti expanzívnym Benátčanom i Janovčanom. Patriarchátu bola daná ochranná sultánska hramota, podľa ktorej patriarcha i jeho episkopi boli navždy oslobodení od daní a Grékom bolo prisľúbené, že ich cerkvi nebudú premieňané na mešity (okrem Hagia Sofia), bolo im dovolené sa modliť a zachovávať všetky náboženské obrady...⁸⁸ Aký to rozdiel oproti roku 1204, keď Konštantinopol dobyli latinskí križiaci...!

Ďalšie násilné vystáhovávanie «tvrdých Rusínov»

6. mája roku 1456 (tj. tri roky po obsadení Konštantinopola Turkami) uhorský kráľ Ladislav V. Pohrobok (1444-1457) dal na základe uznesenia 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu násilím vystáhovať Valachov (tak v tom období ponižujúco a výsmešne nazývali pôvodné gréckokatolícke rusínske obyvateľstvo Uhorska) z osád Sv. Michal, Veľká Ves a Báč. Museli zanechať všetko a odísť bývať na nehostinnú zem na úpätia Karpatských hôr. V danej listine kráľ sarkasticky píše, že ich cerkvi a majetok odovzdáva *«kresťanom»*, teda rímskokatolíkom. Toto neľudské presídľovanie, alebo lepšie povedané vysídľovanie nepoddajného slovanského etnika z uhorských nížin, etnika, ktoré sa nechcelo vzdať cyrilometodejskej *«starej víry»*, novodobá história nazýva, ako bolo už vyššie naznačené, tzv. *Valašskou kolonizáciou* — s novodobo vymyslenou interpretáciou, akoby Rusíni gréckokatolíckeho obradu sa len vtedy prisťahovávali z Ukrajiny a usadzovali v Uhorsku... Toto vysídľo-

vanie z úrodných nížin na úpätia hôr (tzv. kopanice) trvalo celé desaťročia, ba ťahalo sa i do ďalších storočí a neskončilo ani v 20. storočí majúc svoje priame pokračovanie v tzv. «akcii Visla» roku 1947 v Poľsku.⁸⁹ Gréckokatolíckych Rusínov dávnej arpádovskej «marky Ruizorum» (územia dnešného Slovenska, severného Maďarska, Podkarpatskej Rusi a severného Rumunska) pokladala, vtedy už početná maďarská šľachta (bývalí Kumáni-iobbagioni) len za pohanov, ktorých bolo potrebné opäť pokrstiť,⁹⁰ a keď to neprijali, vysťahovať do neúrodných Karpát na «kopanice».

Matej Korvín – syn rusínskeho národa na uhorskom tróne

Vďaka rozháraným politickým pomerom a bezprostrednej tureckej hrozbe sa v roku 1458 dostal po 150 rokoch na uhorský trón opäť Rusín – zpanštený Rusín, v histórii známy ako kráľ Matej Huňady (1458-1490),⁹¹ s prímením Korvín. Dejiny o tomto kráľovi, ktorý vyšiel z lona rusínskeho národa, hovoria, že ovládal nie jeden, ale dokonca niekoľko slovanských jazykov a medzi nimi na prvom mieste materinskú rusínštinu.⁹² O slovanskom-rusínskom pôvode celého rodu Huňadyovcov svedčí okrem iného aj ich samotné prímenie «Huňady» (ГЪНАДЪ, ГЪНАТИ *huňatý*). Podkarpatskí Rusíni totiž dlho predtým a ešte dlho potom, ba až do II. svetovej vojny v 20. storočí nosili, a to počas celého roka, bez ohľadu na ročné obdobie, svoje typicky chlpaté oblečenie, po domácky vyrábané z ovčej vlny, tzv. *huňu*. Huňa bola univerzálnym oblečením: v zime dobre chránila pred chladom a v lete pred slnečnou páľavou. Matej Huňady-Korvín ju nosieval ešte i ako kráľ hlavne na svojich potulkách, keď sa ako obyčajný sedliak potuloval po svojom kráľovstve (pozri ďalej).

Na rusínsky pôvod rodiny Huňatých (Huňadyovcov) upozor-

*Matej Korvín (1458-1490),
miláčik Rusínov.*

ňujú aj dobové dokumenty, ktoré, a to hlavne z čias Žigmunda Luxemburského (1387-1437), Jánovi Huňatému (Huňadyovi), tj. otcovi neskoršieho uhorského kráľa Mateja pridávajú prívlastok «Valach»: «Johannes dictus Olah» — *Joan prezývaný Valach*.⁹³ Uhorská kronika Jána z Turca (tzv. Thuróczyho kronika) napísaná roku 1488, tj. v jeho súčasnosti (!), spomína Jána Huňadyho, že je «*potomkom ušlachtilého a dávneho valašského rodu*». ⁹⁴ Jeho babka bola dokonca gréckokatolíckou byzantskou princeznou z rodu Palaeologov. ⁹⁵ Valasi sú Rusíni, ktorí boli násilne vysťahovaní z úrodných nížin Uhorska do Karpatských hôr, lebo nechceli platiť latinské desiatky. Teda rod Huňadyovcov patrili medzi prvých vysťahovalcov-gréckokatolíkov, ktorí sa museli v 14. storočí pre svoju tvrdú naviazanosť na gréckokatolícky cyrilometodejský obrad, tj. «*staru viru*», vysťahovať z centrálnych žirných rovín Uhorska na kopanice Karpát, kde sa venovali chovu oviec, a ktorých preto prezývali «Valachmi».

Ako vyzeral kráľ Matej Huňady-Korvín?

«*Postavy bol nevysokej, ale zavalitej, povahy násilnej, v boji preudatný, v šťastí pyšný, v nešťastí neoblomný, od vojska zbožňovaný. Vedel rozprávať jazykmi všetkých svojich poddaných, ba dokonca i susedných národov. Ctižiadost' v sebe živil čítaním klasikov: nie raz zaspával s Líviom alebo Curtiom v ruke...*»⁹⁶ Ako z uvedeného opisu vyplýva, Matej Korvín vyzeral presne tak, ako vyzerajú obyvatelia dnešných rusínskych Karpát: nízki, zavalití, širokí v pleciach, s okrúhlou tvárou... — ako Hucul z Podkarpatskej Rusi.

Matej Huňady-Korvín i jeho otec Ján Huňady patrili do národa Rusínov — národa v tom čase v kráľovských dokumentoch označovaného ako «bojoví Rusíni» (*Rutheni exercitantes*).⁹⁷ Všetci Rusíni (Rutáni) horného Uhorska (dnešné Slovensko a Podkarpatská Rus) a pohraničných žúp v tomto období boli ešte stále slobodnými a neboli ešte vo všeobecnosti uvrhnutí do poddanstva (poddanské, ba niekde i nevoľnícke jarmo začali na nich klásť až po roku 1571). Jedinou povinnosťou slobodných Rusínov v 15. storočí bolo, aby poskytovali spádovým hradom bezplatnú vojenskú službu a v prípade vojny ako prví nastúpili pod zástavy uhorského kráľa.

Ako odmenu zato boli oslobodení od daní a mali celý rad privilégií, ktoré iné obyvateľstvo Uhorska nemalo. Boli to však už len zvyšky starých arpádovských privilégií. Vďaka tejto povinnosti každý bojaschopný Rusín musel vlastniť dobré zbrane, ktoré vždy nosil pri sebe, musel sa o nich starať a patrične – za svoje vlastné peniaze – ich aj modernizovať. Poddaní sa nikdy nevyzbrojovali, aby sa nevzbúrili, preto i fakt, že Rusíni museli byť dokonca pod príkazom ozbrojení, dokazuje, že sa jednalo o privilegované a slobodné obyvateľstvo... Iba raz šľachta dala poddaným zbrane do rúk (r. 1514) a akcia skončila ako tzv. Dóžove povstanie, pretože poddaní obrátili zbrane proti šľachte.

Vďaka vojenským akciám pod zástavami uhorského kráľa sa niektorým z týchto «bojových Rusínov» podarilo v 15. storočí urobiť závažnú vojenskú, a teda i politickú kariéru. Medzi takýchto patrili i rod Huňadyovcov, ktorý svoju slávu i uznanie získal práve v protitureckých bojoch. Slávu rodu v podstate začal otec Ján Huňady a vyvrcholila jeho synom kráľom Matejom Huňadym, prezývaným aj Korvín.

Po nečakanej a náhlejši smrti uhorského kráľa Ladislava V. Pohrobka (+1457) Huňadyovci využili svoju vo vojnách rýchlo získanú

moc i vplyv nato, aby uchopili do svojich rúk i uhorskú kráľovskú korunu. Tak sa stal najmladší syn Jána Huňadyho – Matej Huňady-Korvín už ako 17-ročný kráľom. Vládol neobyčajne dlho v rokoch 1458-1490. Počas tejto svojej, na svoju dobu neobyčajne dlhej 32 ročnej vlády, vždy prejavoval eminentný záujem o svoj rusínsky národ. Bolo to aj preto, že jeho rodáci tvorili najpočetnejšiu časť jeho elitného a legendárneho «Čierneho plu-

Matej Korvín podľa Obrázkovej kroniky

ku». Kráľ Matej Korvín sa zaujímal aj o vieru svojich vojakov a vieru svojich predkov, o tzv. «*staru viru*» (tj. vieru vyjadrenú v gréckokatolíckom obrade). Na Mateja Korvína majú Rusíni dobré spomienky. Dodnes sa o ňom medzi Rusínmi zachovali viaceré neobyčajne optimistické povesti. V tejto starodávnej tradícii sa o Matejovi Korvínovi hovorí, že bol «*ruskej (rusínskej) viery*», teda gréckokatolíckeho-byzantského obradu (jeho stará mama bola priamo z Byzancie) a veľmi si zakladal na svojich ruských (rusínskych) obyčajoch: «Вун (Матяш) тримав руську віру, тримав із народом благочестивим, – хранив Угорщину». Ako vyplýva z tejto tradície, narodil sa v dedinke Orichovycja v Užhorodskej župe.⁹⁸

Dobové kroniky a rusínska ľudová slovesnosť o kráľovi Matejovi Korvínovi

Rusínsky ľud Uhorska miloval svojho kráľa Mateja Korvína: kronika z 15. storočia, ktorá má o to väčšiu cenu a dôveryhodnosť, že ju písal sám Anton Bonfínus (+1502), súčasník a dokonca osobný tajomník kráľa Mateja,⁹⁹ o tom poznamenáva:

*«Kdekoliv se král (Matyáš) objevil, všude z měst i vesnic, malý a velcí vycházely mu vstříc a všude byla z toho nevýslovná radost. Dívky, hoši, vesničané (rustica turba) obklopovali všude Matyáše, blahořečice mu za to, že chtěl povznésti zemi».*¹⁰⁰

Kronikár Bonfínus ďalej dodáva: «*Velikost Matyášova vzrůstala tím více, že nebyl hrdý nebo pyšný; bylť přístupen všem, honosil se vládností a láskavostí, nerad obklopoval se služebnictvem, mluvil vážně a s rozmyslem, miloval vědy a získával (pro potřeby země) mnoho řemeslníků*». ¹⁰¹ Matej Korvín bol totižto ozajstným «*rusínskym chlapcom z ľudu*»¹⁰² a tieto jeho osobné zvláštnosti, v čase, keď už ako kráľ sedel na uhorskom tróne, mu pripútali srdce a sympatie ľudu. Za toto všetko, čo kráľ Matej Huňatý-Korvín urobil pre Rusínov-gréckokatolíkov v Uhorsku, ho národ priamo ospevoval. Zachovala sa o ňom mimoriadne bohatá ústna slovesnosť, napr. povesť zapísaná na Podkarpatskej Rusi v okrese Nevické Užhorodskej župy publikovaná v *Zborníku Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave* (uvádzame v originálnom znení):

«Бив собі молоді хлопець **Матій в Оріховиці** в одного ґазди. Одного разу сказав Матяш своєму ґазді з Оріховиці: ‘В Будині будуть вибирати царя, – пудемо ґаздо на корунацію!’ – ‘Коли зазеленіє істик то пудемо на корунацію’, каже ґазда. Забили істик до землі, обернулися туютьк як істик в землю забився і зазеленів. Шли на корунацію. На корунації в Будині пустили коруну. Коруну літала та сіла на Матія. Але **Матій був брудний і Русин** і пани проґнали його. Матій йшов до майстра служити, але як Матій мився, – зобачили на спині у його золотий христ. А Матій мусив обстати за царя.

У Невицькому Поґань-Дівка жила, через яку люди не могли жити. Коли Матій став за царя і народ варовав, хранив. Дочувся, же ту цариця Поґань-Дівка ту є в замку Невицьком. Вона там людей збитковала, як будовали замок той. Коли той замок будовали, то треба било молоко солодке до вакухи мішати, – і яйця били до того щоби вакуха твердо тримала. Збитковала їх (людей) так: кедь йшов чоловік путем і мав Темником йти, то мав кабат знятий і так йти до ворота, бо коли не зняв, то сіла на коня і стяла голову. – **Коли Матій став царом, – не забув на Руский народ**, а освободити хотів його од Поґань-Дівки. Аби заглушив звірячий голос Поґань-Дівки, набрав Матій много скоту та йшов по-під Темник, і торик бив а думали, що то вуйсько йде, а вона зачала втікати а в Занському лісі (у Чопу), наґонив. Там вона просила Матія, що нема ані царя, ані цариці – каже вона: ‘поберемося!’ Але вун (Матвій) стяв юй голову. А се була Поґань-Дівка родина баши турецького – з того виникла война з Турком. Ходив по світі Матій, аби на свої очи бачив як жиє народ. **Матій – руський наш слуга**».¹⁰³

Z rusínskej dedinky Ubľa, ktorá sa dnes nachádza na Slovensku a tvorí hraničný prechod na Podkarpatskú Rus (dnes Ukrajinu), sa zachovala povest' o kráľovi Matiašovi (Matejovi Korvínovi) a šustrovi «Краль Матяш і шустер»:

«*Vypravuje se, že jednomu velmi chudému ševci, který měl mnoho dětí, podařilo se jednou ušít velmi pěkné střevíce (— ‘дуже прекрасні цъижми ушив’). Manželka mu poradila, aby donesl tyto střevíce králi a daroval mu jich (— při tom dodala: ‘знайш, який вун ласкавий є, та вун тибє добре обдарить!’). Když šel ‘šustr’ ke králi, musel projít třemi branami, u každé této brány stál strážník a každý z nich ho pustil jíti dále jen s tou podmínkou, když mu šustr slíbil polovinu z toho, co mu dá král. Král přijal dárek od šustra a při tom se ho optal — co si za to přeje. — Šustr odpověděl: ‘sto palic!’ — Překvapený král chtěl mu dát sto zlatých (dukátů), ale šustr o tom nechtěl ani slyšet. Král byl nucen splnit vůli šustra a rozkázal, dáti jemu ‘sto palic’, — následkem čehož každý strážník musel obdržeti polovičku z toho a to — ‘padesát palic’. — Když se král dověděl, oč se zde šustrovi jednalo, — rozkázal za tento jeho vtipný čin, naplnit šustrovy kapsy zlatými (dukáty) a povýšil ho...».*¹⁰⁴

Možno povedať, a svedčí o tom i samotná história, že Matej Korvín bol voľnejších mravov a nemal väčšie morálne zábrany vo vzťahu k ženám (odtiaľ možno i jeho prírmenie Korvín = kurvín, tj. kurvoš).¹⁰⁵ Bolo to možno i preto, lebo na trón nastúpil veľmi mladý – len 17-ročný. Rusínske povesti zaznamenávajú i túto historickú pravdu, avšak s veľmi zmierlivým tónom a veľmi stručne: «Едно то нехвално, же (король Матвій) велику ласку оу женахъ глядалъ». ¹⁰⁶ To je jediná zmienka o tejto negatívnej vlastnosti kráľa Mateja Korvína v rusínskej ľudovej slovesnosti. Akoby sa Rusíni snažili zatajiť, ako sa to len dá, túto negatívnu vlastnosť svojho rodáka, čo je ináč ďalším neklamným dôkazom toho, že ho pokladali za svojho. V ľudovej slovesnosti všetkých ostatných slovanských národov bývalého Uhorska sa zachovali mnohé zosmiešňujúce milostné príbehy tohto uhorského kráľa, len v rusínskej ľudovej slovesnosti nie je ani len jedna jediná. Rusíni nedali dopustiť nič negatívne na svojho kráľa Mateja Korvína! Všimol si to už v roku 1926 Perfeckij, ktorý vtedy poznamenal:

«*Zajímavé je to, že kdežto v lidových tradicích jiných národů Matyáš Korvín je zapleten velmi často do různých milostných his-*

*torií, rusínska tradice tomuto motivu o Matyášovi Korvínovi se vyhýbá. Rusínska tradice nechce viděti svého hrdinu-krále Matyáše (короля Матвѣя) v úloze směšné, dobrodružné. Je zřejmé, že i na Podkarpatské Rusi mohl lid věděti o tom, že Matyáš za svého života s této strany mnoho prožil, a že podobné počínání ne vždycky bylo chváleno...».*¹⁰⁷

Zo života kráľa Mateja Korvína je známe, že sa vo svojich voľných chvíľach (čo bolo nezriedka) s obľubou prezliekal za obyčajného chudáka a v rusínskej «huni» (odtiaľ i prímenie jeho rodu «huňatý», «Huňady», teda «v huni» chodiaci) nikým nepoznaný obchádzal jednotlivé usadlosti svojho kráľovstva, aby všetko videl a všetko počul na vlastné oči a uši, a aby takto poznal aktuálne potreby svojho ľudu. Mnohé rozprávania (napr. rusínskych obcí Ulič a Ubl'a) sú tesne spojené s podkarpatskou pôdou a hovoria napr. o tom, ako kráľ Matyáš bol v košickom hostinci, kde v prestrojení za chudáka zjedol štyri vajcia a nemeckí košickí mešťania (magnáti) dozvediac sa o ňom, že je to kráľ, chceli ho zabiť... – toto rozprávanie zachytáva historickú skutočnosť, že cudzinecká vysoká šľachta nenávidela Mateja Korvína pre jeho sympatie a úľavy, ktoré dával jednoduchému ľudu.¹⁰⁸

Preto nie div, že rusínsky ľud po jeho smrti ešte dlho oplakával svojho dobrodincu a so slzami v očiach spomínal na jeho dobročinnosť a spravodlivosť, čo sa transformovalo dokonca i do ľudového príslovia zachovaného v rusínskom jazyku v istom starom rukou písanom kalendári Podkarpatskej Rusi (posledný zápis z roku 1807): «Померъ Матяшъ краль, пропала и правда» (Umrrel Matyáš kráľ, prestala spravodlivosť).¹⁰⁹

Potvrdené slobody a privilégia pre Rusínov

Matej Korvín bol k Rusínom mimoriadne priateľsky naklonený a za svojej vlády poskytol svojim rodákom-starovercom-gréckokatolíkom (príslušníkom starej-ruskej viery) nemalé ekonomické úľavy, čo potvrdzuje i nasledovný úryvok jeho listu uverejnený Sasinom v 19. storočí:

«*Rasciani* (= obyvatelia bývalej Ruskej državy – Raška v po-

vodí rieky Moravy v dnešnom Srbsku),¹¹⁰ *a ostatní podobní rozkolníci* (teda gréckokatolíci žijúci v celom Uhorsku) *k plateniu desiatkov nech nie sú nútení, a nech ani skrze farských grófov (comites parochiales – teda farárov-grófov, ktorí boli grófskeho rodu) na spôsob iných k plateniu takýchto desiatkov sa nepohýnajú. Na kresťanov, medzi ktorými taki rozkolníci (schismatici) prebývajú, čo sa týče týchže rozkolníkov, zákaz (interdictum) cirkevný nech sa nevynáša. Keby kresťania takými rečenými Rascianmi a rozkolníkmi spoločenie alebo smluvu mali a oračky zároveň vykonávali, z čiastky dôchodkov, kresťanom náležajúcim, desiatky nech sa platia, z ostatnej ale čiastky, rozkolníkom náležajúcej také desiatky (dežmy) nech sa nepožadujú...».¹¹¹*

Slová «schismatici», «rozkolníci» sa do tohto listu dostali pravdepodobne v neskorších opisoch, pri dodatočnej “úprave” zo stránky editorov a označujú gréckokatolíkov, tj. tých, ktorí nežili podľa latinského obradu. «Kresťanmi» sú v hore uvedenej listine označovaní len rímskokatolíci.

I z tohto viac, alebo menej upravovaného dobového dokumentu vidieť, že v Uhorsku obsluhovali bezplatne ľudí naďalej (tj. i na konci 15. storočia) gréckokatolícki baziliánski mnísi-kalugeri zo svojich monastýrov (tj. len za dobrovoľné dary) a desiatková povinnosť vydržiavať latinskú Cirkev bola starovercami-Rusínmi stále radikálne odmietaná.

Prítomnosť Rusínom nakloneného uhorského kráľa a veľký počet starovercov žijúcich v pohraničných župách Uhorska, kde títo ešte stále tvorili homogénne a absolútne väčšinové obyvateľstvo, spôsobili, že vládnuce vrstvy Uhorska museli chtiac, či nechtiac mierniť ekonomické tlaky, ba dokonca na mnohých miestach od gréckokatolíkov nielenže prestali vymáhať cirkevné desiatky pre latinskú hierarchiu, ale museli dokonca rusínskemu obyvateľstvu uznať i daňové úľavy i čo sa týka vzťahu ku štátu. Bola to odmena zato, že v prípade vojny boli Rusíni, ako prví, ktorí sa chytili zbrane a kládli svoje životy za obranu Uhorského kráľovstva.

Matej Korvín sa staral i o gréckokatolíckych rusínskych svjaščeníkov: Hramotou z 20. marca 1479 napríklad oslobodil všetkých

svjaščenikov-bílčov gréckokatolíckeho obradu Maramoroša (najvýchodnejší cíp bývalej Podkarpatskej Rusi v Československu) od platenia daní a tým im vrátil ich staré privilégia a slobody.¹¹² Je veľmi pravdepodobné, že podobne obnovil privilégia gréckokatolíckeho bieleho kňazstva i v iných župách Uhorska.

Matej Korvín a tzv. bojoví Rusíni

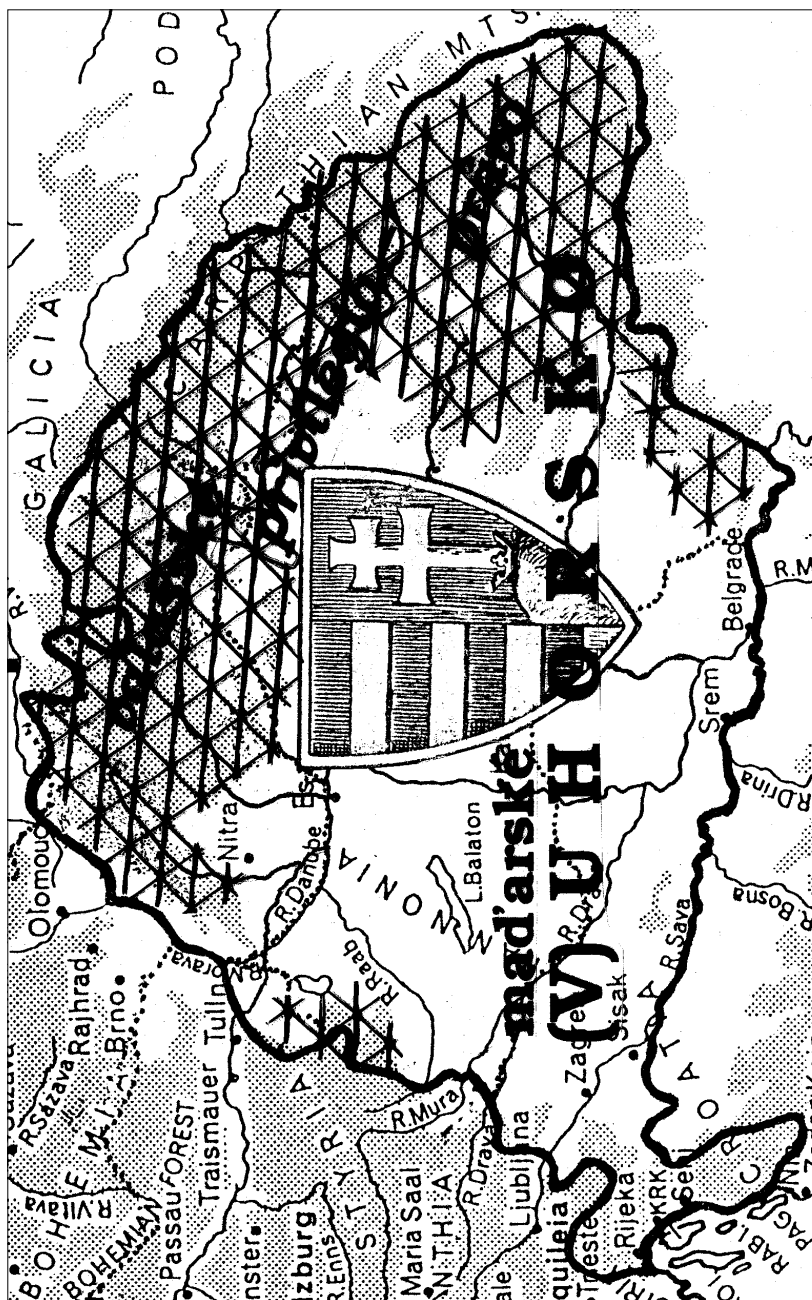
Ako bolo už spomenuté, Matej Korvín využíval vojenské schopnosti svojich rodákov, tzv. bojových Rusínov, ku ktorým sám kedysi patril. **Roku 1459**, tj. v druhom roku vlády Mateja Huňatého-Korvína, uhorský snem konaný v Segedíne už priamo, a to dokonca v samom **zákonnom nariadení č. VII** potvrdzuje (obnovuje) Rusínom (*Rutheni, Volachi et Sclavi*) daňovú slobodu i čo sa týka platenia daní kráľovi.¹¹³ Pod slovom «*Rutheni*» Matej Korvín a jeho súčasníci rozumeli Rusínov odjakživa obývajúcich svoje domovské sídla v Uhorsku (autochtónne obyvateľstvo Uhorska), pod označením «*Valachi*» – rozumeli v 14. storočí Rusínov násilne presídlených z úrodných nížin centrálneho Uhorska do Karpatských hôr (v dôsledku neúrodnej pôdy sa museli zaoberať chovom oviec a dobytky). A pod slovom «*Sclavi*» chápali Rusínov, ktorí boli v priebehu storočí zotročení (lat. «*sclavus*» *otrok* – boli uvrhnutí do stavu poddanstva).

Preto ten istý snem roku 1459 v **zákonnom nariadení č. XXV.** upresňuje, že k práve vytváranému vojsku Mateja Korvína (tj. k tzv. Čiernemu pluku, ktorý dosiahol až 20 tisíc stálych žoldnierov) majú byť zapísaní predovšetkým tí, ktorí vyznávajú «*valašskú vieru*» (teda gréckokatolícky-rusínsky-ruténsky obrad). Týmto termínom boli teda opäť obsiahnutí všetci hore menovaní, teda: «*Rutheni*», «*Volachi*» a «*Sclavi*». Zákonné nariadenie ďalej pokračuje, že v čele novovytvárajanej profesionálnej armády sa ponecháva kumánska (maďarská) šľachta, ktorá už nemusí byť spisovaná, lebo už predtým tvorila

Podpis Mateja Korvína

súčasť pravidelného uhorského vojska. Zákon už pred spomínaným súpisom do armády hovorí o Rusínoch ako

Územie čiastočne obnovených privilégii starej «Marchia Ruizorum» za kráľa Mateja Huňatého-Korvína.
V histórii sú tieto privilégia známe ako tzv. Valašské privilégia (Valašské právo) 15.-16. st.

o «*bojových*» (ide o narážku na starodávne privilégia, ktoré Rusíni vlastnili v bielom, ešte arpádovskom Uhorsku). Zákon dokonca zdôrazňuje ich bojový charakter ako normálnu zvyklosť!¹¹⁴ Kráľ Matej Huňady-Korvín teda postavil Rusínov, čo sa týka platenia poplatkov a daní, opäť na roveň (!) Kumánov (Maďarov) a za to od nich žiadal verné služby vo svojom vojsku! A skutočne, jeho vojsko sa v danej dobe pokladalo za najlepšie v celej Európe. Matej Korvín sa múdro oprel o vojenskú pomoc svojich rusínskych krajanov valašskej-gréckokatolíckej-rusínskej viery. I vďaka tomu za jeho vlády Uhorsko previtalo po všetkých stránkach. Pomohol tým samozrejme i Rusínom, a preto je dobrodincom rusínskeho obyvateľstva Uhorska, ktoré aj tomuto kráľovi vďačí zato, že sa zachovalo dodnes.¹¹⁵

Matej Korvín a privilégia oravských Rusínov (Ruténov)

Kráľ Matej Korvín obnovoval a znovupotvrdzoval staré privilégia Rusínov po všetkých župách Uhorska. Doteraz boli publikované dokumenty o znovupotvrdení privilégií napr. pre oravských Rusínov (Valachov). Kavuljak o oravských Rusínoch-Valachoch (presídlencoch z dolnej zeme) a o kráľovi Matejovi Korvínovi (Matejovi Huňadskom) hovorí doslovne toto:

«**Valasi...** tvorili svojrázny typ obyvateľstva Oravy (Oravskej župy) od samého začiatku jej kolonizácie. **Boli to pastieri rusínskeho pôvodu**, žijúci polokočovním spôsobom po horách a pasienkoch Oravy. Matej Huňadský, znajúc tento typ obyvateľstva už z Valaska, Rusínska a Sliezska, ujal sa zaň i v Orave. Robiac tu nové poriadky, **utvoril z neho vojensky organizované mužstvo na ochranu hradu a jeho majetku**. Napísal listinu, ktorá zaistuje práva a predpisuje povinnosti valachov. Obsah listiny je tento:

Keď kráľ Matej zčiasťky dobrovolňou dohodou, zčiasťky vydobytím dostal všetky hrady, zámky a mestá, ktoré boli v rukách Petra Komorovského v stoliciach Oravskej a Liptovskej, prišli pred neho dvaja valasi (Rusíni) z Oravy v mene svojom a v mene ostatných valachov dedín Kňažej, Medzibrodia, ktoré patrily k zámku Oravskému, a dediny Dubovej, ktorá bola vtedy pridelená k zámku Likavskému. Deputácia oznámila mu, že valasi (Rusíni) majú od pradávnych časov privi-

legia a svobody, ktoré boli všeobecne uznávané a rešpektované; žiadali, aby Matej ráčil ponechať a potvrdiť tieto práva a svobody. Žiadosti bolo vyhovené. Oravským valachom (Rusínom) boli potvrdené tieto výsady (Listina kráľa Mateja, vystavená v Ružomberku vo štvrtok po Kvetnej nedeli roku 1474):

Valasi (Rusíni) neboli povinní platiť nijakej krajinskej dane. Nemuseli konať robotu na Oravskom a Likavskom hrade. Mali svojho spoločne voleného vojvodu. Keď niektorý valach mal spor alebo proces, hľadal si pravdu u vojvodu. S výrokom vojvodovým nespokojná stránka mala právo predniesť svoju sťažnosť kráľovi alebo kastelánom menovaných zámkov. Od plodov a vlastných výrobkov, ktoré na trh niesli, alebo na trhu kúpili, neplatili ani cla, ani poplatku. Mali voľné právo pásť ovce v lesoch hradu Oravského a Likavského. Pod titulom uznania zemianskeho práva každý valach, ktorý choval ovce, musel oddať ročne po päť z každých sto oviec do toho hradu, ku ktorému patrilo. Kto nechoval oviec, ale voly, ten platil jeden groš od každého vola... Za to, že boli oslobodení od zámočkových robôt a všeobecnej dane, museli strážiť cesty, vyzbrojení lukom a fundou. Oni chránili a hájili všetky cesty proti zlodejom, lotrom a lúpežníkom; sprevádzali cestujúcich zámočkových a kráľovských úradníkov a kupcov vtedy, keď im to kastelán zámku nariadil k vôli všeobecnej obchodnej a administratívnej bezpečnosti. V prípade potreby na rozkaz kastelána mládež bola povinná v zbroji ustanoviť sa v zámku na brannú službu.

Kto sa zdráhal nosiť zbraň, trikrát bol upozornený kastelánom na svoje povinnosti. Za každé ďalšie upozornenie musel zaplatiť po 6 oviec. Ak niekto ani na štvrté upozornenie kastelána nechcel sa chytiť zbrane, kráľ mal právo svobodne disponovať nad celým jeho majetkom...».¹¹⁶

30-ročná samostatnosť územia (kde patrilo aj takmer celé dnešné Slovensko!), na ktorom žili bojovní Rusíni

V máji roku 1462 sa Matejovi Korvínovi vojensky poddal Ján Jiskra z Brandýsa (ktorý pôvodne stál na strane Alžbety – matky Ladislava V. Pohrobka). Vydal mu všetky hrady a zámky horného

Uhorska (dávna severo-západná časť «*marchia Ruizorum*», patrilo tu i dnešné územie Slovenska) a vstúpil s častou svojich vojenských oddielov do jeho služieb a zostal mu verný až do smrti. Matej Korvín takto v krátkom čase obsadil celé územie horného Uhorska obývané Rusínmi, ktoré spolu s Podkarpatskou Rusou počas nasledovných takmer 30 rokov jeho vlády požívalo dokonca štatút akejsi úplnej samostatnosti.¹¹⁷ Inými slovami povedané a prakticky chápané, bola na krátky čas obnovená samostatnosť-autonómia starodávneho rusínskeho vojvodstva (*ducatus*) – starodávna «*marchia Ruizorum*» z arpádovských čias. Razili sa tam (v Kremnici) dokonca i vlastné svetoznáme zlaté dukáty.

Po smrti kráľa Mateja Huňatého-Korvína, ktorý zomrel bez právoplatného následníka trónu, sa však situácia postupne menila a dokonca po roku 1571 boli pôvodne hrdí a od všetkých obávaní «*bojoví Rusíni*» uvrhnutí i so svojim gréckokatolíckym kňazstvom do žalostného stavu nevoľníctva, v akom ich nachádzame už v dokumentoch celého 17. a prvej polovice 18. storočia.

Rok 1495 – kráľ Vladislav II. potvrdil Rusínom ich staré privilégiá

Latinská rímskokatolícka hierarchia vyvíjala po smrti Mateja Huňatého-Korvína tlaky na odobratie privilégií Rusínov, avšak v dekréte vydanom na krajinskom sneme za vlády Vladislava II. r. 1495 (art. XLV) sa privilégiá Rusínom ešte potvrdzujú. Gréckokatolíkom (označovaným v zachovaných opisoch listín za rozkolníkov, ba nekresťanov) žijúcim na okrajoch Uhorska, napr. v hornom a dolnom Uhorsku (lebo v centre Uhorska už boli transformovaní na latinský obrad a ak ešte nejakí zostali, tak len ako menšinové obyvateľstvo) bolo potvrdené privilégium neplatiť desiatky. V dnes zachovanej edícii pôvodného dekrétu sa uvádza:

«Mnoho je miest na hraniciach krajiny, v ktorých Ráci, Rusniaci, Valasi a iní rozkolníci na území kresťanov prebývajú (centrálne Uhorsko už bolo koncom 15. storočia zlatinizované, preto sa tu už hovorí len o okrajových častiach Uhorska) a z pozemkov tých dosiaľ dľa svojeho obradu (= gréckokatolíckeho) žijúc, docela žiadne desiatky neplatievali, ktorých predca páni Preláti (latinskí)

*k plateniu desiatkov nútiť by chceli (niterentur). A ponevác oné desiatky imaniu (patrimonium) Krista obetované od veriacich, nie ale od iných rozkolníkov na ktoromkoľvek území kresťanov prebývajúcich požadované bývajú: preto je ustanovené a uzavreno, aby od tejto doby napozatým od oných Rácov, Rusniakov a Valachov a iných rozkolníkov na jakomkoľvek území kresťanov prebývajúcich docela žiadne desiatky požadované neboly».*¹¹⁸

Rekapitulácia Druhej ofenzívy latinizácie v Uhorsku (14. a 15. storočie)

Zlomovým rokom je rok 1301 – vymretie slovanskej arpádovskej dynastie Uhorska. Možno konštatovať, že:

1.) kým **do roku 1301**, tj. aj po I. ofenzíve latinizácie široké ľudové masy Uhorska, včítane jeho centrálnych oblastí, zostali naďalej gréckokatolícke, vyznávajúce cyrilometodejskú «*staru viru*», a latinizované (zbirtualizované) boli len baziliánske monastiry centrálného Uhorska,

2.) **po roku 1301** (1308), keď sa k moci dostala gréckokatolíkom neprajná anjouovská dynastia, začína dôsledná aplikácia záverov IV. Lateránskeho koncilu v praxi. Začína druhý útok – ofenzíva latinizácie, postihujúci široké masy obyvateľstva centrálného Uhorska, tj. začína prekršťovanie platne pokrstených! V dôsledku čoho, v priebehu nasledovných storočí prakticky celé centrálné Uhorsko (hlavne oblasť «Cumanorum») prechádza na latinský obrad a Slovania centrálného Uhorska ocitnuvší sa bez starej cyrilometodejskej kultúry a bez pastierov-episkopov, pod silnejúcim tlakom cudzej iobbagiónskej šľachty strácajú vlastnú identitu – splývajú s kumánskym-maďarským živlom, ktorý sa medzitým podporovaný kráľom usadil práve v močariskách Panónie. Tí, čo nechceli a nepoddali sa (tzv. «tvrdí Rusnáci») boli z centrálného Uhorska, zo žirnej zeme vypudení na svahy Karpát, alebo do pohraničných žúp Uhorského, tentoraz už maďarského kráľovstva (*Valašská kolonizácia*). Odvtedy sa začína pôvodné autochtónne slovanské obyvateľstvo Uhorska, verné «*starej vire*», nazývať čoraz viac «Valachmi» a slovo «valach» začína nadobúdať aj nový, v poradí už tretí a súčasný význam: *pastier oviec*. Dovtedy sa

Valachami nazývali len ozajstní pohania – nepokrstení Rómovia (tj. Cigáni), potomkovia Hunov, tj. Avarov.¹¹⁹

Prvá ofenzíva latinizácie vážnejšie nepostihla župy horného a pohraničného Uhorska, ani pohraničné kraje, kde gréckokatolícka «*stara vira*» pod vedením baziliánov-kalugerov kvitla ešte ďalej, a to až do nástupu tretej ofenzívy latinizácie... **Centrálné Uhorsko sa však v II. ofenzíve (14.-15. storočie) stáva latinským, čo do obradu a maďarským, čo do národnosti.**

Latinský obrad s gréckokatolíckymi prvkami v centrálnom Uhorsku

V centrálnom Uhorsku latinský obrad však nevytesnal gréckokatolícky zo dňa na deň. Niektoré typicky gréckokatolícke tradície sa organicky včlenili do miestneho novozavedeného latinského obradu (napr. svätenie Paschy na Velikdeň), a to z dôvodu, aby sa miestne pôvodne gréckokatolícke obyvateľstvo príliš nebúrilo. Tento obrad preto dostal špeciálny názov: «*ritus ecclesiae hungariae*» (obrad uhorskej cirkvi) a plne bol odstránený z Uhorska a transformoval sa na čisto latinský až v 18. storočí,¹²⁰ a to hlavne Jozefínskymi reformami. Bolo to niečo podobné, ako je ešte dnes na východnom Slovensku, kde v latinskom obrade po kostoloch sa svätia typicky gréckokatolícka Pascha a pod., i keď nikde inde na svete sa to v latinskom obrade nerobí – len na miestach, kde relatívne nedávno obyvateľstvo prešlo na latinský obrad...

Likvidácia gréckeho obradu v Poľsku v 14.-15. storočí

Dejiny neslobodno študovať len lokálne bez pohľadu i do susedných krajín v danom čase... mentalita doby a mentalita oficiálnej politiky bola totiž v danom období všade v Európe rovnaká!

Od 13. storočia pôsobili v Poľsku františkáni a dominikáni, ktorí pod patronátom miestneho kráľa pretahovali na území Poľska žijúcich gréckokatolíkov na latinský obrad... Najmä v období 14.-15. storočia bol likvidovaný gréckokatolícky obrad nielen v Uhorsku, ale i v Poľsku.

Veľký zlom v dejinách východného Poľska nastal vtedy, keď na poľský trón nastúpil Anjouovec: Ľudovít Veľký a vytvorila sa uhorsko-poľská únia (1370-1382). Práve v tomto čase boli založené na tomto území aj prvé latinské biskupstvá v pôvodne typicky gréckokatolíckom prostredí v mestách Halič, Peremyšľ a Volodimir, i keď v daných mestách už gréckokatolícke episkopstvá monastyr-

ského typu dávno boli. Spôsobil to Anjouovec (Ľudovít Veľký, v Uhorsku vládol v rokoch 1342-1382, v Poľsku v rokoch 1370-1382) známy svojou nepravosťou voči gréckokatolíkom i v Uhorsku.¹²¹

Podľa oficiálnej správy latinských misionárov-františkánov pôsobiach medzi gréckokatolíkmi na východných poľských územiach v roku 1370, na tomto území (Peremyšľ, Halič, Volodimir a Cholm) neexistovala ešte ani jedna-jediná latinská diecéza a dokonca ani jedna-jediná latinská farnosť! V správe pápežovi sa doslovne píše:

«... na území Rusi neexistujú nijaké katedrálne a ani parochiálne kostoly. Niet tu ani tých, ktorí by nimi mohli riadiť a stať sa dušpastiermi (v latinskom obrade). Preto je tu tak veľké množstvo neveriacich a schizmatikov (takto označovali gréckokatolíkov pre ich odlišný obrad). Je tu len veľmi málo veriacich (= rímskokatolíkov) oproti mnohým blúdiacim (= gréckokatolíkom)...».¹²²

Pápež Gregor XI. vo svojom liste z 19. júla 1372 latinskému krakovskému biskupovi Floriánovi napísal:

«... nedávno (nie bez zármutku pre našu dušu) prišla k nám správa, že v krajine Rusi sa **nachádzajú veľmi mnohopočetní schizmatickí** (rozumej nie latinskí) **biskupi** (monastyrské eparchie)». Potom v liste prikazuje latinskému krakovskému biskupovi, aby «*všetkých episkopov jedného po druhom, o ktorých sa dozvie v krajine Rus, že sú schizmatikmi, v mene Apoštolského Prestolu úplne odstránil a zbavil ich cerkví i episkopstiev*». Od momentu vydania pápežskej buly z roku 1375 o ustanovení latinských biskupstiev vo východnom Poľsku, všetky tamjšie nie latinské biskupstvá prestali v evidencii Rímskej Kúrie existovať a i keď v skutočnosti existovali naďalej, boli postavené «mimo zákon».¹²³

Neprítomnosť latinských biskupstiev na tomto území bývalej Rusi pred týmto obdobím potvrdzujú i slová pápežskej buly z roku 1375, kde sa hovorí, že na tomto území sú len schizmatickí episkopi, ktorých je potrebné odstrániť a na ich miesta dosadiť latinských biskupov.¹²⁴ Prvé latinské biskupstvá vo východnom Poľsku na žiadosť kráľa Ľudovíta Veľkého (Anjouovca) ustanovil pápež Gregor XI. bulou «*Debitum pastoralis officii*» vydanou 13. februára 1375.¹²⁵ Pápež vtedy ustanovil latinskú metropoliu so sídlom v Haliči s latinskými biskupstvami v Peremyšli, Volodimiri a Cholme.¹²⁶ Latinských veriacich však zatiaľ tieto novoutvorené latinské biskupstvá nemali a získali si ich až neskoršie...

Násilné odobratie peremyšľskej katedrály gréckeho obradu a jej transformácia na latinskú

Roku 1412 poľský kráľ Vladislav V. Jagelovský (1386-1434) odobral gréckokatolíkom na zámku v Peremyšli ich katedrálu, ktorá bola vybudovaná z opracovaného hranatého kameňa a bola mimoriadnej krásy a odovzdal ju miestnemu latinskému biskupovi Matúšovi, ktorý dovtedy mal svoje sídlo v bývalej gréckokatolíckej cirkvi sv. Mikuláša Čudotvorcu pod hradom. Poľský historik Dluhoš vo svojej *Kronike* – histórii Poľska napísanej v roku 1470 zapísal:

«(Poľský kráľ Jagello) prikázal odovzdať katedrálnu cerkov, krásnu stavbu vybudovanú z opracovaného hranatého kameňa a nachádzajúcu sa uprostred Peremyšlského zámku, ktorou dovtedy riadil rusínsky episkop gréckeho obradu a presvätiť ju na katolícky kostol latinského obradu... ešte predtým z nej povyhádzovali rusínskych mŕtvych...». ¹²⁷

Latinský peremyšlský episkop Matúš 4. novembra 1412 vydal dekrét, v ktorom sa píše okrem iného toto:

«(Zriekam sa) svojich desiatkov Jaroslavskej oblasti katedrálnemu kostolu nedávno premiestnenému na Peremyšlský zámok». Ako príčinu svojho nariadenia uvádza tento latinský biskup toto: «... Poľský kráľ Vladislav (Jagelovský) zo zvyčajnej svojej láskavosti, vyrval jednu cerkov nachádzajúcu sa na Peremyšlskom zámku z rúk schizmatikov a tú istú cerkov láskavo ráčil dať nám a našim kanonikom v skutočné vlastníctvo, pre rozšírenie sa katolíckej viery a denného i nočného kultu...». ¹²⁸

Historik z 15. storočia Dluhoš hovorí o «prekrásnej kamennej katedrálnej cirkvi gréckeho obradu na Peremyšlskom hrade», latinský biskup Matúš vo svojom dekrete z roku 1412 hovorí len o «akejsi cirkvi nachádzajúcej sa na Peremyšlskom hrade odobranú schizmatikom». Latinský biskup Matúš označuje túto gréckokatolícku katedrálu len cerkvou, nie katedrálnou cerkvou, pretože okrem seba neuznával nijakého iného biskupa v Peremyšli. Od roku 1384 peremyšlský latinský biskup Matúš sídlil v bývalej gréckokatolíckej cirkvi sv. Mikuláša Čudotvorcu pod Peremyšlským hradom, od roku 1412 už sídlil priamo v pôvodnej rezidencii peremyšlského gréckokatolíckeho episkopa na hrade. Prevzatie tejto gréckokatolíckej katedrály sa uskutočnilo za prítomnosti poľského kráľa, ostrihomského latinského arcibiskupa (ktorý prišiel za týmto účelom z Uhorska do Poľska) a 2000 vojakov. ¹²⁹ Podobnej situácie a podobného postupu sme v danom čase svedkami aj v Uhorsku zo strany latinskej hierarchie ku gréckokatolíckym episkopom.

Ako potvrdzuje poľský dobový historik Dluhoš vo svojom zápise z roku 1470, v tom istom roku bola bývalá gréckokatolícka katedrála na Zámkovej hore, nachádzajúca sa uprostred Peremyšlského zámku rozobratá, použijúc tie isté kamene na novú stavbu latinskej katedrály v meste... ¹³⁰ Tak končia historické stavby gréckokatolíkov daného i pozdejších storočí i v Uhorsku... (V akcii «Visla» po II. svetovej vojne s buldozermi odstraňovali gréckokatolícke cirkvi či zarovnávali gréckokatolícke cintoríny, aby sa veriaci nemali kde vracat...)

4000 gréckokatolíckych farností Peremyšlskej eparchie v 17. storočí

V správe z roku 1647 adresovanej sv. Kongregácii Propaganda Fide do Ríma sa píše, že Peremyšlská gréckokatolícka eparchia má 4000 (!) farností-cerkví, ale len stotina z nich (teda len okolo 40 (!)) uznáva gréckokatolíckeho episkopa Atanázija Krupeckého, ktorý bol obradovým vikárom peremyšlského latinského biskupa, za svojho. Ostatné sa nechcú podriaďovať latinizácii, preto sa v správe označujú ako «schizmatické». ¹³¹

Dejiny a spôsoby latinizácie sa opakujú – to, čo sa dialo vtedy, to sa deje i dnes – náznakom toho je (roku 2002) rozdelenie celého územia Ruska pápežom Jánom Pavlom II. na štyri latinské diecézy. Ak by sme žili v 17. storočí, konštatovali by sme podobnú situáciu ako v Peremyšli, že daní latinskí biskupi majú naraz pod sebou nielen niekoľko desiatok farností «ktoré ich uznávajú», ale i niekoľko tisícok farností, «ktoré ich neuznávajú»... Je možné, aby jeden episkop mal pod sebou 4000 farností a dokázal sa o nich postarať? – veď by ich nevedel ani vymenovať! A predsa mentalita 17. storočia bola taká: z latinskej strany sa uznal len jeden jediný prolatínsky episkop a ostatní boli vyhlasovaní za «pseudepiskopov», či «fiktívnych episkopov», farnosti sa potom jedna po druhej pretáhovali na latinský obrad...

Latinský biskup Stanislav Sarnovský (Sosnowski?) (1658-1676) písal ešte r. 1660 pápežovi Alexandrovi VII., že Peremyšľská gréckokatolícka eparchia má až 3.400 farností a 3.000.000 veriacich (!). V polovici 19. storočia mala už len 700 farností a 800.000 veriacich...¹³² Dnes tam gréckokatolíkov skoro niet a v celom Poľsku je len okolo 50 gréckokatolíckych farností s obyvateľstvom-veriacimi roztrúsenými po širokom okolí, ktorých obsluhuje asi 70 gréckokatolíckych kňazov!¹³³

Trest Boží za latinskú nespravodlivosť

Začiatkom 15. storočia nastáva masový odpad od viery katolíckej Cirkvi v latinskom obrade v podobe husitizmu a bratríckych bludov spojený s veľkými obeťami na ľudských životoch. Koncom 15. storočia sa, čo sa týka duchovnosti, znova prehlbil veľký úpadok na latinských episkopských sídlach, na ktoré zasadli nehodní latinskí biskupi a arcibiskupi. Napríklad roku 1480 sa latinským arcibiskupom, primasom Uhorska v Ostrihome stal len sedemnásť-ročný mládenec, cudzinec Ján Aragónsky. O šesť rokov neskôr, tj. roku 1486 sa stal latinským ostrihomským arcibiskupom-primasom Uhorska len sedem (!) ročný roztopašný chlapec Hyppolit d'Este, samozrejme že tiež cudzinec.¹³⁴ Či tento úpadok nie je trestom Božím za nespravodlivosť páchanú celé predchádzajúce storočia na starovercoch – na cyrilometodejských gréckokatolíkoch v Uhorsku? Nespravodliví budú na strašnom súde stáť naľavo a nevojdú do Kráľovstva nebeského. Morálny úpadok trval ešte i celé 16. storočie! Odpoveďou naň bol vznik protestantizmu – ďalšej herézy v katolíckej Cirkvi. Daň za nespravodlivosť je totiž už tu na zemi krutá a veľká a vo večnosti bude ešte väčšia!

¹ «Iste enim rex Ladizlaus filiam regis Caroli de Apulia in coniugium habebat. Sed spreto thoro coniugali filiabus adhesit Cumanorum, Eyduam, Cupchech et Mandulam vocatas ac alias quamplures in concubinas habebat, quarum amore cor eius est merito depravatum, et a suis baronibus et regni nobilis odio habebatur... Post hec in brevi ipse rex anno Domini MCCXC... prope castrum Kereszeg ab ipsis Cumanis, quibus adheserat, est miserabiliter interfectus...», (*Chronicon Pictum*, cap. 182-184, (*Képes Krónika*), Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 129); — «Kráľ Ladislav mal za manželku dcéru (*neapolského*) kráľa Karola z Apúlie. Manželským lôžkom však pohrdol a oddal sa kumánskym dievčatám, ktoré sa nazývali Edua, Cupchech a Mandula. Mal aj mnoho ďalších konkubín. Ich láska jeho srdce načisto skazila a baróni i šľachtici (= *stará slovanská arpádovská šľachta*) v krajine ho znenávideli... Zakrátko nato, roku Pána 1290... v blízkosti hradu Chersig (*západne od Veľkého Varadína, dnes Oradea-Mare*) kráľa Kumáni, s ktorými sa tak veľmi spojil, biedne zavraždili...», (J. Sopko, «Obrázková kronika, kap. 182-184», *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 62).

² Dynastia Arpádovcov vládla v Uhorsku od čias Arpáda (+907) až do posledného Arpádovca Ondreja III. (+14. januára 1301), ktorý zomrel vo veku 35 rokov a bol pravdepodobne otrávený; Domnienku, že neodišiel z tohto sveta prirodzenou smrťou, podporuje i skutočnosť, že ešte za jeho života bol neapolský Anjouovec Karol Róbert korunovaný za uhorského kráľa, (porov. J. Beňko, *Starý Turiec*, Martin, 1996, str. 119), a preto je dosť pravdepodobné, že príkaz na otrávenie prišiel od Anjouovcov.

³ Macûrek tiež poznamenáva, že za uhorských kráľov Ondreja I. (1047-1060), Bela II. (1131-1141) a Gejzu II. (1141-1161) bol celý kráľovský dvor dokázateľne skôr slovanský ako maďarský..., (porov. J. Macûrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 61).

⁴Porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 16.

⁵ «... adeo primae periodi **Stirpis Arpadanae Reges plerosque Graeci Ritus Catholicos fuisse**, quin propterea Hungari esse cessaverint, prout etiam actu complures ob Ritus & linguae commercium inter Valachos & Ruthenos perperam relati, re ipsa gennini ab origine sua Hungari essent... Ut adeo nec dubitemus posteriores Lutheranos & Calvinistas in Hungaria, eorum vel maxime reliquias fuisse, qui olim ad assumendum Ritum Latinum», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis, Leutschoviae*, 1802, str. 388).

⁶ Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 16.

⁷ Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, II, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 56.

⁸ Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, II, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 12-13.

⁹ Porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 194, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 137; J. Sopko, *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 64.

¹⁰ Karol Róbert (1308-1342) bol vnukom neapolského kráľa Karola II. (syna Karola I. z Anjou) a Márie, dcéry uhorského kráľa Štefana V. (rodnej sestry neskoršieho uhorského kráľa Ladislava IV.). V tomto zmysle (cez babku) mal akýsi pokrvný zväzok s vymretou arpádovskou dynastiou a mal aj nejaké práva na uhorský trón. Po nástupe do vlády dosadzoval na čelo žúp a panstiev nie Slovanov, ale Talianov, Francúzov a Nemcov, príslušníkov cudzej latinskej šľachty a latinského obradu. Karol Róbert prišiel z Neapolského kráľovstva do Uhorska spolu so svojou družinou, v ktorej bolo množstvo rytierov a kupcov. Spomedzi rytierov obzvlášť vynikal Drugeth a jeho príbuzní. Príslušníci Drugethovej rodiny-rodu vtedy obdržali a potom aj vlastnili, a to až do 17. storočia, teda až do svojho vymretia, na Podkarpatsku obrovské majetky, (porov. J. Macúrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 88-89; P. Ratkoš, «Testament magnáta Vilerma Drugetha roku 1330», *Naše dejiny v prameňoch*, Bratislava, 1971, str. 61).

¹¹ Hlavné mesto zo Stoličného Belehradu (Stoličného Velehradu), bývalého hlavného mesta Veľkej Moravy, do Budína definitívne preniesol však až jeho nástupca Ľudovít Veľký z Anjou roku 1351/52.

¹² «Deo subdi, legi eius obsequi, fidem catholicam, quam universalis romana mater Ecclesia praedicat et docet, tenere, eamdem Ecclesiam romanam et praefatam S. Mariae et S. Adalberti, caeterasque Ecclesias in ditione sibi credita constitutas, et eorum Episcopos et Praelatos cum omnibus, illis legitime subiectis, et ex Deo sibi creditis secundum Dominum commendare, honorare et defendere; Papam romanum et legatos ipsius Ecclesiae romanae non impugnare, sed potius defendere, eiusque Ecclesiae romanae iura non laedere, nec terras ad ipsam pertinentes, vel statuta seu ordinamenta ipsius in eisdem terris scienter violare, regnum sibi commissum et iura regalia non minuere nec alienare, sed potius augere et male alienata hactenus, secundum datam sibi gratiam ad ius pristinum revocare», (Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 16).

¹³ Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 16.

¹⁴ Íšlo o vzdialenejšiu rodinu arpádovských uhorských kráľov. Je logické, že Arpádovci podelili Uhorsko medzi svoju rodinu. Keď nastúpili na uhorský trón Anjouovci, museli nutne vymeniť celú šľachtickú arpádovskú kliku a nahradiť ju svojou vlastnou rodinou a svojimi vernými.

¹⁵ Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, II, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 56.

¹⁶ Porov. J. Tibenský, *Dejiny Slovenska slovom i obrazom*, I., Martin, 1973, str. 111.

¹⁷ Prvá korunovácia bola neďaleko Ostrihomu ešte za života uhorského kráľa Ondreja III. (začiatkom roku 1301), ale bez uhorskej svätoštefanskej koruny – teda neplatná! Druhá korunovácia taktiež falošnou korunou bola 15. júna 1309 v Budíne (pravú svätoštefanskú korunu v tom čase ukryl a vlastnil sedmohradský rusínsky vojvoda Ladislav Kan, ktorý mimo iného v tom čase vydal svoju dcéru za syna “schizmatického”, teda v skutočnosti gréckokatolíckeho srbského kráľa Štefana, porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 194, I, Phototypice impressum, Budapeštin, 1964, str. 137; J. Sopko, *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 64-65). Tretíkrát, avšak teraz už skutočne, bol Karol Róbert korunovaný svätoštefanskou korunou 27. augusta 1310 v Stoličnom Belehrade, (porov. D. Kováč, *Kronika Slovenska*, I, (od najstarších čias do konca 19. storočia), Bratislava, 1998, str. 150-151).

¹⁸ Ako jeden príklad z množstva iných možno na tomto mieste uviesť príklad šľachtica Kokoša: zachovali sa historické správy o tom, že Karol Róbert udelil štedrú majetkovú donáciu slovanskému magistrovi Kokošovi za pomoc pri dobýjaní Spišského hradu (v rokoch 1306-1307), (porov. O.R. Halaga, *Boj Košíc proti oligarchii Omodejovcov a Matúš Trenčiansky*, Bratislava-Košice, 1986, str. 6), a neskôr Kokoša tiež nemilosrdne likvidoval (pozri ďalej v tejto kapitole).

¹⁹ Ohradená časť Košíc v tom čase pozostávala len z troch ulíc, v ktorých žilo niekoľko nemeckých rodín so služobníctvom. Pôvodné slovanské rusínske obyvateľstvo sa vybudovaním hradieb ocitlo na predmestiach.

²⁰ Podľa stredovekých obranných zásad sa do akejkoľvek pevnosti, či ohradeného mesta mohlo vstupovať len bez ozbrojeného sprievodu, a to i v prípade, keby sprevádzal samého kráľa, tento sprievod musel bezpodmienečne ostať vonku! To si vyžadovala bezpečnosť mesta.

²¹ V tom istom roku (1312) bol dobytý i starodávny omodejovský hrad Tubal (dnes známy ako Kapušanský hrad na hore Maglovec pri Prešove), ako i hrad Moskaľ (dnes označovaný ako tzv. «Zbojnícky hrad» pri Prešove). «Tubal» je meno praotca Slovanov sibírskeho (tubalského-(s)iberského) plemena. «Mosoch», ľudovo «Moskaľ» alebo «Maskaľ», je meno praotca Slovanov moskovského plemena. Podobne hrad Gemer v Gemerskej župe dostal svoje meno od praotca Gomera; «Hrad na (kopci) Maglovci bol zničený roku 1312, keď došlo k zápasu medzi kráľom a Omodejovcami. Listina Spišskej Kapituly z roku 1315 uvádza, že kráľ Karol dobyl a obsadil hrad Tobul», (porov. B. Varsík, *Osídlenie Košickej kotliny*, III, Bratislava, 1977, str. 246); «Najstaršia správa o hrade Tubule je z roku 1241, kde sa spomína, že *Ech de villa Pop* sa zaslúžil za tatárskeho vpádu pri obrane hradu Tobul: ‘... que sibi tempore tribulationis tartarice in conservatione castris sui de Tobul fideliter exhibuisset...’», (porov. B. Varsík, *Osídlenie Košickej kotliny*, III, Bratislava, 1977, str. 247; *Hazai okmánytár (Codex diplomaticus patrius)*, VIII, Győr, Budapest, 1865-1891, str. 54; E. Szentpétery, *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica*, I, Budapest, 1923, č. 917); Čo sa týka praslovanských hradov Tubal a Mosoch

(Moskaľ), treba vedieť, že vlastní mená dvoch praotcov praslovanského mosko-sibírskeho plemena (Mosoch a Tubal), a že starozákonní bratia Mosoch a Tubal, ako 5. a 6. syna praotca Jafeta, boli dvojčatami (narodili sa spolu). V Biblii, ako i v asýrskych klinových nápisoch, stretávame ich mená vždy spolu (porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) 113). Sú dvoma praotcami jedného a toho istého moskosibírskeho plemena a z nich pochádzala celá arpádovská kráľovská dynastia vládnuca do roku 1301 v Uhorsku. Hrad Moskaľ (Mosoch) a Tubal (Tobol, Tubul, Tobul) ležia v blízkosti Prešova tiež jeden vedľa druhého. Meno hradu «Moskaľ» v taliančine označuje *zbojníka*, *ničomníka*, *lotra* (porov. tal. «mascalzone» [čítaj *maskal-cóne*] čo znamená *zbojník*). odtiaľ pochádza konfúzia, t.j. jeho dnešné označenie ako «Zbojnícky hrad». Po paralyzovaní arpádovských Omodejovcov (po bitke pri Rozhanovciach r. 1312) sa hrad Moskaľ dostal do vlastníctva Šošovcov. V roku 1715 bol na príkaz Uhorského snemu zbúraný.

²² Neapolský kráľ Karol I. z Anjou (pradedo Karola Róberta) bol mladším bratom francúzskeho kráľa Ľudovíta IX. Svätého (1226-1270). Anjouovci ani na svojom novom pôsobisku v Neapolskom kráľovstve a na Sicílii neprestali byť presadzovateľmi francúzskej politiky a záujmov, (porov. V. Chaloupecký, «Uherská politika Přemysla Otakara II.», *Od pravěku k dnešku*, I, Praha, 1930, str. 163-164).

²³ Košice boli od nepamäti osídlené slovanským rusínskym obyvateľstvom, ktoré po príchode slovanských misionárov vyznávalo «*staru viru*». Po roku 1241, t.j. po prvom tatárskom vyplienení, porazený kráľ Belo IV. pozval do Košíc dve nemecké rodiny a dal im mocné privilégia bez daní kupovať a predávať, čo spôsobilo, že za krátky čas veľmi zbohatli. Z vďačnosti kráľovi postavili neďaleko gréckokatolíckej cirkvi sv. archistratiha Michala (dnes je tam gotická kaplnka sv. archanjela Michala) prvý rímskokatolícky kostolík zasvätený sv. Alžbete (sestre Bela IV., dnes tam stojí Dóm sv. Alžbety). Po roku 1290 začali ohradzovať tri ulice košickej osady kamenným múrom, čím sa pôvodné rusínske obyvateľstvo spontánne ocitlo vonku-mimo hradieb a vo vnútri zostali len nemecké rodiny so svojimi hospodárskymi budovami a služobníctvom, ktoré sa medzitým rozrástli o nových nemeckých prisťahovalcov. Preto Košice od tohto času figurujú v prípadných listinách ako čisto nemecké kráľovské mesto.

²⁴ *Vojenské dějiny Československa*, I (do roku 1526), Praha, 1985, str. 207-208.

²⁵ *Vojenské dějiny Československa*, I (do roku 1526), Praha, 1985, str. 207.

²⁶ Porov. M. Majtán, *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov*, Bratislava, 1972, str. 437.

²⁷ Porov. M. Majtán, *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov*, Bratislava, 1972, str. 147.

²⁸ «... tamta autem tunc fuit sanguinis profusio ut a tempore Tartarorum maior non fuerit», (Lubická kronika, C. Wagner, *Analecta Scepusii sacri et profani*, II, Viennae, 1774, str. 47).

- ²⁹ Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, II, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 57.
- ³⁰ Porov. J.V. Timkovič, *Letopis Krásnobrodského monastiera alebo kúsok zo slávnych dejín gréckokatolíkov na Slovensku*, Prešov, 1995, str. 21.
- ³¹ Porov. M. Feňarová, *Spišské prepoštstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 21-22.
- ³² Porov. "700" *Šarišské Dravce, Krásna Lúka, Poloma*, Levoča, 1995, str. 13.
- ³³ Porov. M. Feňarová, *Spišské prepoštstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 25.
- ³⁴ Porov. I. Chalupický, M. Smatana, *Hrad Lubovňa*, Martin, 1987, str. 15.
- ³⁵ Podrobnejšie o vzburách jednotlivých arpádovských šľachticov-oligarchov proti Karolovi Róbertovi pozri štúdiu: B. Brezováková, «Konsolidačné snahy Karola I. v Uhorsku po zvolení za kráľa (1310-1317)», *Historický časopis*, Bratislava, 41/4 (1993) str. 361-378.
- ³⁶ Porov. D. Kováč, *Kronika Slovenska*, I, (od najstarších čias do konca 19. storočia), Bratislava, 1998, str. 151.
- ³⁷ Porov. И. Поп, *Энциклопедия Подкарпатской Руси*, Ужгород, 2001, стр. 272.
- ³⁸ Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, II, Унгарь, 1875, стр. 16; И.М. Кондратович, *Исторія Подкарпатскоѣ Руси*, Ужгородъ, 1930, стр. 33-34; J. Guzej, *Humenné a okolie*, Košice, 1972, str. 42.
- ³⁹ Porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руськихъ церквей в був. жупѣ Земплинской», *Науковий зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, 1931, стр. 123-124.
- ⁴⁰ Porov. F. Bokes, *Slovenská vlastiveda, IV, Dejiny Slovákov a Slovenska od najstarších čias až po prítomnosť*, Bratislava, 1946, str. 76.
- ⁴¹ Porov. L. Vrteľ, *Na troch vrškoch biely kríž*, Bratislava, 1990, str. 16-24.
- ⁴² Volali ho kráľ «bene» alebo kráľ «dobrze», lebo akoby nemal vlastnú vôľu, vo svojej slabosti na všetko všetkým prikyvoval a so všetkým, čo sa mu nadvrhovalo, súhlasil. V dôsledku toho stratil akúkoľvek autoritu.
- ⁴³ Porov. J. Macúrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 116-119.
- ⁴⁴ Porov. F. Bokes, *Slovenská vlastiveda, IV, Dejiny Slovákov a Slovenska od najstarších čias až po prítomnosť*, Bratislava, 1946, str. 77.
- ⁴⁵ Porov. V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 26.
- ⁴⁶ Porov. F. Uličný, *Dejiny osídlenia Šariša*, Košice, 1990, str. 470.
- ⁴⁷ F. Uličný, «Osídlenie Šariša v 13.-14. storočí», *Nové Obzory*, Prešov, 12 (1970) str. 19.

⁴⁸ Porov. K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 290-291.

⁴⁹ Porov. V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 27; Uličný uvádza: «Zachované písomné správy **neobsahujú** priame informácie o tom, odkiaľ prišli zakladatelia a prví obyvatelia dedín na zákupnom-roľníckom práve...», a potom spoločne (Chaloupecký a Uličný) to “dotukávajú”, že títo **asi** prišli z Haličiny (Ukrajiny)... (porov. F. Uličný, *Dejiny osídlenia Šariša*, Košice, 1990, str. 469).

⁵⁰ Tj. tých, ktorí sa nechceli za žiadnu cenu polatinčiť.

⁵¹ Porov. K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 244.

⁵² Porov. С. Пап, *Початки Христианства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 182, tiež D. Márkus, *Corpus Juris Hungarici (1000-1526)*, Budapest, 1896, str. 390 ss., I. Timko, *Keleti kereszténység, Keleti egyházak*, Budapest, 1971, str. 427.

⁵³ Porov. A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 27.

⁵⁴ Porov. А. Балудянскій, *Исторія Церковная Нового Завѣта*, II, Виѣнъ, 1851, стр. 207.

⁵⁵ «Innocentius Episcopus etc. Dilecto filio Nobili Viro Johanni Gradonico duci Veneciarum... Ad audienciam nostram pervenit, quod tu et Dilecti filii Commune Veneciarum cum dei et fidei catholice inimicis et hostibus, Rege aliisque Rassenibus scismaticis et hereticis manifestis, confederationem iniistis et ligam, illamque iuramentorum interpositionibus roborastis... Carissimum in Christo filium nostrorum Ludovicum Regem Ungarie Illustrem, qui Rassenses eosdem ad extirpandum de partibus illis pravitatem hereticam, favente domino, expugnare proponit, et te invicem dissidentes, ad quorum pacem procurandam enitumur, seminarium maioris dissidii esse posset, nobilitatem tuam attente requirimus et hortamur... Nos enim ligam, confederationem et quascunque pactiones alias inter te seu predecessores tuos Duces Veneciarum et dictos Commune initas, factas et habitas cassamus et irritamus, et nullius esse decernimus roboris vel momenti, penas et iuramenta huiusmodi relaxantes...», (A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 23; porov. tiež iný dokument adresovaný tomu istému benátskemu kniežatú zo strany pápeža uverejnený u Theinera na str. 23-24).

⁵⁶ «... Nuper ad audientiam nostram fideli et admodum grata relatione perducto, quod certa pars multitudinis nationis Wlachonum, qui certas metas Regni tui versus Tartaros commorantes, **secundum ritus et schisma Grecorum vivebant**, prout longe maior pars eorum adhuc vivit, ex ferventi zelo, quem ad augmentum vere fidei christiane semper promptum et propicium habuisti, ad dicte fidei veritatem fuerat, te procurante, conversa, et quod alii de ipsis Wlachoni-

bus, cum sint homines simplices et convertibiles ad observantiam fidei antedictae, ad fidem ipsam satis faciliiter converterentur cum assistentia tui favoris, si de proprio antistite per apostolicam sedem providerentur eisdem...», (porov. A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 152).

⁵⁷ «... quod certa pars multitudinis nationis Wlachonum, qui circa metas Regni Ungarie versus Tartaros commorantes, **secundum ritus et schisma Gregorum vivebant**, prout longe maior pars eorum adhuc vivit, **procurante Carissimo in Christo filio nostro Ludovico Rege Ungarie Illustri, conversa fuerat** ad sacre fidei catholice veritatem, et quod alii de multitudine ipsa faciliiter converterentur cum assistentia dicti Regis, si in partibus eorundem Wlachorum erigeretur ecclesia Cathedralis, et Episcopus preficeretur eidem... dilectus filius frater Anthonius de Spoletio ordinis fratrum Minorum professor, qui linguam dicte nationis scire asseritur, et qui tempore dicte conversionis multos ex dicti Wlachis convertisse, baptizasse...», (A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 152-153).

⁵⁸ G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 125.

⁵⁹ Porov. И.М. Кондратович, *Исторія Подкарпатської Русі*, Ужгородъ, 1930, стр. 48.

⁶⁰ Porov. *Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 311-312.

⁶¹ Porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 88.

⁶² F.V. Sasinek, «Attentat Záhořiča vo Vyšehrade dňa 17. apríla 1330 a jeho príčina», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, VIII/1 (1871) str. 63; porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 206, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 142; porov. J. Sopko, *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 66-67.

⁶³ Porov. C. Wagner, *Analecta Scepusii sacri et profani*, III, Possonii-Cassoviae, 1778, str. 204-206.

⁶⁴ Porov. *Vojenské dějiny Československa*, II (1526-1918), Praha, 1986, str. 122.

⁶⁵ «... et nomen Domini Dei tui puris et devotis catholicorum vocibus colaudetur, eosdem scismaticos et hereticos sub spe divini auxilii et favoris expugnare, constanti proposito decrevisti, humiliter supplicans, ut ad tam pii tamque favorabilis... quatinus in brachio potencie tue, ac virtutis virga infidelibus quibusque conversis, et scismaticis et hereticis pravitatis et errorum suorum abiurantibus tenebras, sacrosancta mater ecclesia toto terrarum orbe in Christi fundatoris rectorisque sui glutino adunata, una sit fides mentium et pietas actionum... Eya ergo, pugil Christi, athleta Domini, miles fidei christiane, accingere gladio... Et quamquam teneamus indubie, quod tu, qui in remotis infideles et scismaticos persecutus es hactenus, et proponis persequi, ut prefertur, eos in ipso Regni tui gremio pati non debeas, quoniam reprehensibile tibi sustinere in

propriis partibus, quod in aliis execraris... monemus, requirimus, et hortamur in Domino, illam attente precantes, tibi que tui honoris et salutis intuitu paternis et sanis consiliis suadentes, quatenus prudenter attendens, quod ignis, cuius longe positi facile vitatur incendium, periculosus in proximo est, et serpentis morsus et venena propinqui timenda sunt amplius, quam remoti: ante omnia pelle de Bosnensis et aliis dicti Regni tui partibus hereticam pravitatem; morbus enim infectionis est heresis, et velut serpens latenter inserpens, facile inficit simplices maxime, nisi prudentum studio et peritia confutetur...», (porov. A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 24-25); List pápeža Inocenta VI. z 15. septembra 1356 všetkým veriacim Uhorska: «Innocentius Episcopus etc. Universis Christi fidelibus presentes litteras inspecturis... Cum itaque Carissimus in Christo filius noster Ludovicus Rex Ungarie Illustris tactus dolore cordis intrinsecus, super iniuriis et opprobriis, que ab infidelibus et scismaticis Rassie ac Regni partium Regno vicinarum eidem fidei memorate, imo Christo Domino, qui eiusdem institutor et caput est fidei, multipliciter inferuntur, ad tollerandum illa vivifice crucis insignitus signaculo viriliter se accingat...», (A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 27).

⁶⁶ Porov. C. Wagner, *Diplomatarium comitatus Sarosiensis*, Posonii, 1780, str. 519; V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 19).

⁶⁷ Porov. А. Балудянскій, *Исторія Церковная Новаго Завѣта*, II, Вѣннѣ, 1851, стр. 167, 208.

⁶⁸ J. Záborský, «Maďari v X. století», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, XI/2 (1874) str. 61.

⁶⁹ Porov. A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 87.

⁷⁰ Porov. J. Záborský, «Maďari v X. století», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, XI/2 (1874) str. 61.

⁷¹ Porov. W. de Vries, *Ortodoxia e cattolicesimo*, Brescia, 1983, str. 102-104.

⁷² Jezuita Vojtech Wick vo svojej publikácii *Dóm svätej Alžbety v Košiciach* z roku 1936 na str. 25-26 uviedol nesprávny preklad: «... velké množství neveriacich a susedných Valachov a Rusínov...», čím sa v podstate pre nezalcov latinčiny zamaskovala kompromitujúca tvrdá skutočnosť danej doby, že gréckokatolíci sa označovali za neveriacich. Ak by boli Rusíni a Valachovia (tj. z nížin centrálneho Uhorska pristahovavší sa Rusíni) pravoslávnyimi v dnešnom slova zmysle, do latinského kostola by vôbec nechodili, a preto je isté, že sa jedná o gréckokatolíkov uznávajúcich pápeža rímskeho za svoju hlavu.

⁷³ «Bonifacius etc. Universis Christifidelibus... salutem... Cum itaque, sicut accepimus, parochialis ecclesia beate Elizabeth Cassoviensis, Agriensis diocesis, in qua gloriosus sanguis Domini nostri Jesu Christi a longis retroactis temporibus miraculose est inventus et ad eam fidelium et infidelium, utpote Olachorum et Ruthenorum, inibi confinantium, propter sepius inibi allucentia divi-

nitus miracula confluit multitudo, et ipsorum infidelium nonnulli, gratia eis affluente divina, ad fidem catholicam se converterunt hactenus et convertunt in dies, olim combusta et de novo per Christicolas inibi commorantes erecta et nundum completa existat...», (V. Wick, *Dóm svätej Alžbety v Košiciach*, Košice, 1936, str. 25-26).

⁷⁴ «Quod licet in eisdem insula et villis quae in praefata dioecesi, seu infra eius limites consistunt, nonnullae parochiales ecclesiae et capellae sint fundatae, ipsi tamen habitatores Episcopo quinqueecclesiensi nunquam obedierunt, neque obediunt, nec alicui decimam solvere hactenus consueverunt... Sperandum, quod ipsi habitatores ad huiusmodi catholicam fidem et Ecclesiae unitatem convertantur», (Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 19).

⁷⁵ Porov. F. Sasinek, «Dejepisný význam slova ‘christianus’», *Slovesnost*, Skalica, II/ 6 (1864) str. 85.

⁷⁶ «Non debemus neque debebunt ejusmodi dignitates atque officia cuicumque Rutheno dare aut conferre, absque consilio majorum Consiliariorum, sed duntaxat Lithuanis catholicae et Romanae fidei, eadem dignitates conferri debent», (porov. J. Pociej, *Zbiór wiadomości historycznych i aktów dotyczących dziesięcin kościelnych na Rusi, powagą metryk królewskich koronnych i litewskich, tudzież dekretów roty rzymskiej, zbioru praw volumina legum zwanych, i innych wiarogodnych dokumentów...*, Warszawa, 1845, str. 6-14).

⁷⁷ Dnes sa Leleš nachádza na juhu východného Slovenska neďaleko Trebišova.

⁷⁸ Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 130.

⁷⁹ Porov. J. Pociej, *Zbiór wiadomości historycznych i aktów dotyczących dziesięcin kościelnych na Rusi, powagą metryk królewskich koronnych i litewskich, tudzież dekretów roty rzymskiej, zbioru praw volumina legum zwanych, i innych wiarogodnych dokumentów...*, Warszawa, 1845, str. 9-10.

⁸⁰ Porov. A. Mercati, *Il decreto d'unione del 6. luglio 1439 nell Archivio Vaticano*, Roma, 1945, str. 3 a nasl.

⁸¹ Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, II, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 36.

⁸² «... Universis ecclesiis earumque Episcopis seu Vladicis, Praelatis, Clero et caeteris personis ecclesiasticis ejusdem ritus graeci et Ruthenorum, haec omnia jura, libertas, modos, consuetudines et immunitates universas, duximus in perpetuum concedendas et praesentibus concedimus, quibus omnes ecclesiae regnorum nostrorum Poloniae et Hungariae etc. eorumque Archiepiscopi Praelati et caeterae personae ecclesiasticae, consuetudine Romanae ecclesiae utifruuntur atque gaudent. Volumus insuper et praesentibus decernibus, quod a modo nullus Dignitariorum, Capitaneorum etc. de jurisdictione praefatorum Episcoporum, Vladicarum et Praelatorum ejusdem ritus graeci et Ruthenorum, sed neque de judiciis sacerdotum seu plebanorum ipsorum, immo de causis matrimonii aut divortiorum se deinceps impediant quoquo modo, obstante quavis con-

suetudine ad hactenus in terris praescriptis quomodolibet in contrarium observata. Praeterea, ut iidem Episcopi seu Vladicae, caeterique Praelati et ecclesiasticae personae saepe dicti ritus et Ruthenorum, vitae amminiculis sustentati, ad laudes Deo exsolvendae eo commodius intendere possint, ipsis et eorum ecclesiis universis in dominus nostris ubique existentibus, omnes villas et possessiones quaslibet, quibuscunque nominibus censeantur, quae ab antiquo ad ipsas ecclesias pertinere videbantur, et per quascunque personas et in quibuscunque terris et districtibus nostris in praesens habitas, cum omnibus, eorum juribus, pia mansuetudine duximus restituendas et restituimus per praesentes, temporibus in aevum successuris», (J. Pociej, *Zbiór wiadomości historycznych i aktów dotyczących dziesięcin kościelnych na Rusi, powagą metryk królewskich koronnych i litewskich, tudzież dekretów rotę rzymskiej, zbioru praw volumina legum zwanych, i innych wiarogodnych dokumentów...*, Warszawa, 1845, str. 7-8).

⁸³ Porov. А.Д. Новичев, *История Турции*, I, Ленинград, 1963, стр. 44-45; porov. Chalkokondiles, *Poslední zápas Byzance*, kniha VIII, Praha, 1988, str. 235.

⁸⁴ Porov. Chalkokondiles, *Poslední zápas Byzance*, kniha VIII, Praha, 1988, str. 234, 236; porov. S. Runciman, *Upadek Konstantynopola 1453*, Warszawa, 1968, str. 118-119; Z. Żygulski, *Sztuka Turecka*, Warszawa, 1988, str. 79-81.

⁸⁵ Porov. A. Pertusi, *La caduta di Costantinopoli – l'eco nel mondo*, II, Verona, 1976, str. 171-191.

⁸⁶ V katolíckom Poľsku po niekoľko miliónovom množstve haličských gréckokatolíckych Ukrajincov a karpatských Lemkov-Rusínov zo začiatku 20. storočia nezostala po akciách počas II. svetovej vojne a po nej takmer žiadna stopa, kým v pravoslávnom a ateistickom bývalom Sovietskom Zväze dnes na začiatku tretieho tisícročia kvitne gréckokatolícky patriarchát s piatimi miliónmi veriacich. Tamtí znikli v latinskom mori, títo prežili...

⁸⁷ Porov. А.Д. Новичев, *История Турции*, I, Ленинград, 1963, стр. 44.

⁸⁸ Porov. А.Д. Новичев, *История Турции*, I, Ленинград, 1963, стр. 72; porov. S. Runciman, *Upadek Konstantynopola 1453*, Warszawa, 1968, str. 88.

⁸⁹ Pozri kapitolu 1. Terminológia, «Rusíni».

⁹⁰ Porov. F.V. Sasinek, «Opet' o sredovekom 'christianus'», *Slovesnost'*, Skalica, II/30 (1864) str. 471.

⁹¹ Matej Huňady-Korvín bol korunovaný až 29. marca roku 1464, tj. až šesť rokov po svojom uvedení na uhorský trón, keď cisár Fridrich po tzv. Šoproňskej zmluve 24. 7. 1463 vydal-vrátil do Uhorska uhorské korunovačné klenoty, konkrétne svätoštefanskú korunu, (porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 109).

⁹² Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 221.

⁹³ Porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str.

107; porov. V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 23.

⁹⁴ Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 174.

⁹⁵ Porov. J. Mellen, *Series Regvm Hvmgariae e nvmmis avreis*, Bresslau-Leipzig, 1750, str. 60, 69.

⁹⁶ Porov. B. Ráček, *Československé dějiny*, Praha, 1933, str. 321.

⁹⁷ O bojových Rusínoch pozri podrobnejšie D. Rapant, «Drobné štúdie k slovenskému stredoveku, IV Rutheni exercitantes (bojoví Rusíni)», *Slovenská archivistika*, Bratislava, X/2 (1975) str. 109.

⁹⁸ Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 225-226; porov. J. Komorovský, *Král Matej Korvín v ľudovej prozaickej slovesnosti*, Bratislava, 1957, str. 82.

⁹⁹ Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 220.

¹⁰⁰ Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 224; tiež *Antonii Bonfinii, rerum Hungaricarum decades quinque*, Posonii, 1744, str. 401.

¹⁰¹ Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 224; tiež *Antonii Bonfinii, rerum Hungaricarum decades quinque*, Posonii, 1744, str. 513.

¹⁰² Porov. J. Komorovský, *Král Matej Korvín v ľudovej prozaickej slovesnosti*, Bratislava, 1957, str. 49.

¹⁰³ Príloha 1 z rusínskeho rukopisu v E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 270.

¹⁰⁴ E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 255-256.

¹⁰⁵ Slovo «kurva», ktoré dnes označuje nemorálnu ženu, je starodávneho všeslovanského predhistorického pôvodu a vyskytuje sa vo všetkých slovanských jazykoch. Je odvodené od praslovanského slova «kur» (кѹръ) *kohút* (obetné zviera pohanského bôžika zvaného Chors). S kohúťmi (kurami) sa pri pohrebe muža páčila aj jeho žena (pri tej príležitosti zvaná «kurva»), ktorú pred smrťou zneužívali všetci na pohrebe prítomní muži, (podrobnejšie o spálení «kurvy» pozri G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 117-119); Bola teda obetným darom (po-

rov. gr. κορβάν = staroslovanské **кѣрванъ** *obetný dar*, porov. Mk 7,11) pre boha Chorsa; Havran (*corvo*) v erboch Huňadyho je čierna kavka, ktorá sa v tom čase objavuje v erboch haličských (galických) Rusínov, je to zdeformovaný galický (haličský) kohút. Takúto čiernu kavku, či havrana má v erbe i uhorský vojvoda Arpád (Karpát) v miniatúre *Obrázkovej kroniky*, ktorá vznikla tiež v 14. storočí; Havran (pôvodne *charvan* (*karvan*) > *harvan* > *havran*) bol vtákom, ktorý dojedal zbytky po zomrelých na «karocho», ktoré sa kedysi vždy robili pri vatre pod otvoreným nebom.

106 E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 263.

107 E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 263.

108 Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 260-261.

109 Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 225, 271.

110 «Назва ‘рашани’ походить від осередку старинної Сербії і князівства, званого ‘Рашка’, центром якого була місцевість Раш біля ріки з тією самою назвою. В Раші знаходився осідок першого сербського єпископа, коло 1020 року, суфрагана Охриду», (Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Югославії*, Рим, 1986, стр. 22).

111 F. Sasinek, «Dejepisný význam slova ‘christianus’», *Slovesnost*, Skalica, II/ 6 (1864) str. 84.

112 «Nos Mathias dei gracia rex Hungarie, Bohemie, etc. memorie commendamus..., tum vero ex gracia speciali universos et singulos Walachos presbyteros fidei Grecam tenentes in comitatu Maromarusiensi existentes, presentes et futuros de solutione quarumcunque taxarum, tam ordinarium, quam extraordinarium per ipsos in medium regnicolarum nostrorum solvi maiestatique nostre ab eisdem provenire debencium, perpetuis futuris semper temporibus graciose duximus eximendos et supportandos, imo eximimus et supportamus presencium per vigorem...», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 2-3; porov. tiež M. Lutskey, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 110-111).

113 «Art. VII: Per hos quoque Rutheni, Volachi et Sclavi qui alias lucrum camerae solvere non consueverunt, ad solutionem eiusdem lucri camerae non compellantur», (M.G. Kovachich, *Vestigia comitiorum apud Hungaros*, Budín,

1790, str. 338; D. Rapant, «Drobné štúdie k slovenskému stredoveku, IV Rutheni exercitantes (bojovní Rusíni)», *Slovenská archivistika*, Bratislava, X/2 (1975) str. 109).

¹¹⁴ «Art. XXV: Item quia quam Volachi, Rutheni et Sclavi, fidei Volachorum tenentes (rustici), qui alias ad lucrum camerae regiae numerari assueti non fuissent, tales tam regales, quam aliorum ad praesentem exercitum connumerari debeant, et insuper, prout et quemadmodum alias exercituare consueti sunt, exercituare teneantur», (M.G. Kovachich, *Vestigia comitiorum apud Hungaros*, Budín, 1790, str. 342; D. Rapant, «Drobné štúdie k slovenskému stredoveku, IV Rutheni exercitantes (bojovní Rusíni)», *Slovenská archivistika*, Bratislava, X/2 (1975) str. 109).

¹¹⁵ Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 223-224.

¹¹⁶ A. Kavuljak, *Hrad Orava*, Turčiansky Sv. Martin, 1927, str. 95-97; Presný text privilegijnej hramoty kráľa Mateja Korvína oravským Rusínom z roku 1474 uverejnil K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 494-496, pozri tiež str. 271-272.

¹¹⁷ Porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 109.

¹¹⁸ F. Sasinek, «Dejepisný význam slova ‘christianus’», *Slovesnosť*, Skalica, II/6 (1864) str. 85.

¹¹⁹ Pozri v kap. 1. Terminológia, vysvetlenie termínu «Vlachovia-Valasi».

¹²⁰ Porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 17.

¹²¹ Порог. А. Балудянскій, *Исторія Церковная Нового Завѣта*, II, Виеннь, 1851, стр. 177-183.

¹²² Porov. W. Abraham, *Powstanie organizacji Kościoła łacińskiego na Rusi*, I, Lwów, 1904, str. 291; Б.І. Балик, «Церква св. Миколая в Перемишлі в XIV ст.», *Богословія*, Рим, 50 (1986) стр. 53-54.

¹²³ Порог. Б.І. Балик, «Церква св. Миколая в Перемишлі в XIV ст.», *Богословія*, Рим, 50 (1986) стр. 48-49.

¹²⁴ Порог. Б.І. Балик, «Церква св. Миколая в Перемишлі в XIV ст.», *Богословія*, Рим, 50 (1986) стр. 54.

¹²⁵ Porov. A. Theiner, *Vet. Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I, Romae, 1860, str. 713-714.

¹²⁶ Порог. Б.І. Балик, «Церква св. Миколая в Перемишлі в XIV ст.», *Богословія*, Рим, 50 (1986) стр. 47.

¹²⁷ «... Infamiae suae notam, iniuste sibi al Almannis, quasi schismaticorum fautor et praecipuus receptator foret, iniustam purgaturus, ecclesiam cathedra-

lem pulcherrimo opere ex petra quadrata fabricatam, in Przemisliensis castri medio sitam, ritu Graeco hactenus per pontificem Ruthenorum administrari et officari solitam, eiectionis et extumulatis primum Ruthenorum cadaveribus et cineribus, consecrari in catholicam et Latini ritus ecclesiam ordinavit...», (J. Długossii, *Historiae Poloniae*, t. IV, libri XI-XII, Cracoviae, 1873, p. 148-149; поров. Б.І. Балик, «Відібрання від Русинів катедральної церкви в Перемишлі в 1412 р.», *Богословія*, Рим, 49 (1985) стр. 54-55).

128 «... Vladislaus rex Poloniae ecclesiam quandam schismaticorum sitam in castro Premisliensi curavit de faucibus eorundem schismaticorum perpetuis temporibus eripere, nobisque et canonicis nostris pro augmento fidei catholicae et pro cultu divino, diurno pariter et nocturno, de benignitate sua consueta inibi exercendo largissime deputare, dictam ecclesiam nobis dando et ipsius possessionem corporalem...», (J. Długossii, *Historiae Poloniae*, t. IV, libri XI-XII, Cracoviae, 1873, p. 148-149; поров. Б.І. Балик, «Відібрання від Русинів катедральної церкви в Перемишлі в 1412 р.», *Богословія*, Рим, 49 (1985) стр. 55-56).

129 Поров. Б.І. Балик, «Відібрання від Русинів катедральної церкви в Перемишлі в 1412 р.», *Богословія*, Рим, 49 (1985) стр. 56-57, 75.

130 Поров. Б.І. Балик, «Відібрання від Русинів катедральної церкви в Перемишлі в 1412 р.», *Богословія*, Рим, 49 (1985) стр. 85-88.

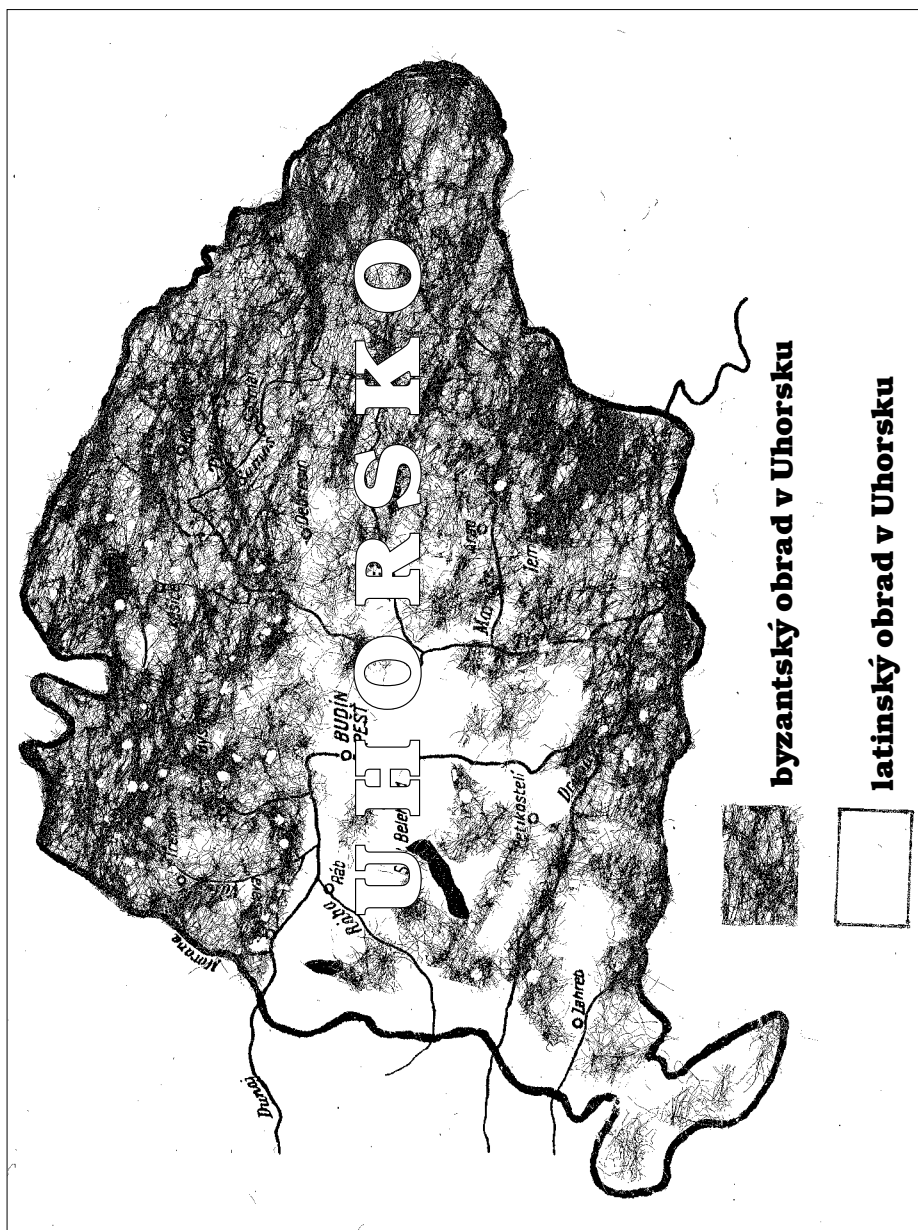
131 «Episcopatus Praemisliensis et Samboriensis; Pastor illius Athanasius, vir provectae aetatis et vitae admirabilis; dicitur ab antiquo 4000 habere sub se ecclesias, sed vix centesima pars obedientiae illius, omnes in schismate penitus...», (A.G. Welykyj, *Litterae basilianorum in terris Ucrainae et Bielarussiae*, I (1601-1730), Romae, 1979, str. 58).

132 Поров. А. Балудянскій, *Исторія Церковная Нового Завѣта*, II, Вієннѣ, 1851, стр. 177-183.

133 Поров. Б. Тхір, «Десять літ архиєрейського служіння», *Благовіст*, Górowo Haweckie, 1-2 (2000) str. 1, 3.

134 Поров. А. Aldásy, «Hungary», *The Catholic Encyclopedia*, vol. VII, New York, 1910, str. 552.

Obrady na území Uhorska v 16. stořeí

16. storočie

Vznik nevoľníctva – materiálny útlak

Po uverejnení Werbóczyho právnej zbierky *Tripartitum* sa na uhorskom sneme (roku 1514, pozri kap. 3.3.) kumánsky-maďarský živel, tj. stredná šľachta, dostala na roveň cudzineckej vysokej šľachty (dosadenej na svoje vysoké pozície ešte za časov Anjouovcov) a dostala rozhodujúci podiel vo vláde krajiny. V tom istom roku – po potlačení Dóžovho povstania, bolo vyhlásené, a to predovšetkým s platnosťou pre centrálnu Uhorsko, nevoľníctvo. Stredná kumánska-maďarská šľachta totiž využila túto príležitosť, aby odňala sedliakom (hlavne centrálnemu Uhorsku, tj. Maďarom – zmaďarizovaným Rusínom¹) posledné zbytky ich voľnosti, dostala nad nimi vládu v záležitostiach správnych i súdnych a uviedla ich do stavu nevoľníctva. Snem roku 1514 navždy zbavil poddaných práva premiestňovať sa z miesta na miesto a zaviazal ich k dedičnej hrude zeme «pravým a večným poddanstvom» (*vera et perpetua rusticitate*), stanovil, že majú konať svojej vrchnosti roboty jeden deň v týždni, odvádzať vrchnosti poplatky v naturáliách a v peniazoch, sedliakom bolo prísne zakázané nosiť zbraň a ich príslušník sa nikdy nesmel stať episkopom.²

Latinizácia – duchovný útlak

Ešte i na začiatku 16. storočia prebiehala latinizácia starovercov v celej Európe na styku Východu so Západom, hlavne v Uhorsku a Poľsku, naďalej nezmeneným tempom.

Napr. roku 1503 oznamuje ruskému cárovi Ivanovi III. (1462-1505) jeho dcéra Helena, vydatá za Alexandra poľského (1501-1506), že ju latinskí episkopi a poľskí páni považujú a správajú sa k nej, akoby ani pokrstená nebola.³

Po tzv. únii na Florentskom koncile, ako i po nasledovnom obsadení Konštantinopola Turkami už totiž latinizácii v Európe

zdanlivo nič nestálo v ceste. Avšak nič nestálo v ceste ani samotným Turkom, ktorí sa ako lavína nezadržateľne valili ďalej do Európy. Keď padol i Belehrad (Beograd), európske mocnosti si konečne uvedomili, že prestávajú žarty a je rad na nich...

3.4. Storočie úľavy

Nech to znie akokoľvek paradoxne, skutočnosť je taká, že turecký vpád do Uhorska a hlavne neskoršia bitka pri Moháči (r. 1526) priniesli so sebou slovanskému obyvateľstvu tejto krajiny značné úľavy, a to nielen na poli ekonomickom, ale i na poli náboženskom. Maďarská (kumánska) šľachta a feudáli vôbec, pod hrozbou Turkov museli totiž citelne znižovať ekonomický útlak slovanského obyvateľstva a latinizácia na poli náboženskom tiež strčila na svojej intenzite.⁴

Latinizáciu gréckokatolíkov na území centrálného Uhorska niektorí pápeži priamo podporovali, ak nie dokonca vyvolávali (napr. Inocent III. (+1216), Inocent VI. (+1362), Urban V. (+1370), Gregor XI. (+1378)), iní zase, keď sa zmenila politická situácia, latinizáciu gréckokatolíkov kritizovali, napr. pápež Lev X. (1513-1521) vo svojej bule zo 16. mája roku 1521, ktorú adresoval kráľovi Uhorska a zároveň i Česka Ľudovítovi II. Jagellovskému (1516-1526).

Vyššie spomenutá bula bola napísaná v čase, kedy sa Uhorsko necelých sedem rokov po otrávení Dóžovým poddanským povstaním (r. 1514) nevedelo spamätať. Ide o čas, keď Turci obliehali a čoskoro nato i dobyli Belehrad, ktorý bol súčasťou Uhorského kráľovstva a energický turecký sultán Süleyman I. (1520-1566), ktorý sa stal sultánom len vo veku 24 rokov života, verejne vyhlasoval, že porazí Uhorsko a po ňom zničí i celé kresťanstvo. Začiatkom 16. storočia Turci zdvojnásobili rozlohu svojej ríše: roku 1501 obsadili Moldavsko, r. 1510 vtrhli do Gruzínska, r. 1514 obsadili Kurdistan, v tom istom roku porazili iránske vojská a zaujali iránske územia, r. 1516 obsadili Sýriu, Palestínu a Libanon, r. 1517

obsadili Egypt a Arábiu, r. 1518 Alžírsko... Turci aj skutočne pripravovali zdrvivý úder na Uhorsko (neskoršia bitka pri Moháči r. 1526). Rímskokatolícka Cirkev bola v Uhorsku začiatkom 16. storočia drásaná reformáciou, ktorá sa v Uhorsku veľmi pevne zakorenila a bola priamou odpoveďou na pohoršlivý život a nespravodlivé konanie miestnej latinskej hierarchie.

Úryvok z vyššie spomínanej pápežskej buly Leva X. z roku 1521 v slovenskom preklade potvrdzuje nekresťanskú latinizáciu, ba dokonca i prekrstovanie gréckokatolíkov na rímskokatolíkov na území centrálného Uhorska (okrajové oblasti a hlavne horné Uhorsko – dnešné Slovensko, boli ešte stále latinizáciou viac-menej nedotknuté):

Bula pápeža Leva X. (rok 1521)

«Lev X. pápež, na večnú vedomosť (všetkým). Už Florentský koncil... dovolil, aby (gréckokatolícki) kňazi slúžili na kvasenom chlebe, krstili formulou inou, ako je rímska, a to: kresťan jestsa rab Božij vo imja Otca i Syna i Svjatoho Ducha. Amiň. Ďalej, aby vysvätení (kňazi) mohli užívať právo manželské, ak manželstvo uzavreli ešte pred rukopoložením, aby si nemuseli strihať brady. Aby mohli podávať sviatosť oltárnu pod oboma spôsobmi, a to aj deťom.

Hoci toto všetko bolo ustanovené, nariadené, rozhodnuté alebo dovolené hore spomenutým koncilom, miestni latinskí ordinári (biskupi a arcibiskupi) to neuznávajú a grécky ľud nanucovaním latinských obradov denne obtážujú, poburujú a znepokojujú, pričom ich nútia, aby svoje deti a iných pokrstených, ešte raz prekrstili latinským obradom na spôsob rímskej Cirkvi; tiež udeľovať sviatosť (Eucharistie) pod oboma spôsobmi, aj deťom, prísne zakazujú a nútia brady strihať, ako aj nútia ich, aby neslúžili na kvasenom chlebe, ale na hostiách (nekvasenom chlebe). Tým, čo sú vysvätení ako ženatí, zakazujú užívať právo manželské. Pre toto všetko a ešte pre mnohé iné veci denno-denne vznikajú medzi ľudom rôzne pohoršenia...

Aby sme zabránili pokračovaniu v tomto, týmto listom dovoľu-

jeme a súhlasíme, aby spomínaní gréci (gréckokatolíci) a to ako cirkevní hodnostári, tak aj veriaci svoje obrady, zvyklosti, Liturgiu a iné bohoslužby podľa ich dávnych zvyklostí nadálej užívali a v nich slúžili... Okrem toho žiadame, aby žiaden (latinský) arcibiskup, biskup sa neopovážal si privlastniť gréckych bohoslovcov v kňazskej hodnosti, čo sa môže prihodiť v diecéze, kde latiníci i gréci bývajú a majú iba jediného latinského arcibiskupa či biskupa (pôvodný gréckokatolícky episkop bol medzičasom vytisnutý latinským). *Nech tento (latinský biskup) pre nich určí gréckeho vikára, grékom príjemného, alebo i samými grékmi zvoleného a vydržiavaného, ktorý sám lepšie pozná grécke obyčaje ako latinský...* (pozor!, tu už sme pri «obradovom vikárovi» podľa 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu – pozn. redakcie, okrem toho pápež dovoľuje voľbu takéhoto gréckokatolíckeho episkopa podľa starodávnej tradície).

Pretože vo farských cerkvách podľa veľmi starej a dodnes platnej tradície len raz na deň môže kňaz slúžiť Službu Božiu, a predsa niektorí latinskí kňazi zanechávajú svoje vlastné latinské chrámy, aby mohli ublížiť gréckym veriacim, a aby rozvracali ich obrad, tento obyčaj nevedomo akým duchom vedení, zneužívajú, vo pred obsadia spomínaných cerkví oltáre a proti vôli gréckych veriacich na nich slúžia omše, prípadne iné bohoslužby, v dôsledku čoho menovaní gréci (gréckokatolíci) často zostávajú vo sviatočné a iné dni, v ktoré sa zvyknú zúčastňovať Bohoslužieb na veľkú mrzutosť duševnú bez Služby Božej...

My však k zabráneniu pohoršenia prikazujeme..., aby tam, kde sú dvaja biskupi: latinský a grécky (tj. nezávislý archimandrit soborného monastýra), latinský biskup sa neopovážal vmiešavať akýmkoľvek spôsobom do vecí cirkevných alebo svetských osôb, ktoré nepatria pod jeho jurisdikciu... (to je dôkaz, že na pohraničí Uhorska ešte v roku 1521 stále existovali v soborných monastýroch sídelní gréckokatolícki episkopi-archimandriti a 9. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu tam ešte stále nebola uvedená do praxe). Latinský biskup nech sa stará výlučne o latinské veci a tam, kde má jurisdikciu; a grécky, tak isto len o grécke a tam kde má jurisdik-

ciu. Okrem toho latinskí kňazi sa nesmú zúčastňovať ani vmiešovať do záležitostí gréckych cerkví na pohrebných, svadobných, krstných či iných verejných alebo súkromných aktoch... Môžu to urobiť jedine vtedy, ak nato budú samými grékmi výslovne pozvaní... Nariaďujeme a prikazujeme, aby každý, kto sa proti tomuto previní, bol potrestaný ipso facto suspendáciou, ak je to archiepiskop, episkop, prelát alebo kňaz, či klerik; a exkomunikáciou, ak je to laik a tiež pozbavením cirkevného majetku... V Ríme... 16. mája roku 1521. IX. roku nášho Pontifikátu».⁵

Svedectvo nedozernej historickej ceny

Bula pápeža Leva X. z roku 1521 potvrdzuje, že v Uhorsku i Poľsku do toho času nežili nijakí pravoslávni (v schizmatickom slova zmysle), ale gréckokatolíci. Vyššie uvedený úryvok z pápežskej buly poskytuje dostatočný obraz o neľudských vzťahoch a nezávideniahodnej situácii gréckokatolíkov v Uhorsku na začiatku 16. storočia. Z textu buly je úplne jasné, že v Uhorsku boli utláčaní nie pravoslávni (v dnešnom zlom slova zmysle), ale gréckokatolíci. Identickú bulu vydal ten istý pápež aj pre Poľské kráľovstvo a to s dátumom len o dva dni neskorším, teda 18. mája 1521,⁶ čo svedčí, že i v Poľsku gréckokatolíci boli latiníkmi tak isto utláčaní ako v Uhorsku.

Stojí za povšimnutie, že pápežská bula bola napísaná v roku 1521 (!), tj. 130 rokov pred (!) tzv. *Užhoľdskou úniou*, a ako je z jej textu jasné, pápež sa v nej obracia ku všetkým gréckokatolíkom Uhorska, ako k takým, ktorí sú súčasťou jednej jedinej Cirkvi na čele s rímskym pápežom, tj. ktorí sú v plnej jednote s rímskou Cirkvou. A tak sa na vec dívali dokonca aj tí latinskí kňazi, ktorí porušovali ľudské a Božie práva gréckokatolíkov, a proti ktorým je bula namierená. Veď práve na tom sa zakladalo ich zločinné konanie, že odslúžili latinskú

Pápež Lev X.

omšu v gréckokatolíckej cirkvi, aby sa v nej, na tom istom prestole už nemohla v ten istý deň slúžiť gréckokatolícka «omša». Z toho vyplýva, že latinská omša a gréckokatolícka Služba Božia boli i v očiach pápeža i v očiach samých rímskokatolíkov Uhorska jednou a tou istou Žertvou jednej a tej istej Cirkvi Christovej. Bula dokazuje, že roku 1521 i pápež i sama latinská hierarchia v Uhorsku vedeli, že v Uhorsku žijú gréckokatolíci a nie oddelení schizmatici (tj. pravoslávni v dnešnom slova zmysle)!!! Schizmatikmi hanlivivo prezývali tých gréckokatolíkov, ktorí sa protivili latinizácii. Živný o tom hovorí toto:

*«Schismatiky v tyto časy nazývali se Slované, sjednocení s Římem dogmaticky, na kolik osmělovali se protiviti se další latinisaci své národní církve, jak i dnes (teda roku 1887) na př. v Haliči i v Uhřích řecko-katolíctví Rusové (= Rusíni), zavždy i Rumuni, nazýváni jsou hanlivým jménem schismatikův, ačkoliv, aneb právě proto, že přísno drží se ustanovení florentijského sněmu církevního a protiví se latinisaci své národní církve...».*⁷

Únia?

Čo potom má znamenať *Užhorodská únia* (roku 1646)?

Keď boli gréckokatolíci jednotní s Rímom roku 1521, prečo sa mali opäť “zjednocovať” v roku 1646?

Tu narážame na najsmutnejšie a doteraz všemožne zakrývané **tajomstvo tzv. únie**, že totiž v roku 1646 v skutočnosti neišlo o nijakú úniu, v skutočnosti neišlo o nijaké zjednotenie, veď jednota bola od samého počiatku, avšak došlo k zločinu proti katolicite = všeobecnosti = sobornosti sv. Cirkvi Christovej, kedy bola nespravodlivou aplikáciou vyššie spomínanej 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu pošliapaná dôstojnosť gréckokatolíckej Cirkvi a gréckokatolíckeho kňazstva, ako predtým v Konštantinopole-Carihrade. Bola pošliapaná spravodlivosť, a nutne, *ipso facto*, došlo k degradácii gréckokatolíckych kňazov na kaplánov latinských farárov a degradácii gréckokatolíckych sídelných episkopov-archimandritov na tzv. pomocných (bezmocných) episkopov latinského egerského biskupa. Od tej doby, tj. od doby «po tzv. Užhorodskej únii» deji-

ny potvrdzujú, že latinský egerský biskup, už «rozkazuje» mukačevskému gréckokatolíckemu episkopovi ako svojmu malému miništrantovi a správa sa k nemu s roznakou neúctou, ba aroganciou, ako ku svojmu obradovému vikárovi. Dokonca ho v určitej etape dejín (v 18. storočí) prinúti (episkop episkopa!), aby mu prisahal vernosť a podriadenosť vo všetkom! (pozri ďalej kap. 4.1.3.) Dejiny ukazujú, že Užhorodská «únia» na historickom Podkarpatsku v skutočnosti neznamená nič iné, ako uvedenie 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu na danom území do praxe! Išlo o likvidáciu «podvojnej hierarchie», avšak na úkor tisíc rokov starej cyrilometodejskej sobornej (= katolíckej!) gréckokatolíckej Cirkvi.⁸

Pohoršlivý život latinskej hierarchie v Uhorsku

Reformácia (protestantizmus) nastúpila v Uhorsku ako odpoveď (dopustenie Božie) na nespravodlivosť zo strany rímskokatolíkov voči gréckokatolíkom, a tiež ako následok nehodného a pohoršlivého života mnohých latinských cirkevných hodnostárov:

Keď sa napr. stal ostrihomským arcibiskupom-primasom Uhorska Mikuláš Oláh, po 33 rokoch kňazstva po prvýkrát v živote odslúžil omšu!

Mikuláš Oláh bol na kňaza vysvätený už v roku 1518 v Pécsi, ale do roku 1551 nikdy neslúžil omšu! Neodslúžil ju i napriek tomu, že od roku 1543 až do roku 1548 bol latinským záhrebským biskupom a od roku 1548 do roku 1551 bol latinským egerským biskupom! Čo teda robil? Politiku, poľovačky, zábavy, zväčšovanie svojho stáda, tj. presnejšie povedané, zväčšovanie príjmov z cirkevných desiatkov pretáňovaním gréckokatolíkov na latinikov... Konečne, roku 1551 odslúžil svoju prvú omšu v Prešporku (Bratislave), a aj to len vo vidine a očakávaní (ktoré sa neskôr aj splnili), že bude meno-

Mikuláš Oláh r. 1560

vaný za ostrihomského primasa Uhorska (najvyššieho latinského cirkevného hodnostára Uhorska). V celom svojom živote latinský ostrihomský primas Mikuláš Oláh nikdy nevystupoval ako klerik, ani ako kňaz či episkop, ale len ako šľachtic, politik a diplomat. Žiaľ, Mikuláš Oláh v tomto období nebol nijakou výnimkou spomedzi množstva “skvelých” postáv na ostrihomskom arcibiskupskom stolci, ale potvrdením pravidla. Takí ako on boli totiž i bezprostrední jeho predchodcovia i nástupcovia: napr. biskup Ladislav Szalkai, ktorý zahynul v bitke pri Moháči, kde išiel so svojim vojskom (latinskí biskupi boli totižto zároveň i grófmi!), tiež odslúžil svoju prvú omšu až potom, keď sa r. 1524 stal ostrihomským arcibiskupom. A podobne sa zachoval i bezprostredný následník Mikuláša Oláha (+1568), Anton Vrančič (Verančič), ktorý slúžil svoju prvú omšu až roku 1571, tiež tesne pred uvedením do úradu ostrihomského arcibiskupa-primasa...⁹

Potvrdenie privilégií bojových Rusínov na Orave v roku 1526

Dejiny zaznamenávajú, že tesne pred bitkou pri Moháči (9. februára 1526) uhorský kráľ Ľudovít II. potvrdil oravským Rusínom starodávne privilégiá, ktoré im boli potvrdené 50 rokov predtým (roku 1474) aj kráľom Matejom Korvínom. Kráľ Ľudovít im potvrdil privilégium neplatiť štátu i latinskej Cirkvi dane.¹⁰ Bolo

Ľudovít II. r. 1526

to urobené vo vízii, aby bojoví Rusíni, ktorí boli všeobecne známi svojimi bojovými úspechmi, pomohli Uhorskému kráľovstvu práve v tak kritickom období tesne pred bitkou pri Moháči. Privilégiá Rusínov neplatiť dane boli potvrdené bojovým Rusínom i v iných župách Uhorska. Rusínske gréckokatolícke obyvateľstvo dávnej Marky Ruizorum bolo totiž ešte stále slobodné a mohlo nosiť pri sebe zbraň, čo nevoľníci nesmeli v žiadnom prípade robiť.

Bitka pri Moháči a následné politické delenie Uhorska

Pre lepšie porozumenie situácie v Uhorsku v 16. storočí je potrebné uviesť, že v bitke pri Moháči 29. augusta r. 1526 utrpelo uhorské vojsko od Turkov katastrofálnu porážku. Turci vedení sultánom Süleymanom I. (1520-1566) boli v absolútnej presile. Bolo ich podľa správy vtedajšieho apoštolského nuncia v Uhorsku, baróna Burgia, až okolo 300.000. Uhorský kráľ mal podľa správy toho istého nuncia-baróna k dispozícii len 40.000 vojakov.¹¹

Bitka prebiehala takto: Okolo tretej hodiny sa ukázal turecký nepriateľ. Hlaholom poľníc bol daný v kresťanskom vojsku povel k útoku. Kráľ Ľudovít II. mal predtuchu skorej smrti. Jeho tvár bol smrteľne bledá. Útok uhorského vojska bol ako obyčajne veľmi prudký. Predný turecký šík to očakával, a preto sa včas, na základe pripraveného tajného dohovoru, rozostúpil a smelý uhorský útočníci vbehli priamo pred hlavne 300 diel, ktoré boli schované za predným šíkom a ktoré boli medzi sebou spútané reťazami. Tieto na nich vychrlili oheň a strely, čo spôsobilo nevýdaný chaos v prekvapených uhorských útočníkoch. Veľmi skoro nato boli zo všetkých strán presilou obklúčení a za jeden a pol hodiny mnohí z nich porúbaní. Ešte pred bitkou 33 uhorských šľachticov prisahalo, že sa i za cenu života prerúbu k sultánovi a zabijú ho. Z týchto sa k sultánovi prerúbali len traja a aj tí ho zazreli len z diaľky tesne predtým, ako boli janičarmi rozsekaní...¹²

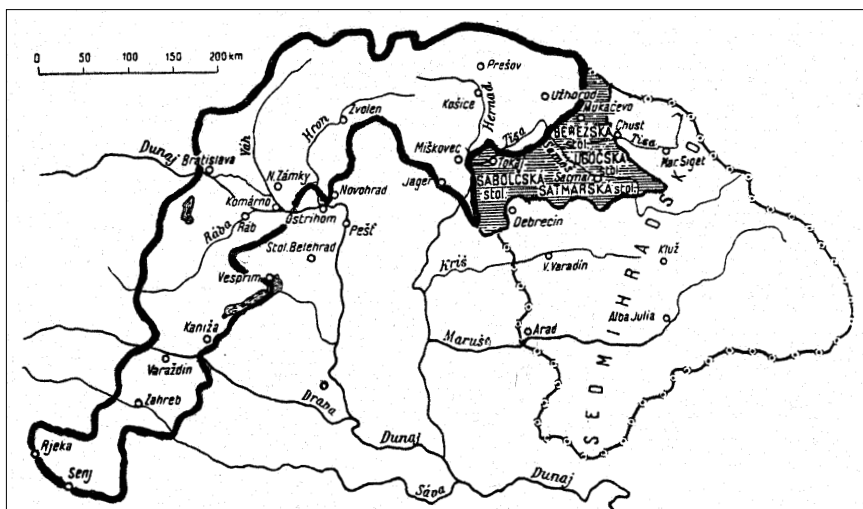
V bitke padli takmer všetci (presne siedmi) uhorskí biskupi rímskokatolíckeho obradu (všetko šľachtici), pretože ako vysokí šľachtici boli zároveň veliteľmi vojska. Jednalo sa o týchto latinských biskupov-šľachticov: Ladislav Szalkai, ostrihomský arcibiskup; Pavol Tomory, arcibiskup kaločský; František Perényi, veľkoveľkvaradínsky biskup; Filip Mornäus, biskup pätkostolný; Blažej Paxi, biskup rábsky; František Csaholi, biskup čanádsky a Juraj Palineus, biskup bosňanský. V bitke padlo spolu 28 veľmožov, 500 zemanov a 20.000 vojakov.¹³ S nimi padol aj samotný kráľ Uhorska Ľudovít II. Jagelovský, ktorý sa pri úteku z prehranej bitky utopil vo svojom ťažkom rytierskom brnení i so svojim zraneným koňom v rieke.¹⁴

Po katastrofálnej porážke uhorskej armády už Turkom nestálo nič v ceste a začali postupne, neobmedzene a nikým nehatene obsadzovať Uhorsko. V tom čase sa Uhorská krajina rozdelila na tri

politické územné celky: južnú a strednú časť definitívne a priamo obsadili Turci. Západná – ako-tak slobodná časť, dostala za kráľa rakúskeho cisára Ferdinanda I., ktorý bol z rodu Habsburgovcov (ním začína dynastia nemeckých Habsburgovcov na uhorskom tróne) a východná časť súc v nepriamom područí Turkov vytvorila tzv. Sedmohradské kniežatstvo (turecký protektorát) na čele s kráľom Jánom Zápoľským (1526-1540). Župy Bereg s Mukačevom, Ugoč, Sabolč, Maramoroš a Salmár pripadli Sedmohradskému kniežatstvu a župy Uh, Zemplín, Šariš a Spiš zostali v Uhorsku pod vládou rakúskeho cisára. Sedmohradské kniežatstvo sa udržalo vo svojej nezávislosti (avšak vo vazalstve Osmanskej ríši) s menšími prestávkami až do začiatku 18. storočia (do posledného Rákoczyovho povstania).

Pozoruhodné je, že gréckokatolíci sa na Slovensku zachovali dodnes len na tých územiach, ktoré boli vo sfére vplyvu tohto Sedmohradského protestantského kniežatstva. Tí, ktorí boli vo sfére vplyvu katolíckych Habsburgovcov, zanikli a stali sa rímskokatolíkmami.

V roku 1541 Turci obsadili Budín. Všetky úrady porazenej Uhorskej monarchie boli narýchlo preložené z hlavného, Turkami

Takto vyzeralo zcvrknuté Uhorsko (hrubo ohraničená časť) po bitke pri Moháči v 16. a 17. storočí.

obsadeného mesta Budína¹⁵ do horného Uhorska, tj. do Prešporku (Pressburg, Posonium, Pozsony, Bratislava), do Nagy-Szombat-u (Tyrnau, Tyrnavia, Sambata-Mare, Trnava)¹⁶ a do Jasova (Jasovia, Jászó¹⁷), tj. do prostredia ešte stále (s výnimkou nemeckých kolonistov) plne gréckokatolíckeho.¹⁸ Doterajšia latinizácia Uhorska (jej prvé dve fázy), o ktorej bola reč v predošlých kapitolách, totiž úspešne postihla len centrálnu časť Uhorska (dnešné Maďarsko), kým pohraničné oblasti a hlavne hornaté kraje horného Uhorska (dnešné Slovensko) a Sedmohradska si naďalej zachovávali starodávny cyrilometodejský obrad vysluhovaný kalugerami (čiernym kňazstvom z baziliánskych monastýrov) alebo prípadne neskôr biľcami-kňazmi nevoľníkmi v prípade nedostatku kalugerov-černcov...

Pôvodne gréckokatolícky chrám sv. bezsrebrebníkov Kozmu a Damiána v Prešporku (Bratislave) – neskôr, po roku 1582, teda po reforme kalendára, už oficiálne zasvätený sv. Martinovi, sa stal dočasným korunovačným chrámom uhorských kráľov. Za približne 300 rokov bolo v ňom korunovaných 19 uhorských kráľov, prípadne ich manželiek.¹⁹

V jednej z kráľovských listín Ľudovíta II. (toho, ktorý neskôr padol v bitke pri Moháči) z roku 1518 sa napr. píše, že v okolí Kremnice žijú schizmatici (vo vtedajšej latinizačnej terminológii), tj. gréckokatolíci.²⁰

Ďalšie potvrdenie dávných privilégií Rusínov v Uhorsku roku 1550 spojené s miernym obmedzením

Pád Budína a prudká expanzia Turkov spôsobili, že 18. januára 1550 potvrdil uhorský kráľ Ferdinand I. oravským Rusínom starodávne privilégiá. Tieto privilégiá však oproti starodávnym už mierne obmedzil: už museli platiť dane uhorskému kráľovi. Zaujímavosťou však je, že v tejto privilegijnej hramote Ferdinand I. prikazuje oravským Rusínom, aby zanechali zastaralé zbrane (luky a kuše), ktoré boli v ich pôvodnej výzbroji a zamenili ich za pušky a pistole (*quod usus arcuum et balistarum nunc desierit, sclopos manuales pro praesentis temporis ratione ipsos habere volumus*).²¹

Jednalo sa totiž ešte stále o plne slobodné obyvateľstvo s vojenskou povinnosťou. Opäť sa dá plne predpokladať, že podobné privilégiá potvrdil tento uhorský kráľ Rusínom i v iných župách Uhorska. V písomnej forme zatiaľ neboli nikde publikované.

Kánonické vizitácie druhej polovice 16. storočia svedčia o masovej prítomnosti gréckokatolíkov na západnom a strednom Slovensku

Kánonické vizitácie, ktoré nariadil ostrihomský arcibiskup Mikuláš Oláh, poskytujú cenné informácie o pôvodnej gréckokatolíckosti dnešného západného a stredného Slovenska.

✿ Podľa kánonickej vizitácie z roku 1559 v 90 vizitovaných obciach Oravy, okolia Turčianskeho Svätého Martina, Hlohovca a Topolčian z celkového počtu 54 kňazov boli len traja luteráni, dvaja neistí a 49 katolíckych. Z týchto 54 kňazov bolo 36 ženatých (!).²² $36 - 5 = 29$. Teda minimálne 29 katolíckych kňazov bolo ženatých! V rímskokatolíckej Cirkvi bolo ženaté kňazstvo zakázané už koncom 11. storočia. Je len jasné, že z hore uvedeného vyplýva, že roku 1559 na tejto malej časti západného Slovenska bolo ešte 29 gréckokatolíckych kňazov. Obce, ktoré nemali stáleho farára (36) ešte stále obsluhovali baziliánski mnísi-kalugeri z monastýrov. Pod obojím spôsobom sa ešte pričašovalo napr. v obciach: Kubín, Veličná, Sočovce, Mošovce, Prievidza, Kovarovce, Pažiť...²³ čo je tiež dôkazom ich gréckokatolíckosti.

✿ Roku 1559 v Tekovskej a Hontianskej župe pri vizitácii 30-tich obcí bolo 23 kňazov, z toho len 4 protestanti. Zo všetkých (23) bolo až 18 (!) ženatých.²⁴

✿ Roku 1560 navštívil vizitátor 150 obcí Liptovskej, Turčianskej a Nitrianskej župy: štvrtina obcí (38) nemala stabilného kňaza (obsluhovali ich kalugeri). Z celkového počtu 119 kňazov bolo len 18 protestantov (7 pochybných), ostatní boli katolíci a z nich (z katolíckych!) 40 slobodných a 40 ženatých (!). S pro-

Nicolans Olahus
E. Agrety d'essu

Podpis Mikuláša Oláha

testantami a pochybnými bolo ženatých kňazov spolu 65.²⁵ Teda najmenej polovica kňazov-bilcov bola gréckokatolícka! Všetci kňazi Nitrianskej župy sľubovali vizitátorovi, že chcú naďalej zostať verní arcibiskupovi a plniť jeho príkazy, ale svoje manželky neopustia za žiadnu cenu – svedomie by im to nedovolilo,²⁶ že ľud by nimi opovrhol, keby nechali svoje manželky a prestali dávať príčastie pod obojím spôsobom.²⁷

✿ Podľa kánonickej vizitácie z roku 1561 v Bratislavkom prepoštvu (archimandriji) vo vizitovaných 100 obciach žilo 43 katolíckych kňazov (len jeden bol podozrivý z luteranizmu) a z nich 12 ženatých a pritom plne verných katolíckemu učeniu!²⁸

✿ Roku 1561 bola vizitácia opäť v župe Tekovskej a Hontianskej – tentoraz vizitátor navštívil až 60 obcí (38 bolo bez stáleho kňaza, teda boli vysluhovaní kalugermi-baziliánmi, čo ináč potvrdzuje správa cisárskych úradníkov z roku 1570, pozri ďalej). Všetkých kňazov bolo 27, z nich len 5 neistých (inklinujúcich k protestantizmu) a neženatých z celkového počtu 27 bolo iba 5 (!), ostatní boli ženatí.²⁹ Božia Eucharistia sa podávala pod obojím spôsobom (ako je to normálne v gréckokatolíckom obrade dodnes) vo väčšine obcí.

Ženatí kňazi ešte za panovania kráľa Ferdinanda I. (1558-1564) boli v hornom Uhorsku (dnešné Slovensko) zjavom bežným. Vizitátori dávajú takýmto ženatým kňazom veľmi často to najlepšie vysvedčenie³⁰ – teda v žiadnom prípade nešlo o protestantov!

Vizitácia v župe Zvolenskej v dňoch od 18. marca do 1. apríla 1561 podľa vizitačným protokolov ukazuje, že napríklad ● v Ľupči bol ženatý kňaz a dával sv. príčastie pod obojím spôsobom, riadne plnil svoje povinnosti, ● v Lopeji bol farárom Ján, ženatý a katolík, ktorý konal všetko správne, ● vo sv. Ondreji nad Hronom bol kňazom Michal, tiež ženatý a pravoverný katolík, ● v Selci bol kňazom ženatý Ondrej, katolík, konal všetko podľa katolíckej náuky, príčastie dával pod obojím spôsobom a zachovával všetky ceremónie, ● v Radvani bol kňazom Valentín, bol ženatý a mal deti, všetko zachovával podľa katolíckeho učenia, príčastie podá-

val pod obojím spôsobom, na sviatky vždy kázal a dobre učil ľud, ● v Hájnikoch bol kňazom Tomáš, bol ženatý, všetko konal podľa katolíckeho učenia, ● v Budči bol kňazom Mikuláš, bol ženatý, všetko zachovával podľa katolíckeho učenia.³¹ Teda opäť všetko gréckokatolíci.

Vizitátora však nevpustili do všetkých obcí Zvolenskej župy. Odmietli ho napr. Brezno, Mičiná, Ľubietová, Zolná, Očová, Slatina, Dobrá Niva, Bacúr, Ostrá Lúka a Trnie. Varsík tvrdí, že latinský vizitátor Zathay sa neodvážil ísť vizitovať tieto obce Zvolenskej župy, *«pretože v tom čase už boli celkom evanjelické»* (B. Varsík, «Dejiny reformácie na Slovensku do žilinskej synody», str. 69). Avšak Bucko mu správne oponuje a konštatuje: *«Myslím, že tento záver je prinajmenej smelý. Je neuveriteľné, že vizitátor, opatrený plnou mocou od cisára i od arcibiskupa, bol by sa bál ísť do týchto malých obcí, keď sa nebál ísť do veľkých centier reformačných...»*.³² Bucko predpokladá, že vizitátor nenavštívil tieto obce zo strachu pred Turkami. V skutočnosti však Turci nemali v tomto čase v danej oblasti svoje stabilné posádky, a preto ani Buckova teória neobstojí vo svojej úplnosti. Latinského katolíckeho vizitátora menované obce nevpustili, pretože tvorili ešte integrálnu súčasť pôvodných nezávislých gréckokatolíckych monastyrských eparchií cyrilometodejského typu so svojimi vlastnými gréckokatolíckymi episkopami-archimandritami, a preto ostrihomského arcibiskupa oprávnené nepokladali za svojho nadriadeného. Jeden biskup sa totiž v Cirkvi nesmie miešať do teritória iného biskupa.

Iné dokumenty z ostrihomského archívu svedčiace o masovej prítomnosti gréckokatolíkov na západnom a strednom Slovensku

O gréckokatolíckom osadení Slovenska (hlavne západného Slovenska) v polovici 16. storočia svedčia aj iné protokoly z ostrihomského archívu, ktoré okrem iného už svedčia i o rastúcom vplyve protestantizmu medzi gréckokatolíckmi:

○ Topolčianský kňaz sa sťažoval, že ho akýsi služobník Mikuláša Chorváta a ešte i iní nechceli na Bohojavlenije vpustiť do svojich

domov, aby im ich podľa starého gréckokatolíckeho zvyku posvätil.³³

○ Podobne gréckokatolícky farár z Ladíc, menom Ladislav, sa sťažoval, že 25 gazdov ho nevpustilo na Bohojavlenie posvätiť ich chyže.³⁴

○ V Hronskom sv. Beňadiku sa predstavený monastyra volal Michal Dobrakutã. Po latinsky je v dokumente jeho meno zapísané ako «*Dobrakutia*»,³⁵ čo je významovo *Dobrá Kuta*. Kutã je typicky gréckokatolícke obradové jedlo vyrobené z varenej pšenice, medu, maku, sušených hrozienok..., ktoré sa požíva s liturgickým významom v Predvečer Roždestva (Vianoc), Bohojavlenia či na Parastasoch... Teda opäť stopa o živej prítomnosti gréckokatolíckeho obradu...

Správa cisárskych komisárov z roku 1570 o Rusínoch žijúcich od Mukačeva až po Trenčín (teda prakticky na celom území terajšieho Slovenska)

Ďalším autentickým dôkazom, že pohraničné oblasti a hlavne hornaté kraje horného Uhorska (dnešné Slovensko) a Sedmohradská (ešte i v druhej pol. 16. st.) zachovávali naďalej starodávny cyrilometodejský obrad vysluhované kalugerami (čiernym kňazstvom z baziliánskych monastýrov), alebo biľcami v prípade nedostatku černcov, je správa cisárskych komisárov z roku 1570 napísaná v Košiciach a adresovaná priamo rakúskemu (rímskemu) cisárovi Maximiliánovi II. (1564-1576).

V správe sa udáva, že Rusíni (*Raissen*) žijú od Mukačeva až po Trenčín (*vnnd von Munkhatsch an biss gegen Trentschyn*), a že «... majú tiež veľa iných strašných idolov a kacírov náboženstva, preto sa silne držia moskovskej viery, ktorú ich vlastní kňazi, **ktorí sa volajú kalugermi** (*Callugeros*) povoľujú, tiež nedávajú vrchnosti žiaden desiatok z majetku (z naturálií), ktorý si (oni) zakladajú a vypestujú, ale sami podporujú svojho kňaza, ktorého nazývajú episkopom. Teda na koniec (tento ich) kňaz (= gréckokatolícky episkop) má z poddaných väčší osoh ako vrchnosť...».³⁶

Z vyššie uvedeného krátkeho úryvku mimo iného opäť vyráža 9.

konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu – je zrejmé, že latinský svet, ktorý štyria komisári reprezentovali, vôbec neuznával gréckokatolíckych archimandritov-episkopov za skutočných episkopov – výraz «*kňaz, ktorého nazývajú episkopom*» hovorí za všetko. Poukazuje nato, že rímskokatolíci pokladali gréckokatolíckeho episkopa len za obyčajného kňaza. Citát hovorí nie o všetkých Rusínoch, ale len o tých, ktorých

Cisár Maximilián II., ktorého úradníci roku 1570 podali z Košíc správu, že na území celého Slovenska (od Mukačeva až po Trenčín) žijú Rusíni, ktorí sú byzantského obradu, majú svojich biskupov, baziliánskych mníchov-kalugerov a privilégium neplatit' cisárovi dane.

naďalej spravovali administratívne úplne nezávislí archimandriti-episkopi, ktorí neboli podriadení ostrihomskému arcibiskupovi podľa 9. konštitúcie, a teda obsluhovali napríklad aj vyššie spomínané obce, ktoré nevpustili latinských vizitátorov. Ostatní, vo vizitačných protokoloch (Mikuláša Oláha) spomínaní ženatí katolícki kňazi, ktorých tieto vizitačné protokoly v porovnaní so vznikajúcimi protestantami vychvaľujú, boli už gréckokatolíckymi kňazmi, ktorí sa podriadili v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu latinskému ostrihomskému arcibiskupovi Mikulášovi Oláhovi a v priebehu ďalšieho času z nich vznikli prví slovanskí a neskôr slovenskí rímskokatolíci.

Nástup protestantizmu kritizujúceho pohoršlivý život latinskej cirkevnej hierarchie

S príchodom Turkov a s vyššie spomínaným rozdelením Uhorska však prišiel i bleskový nástup protestantizmu (do horného Uhorska začína prenikať už od roku 1520): spočiatku luteranizmu, ktorý prevládal na severe a neskôr v jeho reformovanej podobe – v podobe kalvinizmu, ktorý dominoval na juhu a v Sedmohradsku. Pretože kalvinizmus postihol predovšetkým centrálnu Uhorsko, v tomto období sa kalvínska viera stáva vierou národnou-maďarskou.³⁷

V celku, ako sa dozvedáme o 100 rokov neskôr zo správ ostrihomského arcibiskupa Pázmanyho (1616-1637) v priebehu 16. storočia odpadlo 90% uhorského obyvateľstva na protestantizmus. Inými slovami povedané, 90% pôvodného autochtónneho gréckokatolíckeho obyvateľstva horného Uhorska. Keďže na protestantizmus z ekonomických a politických³⁸ dôvodov odpadla hlavne cudzinecká zložka Uhorska (maďarská a nemecká), tj. hlavne šľachta, slovanský gréckokatolícky ľud okrajových oblastí Uhorska, ako i samotného horného Uhorska, bol násilím prinútený nasledovať svojich zemepánov (*cuius regio, talis religio*³⁹). Porovnaj násilie zo strany zemepánov v Gemerskej župe a na Spišskom panstve v kap. 3.5. a 4.2.1.

Turecká hrozba zmiernuje náboženský útlak – prijímanie pod obojím spôsobom dovolené v celom Uhorsku bez výnimky!

Vráťme sa na začiatok 16. storočia, keď Turci ešte len stáli na hraniciach Uhorska. V takejto situácii na začiatku 16. storočia i napriek vyhláseniu nevolníctva, latinský svet hlavne v Rusínami obývaných oblastiach zmiernoval svoju, katolíckemu učeniu odporujúcu latinizáciu v obave, aby sa gréckokatolícke slovanské, ešte stále väčšinové obyvateľstvo horného Uhorska v kritickej situácii nepridalo na stranu opozície, tj. Turkov, ako to bolo v prípade obsadenia Konštantinopola roku 1453, alebo sa nevzbúrilo, ako to bolo v nedávnom Dóžovom povstaní (r. 1514).

Ostrihomský latinský arcibiskup Mikuláš Oláh, ktorý sám bol pôvodne gréckokatolíkom,⁴⁰ dokonca vymohol na Tridentskom sneme pre Uhorsko povolenie prijímať sv. pričastie pod oboma spôsobmi (pápežská bula Pia IV. zo 16. apríla 1564), tj. tak, ako to bolo a je v byzantskej gréckokatolíckej Cirkvi od cyrilometodejských čias až dodnes.⁴¹

O pár desaťročí neskôr, roku 1611, keď sa situácia tureckého nebezpečenstva ako-tak stabilizovala a veľké množstvo gréckokatolíckeho kňazstva už bolo pod absolútnym vplyvom Ostrihomu, ktorý v tom čase sídlil v Trnave, bolo pričastie pod obojím spôsobom na Trnavskom synode pod predsedníctvom arcibiskupa F. Forgáča (1607-1615) znova prísne zakázané.⁴² Opätovný zákaz sv. pričastia pod obojím spôsobom svedčí, že jeho povolenie nevypovokoval protestantizmus (v Čechách bolo dovolené pričastie pod obojím spôsobom od roku 1437 do roku 1629)⁴³, ktorý v Uhorsku pôsobil ďalej a pôsobí dodnes, ale obava z povstania gréckokatolíkov, ktorých v hornom Uhorsku bola ešte v 16. storočí absolútna väčšina.

Mikuláš Oláh dokonca v snahe upokojiť gréckokatolícke slovanské obyvateľstvo a zmierniť latinizáciu, na Tridentskom sneme predložil i návrh kráľa Ferdinanda I., aby bol v Uhorsku (aspoň načas) úplne zrušený celibát kňazov a zavedené ženaté kňazstvo, ako to praktizovali staroverci-gréckokatolíci. Ale to mu pápež Pius IV. už odmietol.⁴⁴ Násilná latinizácia a zavádzanie latinských praktík, medzi ktoré patrili i celibát kňazov (v latinskej cirkvi zavedený všade a bez akejkoľvek výnimky už od 11. storočia) spôsobovali totiž, že gréckokatolícki kňazi zachraňovali svoje platné manželstvá

prechodom na protestantizmus, ktorý ženaté kňazstvo presadzoval.

Turecká hrozba zmiernuje ekonomický útlak

Hodinka uverejnil niekoľko vážnych dokumentov, ktoré dokazujú nezvyčajnú brutalitu zo strany miestnych latinských šľachticov, a to nielen na kňazov-bílčov (nevolníkov), ale i na baziliánov-kalugerov, teda slobodných mníchov-černcov žijúcich, alebo lepšie povedané už len živoriacich vo svojich posledných ešte nevy-pálených, alebo nerozváňaných monastiroch. Napríklad z dokumentu z 9. októbra roku 1551 sa dozvedáme, že zemepáni vo svojej ničím neohraničenej chamtivosti zabráňovali veriacim gréckeho obradu dávať naturálne dary pre gréckokatolíckych kňazov (napr. za krst, pohreb, sobáš...) a sami si ich nárokovali.⁴⁵

Ján II. – protikráľ

Prítomnosť Turkov však tlmila tieto výčiny. Zmiernovanie ekonomickej likvidácie už i tak zdecimovaného baziliánskeho čierneho kňazstva dokazuje napríklad iný dokument z 18. februára roku 1567, v ktorom sedmohradské protestantské knieža-protikráľ Ján II. (1540-1571), tentoraz v prospech baziliánov prikazuje, aby zemepáni nijak neobmedzovali mukačevským kalugerom (mníchom-černcom) vykonávať ich kňazskú službu medzi obyvateľstvom.⁴⁶

Stážnosť mukačevských baziliánov na útlak cisárskeho vojska z roku 1569

Úľavy boli citelné, takže sa mnísi baziliánskeho materského episkopského monastyra sv. Nikolaja z Černečej hory pri Mukačeve, ktorý až do toho času prežil všetky latinizačné búrky a likvidácie, dokonca roku 1569 opovážili sťažovať priamo rakúskemu cisárovi Maximiliánovi II. (1564-1576) i na útlak zo strany jeho katolíckej cisárskej armády:

«... Apelujúc na Vašu Najsvätejšiu Majestátnosť, pokorne vyznávame naše trápenia a utláčanie. Na prvom mieste dôstojníci Va-

šej Najsvätejšej Majestátnosti na mukačevskom hrade bez akéhokolvek práva a rozličnými spôsobmi neprestávajú nás mučiť, zaberajúc nám svojvoľne kone, kožky z líšok a hranostajov (martora). Tí istí dôstojníci Vašej Majestátnosti, a tiež i iní Vaši podriadení, prekážajú a zabráňujú nášmu episkopovi a jeho zástupcom vo zvyčajných a pravidelných návštevách po farnostiach, a dokonca nám zabráňujú vyberať na katedrálu či iné naše finančné zdroje, zaberajúc pre seba všetko to, čo patrí pre našu Cirkev. Tiež svojvoľne preberajú jurisdikciu nad našimi kňazmi, ktorú by mal vykonávať len náš episkop. A toto všetko robia proti akémukolvek právu, a len preto, aby sa obohatili. Najhorším na tom je to, že i keď sú laikmi, vykonávajú nad kňazstvom episkopskú jurisdikciu. Feudálni páni na svojich usadlostiach, používajúc i násilie, nedovoľujú episkopovi konať jeho kánonickú vizitáciu. Okrem toho úradníci Vašej Majestátnosti nútia našich biednych kňazov, aby okrem iných daní platili desiatky a nútia ich, aby pracovali ako ich poddaní na poliach. Nemajúc žiadne uznanie ani pre kňazský stav,⁴⁷ ani pre ten mníšsky,⁴⁸ vyhrážajú sa nám bičovaním a iným mučením,⁴⁹ ak nebudeme plniť ich vôľu».⁵⁰

Stredoveké "nápravné" prostriedky: vyrezanie jazyka (vľavo), bičovanie po nahom tele (v pozadí)...

Takto sa správali latinskí šľachtici nielen k mukačevskému, ale i k iným archimandritom-episkopom a ich baziliánom žijúcim v okolitých soborných monastyroch ako na Makovici, v Krásnom Brode alebo v Komárne, či inde.

Hore uvedená sťažnosť pomohla, pretože cisár Maximilián II. 13. októbra 1569 vydal dekrét, v ktorom sa stavia na stranu mukačevského baziliánskeho archimandritu-episkopa i kalugerov-černcov a prísne zakazuje ich utláčanie.⁵¹

Avšak v skutočnosti pomohla ani nie tak sťažnosť sama o sebe, ako horúca politická situácia v Uhorsku. Turci totiž postupovali a topiaci sa cisársky dvor sa chystal každej slamky... V takejto situácii, keď «horel trón pod nohami», zrazu cisársky dvor «videl» i «počul» nárek rusínskeho slovanského ľudu.

Rok 1571 – návrh na polatinštenie a porobenie rusínskych gréckokatolíkov – chystaný definitívny koniec arpádovských privilégií Rusínov Uhorska

Roku 1568 v Drinopoli (Edirne) bol uzavretý mier medzi Maximiliánom II. a sultánom Selimom II. na 8 rokov. Takto sa skončila prvá ofenzíva Turkov v Uhorsku... Maximilián sa zaviazal, že za mier bude Osmanskej ríši platiť 30.000 zlatých ročne. Keďže nastali mierové časy, uhorská latinská šľachta a latinská hierarchia, ktorá utiekla pred Turkami do horného Uhorska, sa začala pozeráť na naokolo žijúce rusínske obyvateľstvo celkom inými očami. Už až tak nepotrebovala ich vojenskú pomoc...

Existencia rusínskych gréckokatolíkov, ktorí i napriek všeobecnému stavu nevoľníctva v Uhorsku ako gréckokatolíci neplatili cirkevné desiatky (pre rímskokatolícke kňazstvo) a boli iného obradu ako rímskokatolíci, bola trňom v oku miestnej latinskej šľachty. Preto po stabilizovaní sa situácie medzi Rakúskom a Tureckom (keď Habsburgovci «nabrali dych» a spamätali sa z nešťastnej bitky pri Moháči a bleskového obsadenia Uhorska Turkami), Spišská komora sídlia v Košiciach 14. augusta 1571 napísala rozsiahlu správu⁵² ohľadne rusínskych gréckokatolíkov a ich čím skoršej transformácie na latinský obrad (odobratie privilégií a poddanské-ne-

voľnícke porobenie), ktorú adresovala kráľovskému dvoru.

Komora bola pôvodne len jedna: **Uhorská komora** so sídlom v Pešti. Zriadil ju roku 1528 Ferdinand I. ako najvyšší peňažný ústav. Pre vojnové udalosti zanikla v rokoch 1529-1530. Obnovená bola roku 1531 avšak tentoraz v **Bratislave** (Prešporku). V Bratislave sídlila nepretržitých vyše 300 rokov.⁵³

Spišská komora bola zriadená panovníkom 1. apríla 1567 so sídlom v **Košiciach**. Bola najvyšším hospodárskym orgánom v župách na východnom Slovensku a v Potisí.⁵⁴

Úlohou týchto dvoch komôr bolo dbať o bezprostredný finančný príjem panovníka. Činnosť komory v sebe zahrňovala: 1.) rozpis a vyberanie daní, ako mimoriadneho príjmu panovníka; 2.) manipuláciu tridsiatku; 3.) správu a prevádzku baní, mincovní, solného monopolu, korunných statkov a uprázdnených cirkevných majetkov. Spišská komora so sídlom v Košiciach mala mimoto mimoriadne právomoci vo veciach vojenských. Všetky kráľovské úrady boli obsadzované prostredníctvom týchto dvoch komôr.⁵⁵

Je dôležité si uvedomiť, že v roku 1571 (!) Spišská komora hovorila ešte stále o **slobodných mnohopočetných Rusínoch** žúp, ktoré jej patrili: Spišskej, Šarišskej, Užskej, Berežskej, Zemplínskej, Ugočskej, Sabolčskej, Ujvárskej, Turnianskej, Gemerskej a Szatmárskej.⁵⁶ Nie zanedbateľným faktom je aj to, že práve v tom istom roku (1571) zomrel protikráľ Ján II. Žigmund, ktorý vládol v Sedmohradskom kniežatstve – zomrel bez potomkov. Tento protikráľ bol práve oporou tých Rusínov, o ktorých tak pohádavo hovorí Spišská komora.

V tomto očierňujúcom liste *«kresťanmi»* sú označovaní len rímskokatolíci. Rusíni sú označovaní ako *«schizmatici»*.

List obsahoval nasledovné absurdity a nenormality:

Keď sa vraj v nejakej dedine objaví len jeden-jediný Rusín, v krátkom čase sa hneď za ním objavia aj ďalší a začnú obtťažovať *«kresťanov»* (teda rímskokatolíkov), dokiaľ týchto neprinútiť miesto opustiť.

Je len jasné, že sa jedná o krivé očiernenie. Poddaní, v tomto čase už nevoľníci mali prísny zákaz sa sťahovať, a preto, keď by sa nejaký Rusín do dediny prisťahoval (Rusíni boli v tom čase ešte slobodní), miestni nevoľníci by sa aj tak nemohli v žiadnom prípade odsťahovať, a ak, tak len s povolením miestneho zemepána; Vyššie uvedené obvinenie je alúziou na Cigánov, ktorí vtedy ešte kočovali a dodnes poznáme mentalitu ich väčšiny: – Keď sa do paneláku za socia-

lizmu nastáhovala len jedna cigánska rodina, za krátky čas k nim prišlo (nikto nevie kedy a odkiaľ) neuveriteľné množstvo iných, tiesniacich sa spolu v onom byte a urobili v bloku taký smrad (nedodržiavaním hygieny), a okolo zmätok a neporiadok, že sa ich susedia (bieli) skôr či neskôr všetci poodstáhuvali... Tak sa stali celé bytovky cigánskymi... Podobná situácia je s černochohmi napr. v New Yorku.

Iné absurdné obvinenie napríklad bolo, že vraj títo Rusíni kresťanské murované chrámy rozbúrajú a postavajú si svoje drevené cerkvi.⁵⁷

Ide o ďalší absolútny nezmysel a nelogickosť, lebo za normálnych okolností by nikto staré cerkvi nikdy nebúral, ale postavil by si len ikonostas, prípadne ich prebudoval, veď kamenná cerkov je drahšia a trvácnejšia ako drevená... Len blázni by búrali kamennú cerkov a namiesto nej budovali menej trvácnu drevenú... Argument nemá ani vecné, ani logické opodstatnenie...

Držia vraj schizmatickú vieru, ktorá je zavrhnutá katolíckou Cirkvou.⁵⁸

To, že Rusínov Spišská komora označovala za schizmatických, vôbec neznamená, že boli pravoslávni a nesprávnej viery. Boli to gréckokatolíci majúci svojho vlastného gréckokatolíckeho archimandritu-episkopa a ako takí sa nechceli, a podľa Božieho práva ani nemuseli podriaďovať miestnemu latinskému biskupovi a prestúpiť na latinský obrad.

Neplatia cirkevné desiatky miestnym latinským biskupom «*a to ani z ničoho zasiatého, ani z včiel, ani z vína a čo viac, keď sa desiatky vyplácajú, oni sa chvália, že týmto privilegiom sú dôstojnejší ako kresťania...*».⁵⁹

V tomto prípade listina potvrdzuje opäť skutočnosť, že gréckokatolíci nikdy neplatili dane (cirkevné desiatky) a svojich kňazov-bilcov, či kalugerov udržiavali dobrovoľnými darmi.

Rusínsky národ je v tejto správe označovaný za národ vo svojej podstate «*barbarský, divoký, bezbožný, vo svojej absolútnej väčšine zlodejský, kradnúť naklonený a lstivý... svojou zlobou Rusíni prevyšujú dokonca i Cigánov*».⁶⁰ Je to čas, kedy sa gréckokatolíci už hromadne a všeobecne prezývajú «Valachmi» (takto sa totiž pôvodne označovali predchodcovia Cigánov).⁶¹

Spišská komora potom ponúkla kráľovskému dvoru aj konkrét-

ny spôsob na riešenie, tj. na pokorenie týchto Rusínov. Rada pozostávala z troch bodov:

1.) Aby kráľovskí úradníci raz či dva razy do roka pochodili všetky dediny, kde sídlia Rusíni, a aby ich súdili a trestali za ich previnenia...⁶²

Do toho času slobodní Rusíni severného Uhorska mali právo samostatného súdnictva. Mali svojich vlastných sudcov vybraných zo svojho rodu, preto by sa tu jednalo o narušenie ich starodávneho pravdepodobne ešte arpádovského privilégia. Rusínskym privilégiom totiž bolo, že ich súdil vždy ich vodca, v prípade odvolania samotný uhorský kráľ. Len vtedy, ak by obidve súdiace sa stránky s tým súhlasili, vyššou odvolacou inštanciou mohol byť i miestny šľachtic-župan. Skutočne, v nasledujúcich desaťročiach bolo Rusínom odobraté starodávne privilégium samostatného súdnictva a toto obyvateľstvo bolo uvrhnuté do nevoľníctva.

2.) Aby tento rusínsky ľud musel platiť všetky dane a robiť všetky roboty ako bežné poddanské obyvateľstvo, aby museli platiť cirkevné desiatky (latinským biskupom).

3.) Aby bolo rusínske gréckokatolícke kňazstvo a prichodnícky spôsob duchovného obsluhovania zrušený a nahradený latinským spôsobom a na latinský spôsob vychovanými rusínskymi kňazmi – vychovanými po «*kresťanský*» (teda po latinsky), aby konečne viera bola jedna katolícka (= rímskokatolícka) a pravdy viery «*kresťanské*» (rozumej latinský obrad-liturgia, latinská teológia, latinská duchovnosť, latinské právo).⁶³

Typicky gréckokatolícky prichodnícky spôsob obsluhovania veriacich bol v nasledujúcich desaťročiach skutočne zrušený a to najmä tým, že bol radikálne zdecimovaný pôvodne veľký počet baziliánskych monastýrov na území severovýchodného Uhorska... Miestne obyvateľstvo bolo v nasledujúcich desaťročiach skutočne uvrhnuté nielen do nevoľníctva, ale i do desiatkovej povinnosti.

V nasledujúcich storočiach (najmä koncom 17. a v celom 18.-19. storočí) sme svedkami, že najschopnejší gréckokatolícki bohoslovci študujú na latinských školách v latinskom obrade napr. v Trnave, Egeri... či pozdejšie vo Viedni či Budapešti. Práve z týchto sú miestnou latinskou hierarchiou vyberaní a potom pápežom schvaľovaní budúci gréckokatolícki episkopi a tiež sú z nich vyberaní i profesori v pozdejších miestnych gréckokatolíckych seminároch, kde títo odchovanci latinských škôl prinášajú latinské prvky a takto latinizujú gréckokatolícky obrad... Mnohí z nich prechádzajú na latinský obrad.

Ako reakciu Rusínov na navrhované opatrenia Spišská komora

očakávala, alebo ich prispôsobnie sa novým okolnostiam, tj. polatinčenie sa a asimiláciu, alebo prinajhoršom vystáňovanie sa na iné miesto, čo by malo, ako uvádza Spišská komora ďalej, len tú výhodu, že kresťanské (rozumej latinské) obyvateľstvo, ktoré utekalo pred Turkami do horného Uhorska by mohlo zaujať ich zeme a majetok...⁶⁴

Posledné slová listiny Spišskej komory z roku 1571 opäť dokazujú, že rusínske gréckokatolícke obyvateľstvo na historickom Podkarpatsku bolo v čase 16. storočia po právnej stránke ešte stále slobodné a s nemalými privilégiami (i keď sa tieto často, ako bolo vidieť na predošlých stránkach viac alebo menej porušovali): *«... a preto je dôstojné a spravodlivé, aby priveľká sloboda schizmatikov (rozumej gréckokatolíkov) už mala raz svoj koniec a oni spolu s kresťanmi (rozumej nevoľníkmi latinského obradu hlavne v centrálnom Uhorsku) niesli všetky povinnosti pre dobro kráľovstva, lebo dobro i obrana kráľovstva je i v ich spoločnom záujme»*.⁶⁵

Rok 1582 – gregoriánska reforma kalendára

V roku 1582 pápež Gregor XIII. (1572-1585) zaviedol zmenu dovtedajšieho tzv. juliánskeho kalendára: po 4. októbri hneď nasledoval 15. október a teda sa kalendár posunul o desať dní dopredu. Bolo to nutné kvôli tomu, aby sa zjednotila astronómická a kalendárna rovnodennosť...

Toto posunutie kalendára o desať dní spôsobilo ďalšiu veľkú odlišnosť latinského obradu (novej viry) od pôvodného cyrilometodejského obradu (starej viry) v Uhorsku... Protestanti prijali túto pápežskú reformu až o 170 rokov pozdejšie (roku 1752 – po 2. septembri nasledoval hneď 14. september r. 1752, čiže v 18. storočí sa kalendár posúval už o 12 dní!). Pravoslávni a väčšina gréckokatolíkov túto reformu kalendára dodnes neprijali... Gregoriánska reforma kalendára v Uhorsku napomohla (podporila) zavedenie úcty sv. Martina na úkor pôvodnej cyrilometodejskej úcty k sv. Kozmovi a Damiánovi... (podrobnejšie pozri v kap. 4.2.1.).

Rok 1596 – zákonné nariadenie spomínajúce všeobecnú vojenskú povinnosť Rusínov a ich oslobodenie od daní

Ešte i z roku 1596 je známe zákonné nariadenie (art. X) vydané za cisára Rudolfa II. (1576-1608), ktoré priamo spomína vojenskú povinnosť Rusínov-Valachov (dôkaz, že boli ešte stále slobodní) a s ňou súvisiace oslobodenie od dane a v dobe ich pohraničníctva (stráže hraníc – hranice medzi Tureckou a Uhorskou ríšou ležali pri Komárne) aj oslobodenie od ostatných typicky poddanských povinností! Zdaníť bolo prikázané len nepokrstených, Židov a iba tých Rusínov, ktorí by odmietali vojenskú službu.⁶⁶

Zhrnutie udalostí 16. storočia na historickom Podkarpatsku

Ešte v roku 1521 sme svedkami, že v oficiálnych dokumentoch Cirkvi existuje v Uhorsku jediná diferenciácia a delenie obyvateľstva podľa obradovej príslušnosti. Obyvateľstvo sa delí na «Grékov» (rozumej gréckokatolíckov) a «Latinov» (rozumej rímskokatolíckov). V pápežskom dokumente z roku 1521 sa hovorí s absolútnou normálnosťou o gréckokatolíckom obyvateľstve v Uhorsku, ktoré je pod jurisdikciou pápeža rímskeho.

V 16. storočí nastupuje svoju bleskovú expanziu v Uhorsku nielen Turecko ako okupant, ale i protestantizmus, ktorý bol prirodzenou reakciou na zvrátený život väčšiny latinskej grófskej cirkevnej hierarchie Uhorska. S protestantizmom začínajú i prvé preklady latinských liturgických textov do miestnych slangov a žargónov. Preto v priebehu 16. storočia sa v oficiálnych dokumentoch Cirkvi i monarchie objavuje čím ďalej tým bežnejšie diferenciácia obyvateľstva Uhorska i na báze národnostnom, na báze novovznikajúcich národov. V dokumentoch sa hovorí o Maďaroch (*Hungari*), Nemcoch (*Germani*), Rusínoch (*Ruteni*), Slovanoch (*Sclavi* – pozor! nie o Slovákoch), Valachoch (pod Valachami sa spočiatku rozumeli len zvyšky Rómov (Cigáni), neskôr na ich roveň kladení Rusíni a v tomto období i vznikajúci

Rumuni), Srboch (*Rasciani*)... a prvé nesúvislé zmienky o odpadlých Rusínoch, tj. Tótoch (mŕtvych) z ktorých v 17. st. vznikajú prví Slováci (rímskokatolíci). Dá sa povedať, že cirkevná i svetská moc si v priebehu 16. storočia vďaka protestantom začína uvedomovať vznik a národné uvedomenie rozličných národov v Uhorsku.

V 16. storočí sa dianie a centrum politického, ekonomického i náboženského života presúva do horného Uhorska (dnešné Slovensko), avšak s tým aj latinizácia týchto krajov, ktorá v plnej miere prepukla v nasledovnom 17. a ďalších storočiach. Do 16. storočia bolo celé horné Uhorsko (tj. časť bývalej *marchia Ruizorum*) ešte plne gréckokatolícke. Po bitke pri Moháči (po r. 1526) latinská cirkevná hierachia sa sťahuje z území obsadených Turkami do horného Uhorska (Bratislava, Trnava, Jasov...). Na historickom Podkarpatsku, teda i na území horného Uhorska nachádza ešte nezlatinčené a mnohokrát ešte stále viac či menej privilegované gréckokatolícke obyvateľstvo vysluhované svojimi kalugermi-baziliánmi z monastýrov či svetskými kňazmi-biľcami. Najprv tomuto rusínskemu obyvateľstvu odstraňuje jeho vlastných gréckokatolíckych episkopov (uvedením 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu do praxe) a podriadzuje ho svojej priamej latinskej jurisdikcii. Potom mu definitívne odoberá všetky zbytky privilégií (definitívne končí tzv. *Valašské právo*). Preto sme svedkami pri vizitáciách ostrihomského arcibiskupa v rokoch 1559-1561 veľkého množstva ženatého gréckokatolíckeho kňazstva na západnom a strednom Slovensku, ale už však pod ostrihomskou latinskou jurisdikciou. Potom ho, teraz už blízko sídliaca latinská ostrihomská hierarchia (v Trnave) a egerská (v Jasove a Košiciach) transformuje na latinský obrad tlakom nielen cirkevno-kánonickým, ale predovšetkým ekonomickým, pretože latinský obrad je podporovaný i cisármi-Habsburgovcami.

Takto v priebehu 16. storočia sa protestantizmom narúšajú tisícročné cyrilometodejské korene «starej viry» a otvárajú sa dvere následnej jezuitskej latinizácii, ktorá má svoje miesto už v nasledujúcom 17. storočí. Väčšina pôvodne gréckokatolíckeho obyvateľstva západného a stredného Slovenska prechádza na protestantizmus a odtiaľ neskôr pod priamu latinskú (rímskokatolícku) juri-

sdikciu. Artefaktom z tak pozdného usídlenia sa latinského obradu v týchto častiach Slovenska pretrvávajúcim dodnes je, že dnešné Slovenko má, na rozdiel od ostatných dnes už latinských krajov bývalého Uhorska, tradične veľkú úctu k Presvätej Bohorodičke, čo je základnou charakteristikou byzantského-gréckeho obradu a v latinskom obrade tento tak veľký kult Matky Božej chýba a v podstate bol znovuobjavený až v druhej polovici 20. storočia (po II. Vatikánskom koncile). So zmenou obradu dochádza i k zmene národnosti a kultúry. A to sme už pri zrode prvých nesmelých počiatkov slovenského národa, ktorému luteráni Štúr, Hurban a Hodža o niekoľko storočí **nato kodifikujú «luteránštinu»** za spisovný jazyk (pozri v kap. 3.5.).

V dejinách gréckokatolíkov Uhorska treba stále rozlišovať udalosti, ktoré sa odohrali v centrálnom Uhorsku (dnešné Maďarsko) a udalosti v okolitých častiach – hlavne v hornom a severovýchodnom Uhorsku. Príchod Kumánov-Maďarov, polatinčovanie a s ním spojená maďarizácia, ako i samotné nevoľníctvo začínajú vždy v centre Uhorska (a je to i logické, lebo králi sídlili v centre Uhorska a preto i obradové reformy robili najprv vo svojom najbližšom okolí) a v priebehu ďalších storočí postupujú k jeho okrajom. Preto kým centrálna Uhorsko je v 16. storočí už viac-menej homogénne maďarské a nevoľnícke a rímskokatolícke, tento stav v hornom Uhorsku a severovýchodnom Uhorsku (dnešné Slovensko a Zakarpatská Ukrajina) v 16. storočí v podstate ešte len začína. To čo sa dialo v centrálnom Uhorsku po nástupe Anjouovcov (zač. 14. st.), to sa deje v hornom Uhorsku po nástupe Habsburgovcov a likvidácii Turkov a protestantizmu.

Historik Kadlec vo svojej štúdii o Rusínoch určenej pre vládu novovzniknutej Československej republiky roku 1920 píše o tomto období toto:

«... Ještě v 16. stol. zachovaly se zbytky těchto Rusínů v komitátě prešpurském, šoproňském, mošonském a železnohradském. O jiných svobodných Rusínech dovídáme se ze zák. čl. 29. z r. 1500 (§4). Byli usazeni v Nagy Oroszfalu blízko Vyšehradu nad Dunajem, a užíváno jich jako královských dveřníků, pročež v pramenech

orosz (Rus) znamená totéž co ianitor... Všichni... Rusíni (Uhorska) náleželi až do 16. stol. k svobodnému obyvatelstvu země a nepřestali k němu náležeti ani když po vzpouře sedláků z r. 1514 ostatní selský lid upadl v nevoľnictví...». Kadlec tiež ďalej poznamenáva, že od 16. storočia Rusíni postupne začínajú upadať do poddanstva a zhoršuje sa aj postavenie ich duchovenstva...⁶⁷

Ešte v roku 1570 cisárski úradníci vo svojej správe potvrdzujú masovú prítomnosť rusínskych gréckokatolíkov od Mukačeva až po Trenčín (Trenčín sa nachádza desať kilometrov od západných hraníc Slovenska, teda pri Českej republike).

Pozor! Netreba sa dať oklamať nejasnosťou pojmov – pod pojmom «Rusíni» v správe cisárskych úradníkov sa skrývajú Rusíni troch slovanských plemien: Rusíni-Skýti (dnes napr. okolo Medzilaboriec, Sniny, Humenného..., či na Zakarpatskej Ukrajine), ale i Rusíni-Kelti (dodnes takto nazývaní v Juhoslávii: Ruský Kerestur, Kocur..., či už takto nenazývaní, ale danou rečou stále hovoriaci v okolí Michaloviec, Trebišova, či i na západnom Slovensku a pod.) a Rusíni moscho-iberskí (stred Slovenska). Po kodifikácii slovenčiny v 19. storočí sa za základ novodobej slovenčiny vzalo práve stredoslovenské nárečie, ktoré štúrovci pokladali za najčistejšie slovenské... Preto novodobá slovenčina má tak veľa spoločného s moskovskou ruštinou, napr. porov. slovenské «písať» – moskovsky «писатьъ», slovenské «hovoriť» – moskovské «говоритьъ»... a pod., či vôbec celková mäkkosť reči spoločná pre slovenčinu a ruštinu.

Dokument Spišskej komory z roku 1571 však dokazuje už otvorenú snahu o latinizáciu aj týchto najsevernejších oblastí Uhorskej ríše (dnešného Slovenska) a o daňové porobenie privilegovaného rusínskeho gréckokatolíckeho obyvateľstva a jeho uvrhnutie do podobného nevoľníctva, aké vládlo v južnejších častiach Uhorska (dnes Maďarsko). To sa aj skutočne podarilo, pretože dokumenty nasledujúceho – 17. storočia už potvrdzujú maximálne biedny ekonomický stav a nevoľníctvo porobeného národa Rusínov. Až od 17. storočia začína naberať na svojej intenzite i opovrhlivé označenie «hlúpy Rusnak» a v tom istom čase vzniká gréckokatolícke biele duchovenstvo (tzv. bílci), oblečené «v bielych rubaškách», ktoré je na nerozoznanie od nevoľníkov a je porobené rovnakými nevoľníckymi obmedzeniami a povinnosťami ako aj ich verici... Ale o tom už v nasledujúcej kapitole.

¹ V hornom Uhorsku (územie bývalej *marchia Ruizorum*), ako i na všetkých pohraničiach Uhorska po celom jeho obvode žilo viac-menej privilegované a juridické ešte stále slobodné rusínske obyvateľstvo, prezývané schizmatikmi, nekresťanmi a pod.

² Porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 117.

³ Porov. J. Záborský, «Maďari v X. století», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, XI/2 (1874) str. 61.

⁴ Až v 16. storočí sa prestávajú gréckokatolíci v Uhorsku označovať za «*po-hanov*» (pagani), (porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomu-čenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 20).

⁵ «Leo Papa X. Ad perpetuam rei memoriam. Accepimus nuper quod, licet dudum in Concilio Florentino... Nationem praedictam, in quibusdam eorum Ritibus et observantiis quae non imputabantur Haeresi, permanere, et inter cetera scilicet: quod Presbyteri in fermentato celebrare, ac sub alia forma, quam Romana, baptizare, videlicet: baptizatur servis Dei in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti. Amen. Item quod ordinati in Sacris Matrimonio, ante ipsorum sacrorum Ordinum susceptionem contracto, uti, ac barbam nutrire, venerandumque Sacramentum sub utraque specie omnibus, etiam pueris, ministrare possint, per dictum Concilium statutum, ordinatum, ac decretum, sive permissum fuerit tamen **Ordinarii locorum, Latini ipsam Nationem per dictis Ritibus et observantiis, in locis, ubi de praesenti Graeci morantur, quotidie molestent, perturbent, ac inquietent, cogentes pueros ipsorum, et alios, eorum more baptizatos, iterum more Romanae Ecclesiae rebaptizari, dictumque Sacramentum sub utraque specie omnibus, etiam pueris praedictis, minime administrari debere, neque barbam nutrire, neque in fermentato, sed azymo celebrare, in dictis sacris Ordinibus ordinatos matrimonio nequaquam uti debere**, propter quae ac nonnulla alia quotidie in populo diversa scandala exoriuntur, ac in dies, nisi opportuno per nos remedio provideretur, exoriri contingeret. Considerantes autem, quam operae pretium, pium, ac necessarium sit... per Romanos Pontifices... tam Praelatis, quam aliis personis Nationis Graecae, et eorum cuilibet, ut eorum Ritibus, ac observantiis sive consuetudinibus, ut praemittitur, uti ac illos, et illas observare, Missasque, et alia Divina officia, secundum eorum antiquam consuetudinem celebrare... possint, motu, et scientia similibus, tenore praesentium concedimus, et indulgemus. Et insuper: quod nulus Aepiscopus, Episcopusque ordinarius Clericos Graecos ad Sacerdotium promovere audeant, ac, quod in Dioecesi, ubi Latini et Graeci inhabitant, et solum Aepiscopum, sive Episcopum Latinum ordinarium habent, dictus Aepiscopus, sive Episcopus, circa negotia at causas dictorum Graecorum, Vicarium Graecum, ipsis Graecis gratum, vel per ipsos Graecos eligendum, ex quo vir Graecus melius Graecos mores novit, quam Latinus, eorum stipendio et

salario retinendum deputare... Et insuper cum in Parochialibus Ecclesiis ipsorum Graecorum antiquissimo, et hactenus observato Ritu, non nisi semel in die per unum Sacerdotem celebrari licent, et tamen nonnulli Sacerdotes Latinorum, dimissis ipsorum propriis Parochialibus Ecclesiis, ut praefatos Graecos injuria afficiant, etad disturbandum earum Ritus et consuetudinem hujusmodi nescitis, quo spiritu ducti, **interdum Altaria dictarum Parochialium Ecclesiarum praeoccupant, et inhibi contra voluntatem eorundem Graecorum Missas,** et forsitan alia Divina Officia celebrant, adeoque dicti Graeci saepenumero sine auditione Missarum, cum magna animarum molestia festivis et aliis diebus, quibus Missam aquire consueverunt, ramaneant. Nos autem ad obviandum scandalis, et providendum, ne in futurum molestiae hujusmodi Graecis ipsis inferantur, Sacerdotibus Latinis praedictis, ne de cetero Missas, et alia Divina Officia in dictis Ecclesiis eorundem Graecorum celebrare, Magistratibus vero, si qui sunt, ne dictis Sacerdotibus auxilium et favorem praestent, nec non, ut nullos Ritus et Ceremonias, in dicto Concilio Florentino, vel alias approbatos, blasphemare, aut reprobare, seu improbare, ac ubi duo, unus Latinus, alter vero Graecus, ejusdem loci sunt Episcopi, Episcopus Latinus de personis Ecclesiasticis et Secularibus Graecis, ac de Jurisdictione – Episcopi Graeci, vel aliis quibuscumque ad Episcopum Graecum quomodolibet spectantibus, nullatenus se intromittere praesumat, sed Episcopus Latinorum, Episcopus vero Graecus Graecorum duntaxat curam regimen ac jurisdictionem respective habeant, et exercent: Et insuper, quod Presbyteri Latini in Ecclesiis Graecorum neque celebrare neque funeralibus, nuptiis ac baptismis, et aliis Graecorum actibus publicis et privatis interesse, aut se immiscere, nisi ad specialiter per ipsos Graecos vocati fuerint, audeant, vel praesumant: Clerici et Presbyteri seculares, Monachi Graecorum, aliorumque Ecclesiae, ac Monasteria, Bonis, quaecumque de Jure, sive consuetudine, vel alias quomodolibet ad ipsos pertinentibus, iisdem uti, potiri et gaudere libere et licite possint et valeant... ac ita per Aepiscopos, Episcopos et alios Praelatos, Presbyteros et Clericos Latinos, pro dictis et quibus cunque aliis excessibus, ejus videlicet Praelatis, et suis Majoribus, sub suspensionis a Divinis, aliis vero inferioribus sub excommunicationis latae sententiae, privationis beneficiorum Ecclesiasticorum, quae obtinent ac perpetuae inhabilitatis ad alia imposterum obtinenda, ipso facto per quemlibet contra facientem incurrendis poenis praecipimus, mandamus, quatenus praesentes Literas... Datum Romae apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris, die XVI. Maji, Anno MDXXI. Pontificatus nostri Anno IX.»., (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis, notationibus, ex veteri ac recentiore Hungarorum historia depromtis*, Levoča, 1802, str. 208-210, porov. M. Fedor, *Spolupatróni Európy ich odkaz na Slovensku*, Michalovce, 1990, str. 76-78).

⁶ Porov. uverejnenú bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 201-204; porov. J. Basilovits, *Brevis notitia foundationis Th. Koriathovits*, IV, Cassovia, 1804, str. 187-190.

⁷ Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*,

Praha, 1887, str. 18-19.

⁸ Pozri ďalej pod pokusom o Krásnobrodskú úniu, kde peremyšlský grécko-katolícky episkop Krupecký, je doslovne iba «poskokom», len obradovým vikárom latinského peremyšlského sídelného biskupa, ktorý ho posielal Drugethovi a pritom latinské Peremyšlské biskupstvo bolo založené až o 500 rokov neskôr ako tamojšie gréckokatolícke! A predsa «mladší» episkop (lebo je latinský) rozkazoval o 500 rokov staršiemu (lebo ten bol “len” gréckokatolícky) a všetko bolo namierené k tomu, aby čím skôr zanikol – on i jeho veriaci.

⁹ Porov. V. Jankovič, «Na 500. výročie narodenia Mikuláša Oláha, ostrihomského arcibiskupa (10.1. 1493 - 14.1. 1568)», *Viera a život*, Trnava, III/2 (1993) 168-169.

¹⁰ «Walachi exemptionem habent, prout privilegiis a Mathia rege donatis et per Ludovicum regem confirmatis coram nobis in specie productis se ab omni dicæ regie solutione exemptos esse comprobarunt». V komornom archíve Uhorska («Conscriptio dicæ et portarum comitatum Albensis, Aradiensis et Arvensis») pod rokom 1564 je poznámka, že Valaši dostali potvrdenie privilegií roku 1474, 1526 a 1564, (porov. V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 26); Text privilégia Mateja Korvína pre oravských Valachov-Rusínov (z r. 1474) vybratý z listu Ľudovíta II. z roku 1526 uverejnil K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 494-496); «Valasi» a «Rusíni» je v danom čase na Orave určite dvojaký názov pre to isté etnikum. Potvrďuje to list Kataríny Zrínskej, vdovy po Františkovi Thurzovi cisárovi Maximiliánovi z roku 1576 v ktorom sa doslovne píše: «Sunt binæ vel ternæ possessiones in comitatu Arwensi ad castrum Arwa... pertinentes, quas **Rutheni vel alio nomine Volachii** inhabitant...», (porov. K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 497; V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 27).

¹¹ Porov. A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 776-777, 798.

¹² Porov. B. Ráček, *Československé dějiny*, Praha, 1933, str. 329.

¹³ Porov. J.J. Schmidt, *Historia cirkwe ewanjelické podle Augsspurského wyznání w Uhřích*, Pessti, 1868, str. 2-3.

¹⁴ Porov. správu pápežského nuncia baróna Burgia z 5. septembra 1526 v A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 798-799.

¹⁵ Budín zostal v tureckých rukách vyše 140 rokov. Bol oslobodený až roku 1686, (porov. А.Д. Новичев, *История Турции*, I, Ленинград, 1963, стр. 187).

¹⁶ Ostrihomský arcibiskupský stolec bol v kritickej situácii neobsadený dobrých 34 rokov a potom narýchlo premiestnený (r. 1543) do Trnavy, kde z núdze zostal 300 rokov, (porov. M. Lacko, «Slovacchia», *Enciclopedia cattolica*, XI, Città del Vaticano, 1948-1954, str. 807).

¹⁷ Tento kláštor existuje i dnes a nachádza sa na juh od Košíc.

¹⁸ Prvé rímskokatolícke biskupstvá na území horného Uhorska, tj. na území dnešného Slovenska, a to naraz tri (Spiš, Rožňava a Banská Bystrica) boli ustanovené – po takmer deväťstoročnom mlčaní od cyrilometodejskej misie v jeden jediný deň a to až 13. 3. 1776... Predtým na území Slovenska neboli a nebolo ich ani treba, lebo ani rímskokatolíkov Slovanov tam nebolo! Veriacich vyše 800 rokov obsluhovali a riadili baziliánski mnísi-kalugeri z monastyrských eparchií. Košické latinské biskupstvo bolo dokonca založené až začiatkom 19. storočia...

¹⁹ Porov. Š. Holčík, *Prešporské korunovácie*, Bratislava, 1992, str. 12.

²⁰ Porov. *Magyar Sion*, 1867, IV., 61, F.V. Sasinek, *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*, Skalica, 1867, str. 38.

²¹ Celý text privilégia Ferdinanda I. z roku 1550 uverejnil K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 496-497.

²² Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 121.

²³ Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 121.

²⁴ Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 124.

²⁵ Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 122.

²⁶ Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 124.

²⁷ Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 123.

²⁸ Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 118-119.

²⁹ Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 126.

³⁰ Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 122.

³¹ Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 128-131.

³² Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 128-129.

³³ Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 140; Bucko to vo svojom preklade uvádza, že to bolo na sviatok «Troch Kráľov», zatiaľ čo v originálnom latinskom texte je «na Bohojaveníje» (in die Epiphaniarum); Stojí za uváženie, že podobne ako Bucko “aktualizoval” svoj preklad z latinčiny do slovenčiny zámenou «Epifanie-Bohøjaveníja» za «Tri Kráľe», podobne “aktualizovali” jezuitskí editori 16. až 19. st. (Werbóczy, Ka-

tona, Wagner, Pray, Fejér...) starých uhorských listín, keď ich prekladali do latinčiny z originálnych jazykov a publikovali. Práve tam došlo k zmenám ako napr. sv. Kozma a Damián boli automaticky menení na sv. Martina a pod.

³⁴ Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 141.

³⁵ Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 142.

³⁶ «... Also haben sy auch vill anderer erschrokhlicher abgöttereien vnnd irrthumbs der religion darob sy gleichwoll, dieweil inen aigne priester ires Moschkhoviterischen glauben, **die sy Callugeros haissen**, zuegelassen werden, hefftig halten, sy geben auch der obrigkheit khainen zehent von denen guetern, die sy von neuem stifften und pauen, sondern allain irem priester, den sy ainen bischoff nennen, also das lezlich der preister mer nuz und geniess von den underthonen alls die obrigkhait haben wierdet...», (dokument písaný pre cisára Maximiliána po nemecky zo 4. augusta roku 1570, A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, 28-30).

³⁷ Roku 1562 vďaka Matthiasovi Biro medzi uhorskou šľachtou (magnátmi) plne zvíťazil a začal prevládať kalvinizmus (confessio Helvetica) – od toho času sa Uhorsko stáva protestantskou krajinou. Opäť prevažne katolíckou krajinou sa Uhorsko stáva až v 17. storočí, (porov. *Atlante storico – Cronologia della storia universale*, Milano, 1966, str. 249).

³⁸ Ekonomické dôvody hromadného prechodu maďarskej (kumánskej) a nemeckej šľachty (slovanská arpádovská šľachta v tom čase už neexistovala, bola vyhubená) na protestantizmus spočívali v túžbe rýchlo a beztrastne zbohatnúť. Každý šľachtic, ktorý prešiel na protestantskú vieru, totiž mohol “legálne” zhabať všetky cirkevné dobrá nachádzajúce sa v ním spravovanom teritóriu. Politické dôvody hromadného prechodu šľachty tvorila skutočnosť, že protestantizmus prišiel z Nemecka, a teda vo forme luteranizmu bol vlastne nemeckou vierou a kalvinizmus zas maďarskou. Zároveň politická situácia a prítomnosť Turkov v Uhorsku robila protestantizmus veľmi výhodným a Turkami preferovaným náboženstvom. Turci totiž podporovali všetko, čo nebolo katolícke a bolo teda proti katolíckym Habsburgovcom.

³⁹ Alebo: «cujus regio illius religio» — *koho moc, toho i náboženstvo*. Tento princíp bol prijatý roku 1555 na augsburskom sneme a týkal sa len katolíkov (rímskokatolíkov) a protestantov augsburského vyznania. Každé knieža, šľachtic sa mohol podľa tohto augsburského náboženského mieru prihlásiť alebo k rímskokatolicizmu, alebo k protestantizmu – k iným vieram nie! Ľud ho musel nasledovať. Tento princíp-právo platili len pre tieto dve viery. Keď sa šľachtic prihlásil k jednému z týchto dvoch vierovyznaní, obyvatelia žijúci na jemu patriacom území, ho automaticky v ňom museli nasledovať, (porov. *Lexikón svetových dejín*, Bratislava, 1997, str. 161-162).

⁴⁰ V Minei vydanej v Moskve roku 1724, ktorá bola vo vlastníctve baziliá-

nov na Černečej Hore pri Mukačeve, je rukou písaný zápis z roku 1734, kde sa medzi fundátormi tejto knihy uvádza aj Heorhij Oláh, východného obradu: «... Б(ѣ)лгородный панъ Георгій Олахъ, восточнаго набоженства, мѣщан мукачувскіи за свое и своихъ родителии спасеніе...», (І. Панькевич, «Матеріали до історії мови південнокарпатських Українців», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 4/2, Prešov, 1970, str. 146), čo dokazuje, že časť šľachtického rodu Oláhovcov bola dokonca ešte i v polovici 18. storočia gréckokatolícka.

⁴¹ Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 167-168.

⁴² Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 168.

⁴³ Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, II., Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 80-81.

⁴⁴ Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 167-168.

⁴⁵ Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szeret. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 12-13.

⁴⁶ «Joannes II. dei gratia electus rex Hung., Dalm., Croatiae etc. Egregie fidelis nobis dilecte salutem et gratiam. Conqueruntur nobis ad domum nostram Munkaciensem spectantes kalugerii, quod tu eisdem sacrum celebrare et alia antiqua eccltica servitia praestare interdixisses, quod iisdem magno scandalo esset. Supplicuerunt nobis, permetteremus libere eos suis antiquis usitatis ceremoniis fungi. Nolentes itaque, ut ex hoc scandaliscentur, committimus tibi et mandamus firmiter, quatenus eos dein in antiqua fide et ceremoniis non turbes, nihilominus eos fidem christianam praedicant, illi ne impediantur, sed libere absque impedimento et metu praedicent. Secus non facias. Data Albae Juliae die 18. Febr. a. d. 1567. Joannes electus rex mp.», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szeret. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 18-19).

⁴⁷ Tj. biľcov, biely klérus.

⁴⁸ Tj. černcov, čierny klérus.

⁴⁹ Z listu je zrejmé, že v tom čase svojvôľa rímskokatolíckeho latinského šľachtického kléru došlo až tak ďaleko, že začali nakladať i s čiernym gréckokatolíckym duchovenstvom, ktoré bolo stále slobodné ako s obyčajnými nevoľníkmi. Jednalo sa o rímskokatolíkov a nie protestantov, lebo baziliáni sa obracajú o pomoc nie k protestantskému kniežatü, ale ku katolíckemu cisárovi Habsburgovi.

⁵⁰ «Orationum ac fidelium servitiorum in gratiam ss. v. mattis perpetuam ac humillimam subjectionem. De clementissima ss. mattis gratia confisi, qua cunctos fideles subditos suos in iuribus ac liberatibus suis conservare ac manutenere benignissime solita est, ad eandem ss. mattem v. confugientes miserias et oppressiones nostras humillime proponimus. Et quoniam dni officiales mattis v.

ss. arcis Munkach praeter omnem viam juris diversimode ac multipliciter equos, pelles vulpinas et mardurinas violenter extorquentes nos gravare non cessant; dum eppum nostrum suosque vicesgerentes non solum dicti dni officiales, sed etiam alii subditi ss. mattis v. in visitatione consueta et ordinaria et impediunt et retardant, imo cathedriticum aliosque nostros proventus exigere nobis non permittunt pro se usurpantes cunctos redditus ecclae nostrae; jurisdictionem, quam revmus eppus noster in clerum suum exercere deberet, contra omne jus sibi ipsis usurpant lucrique causa, laici existentes, disciplinam eppalem in illos exercent; dni terrestres in eorum bonis potentia mediante visitationem de jure necessariam non permittunt; officiales autem ss. mattis v. ad solutionem dicae aliorumque tributorum miseros nostros sacerdotes urgent ad cunctaque servitia rusticalia compellunt, in summa in nullis nos nostrosque libertatibus conservant, nulla habita ratione nec sacerdotii nec ordinis nostri carceres et verbera cruciatuque, nisi voluntati eorum morem gesserimus, certo minantes, matti v. ss. dno ac imperatori invictissimo clementissimoque humillime supplicando, dignetur de tantis nos miseriis et afflictionibus clementer eripere ac in libertatibus nostris benignissime conservare conservariisque iubere...», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmánytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 21-22).

⁵¹ Porov. M. Lutsckay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 163.

⁵² «Responsio camerae (Scepusiensis) ad diversa scripta s. c. majestatis 14. aug. (a. 1571) in aulam expedita», (A. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина ‘порабствовала’ подкарпатських русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratái*, Nyíregyháza, 1992, str. 60).

⁵³ Porov. Š. Janšák, *Slovensko v dobe uhorského feudalizmu*, Bratislava, 1932, str. 239.

⁵⁴ Porov. *Lexikón slovenských dejín*, Bratislava, 1997, str. 66.

⁵⁵ Porov. Š. Janšák, *Slovensko v dobe uhorského feudalizmu*, Bratislava, 1932, str. 239.

⁵⁶ «... comitatibus Scepusiensi, Saarosieni, Ungh, Beregh, Zemplin, Ugocha, Zabolch, Ujvár, Thorna, Geömeör, Zatthmár», (A. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина ‘порабствовала’ подкарпатських русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratái*, Nyíregyháza, 1992, str. 64).

⁵⁷ «Mores et virtutes gentis Ruthenicae: Quamprimum unicus in aliquo pagorum consedit, statim adsunt alii, qui tamdiu pungunt, vexant christianos colonos quod locum eis cedere cogantur. Templum olim christiana studiose evertunt et loco eorum capellas ligneas pro se erigunt», (A. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина ‘порабствовала’ подкарпатських русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratái*, Nyíregyháza, 1992, str. 62).

⁵⁸ «Fidem schismaticam, reprobata a catholica ecclesia, tenent», (A. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина ‘порабствовала’ подкарпатських русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratái*, Nyíregyháza, 1992, str. 62).

⁵⁹ «In solvendis proventibus longe alium modum, quam christiani, habent. Nullas enim praelatis decimas de omnibus frumento, de apibus et de vino dant, imo tempore decimationis gloriantur per eam praerogativam se christicolis esse digniores et illudunt illis injuriose», (А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина ‘порабствовала’ подкарпатських русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 63).

⁶⁰ «Quod genus hominum est a natura barbarum, ferum et impium et maxima ex parte furax, rapax, perfidum. Quibus vittis usque adeo abundat, ut etiam aegyptiacos illos sordidissimos et levissimos homines, quos czyganos vocant, excedat», (А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина ‘порабствовала’ подкарпатських русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 61).

⁶¹ Porov. G.A. Timkovič, «Pôvod ‘Cigánov’», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 101-123.

⁶² Porov. А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина ‘порабствовала’ подкарпатських русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 65.

⁶³ «2. Deinde ut haec gens ruthenica passim in hoc regno dispersa ad ea cuncta onera et solutiones, quibus hungariae et germanicae et slavonicae nationis subditi obnoxii sunt, obstricta et obligata foret, scilicet decimas dd. praelatis, his, quibus competeret, de universis terrae nascentiis suis solvere et servitia communia praestare teneretur. 3. Item sacerdotia ruthenica prohiberentur et constituerentur in medio ruthenorum cleri christiani, ut sic essete una fides catholica et unum dogma christianum commune», (А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина ‘порабствовала’ подкарпатських русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 65).

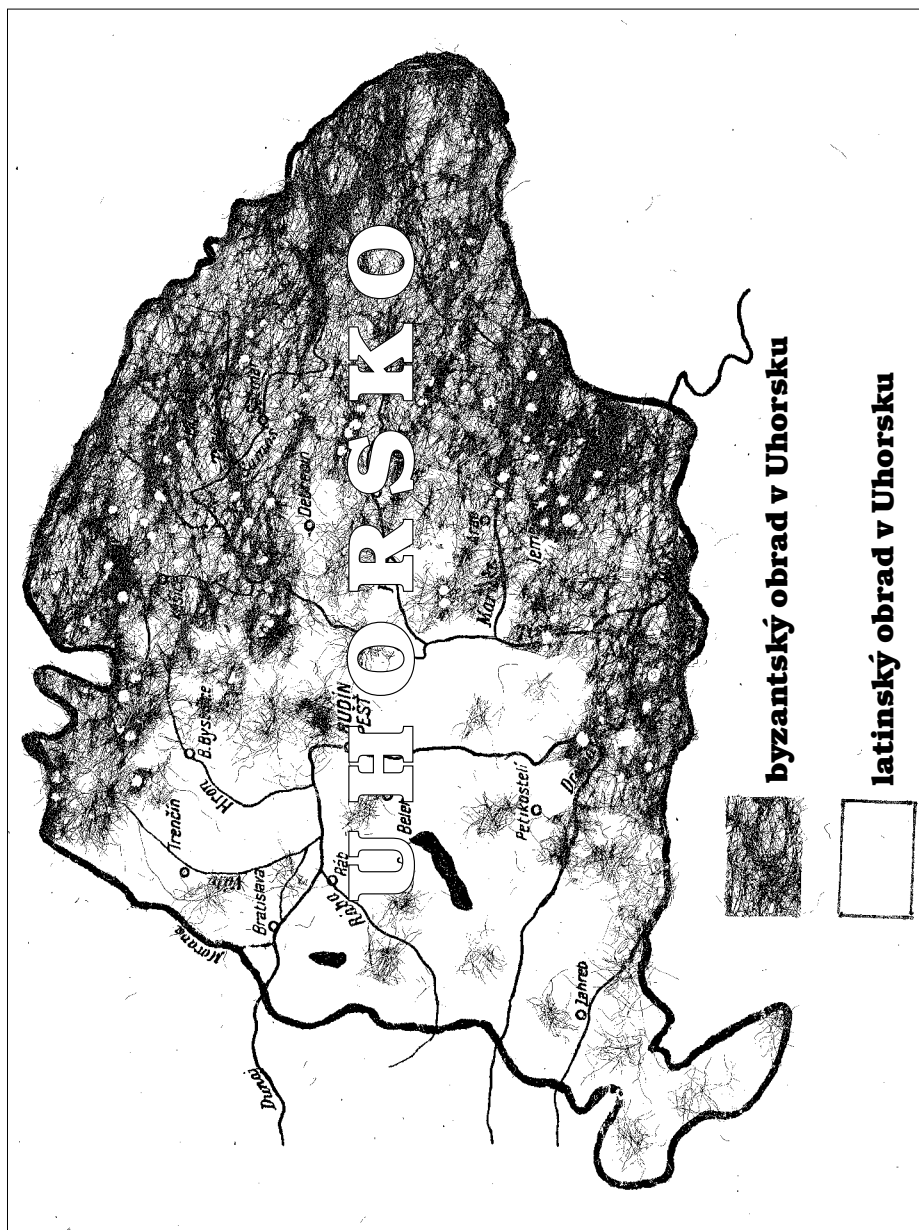
⁶⁴ «... fugeret, in quorum loca nullum est dubium, quin alii christiani coloni ex ditione turcica cumulatim essent successuri, praesertim in ea loca, quae olim incoluere christiani...», (А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина ‘порабствовала’ подкарпатських русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 65-66).

⁶⁵ «... dignum itaque et justum est, ut aliquando libertas schismaticorum nimia finem habeat et illi cum christicolis cuncta onera pro bono regni aequaliter et communiter ferant, cum salus et defensio eorum communis sit cum indigenis regni», (А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина ‘порабствовала’ подкарпатських русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 67).

⁶⁶ «... Anabaptistas, Judaeos, Ruthenos, Valachos non exercituantes», (porov. D. Rapant, «Drobné štúdie k slovenskému stredoveku IV Rutheni exercituantes (bojovní Rusíni)», *Slovenská archivistika*, Bratislava, X/2 (1975) str. 110).

⁶⁷ Porov. K. Kadlec, *Podkarpatská Rus*, Praha, 1920, str. 6-9.

Obrady na území Uhorska v 17. století

17. storočie

3.5. Tretia ofenzíva latinizácie Uhorska – jezuitská protireformácia a definitívny koniec arpádovských privilégií Rusínov Uhorska

Dôležité upozornenie: Celá táto štúdia pojednáva najmä o **dejinách gréckokatolíkov na historickom Podkarpatsku...** O dejinách historického Podkarpatska sa však nedá písať bez ohľadu na udalosti v celom Uhorsku, preto táto štúdia spočiatku jednala o celouhorských dejinách gréckokatolíkov a keďže postupom storočí sa títo z centrálneho Uhorska vytrácajú a transformujú na rímskokatolíkov, aj dejisko udalostí spätých s gréckokatolíkmi sa v 17. storočí pomaly presúva z centrálneho Uhorska k jeho okrajom, hlavne do horného a v 18. storočí do severovýchodného Uhorska, až sa zcvrkáva na udalosti v Mukačevskej eparchii (kap. 4.1.). Podobnú cestu sleduje i táto práca, sprevádzajúc svoje «hlavné postavy deja» (gréckokatolíkov a baziliánov), o ktorých vlastne píše.

Stále sa meniaci situácia 17. storočia

17. storočie sa nesie už v znamení silnejúcej Habsburgovskej protireformácie, a v znamení nástupu jezuitskej činnosti, a teda i s ňou spojenej, opäť silnejúcej latinizácie gréckokatolíkov, tj. príslušníkov cyrilometodejskej «staršej viry» v hornom Uhorsku (historickom Podkarpatsku). Je to obdobie neutíchajúcich kurucko-labanských vojen.

Pohnuté a nestále časy 17. storočia je symbolicky vidno na osude protestantského kohúta z Košíc: 6. (7.) januára 1604 bol od protestantov vojenskou silou odo-

bratý Dóm sv. Alžbety v Košiciach,¹ na ktorého najvyššom mieste sa dlhé roky (s prestávkami takmer jedno storočie) týčil protestantský kohút. Tento pozlátený kohút bol vyhotovený remeselníkmi roku 1589. V roku 1604 bol odstránený a nahradený latinským krížom. V povstaní Imricha Thökölyho boli Košice 15. augusta 1682 opäť dobyté a ešte toho istého dňa bol Dóm sv. Alžbety a aj kaplnka sv. archanjela Michala odovzdané opäť protestantom-evanjelikom a na vežu Dómu sa opäť vrátil ten istý pozlátený kohút (vyrobený roku 1589). Po potlačení Thökölyho povstania o niekoľko rokov nato sa obidva objekty opäť dostali do rúk rímskokatolíkom, kohút bol odstránený. Spomínaný kohút sa dnes nachádza na kalvínskom kostole v Košiciach na Hrnčiarskej ulici.²

Tretia vlna latinizácie – vznik nového národa: Slovákov

Katolícka-jezuitská protireformácia nastúpila až po vzniku a dostatočnom rozšírení rehole jezuitov. Rehoľa jezuitov (Spoločnosť Ježišova) vznikla roku 1534, založil ju španielsky šľachtic I-nigo Lopez de Loyola (de Recalde, 1491-1556). Pápežom Pavlom III. bola táto rehoľa definitívne potvrdená roku 1540 a do Trnavy, ako prvej v uhorskej zemi, kde bolo núdzovo premiestnené sídlo Ostrihomskej arcidiecézy, boli pozvaní prví dvaja jezuiti (národnosťou: Holanďan a Nemec) arcibiskupom Oláhom roku 1561, avšak už o šesť rokov nato (r. 1567) museli odtiaľ odísť (zhorel im dom – pôvodne trnavská fara). Trvalo ešte niekoľko desaťročí, kým sa Spoločnosť Ježišova rozšírila natoľko, aby mohla úspešne začať protireformáciu. V plnosti sa protireformácia rozvinula práve až na začiatku 17. storočia.³

Jezuitskou protireformáciou sa dostáva do svojho vrcholu aj tretia ofenzíva latinizácie uhorských Rusínov – útok tentoraz smeruje na posledných Slovanov troch praslovanských plemien horného Uhorska (západná časť pôvodnej *marchie Ruizorum*), ako aj ostatných okrajových častí Uhorskej zeme, len čo sa tieto dostali spod tureckého vplyvu pod Habsburgovcov. Tretia vlna latinizácie mala však o niečo odlišnejší priebeh a aj jej výsledky boli o niečo iné než v prípade prvých dvoch ofenzív, kto-

ré zasiahli predovšetkým centrálne Uhorsko. Kým Rusíni-Slovania centrálneho Uhorska polatinčení v prvých dvoch ofenzívach úplne stratili svoju slovanskú identitu a preliali sa do maďarského, prípadne nemeckého etnika, reformácia, ktorá predchádzala tretej ofenzíve, spôsobila, že rusínske obyvateľstvo okrajových častí Uhorska (hlavne severných, východných a južných častí), ktoré v nej podľahlo (stratilo «staru viru»), zostalo aj po následnom zlatinizovaní v tretej ofenzíve slovanským, ale pritom v hornom Uhorsku vytvorilo nové tzv. *slovenské* etnikum. Na juhu Uhorskej krajiny vznikli podobným spôsobom, tj. vyčlenením z pôvodných Srbov latinskí Chorváti.

Protestantizmus pripravil cestu tretej latinizačnej (jezuitskej) ofenzíve tým, že narušil cyrilometodejské korene, narušil zvyky a tradíciu starovercov. Vplyv takmer sto rokov trvajúcej protestantskej predohry v 16. storočí spôsobil, že tí, ktorí stratili v tejto protestantskej ére cyrilometodejskú «*staru viru*» (90% obyvateľstva!) a stali sa protestantskými odpadlíkmi – duchovne mŕtvymi (Habsburgovská monarchia ich označovala nemeckým výrazom «*toth*» v preklade *mŕtvi*), užívajúc protestantskými kazateľmi preferovaný ľudový jazyk, už nesplynuli s maďarským, alebo nemeckým životom (ako to bolo v II. ofenzíve po vymretí Arpádovcov v centrálnom Uhorsku, kedy sa užívala v bohoslužbách len latinčina), ale zachovali si protestantskými pastormi vzbudené a udržiavané slovenské povedomie, ktoré prerástlo do slovenského národného povedomia. Takto možno bez akéhokoľvek nadsadzovania povedať, že protestanti «stvorili Slovákov».

Kým prvé dve ofenzívy zasiahli v hlavnej miere len centrálne Uhorsko, tretia, tentoraz jezuitská, bola namierená na polatinčenie samotnej bývalej kolísky Uhorska, tj. «*marky Ruizorum*» (historického Podkarpatska), ako aj južných, či západných pohraničných oblastí Uhorska. Masová likvidácia gréckokatolíkov-Rusínov severného Uhorska už začala v podstate v čase tureckej invázie (po roku 1526) dobrovoľným, či núteným odpadom 90% obyvateľstva horného Uhorska na protestantizmus (luteranizmus a kalvinizmus), avšak plnú silu nadobudla až následnou jezuitskou protire-

formáciou, ktorá z odpadlíkov luteránov-evanjelikov («tothov» = *mŕtvych*) vytvárala Slovákov (prvých Slovanov – rímskokatolíkov horného Uhorska) a z odpadlíkov na kalvínsťo – tvorila ďalších Maďarov...

Ako príklad uvádzame správu z vizitácie protestantskej cirkvi z rokov 1612-1666, kde sa okrem iného uvádza, že na Šariši (v okolí Prešova) v protestantských kostoloch v Kamenici, Maďarskej Raslavici, Bisahi, Lopuchove, Sedlici, Andrášovciach a iných, ešte stáli gréckokatolícke ikonostasy a v Brezovici a Dubovici okrem toho tam bola ešte i plaščanica, absolútne typická pre gréckokatolícky obrad. Dnes vo všetkých týchto dedinách na východnom Slovensku sú tie isté budovy uvádzané ako rímskokatolícke kostoly s uvádzaným dátumom originálnej murovanej stavby obyčajne z 13.-14. storočia. O tom, že sa jednalo pôvodne o gréckokatolícke stavby, sa tendenčne mlčí.⁴

Latinskí jezuiti totiž hodili do jedného vreca spolu s protestantami i «*staru viru*», teda gréckokatolíkov a všetkých “prinavracali” do pravej viery, avšak už v novom, Slovanom predtým cudzom latinskom obrade (v celom rímskokatolíckom svete sa vtedy modlilo v Slovanom absolútne nezrozumiteľnej a cudzej latinčine, a to až do šesťdesiatych rokov 20. storočia!).

Sto rokov bez svätenia Paschy na Velikdeň, sto rokov bez svätenia mariánskych sviatkov,⁵ sto rokov bez Večurne, Utrene a bez Služby Božej (sv. Jána Zlatoústeho), sto rokov bez cyrilometodejskej staroslovančiny – sto rokov bez kalugerov (baziliánskych mníchov) odrezalo cyrilometodejské korene «starej viry» a spôsobilo, že z «tvrdých Rusnakov» sa stali “len” «Rusnaci» a potom odtrhnutí od cyrilometodejskej tradície otcov, po strate i viery otcov – mŕtvi (toth) – protestanti. Prijmúc jezuitský (latinský) obrad sa z týchto pôvodných odpadlíkov od gréckokatolíckej «starej viry», tj. «tothov» (= mŕtvych) na území západnej časti dávnej *marky Ruzorum* začalo formovať-kryštalizovať zdanlivo nové, predtým však v tejto forme neexistujúce etnikum, dnes známe pod názvom «Slováci».⁶ Slováci sa vyvinuli z pôvodných Rusínov (troch praslovanských plemien), prijímúc **novú vieru**: luteránsku-evanjelickú a neskôr rímskokatolícku, **nové písmená** (latinské) a vďaka protestantským kazateľom si zachovali z cyrilometodejského dedičstva len slovanskosť ako takú, podobne, ako sa tomu stalo pri vzniku

chorvátskeho národa, ktorý sa vyčlenil zo srbského po prijatí latinského obradu.

Podľa *Katolíckych novín* 19. storočia: slovenčina = luteránština

Keď traja protestantskí intelektuáli Štúr, Hurban a Hodža o dvesto rokov neskôr (v pol. 19. storočia) zaviedli pre novovzniklých Tothov-Slovákov tzv. spisovnú slovenčinu, *Katolícke noviny*, oficiálne to noviny rímskokatolíckej Cirkvi onoho času píšuce po česky, túto novotu odmietli prijať a užívať a označovali ju pohrdavo za «luteránštinu». ⁷ Pri «kolíske» novodobej súčasnej slovenčiny i slovenského národa, ako takého, totiž stáli luteráni-evanjelici a nie rímskokatolíci. Rímskokatolícki intelektuáli – odchovanci prvých jezuitských škôl, išli v tomto smere už iba v opozdenom závесе za «skutočnými slovenskými národovcami» luteránskej-evanjelickej (augšburgskej) viery. ⁸

Príklad zo Šumiac

Napríklad ešte i dnes na Gemi existuje gréckokatolícka farnosť Šumiac. Jedna z posledných na dnešnom strednom Slovensku. Dejiny zaznamenali, že v rokoch 1590-1700, teda nepretržitých 110 rokov bola gréckokatolícka viera miestnym protestantským zemepánom v Šumiaci a nielen tam, ale na celom jeho panstve zakázaná a miesta gréckokatolíckych kňazov zaujali protestantskí luteránski, teda evanjelickí kazatelia. Svojho vlastného gréckokatolíckeho kňaza dostali obyvatelia Šumiac až vtedy, keď veľmi naliehali a prosili svojho, vtedy už rímskokatolíckeho zemepána sídliaceho na Muráňskom zámku. Dostali ho však až v roku 1728(!), i keď rímskokatolícky zemepán gróf Štefan Koháry (1649-1731) vládol na Muráni už od roku 1720. Teda i jeho museli prosiť až osem rokov, kým im vyhovel! ⁹

Latinský muráňsky zemepán gróf Štefan Koháry, ¹⁰ ktorý bol odchovancom jezuitov, Šumiačanom osem rokov núkal rímskokatolíckeho plebana, ale nakoniec neoblomní Šumiačania presadili svoje, dostali svojho kňaza a zostali gréckokatolíckmi dodnes. Ostatné okolité gemerské farnosti z luteránstva, ktoré im bolo nanútené, boli katolíckou protireformáciou premenené na rímskokatolícke farnosti, pretože vo svojich žiadostiach neboli voči muráňskemu pánovi tak tvrdí a vytrvalí ako Šumiačania, ktorí za svojho gréckokatolíckeho kňaza vytrvalo bojovali neuveriteľných 228 rokov, teda skoro štvrt tisícročia! Neuveriteľná hrdinskosť a vytrvalosť šumiackých gréckokatolíkov v «starej viere»! Preto dnes je Šumiac len malým gréckokatolíckym ostrovčekom v rímskokatolíckom mori a niektorí mudrlanti môžu na Šumiaci «dokazovať» vymyslenú Valašskú kolonizáciu a ňou i «nedávne» prisťahovanie sa v skutočnosti pôvodného obyvateľstva Slovenska – Rusínov-gréckokatolíkov. Tvrdiac:

«*Vidíte ostrovčeky-plesá gréckokatolíkov na Slovensku? "Prisťahovali" sa tu z Ukrajiny, preto sú to ostrovčeky...*» (o Šumiaci pozri viac ďalej v tejto kapitole).

Koniec posledných arpádovských privilégií dávnej «Marky Ruizorum»

V priebehu 17. storočia prestali byť Rusíni severovýchodného Uhorska slobodným obyvateľstvom a boli uvrhnutí do najťažšieho nevoľníctva. Do nevoľníctva bolo uvrhnuté nielen laické obyvateľstvo, ale aj gréckokatolícke biele (svetské) a čierne kňazstvo (baziľiáni).

Jezuitská protireformácia

V ničení cyrilometodejského diela jezuitská protireformácia do-razila to, čo sa nepodarilo mnohostoročnej poarpádovskej latinizácii, a čo sa nepodarilo ani samotným protestantom. Protireformácia v chaose kurucko-labanských vojen bola plne podporovaná miestnou katolíckou šľachtou i latinskými Habsburgovcami.

Celé 17. storočie je na území historického Podkarpatska poznačené ozbrojenými zrážkami medzi cisárskymi labancami a povstaleckými kurucmi. Povstaleckým kurucom velili sedmohradské kniežatá: Štefan Bočkay (1604-1606), ktorý vo videnskom mieri dostal (ako zisk) do správy župy: Szatmár, Sabolč, Ugoča a Bereg; Gabriel Bethlen (1619-1622), ktorému boli v mikulovskom mieri potvrdené župy: Szatmár, Sabolč, Ugoča, Bereg, Zemplín, Abov a Boršod; Juraj I. a Juraj II. Rákoczy, vzbura sa začala r. 1643; Imrich Thököly, sa vzbúril r. 1678 a vyhlásil sa za kráľa celého Uhorska, nakoniec dostal v mierových zmluvách 13 žúp..., ale umrel vo vyhnanstve v Turecku. František II. Rákoczy sa vzbúril v rokoch 1703-1711, nakoniec bol porazený a musel utiecť z Uhorska cez Poľsko a Francúzsko do Turecka.

Jezuiti, potom, čo sa ten-ktorý miestny veľmož vrátil z protestantstva na katolícku vieru v latinskom obrade, sa usídľovali na jeho majetku, ba vlastne častokrát i priamo v jeho sídle na tom-ktorom hrade. Veľmož ich prijímal, pretože takto mal «dobré oko» u, v tom čase mocnejúcich Habsburgovcov a nádej na vzletnú kariéru. Hlavný dôvod tu bol teda opäť politický. Jezuiti sa týmto v krátkom čase stali neoddeliteľnou súčasťou hradných dvorov, a to nielen po duchovnej stránke, ale stávali sa i všestrannými poradcami miestnych zemepánov v záležitostiach svetských. Tak tomu bolo napr. na Spišskom hrade u Csákyovcov,¹¹ či napr. u Drugethovcov na Humenskom či Jasenovskom hrade...¹² Vždy to bola “misia”

najmenej dvoch-troch jezuitov, kazateľov, ktorí z hradu pod ochranou žoldnierov-pandúrov vyrážali na “misie” medzi protestantské a tiež i gréckokatolícke v tom čase už nevoľnícke obyvateľstvo a s mimoriadne rýchlym úspechom (pretože mali priamu podporu miestneho zemepána) prinavracali všetkých do rímskokatolíckeho obradu a viery. Zato, že jezuiti prichádzali často spolu s pandúrmami a na latinský obrad nezriedka i násilne prevádzali ľud, ľudia ich nemali radi.

Situácia v Spišskej župe

Erb Spišskej župy

V Spišskom Podhradí «... jezuiti, ktorí Csákymu na (jeho) trovy v cudzine poskytli pôžičku, dostali od neho v Podhradí na stály byt panský pivovar s mlynom a záhradou, a začali sa budovať. Lenže Podhradania im to u starostu Lubomirského prekazili a začatu prácu za tri dni a noce sbořili. Po veľkom namáhaní a sľube Boľestnej P. Marii, že jej postaví sochu, r. 1647 obdržali na Kapituli Zápoľovskú kaplnku a na byt starú ‘kodriu’ pri cintoríne. Bol to vtedy dom s krčmou, vystavený zločinom a pohoršeniu. Pri ňom dostali aj susedný priestor, kde predtým bola farská budova (aká? možno i gréckokatolícka - pozn. redakcie). Proti tomu sa postavili podhradskí a okolní kacíři (rozumej luteráni-evanjelici i gréckokatolíci), ale kráľ im to neodvolateľne daroval a Podhradánov prinútil, že sbořený pivovar znovu postavili a pozemok ohradili. Jezuiti vyplatili kanonikov a trvalo sa osadili na Kapituli... Za ohromných ťažkostí založili na Kapituli gymnázium, kde sa učili synovia okolitých zemanov, ba aj deti z rodiny Csákych a Veselényich, aby sa ‘naučili dobre mravy’. Jezuiti zriadili aj konvikt pre chudobných nadaných žiakov... Jezuiti školou a svojim účinkovaním veľmi sa zaslúžili o rekatolizáciu dolného Spiša...».¹³ Teda jezuiti podporovaní miestnym šľachticom uchopili do svojich rúk aj všetko školstvo, v ktorom vychovávali inteligenciu v latinskom obrade a po latinsky.

Priamo na Spišskom hrade v druhej pol. 17. st. pôsobili štyria

jezuiti: traja profesori a jeden misionár. Misionárovi pomáhali aj ‘profesori’ z hradu a misijne sa starali o farnosti bijacovskú, žehranskú a poľanovskú. Rekatolizácia na Spiši sa robila násilne: «*R. 1658 katolíci z Bijacoviec sa natolko zmohli, že brutovský zeme-pán Krištof Horváth ich pomocou napadol brutovský luteránsky kostol práve vtedy, keď v ňom kazateľ odbavoval bohoslužby. Kazateľa odohnali a kostol (pôvodne gréckokatolícku cerkov, potom evanjelický-luteránsky kostol) znovu posvätili na katolícky. Podobne sa stalo v Slatvine, kde bola zastavená dežma (desiatok), jediný dôchodok luteránskej cirkvi*». ¹⁴

Rímskokatolícky kňaz Vencko v svojej knihe vydanej v časoch Slovenského štátu, o jezuitoch pôsobiach v Levoči a na Spišskom hrade pochvalne píše:

«*Jezuiti zaopatrili mnohých v hrade na smrť odsúdených, r. 1669 obrátili sa ruskí rozkolníci* (rozumej – rusínski gréckokatolíci boli prevedení na latinský obrad) *a r. 1677 bol pokrstený istý Turek. V tom istom roku vymohli dekrét, že všetci Podhradania* (zo Spišského Podhradia), *aj nekatolíci* (rozumej luteráni i gréckokatolíci), *pod pokutou sto imperialov museli sa zúčastniť prôvodu* (procesie) *na Božie Telo* (čisto latinský rímskokatolícky sviatok). *R. 1678 mnohí sa vrátili do Cirkvi* (rozumej na latinský obrad) *už aj preto, lebo nechceli byť pochovaní mimo cintorína* (teda pod hrozbou, že nebudú pochovaní ako ľudia, ale ako somári – *sepultura asinina* – len niekde pod plotom). *Dietky posielali do jezuitskej školy. Jezuiti zdarne horlili proti zvyku zlorečenia* (aj proti gréckokatolíckemu pozdravu Slava Isusu Christu) *a uviedli pozdrav ‘Pochválen buď Pán Ježiš Kristus’, s odpoveďou ‘Na veky Amen’...* *Za vzbúry Tökölyho boli jezuiti z kraja* (zo Spiša) *vyhnaní a odišli do Poľska, len dvaja ostali: jeden na hrade* (Spišskom), *druhý v Levoči...* *Tô všetko nasvedčuje, že rekatolizácia okolia Sp. Hradu je zásluhou kapitulských jezuitov...*». ¹⁵

Práve v tomto období na území horného Uhorska (dnešné Slovensko) nastáva podobná skutočnosť ako predtým v centrálnom Uhorsku (dnešné Maďarsko) po vymretí slovanských Arpádovcov (tj. po r. 1301), že totiž cyrilometodejský obrad v staroslovančine,

ktorý tu (v hornatom kraji Karpát) pretrval nezmenený od 9. storočia, sa na väčšine územia (hlavne západné a stredné Slovensko) definitívne vytráca a je nahradený latinským obradom (v latinčine) a väčšina obyvateľstva na Slovensku takto mení svoju identitu z gréckej na latinskú (v poradí: gréckokatolík > protestant > rímskokatolík). A zo starodávnych Rusínov troch praslovanských plemien vznikajú Slováci (v poradí: keltský, skýtsky alebo moscho-iberský gréckokatolícky Rusín > protestantský Tóth > rímskokatolícky Slováč).¹⁶

Zakladaním škôl užívajúcich už latinskú abecedu i latinský vyučovací jazyk¹⁷ (na rozdiel od gréckokatolíckych monastyrských, kde sa užívala od samého počiatku a neprestajne cyrilika), jezuitská protireformácia obracala na latinský obrad všetko, čo nebolo rímskokatolícke, tj. nielen cudzincov kalvínov (Maďarov) a luteránov (Nemcov), ale i gréckokatolíkov (Rusínov), ktorí boli tak ako i predtým i napriek tzv. únii všeobecne pokladaní za príslušníkov menejcennej «*starej viery*», ba aj za schizmatikov (rozkolníkov)...

Situácia na Humenskom panstve

Erb Zemplínskej župy

Pozrime sa na situáciu na Humenskom panstve, kde r. 1605 začal vládnuť Juraj III. Druget – pôvodom z talianskeho Neapola, ktorého rodičia svojho času odpadli na protestantskú vieru, a ktorý počas svojich štúdií v jednom z novozaložených jezuitských kolégií sa ešte v mladosti získal veľké sympatie k jezuitom a neskôr r. 1609 sa stal rímskokatolíkom a opustil protestantizmus.¹⁸ Už ako všemohúci gróf, tesne po svojom obrátení na katolicizmus, zavolał do Humenného troch jezuitov-rímskokatolíkov a tu pre nich založil r. 1614 (1615) aj školu-kolégium, ktorá bola neskôr (po podpísaní Užhorodskej únie) r. 1646 prenesená ešte ďalej na východ – do srdca podkarpatských Rusínov-gréckokatolíkov, tj. do Užhorodu. Tým si získal i sympatie katolíckych Habsburgovcov tak, že ho ponechali na panstve a otvorila sa cesta i jeho skvelej kariére. Je-

zuiti na Humenskom panstve mali len jeden jediný hlavný cieľ: obnovovať katolicizmus medzi protestantami, avšak, ako píše okrem iných aj historik Lučkaj v pol. 19. storočia, títo na Humenskom i Mukačevskom panstve «*viacej dbali na obrátenie Rusínov na latinský obrad, ako na (obracanie) reformovaných (kalvínov a luteránov-evanjelikov) na katolícku vieru*».¹⁹

V Humenskom panstve, v konzervatívnom prostredí karpatských hôr, bolo totiž ešte v 17. storočí takmer všetko jednoduché rusínske obyvateľstvo gréckokatolícke (protestantizmus sa tam nestihol podstatnejšie zakoreniť). Práve v 17. storočí “vznikajú” prvé rímskokatolícke farnosti na Humenskom panstve, a to, alebo priamo na mieste zrušovaných gréckokatolíckych, alebo na mieste kalvínskych či luteránskych, ktoré boli tiež pôvodne gréckokatolíckymi. Guzej poznamenáva, že z jednej správy jezuitov svojmu generálovi do Ríma vyplýva, že v roku 1614 zastupovali kňazov na piatich farách v okolí Humenného a v roku 1615 už dokonca v jedenástich!²⁰ Jednalo sa o pôvodné gréckokatolícke farnosti, z ktorých jezuiti vyhnali gréckokatolíckych kňazov (biľcov) a keďže nemali dostatok latinských kňazov, museli tieto farnosti obsluhovať samotní jezuiti z hradu. Takto, pod vplyvom latinských jezuitov v okolí Humenného dochádza nielen k zmene obradu, ale i k zmene národnej identity miestneho obyvateľstva, podobne, ako pár storočí predtým v južnom Taliansku a na Sicílii (z gréckej na taliansku) tak v okolí Humenného z rusínskej na slovenskú. Všetky novovzniknuté mnohopočetné latinské farnosti na Humenskom panstve boli pozdejšie, tj. takmer o 200 rokov neskoršie (r. 1804) sústredené do – pre nich novovytvorenej Košickej latinskej diecézy (dnes už dokonca arcidiecézy).

Situácia v Šarišskej župe

Evanjelický farár augsburgského vyznania Hörk roku 1885 vo svojich dejinách evanjelickej cirkvi v Šariši píše:

«*Obyvatelia Šariša boli pred reformáciou rozličného náboženstva. Maďari a Nemci boli rímskokatolíckeho náboženstva, Tóti (Slováci) gréckokatolíckeho náboženstva. Pri šírení kresťanstva tak-*